

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

ABDURRAHMAN CÂMÎ, DÜŞÜNCE VE ESERLERİNİN
TÜRK EDEBİYATINA ETKİSİ

Kadir TURGUT

2502090041

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ

İstanbul 2013

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Kadir Turgut

Numarası : 2502090041

Anabilim/Bilim Dalı :Doğu Dilleri ve Edebiyatları

Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr. Ali
Güzelyüz

Tez Savunma Tarihi :12/07/2013

Tez Savunma Saati : 15:30

Tez Başlığı : Abdurrahman Cami, Düşünce ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Hüseyin YAZICI		Kabul
2-Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ		Kabul
3-Prof. Dr. Mehmet ATALAY		Kabul
4-Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER		Kabul
5-Prof. Dr. Azmi BİLGİN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. M. Fatih ANDI		
2- Yrd. Doç. Dr. Güller NUHOĞLU		

ÖZ

Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), Horasan'da yaşayan ve eserlerini Farsça ve Arapça veren Türk dünyasında da çok iyi takip edilen bir yazar ve şairdir.

Abdurrahman Câmî Türkiye'de yaşamamış ve Türkçe yazmamışsa da kültür ve düşünce dünyası bakımından Türk kültüründen sayılmıştır.

Çok sayıda eseri Türkçeye çevrilmiş ve şerh edilmiş, eserlerine nazireler yazılmış ve örnek alınmıştır.

Abdurrahman Câmî hakkında Türkiye'de de birçok çalışma yapılmış ve Türk edebiyatına etkisinden söz edilmiş fakat bu etki derinlemesine incelenmemiştir.

Bu çalışmamızla Abdurrahman Câmî'nin ve eserlerinin Türk kültür ve edebiyatındaki yansımalarını ele aldık.

ABSTRACT

Abdurrahman Jami (d. 898/1492), 15th century writer and poet lived in Khorasan, and wrote in Persian and Arabic, followed by Turkish world too.

Jami didnt live in Turkey but he was accepted as an Turkish culture figure and intellectual world in terms of experienced Turkish culture were counted.

Numerous works have been translated and annotated, and samples were taken from works written satires.

Abdurrahman Mosque and Turkish literature about the influence of Turkey, there have been many studies have been done but this effect has not been studied in depth.

This is our work and the works of Turkish culture and literature, Abdurrahman Jami, we consider the reflections.

ÖNSÖZ

Abdurrahman Câmî, XV. Yüzyılda İslam dünyasının hemen her bölgesinde yazdığı onlarca eserle saygınlık kazanmış bir şahsiyettir. Her ne kadar Türkiye topraklarında yaşamamış olsa da kendi asrından bugüne kadar ülkemizde de oldukça iyi tanınmış ve takip edilmiştir.

Abdurrahman Câmî özellikle edebiyat alanında Türk kültür hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Türk edebiyatının büyük eserlerinin XV. yüzyılda verilmeye başlandığı ve bu dönemde Fars edebiyatının örnekliliğinin önemli olduğu Türk edebiyatı araştırmacılarınca vurgulanır. Fars edebiyatının örnekliliği, Firdevsi, Nizâmî, Attâr, Mevlana, Sa'di, Hâfız ve Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin ön planda olduğu da belirtilir.

Bu örneklilik bazen nazire yazmak şeklinde olmakta, bazen de doğrudan tercüme yahut şerh şeklinde gerçekleşmektedir.

Abdurrahman Câmî'nin sayısı elliyi aşan eserleri de Türk edebiyatında çokça takip edilmiş ve örnek olmuştur. Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunu, adının edebiyat kaynaklarında çokça geçmekte olduğundan ve çeşitli araştırmacılar tarafından bundan bahsedilmiş olduğundan dolayı biliyorduk.

Ancak bu çalışmayı yapana kadar, Câmî'nin eserlerinin bu kadar çok sayıda şerh ve tercüme edilmiş olduğunu düşünmemiştik. Ayrıca tahmis ve tanzir edilişlerinin de bu kadar yoğunlukta olacağını tahmin etmemiştik. Araştırmamıza devam ederken sayısı yüzü çok aşkın kişi tarafından eserlerinin tercüme, şerh, tanzir edildiğini gördük.

Çalışmamızda Bütün bu eserleri ve sahiplerini tanıttık, ayrıca çalışmamızda bu eserlerin farklı açılardan değerlendirmesini yaptık.

Ayrıca Abdurrahman Câmî'nin eserlerini doğrudan tercüme veya şerh etmemekle birlikte kendi eserlerine iktibas yahut kaynak olarak alan yazar ve şairleri de inceledik.

Bütün bunlar Türk edebiyatında tanınan ve tanınmayan çok sayıda isim ve eserin Abdurrahman Câmî ile ilgili olduğunu gösterdi.

Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatına etkileri üzerine çalışmamı tezimin önemli bir kısmında danışmanlığımı yürüten sayın hocam Prof. Dr. Mustafa Çiçekler tavsiye etmiş ve beni bu alana yönlendirdi. Kendisine bu yol göstericiliğinden ve çalışmam esnasında gösterdiği büyük kolaylık ve anlayıştan ötürü büyük bir minnettarlık içerisindeyim.

Ayrıca çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Ali Güzelyüz'e gerek tezim ve gerekse diğer konularda yol göstericiliğinden dolayı ve yine hocam Prof. Dr. Mehmet Atalay'a bu çalışmam ve başka her türlü konuda sundukları yardımlar için teşekkürü bir borç bilirim.

Kadir Turgut

İÇİNDEKİLER

<u>ÖZ</u>	II
<u>ABSTRACT</u>	III
<u>ÖNSÖZ</u>	IV
<u>İÇİNDEKİLER</u>	VI
<u>KISALTMALAR</u>	IX
<u>ÖNSÖZ</u>	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
<u>GİRİŞ</u>	1
<u>1. BÖLÜM</u>	3
<u>ABDURRAHMAN CÂMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ</u>	3
<u>1.1. Abdurrahman Câmî Hakkındaki Kaynaklar ve Araştırmalar</u>	4
<u>1.1.1. Kaynaklar</u>	4
<u>1.1.2. Araştırmalar</u>	10
<u>1.2. Abdurrahman Câmî'nin Hayatı</u>	16
<u>1.3. Abdurrahman Câmî'nin Eserleri</u>	24
<u>1.4. Abdurrahman Câmî'ye Nisbet Edilen Eserler</u>	54
<u>2. BÖLÜM</u>	54
<u>TÜRKİYE'DE CAMİ'NİN ESERLERİ</u>	62

2.1.	<u>Câmî'nin Eserlerinin Şerhleri</u>	63
2.2.	<u>Câmî'nin Eserlerinin Çevirileri</u>	100
2.3.	<u>Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercümelere Hakkında</u>	144
2.3.1.	<u>Yüzyıllara Göre Değerlendirme</u>	144
2.3.2.	<u>Eserlere Göre Değerlendirme</u>	147
2.3.3.	<u>Diline Göre Değerlendirme</u>	149
2.3.4.	<u>Eser Türüne Göre Değerlendirme</u>	150
2.3.5.	<u>Eser Sahibine Göre Değerlendirme</u>	152
2.4.	<u>Câmînin Eserlerine Tahmis ve Tanzirler</u>	163
2.4.1.	<u>Câmî'nin Şiirlerine Tahmisler</u>	163
2.4.2.	<u>Câmî'nin Eserlerine Naziler</u>	173
2.5.	<u>Câmî'nin Eserlerinin Türkiye'deki Yayınları</u>	185
2.6.	<u>Câmî'in Eserlerine Dair Türkiye'de Yapılan İncelemeler</u>	192
2.7.	<u>Câmî'nin Eserlerinin Türkiye'deki Yazma Nüshaları</u>	198
3.	<u>BÖLÜM:</u>	219
	<u>TÜRK KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA CAMÎ</u>	219
3.1.	<u>Edib ve Şâir Olarak Câmî</u>	220
3.1.1.	<u>Tezkire Yazarı Olarak Câmî</u>	223
3.1.2.	<u>Şâir Olarak Câmî</u>	228
3.1.2.1.	<u>Câmî'yi İzlemek</u>	234
3.1.2.2.	<u>Câmî Olmak</u>	241
3.1.2.2.1.	<u>Öykünülen Câmî</u>	241
3.1.2.2.2.	<u>Benzenen/Benzetilen Câmî</u>	251
3.1.2.2.3.	<u>Erişilen/Erişilemeyen Câmî</u>	254

3.1.2.3.	<u>Câmî'yi Eleştirmek</u>	260
3.1.3.1.	<u>Câmî Okuyanlar</u>	263
3.1.3.2.	<u>Câmî Okutanlar</u>	266
3.2.	<u>Din ve Tasavvuf Būğūğū Olarak Cāmî</u>	268
3.3.	<u>Cāmî'nin Türk Siyaset ve Edebiyat Dūnyasıyla İlişkileri</u>	274
3.3.1.	<u>Cāmî ile Görüşenler</u>	274
3.3.2.	<u>Cāmî ile Mektuplaşanlar</u>	283
3.3.3.	<u>Gıyâben Cāmî ile İlişki</u>	285
	<u>SONUÇ</u>	289
	<u>KAYNAKÇA</u>	293

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.m.	: aynı yazar
a.y.	: aynı yer
b.	: bin=oğlu
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
c.	: cilt
ev.	: Çeviren
d.	: doğumu
ed.	: editör
h.	: hicri tarih
haz.	: hazırlayan/hazırlayanlar
hş.	: hicri şemsi tarih
m.	: miladi tarih
nr.	: numara
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
sa.	: sayı
sad.	: sadeleştiren
şerh.	: şerh eden
t.y.	: basım tarihi yok
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak numarası
yay.	: yayınlayan
yy.	: yüzyıl
y.y.	: basım yeri yok

ya.y. : yayıncı adı yok

GİRİŞ

Bu çalışmamız bir edebiyatçı olarak Abdurrahman Câmî'yi tanıtmayı ve Türk edebiyatındaki yerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

XV. Yüzyılın din, tasavvuf, dil ve edebiyat bilginlerinden, aynı zamanda döneminin en büyük şairlerinden Abdurrahman Câmî'nin hayatını ve eserlerini konu alan birçok çalışma yapılmıştır. Hem Abdurrahman Câmî hakkında çok sayıda birincil kaynak ve bu kaynaklarda bolca bilgi bulunmasından, hem de çok sayıda bilgin ve araştırmacının ilgisini çekmesinden ötürü Câmî'nin yaşam öyküsü açık ve detaylı bir şekilde günümüz okuyucusuna sunulmuştur.

Ancak yaşam öyküsünün bu kadar ortada olduğu Câmî'nin eserleri hakkında bu kadar açık ve kesin bilgiler veren çalışmalar ortaya konmamıştır. Câmî'nin yaşam öyküsünü anlatan yazarlar eserlerinden bahsederken, Câmî hakkında bilgi veren kaynaklardaki anlatıları birbiriyle karşılaştırmadan aynen aktarmışlardır. Bu durum birbiriyle çelişen bilgilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı araştırmacılar bu durumun farkında olarak Câmî'nin eserlerinden en bilinenleri sıralamakla yetinmişlerdir.

Bu çalışmamızın konusu Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatındaki izlerini göstermek olduğundan Câmî'ye ait eserlerin tam ve kesin listesine ihtiyaç duyduk. Belirttiğimiz üzere Câmî hakkındaki aşağıda tanıtılacak kaynaklar ve araştırmalar Câmî'nin yaşam öyküsü için verdikleri doyurucu bilgiyi eserleri konusunda vermemektedirler. Bu nedenle değişik kaynakları kullanarak Câmî'nin eserlerinin tam listesini oluşturmak da çalışmamızın önemli bir bölümünü oluşturdu.

Böylelikle çalışmamızın birinci bölümü Abdurrahman Câmî hakkındaki kaynakların ve araştırmaların, Câmî'nin yaşam öyküsünün ve eserlerinin tanıtımına ayrıldı.

Câmî'nin eserlerinin listesine ulaştıktan sonra ikinci bölümde Türk edebiyatında Câmî'nin eserlerinin şerhlerini, çevirilerini, nazilerelerini araştırdık. Her bir yazar/şairin çalışmasının ayrı ayrı tanıtıldığı bu bölümün sonunda, Abdurrahman Câmî'nin eserlerini şerhleri, çevirileri ve nazilerini çeşitli açılardan istatistiki verilerle değerlendirdik. Bu değerlendirmelerde Câmî'nin eserlerinin hangi yüzyıllarda ne kadar takip edildiğini, hangi eserlerin ne kadar çeviri ya da şerh yapıldığını, kimler tarafından hangi eserlerin çeviri ya da şerh edildiğini, çeviri ve şerhlerin hangi tür ve dile ait olduklarını gösteren farklı tablolar ve değerlendirmeler kullanıldı.

Daha sonraki bölümde ise Câmî'ye ve eserlerine dair Türk edebiyatındaki algıyı tespit etmeye çalıştık. Bu bölümdeki verilere ulaşmak için Türk edebiyatının bütün kaynak eserlerini taradığımız iddiasında bulunmamız kadar bunu yapmak da imkânsızdır. Bu nedenle ancak XV. yüzyıldan itibaren ortaya konulan Türk edebiyatının en önemli eserlerini taradık. Özellikle şair tezkirelerini ve divanları birincil kaynak olarak ele aldık.

Bu taramalar sonucu Abdurrahman Câmî'nin Türk edebiyatının büyük bir döneminde, Fars edebiyatının klasik dönemlerinde gelişen edebi birikimi Türk edebiyatına aktarmaya aracı olduğunu gördük. Bu kısımda Türk edebiyatındaki Câmî algısını tezkire yazarı, şair, edebiyat öğreticisi, din ve tasavvuf büyüğü olarak farklı açılardan Câmî'den bahseden yada ona işaret eden şair ve yazarların düşüncelerini ele aldık.

Sonuç bölümünde ise bütün bu bulguları toplu olarak değerlendirdik.

1. BÖLÜM

ABDURRAHMAN CÂMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Abdurrahman Câmî Hakkındaki Kaynaklar ve Araştırmalar

Abdurrâhmân Câmî'nin hayatı son derece açık bir şekilde kayıt altına alınmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Öğrencileri ve çevresi tarafından yaşam öyküsünün birden çok kalemden yazılması dışında dönemi ve daha sonraki önemli kaynaklarda da hakkında yeterince bilgi bulunmaktadır. Ayrıca son yüzyılda Abdurrahman Câmî hakkında çok sayıda araştırma hazırlanmış ve çalışmalar yapılmıştır.

Burada Abdurrahman Câmî'nin hayatı ve eserlerine dair birincil kaynaklarla hakkında yapılan araştırmaları tanıttıktan sonra bu kaynaklara dayanarak hazırladığımız yaşam öyküsünü sunacağız.

1.1.1. Kaynaklar

1. Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492)

1. *Külliyât-ı Câmî*

Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin kendi el yazısıyla yazılmış kopyalarını içeren bazı yazma nüshaları mevcuttur. Bu yazma nüshalar, Câmî'nin eserlerinin içeriğini ve yazılış tarihlerini tespit etmemiz bakımından oldukça önemli değere sahiptir.

2. *Kasîde-i Reşh-i Bâl be Şerh-i Hâl*

Abdurrahman Câmî, yazdığı bir kasidesinde doğmu yılı ve yaşamının çeşitli evreleri hakkında birinci ağızdan bilgiler vermektedir.¹ Bu kaside Câmî'nin yaşam öyküsü hakkında başvurulacak birinci kaynaktır. Ayrıca aşağıda bahsedilecek Câmî'nin çevresinde bulunan kişilerin verdikleri bilgiler de bu kasidede verilen bilgilere uygun düşmektedir.

---

¹ Nüreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Dîvân-i Câmî Cild-i Dovvom: Vâsitatü'l-ıkd, Hâtimetü'l-hayât**, (editör) A'lâhân Efsahzâd, Tahran, Defter-i Neşr-i Mirâs-i Mektûb, 1378, s. 35–39.

3. *Nefehâtü'l-üins min Hazarâti'l-kuds*

Câmî, tasavvuf büyüklerinin menkıbelerini anlattığı bu eserinde görüşmüş olduğu tasavvufî şahsiyetlerden ve kendi tasavvufî tecrübelerinden bahsetmektedir.²

4. *Risâle-i Fihrist*

Câmî'nin eserlerinin toplu olarak yer aldığı müellifin el yazısıyla yazılmış bir yazma nüsha içerisinde (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY 23) Câmî'nin eserlerinin listesi de verilmektedir. Bu yazma nüsha Câmî'nin ömrünün son yıllarında yazıldığından, bu risâlenin de Câmî'nin eserlerinin hemen tümünü içermektedir. Bu liste Câmî'nin yaşam öyküsü için değil, ancak eserleri için birincil kaynaktır.

5. *Münşe'ât*

Câmî'nin çeşitli zamanlarda arkadaşlarına, hocalarına, şeyhlerine ve diğer ileri gelen devlet ve din adamlarına yazdığı ve onlardan aldığı mektupların derlendiği bu eser de Câmî'nin yaşam öyküsüne dair önemli bir kaynaktır.³

2. Alî Şîr Nevâyî (ö.906/1500-1501)

6. *Hamsetü'l-mütehayyirîn*

Câmî'nin en yakınlarından biri olan Alî Şîr Nevâyî, Câmî'nin ölümü üzerine yazdığı bu eserinde Câmî'nin yaşamından ve eserlerini yazış öyküleri hakkında bilgiler vermektedir.⁴

---

² Câmî Nuru'd-dîn Abdu'r-rahmân Câmî, **Nefehâtü'l-üins**, (editör) Mehdî Tevhîdî-pür, Tahran, İntişârât-i Kitâb-i Mahmûdî, 1337

³ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Nâme'hâ ve Munşeât-i Câmî**, (editör) Esâmuddîn Urunbaef, Esrâr Rahmanof, Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378

⁴ Alî Şîr Nevâyî, «Hamsetü'l-mütehayyirîn», (editör) Agah Sırrı Levend, **Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968, s. 101–108.

7. *Nesâyimü'l-mahabbe*

Esâsında Câmî'nin **Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-kuds** adlı eserinin ilaveli çevirisi olan bu eserde Nevâyî, Câmî'nin yaşamına da kısaca yer vermektedir.⁵

8. *Mecâlisü'n-nefâyis*

Nevâyî, şair biyografilerine dair olan bu eserinde kendi döneminde yaşayan şairleri anlattığı üçüncü bölümün başında Câmî'yi anmakta, kendisinin zaten çok meşhur olduğunu, anlatılmaya ihtiyacı olmadığı ifade ederek şairlerinden küçük parçalar vermekle yetinmektedir.⁶

3. Abdolvâsi' Nizâmî-i Baherzî (ö.909/1503-1504)

9. *Makâmât-i Câmî*

Câmî'nin öğrencilerinden Abdolvâsi' Nizâmî-i Bâherzî, baştan sona Câmî'nin hayatını ve menkıbelerini anlattığı bu eserinde oldukça önemli ve ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.⁷

4. Abdulgafûr Lârî (ö.912/1506-1507)

10. *Tekmile-i Nefehâtü'l-üns*

Câmî'nin öğrencisi Abdulgafûr Lârî tarafından yazılan bu eserde Câmî'nin bazı menkıbeleri ve yaşam öyküsü anlatılmaktadır. Eser, yazarının bizzat tanık olduğu olayları anlatması bakımından birincil önem taşımaktadır.⁸

---

⁵ Ali Şîr Nevâyî, **Nesâyimü'l-mahabbe**, (editör) Kemal Eraslan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979, s. 439-441.

⁶ Ali Şîr Nevâyî, **Mecâlisü'n-nefâyis**, (editör) Kemal Eraslan, vol. ii, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000, s. 76-77.

⁷ Abdolvâsi' Nizâmî Bâherzî, **Makâmât-ı Câmî**, (editör) Necîb Mâyil Herevî, Tahran, Neşr-i Ney, 1383

5. Safiyüddîn Alî (ö.939/1532-1533)

11.Reşehât-i Aynü'l-hayât

Câmî'nin çok yakınlarından biri ve aynı zamanda bacanağı da olan yazar eserinde Câmî'nin yaşamına dair birinci elden bilgiler vermektedir. Eser 909/15003-1504 yılında yazılmıştır.⁹

12.Letâyifü't-tevârif

Yine Safiyüddîn Alî tarafından yazılan bu eserin altıncı faslı olan “Hikâyât-i Ârif-i Câmî” bölümünde Abdurrahman Câmî'nin yaşamış olduğu bazı olaylar ve söylemiş olduğu sözler aktarılmaktadır.¹⁰

6. Hüseyin Baykara (ö. 911/1506) yahut

13.Mecâlisü'l-uşşâk

Kaynaklarda kimin tarafından yazıldığı konusunda ihtilaf olan, Hüseyin Baykara (ö. 911/1506) tarafından veya Kemâleddin Hüseyin Gâzurgâhî tarafından yazıldığı bildirilen Mecâlisü'l-uşşâk, içerdiği bilgiler itibariyle Câmî'yi bizzat tanıyan biri tarafından yazıldığını göstermekte ve Câmî'nin yaşamı hakkında birinci elden bilgiler sunmaktadır.

---

⁸ Raziyyüddîn Abdulgafûr Lârî, **Tekmile-i Havâşi-i Nefehâtü'l-üns: Şerh-i Hâl-i Mevlânâ Câmî**, (editör) Beşîr Herevî, Encümen-i Câmî, 1343

⁹ Fahrüddîn Alî Sâfi, **Reşehat-i Aynü'l-hayât**, (editör) Mustafa Vehbî, (çeviren) Ali Cevdet, İstanbul, Tabhâne-i Âmire, 1269, s. 109–202.

¹⁰ Safî Ali bin Huseyn, **Letâyifü't-tevârif**, (editör) Ahmed Gulçîn-i Me'ânî, Tahran, İkbâl, 1336, s. 231–239.

7. Devletşâh-i Semerkandî (ö.900/1486)

14. Tezkiretü's-suarâ

Câmî hayattayken, 896/1490 yılında yazılan bu eserde Devletşâh-i Semerkandî, çağdaşı olan şairleri anlatırken Câmî hakkında da bilgiler vermektedir.¹¹

8. Lami'î Çelebi (ö. 938/1532)

15. Terceme-i Nefehâtü'l-üns

Abdurrahman Câmî'nin tasavvuf büyüklerini anlatan Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-kuds adlı eserini 915/1509 yılında tercüme eden Lamiî bu eserine Osmanlı sahası tasavvufî şahsiyetlerini de esere eklemiş ve bunlar arasında Câmî'ye de yer vermiştir.

9. Handmîr (ö. 941/1534-35)

16. Habîbüs-siyer

Eserin yazılış yılına (930/1523-24) kadar genel bir dünya siyasi tarihi olan Habîbü's-siyer'de yazar Hüseyin Baykara döneminde yaşayan önemli kişilerden bahsederken Câmî'nin de biyografisini ve eserlerinin listesini sunmaktadır.¹²

10. Bâbür (ö. 937/1530)

17. Bâbürnâme

Bâbürşâh tarafından yazılan hatırat türü bu kitapta Sultan Hüseyin Baykara'nın etrafındaki önemli kişileri anlatılırken Câmî'den de bahsedilmiştir.¹³

---

¹¹ Devletşâh b. Bahtîşâh Semerkandî Devletşâh, **Tezkiretü's-suarâ**, (editör) Edward Granville Browne, Leiden, Brill, 1900, s. 483-494.

¹² Gıyâsuddîn bin Humâmuddîn el-Huseynî Handmîr, **Habîbü's-siyer**, (editör) Muhammed Debîrsiyâkî, vol. iv, Tahran, Kitâb-furûşî-i Hayyâm, 1362, s. 337-338.

11. Mu'înuddîn Muhammed İsferrâzî

18.Ravzatü'l-cennât fî Evsâf-i Medînei Herât

897/1491-899/1494 yılında yazılan bu eserde Mirzâ Huseyin Baykara dönemine kadar Herat'ın durumu anlatılıyor ve bu arada Câmî'den de bahsediliyor.

12. Sâmi Mîrzâ (ö. 983/1575-1576)

19.Tuhfe-i Sâmiye

Safevî sultanı Şâh İsmail'in oğlu olan yazar, 957/1551 yılında yazdığı bu eserinde kendi çağındaki şairleri tanıtmakta ve Câmî'den de oldukça övgü ve saygıyla bahsetmekte, eserlerinin listesini ve ayrıca bazı beyitlerini örnek olarak vermektedir. Sâmi Mîrzâ, yararlandığı kaynak olarak Lârî'nin Tekmile-i Nefehatü'l-üns'ünü zikretmekte, verdiği bilgiler de büyük ölçü de bu eserle örtüşmektedir.¹⁴

13. Taşköprülüzâde İsferrâzî Ahmed (ö. 968/1560)

20.Şakâyiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye

Kendi zamanına kadar Osmanlı coğrafyasında yaşayan bilginleri tanıtmak amacıyla 965/1557-1558 yılında yazdığı bu eserinde yazar Abdurrahman Câmî'ye de Osmanlı bilginleri arasında yer vermekte ve yaşam öyküsünü anlatmaktadır. Eserin Arapça aslı ve Türkçe tercümesi basılmıştır.

Bunlardan başka birçok biyografi ve bibliyografya eserinde Câmî'ye yer verilmekte, ancak bu eserlerin Câmî'nin yaşadığı çağdan çok sonra yazılmaları ve eserlerde verilen bilgilerin de genel olarak yukarıdaki eserlerden alınmış olmaları dolayısıyla birincil kaynak olma özelliği taşımamaktadırlar.

---

¹³ Babur Gazi Zahîreddin Muhammed, **Baburnâme (Vekayi)**, (çeviren) Reşit Rahmeti Arat, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006, s. 349-350.

¹⁴ Sam Mîrzâ-yi Safevî, **Tuhfe-i Sâmi**, (editör) Vahîd Destgirdî, Tahran, Kitâb-furûş-i Furûğî, 1323, s. 85-90.

1.1.2. Araştırmalar

1. William Nassau Lees

Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-üns adlı eserini yayıma hazırlamış, giriş kısmına da Câmî'nin yaşamından, tasavvufî görüşlerinden ve eserlerinden bahsedilen bir giriş eklemiştir.¹⁵

2. Edward Browne

Browne, Fars edebiyatını başlangıçtan son devirlere kadar anlattığı önemli eserinin üçüncü cildinde Moğol idaresi döneminde Fars edebiyatını anlatırken bu dönemin en önemli şairi olarak Câmî'yi zikretmekte ve yaşam öyküsünü anlatıp eserlerinden örnekler vererek edebi kişiliğini tanıtmaktadır.¹⁶

3. Jan Rypka

Rypka hazırlamış olduğu **İran edebiyatı tarihi** adlı kitapta Câmî'yi de Fars edebiyatının en büyük şairleri arasında sayıp edebi kişilgi ve eserleri hakkında bilgi vermiştir.¹⁷

4. Mehdî Tevhidîpûr

Mehdî Tevhidîpûr, hazırladığı Nefehâtü'l-üns yayımının başında üç bölümden oluşan genişçe giriş yazmıştır. Bu bölümler şunlardır: “Kısmet-i evvel:

---

¹⁵ William Nassau Lees, «Biographical Sketch of the Mystic Philosophers and Poet Jami», **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, Kalküta, Dârü'l-imâre-i Kalküta, 1859, s. 1–21.

¹⁶ Edward Granville Browne, **A Literary History of Persia**, vol. 3 (the Tartar Domination), Cambridge, The University Press, 1928, s. 507–548.

¹⁷ Jan Rypka, **History of Iranian Literature**, (editör) Karl Jahn, (çeviren) P. van Popta-Hope, Dordrecht, D.Reidel Publishing, 1968, s. 279–289.

Behsî der Pîrâmûn-i Tasavvûf”¹⁸, “Kısmet-i Dovvom: Tarih-i Asr-i Câmî”¹⁹, “Kısmet-i Sevvom: Hayât-i Câmî”²⁰.

5. Murtazâ Muderris-i Gîlânî

Murtaza Muderris-i Gîlânî, hazırladığı Heft Evreng’in mukaddimesinde Câmînin yaşam öyküsünden ve eserlerinden de bahsetmiştir.²¹

6. E. E. Bertels

E. E. Bertels, Abdurrahman Câmî ve Alî Şîr Nevâtî’nin ilişkilerini ve etkileşimlerini anlatan bir eser yazmıştır. Bu eserde iki şairin yaşam öyküleri ve eserleri de tanıtılmış ve birbiriyle karşılaştırılmıştır.²²

7. Ahmet Ateş

Ahmet Ateş tarafından hazırlanan **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri** adlı eserde Câmî’nin yaşam öyküsü de kısaca anlatılmış, eserleri ve yazma nüshaları tanıtılmıştır.²³

---

¹⁸ Mehdî Tevhîdî-pûr, «Kısmet-i evvel: Behsî der Pîrâmûn-i Tasavvûf», **Nefehâtü’l-üns min Hadarâti’l-kuds**, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337, s. 9–141.

¹⁹ Mehdî Tevhîdî-pûr, «Kısmet-i Dovvom: Tarih-i Asr-i Câmî», **Nefehâtü’l-üns min Hadarâti’l-kuds**, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337, s. 142–154.

²⁰ Mehdî Tevhîdî-pûr, «Kısmet-i Sevvom: Hayât-i Câmî», **Nefehâtü’l-üns min Hadarâti’l-kuds**, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337, s. 155–165.

²¹ Murtaza Muderris-i Gîlânî, «Mukaddime-i Musahhih», **Mesnevî-i Heft Evreng**, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1382, s. Üç–Otuzaltı.

²² E. E. Bertels, **Navoi i Dzhami**, Moskva, Nauka, 1965

²³ Ahmet Ateş, **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1968, s. 392–446.

8. Ali Asgar Hikmet

Ali Asgar Hikmet, Abdurrahman Câmî'nin yaşamını, çevresini, eserlerini, tasavvufî kişiliğini anlatan bir eser yazmıştır.²⁴ Bu eser Câmî hakkında yazılıp basılan müstakil ilk eserdir. Bu eser Türkçeye de çevrilmiş ve yayınlanmıştır.²⁵

9. Asaf Hâlet Çelebi

Asaf Hâlet Çelebi, Câmî hakkında Türkiye'de ilk müstakil kitap yazan kişidir. Kitabını çoğunlukla yukarıda bahsedilen batılı araştırmacıların yazdıklarına dayanarak yazmış, eserinde Câmî'nin bazı eserlerinden bölümler seçip Fransızca'dan çevirmiştir.

10. Muhammed Rûşen

Hazırladığı Dîvân-i Câmî adlı eserin mukaddimesinde Câmî'nin hayatından ve eserlerinden bahsetmiştir.²⁶

11. A'lâhân Efsahzâd

A'lâhân Efsahzâd bazıları başka bir yazarla ortak olmak üzere Câmî'nin yaşamına dair 1978²⁷, 1980²⁸, 1981²⁹ yıllarında birer eser yazıp yayınlamıştır. Bundan başka 1988 yılında daha geniş kapsamlı bir eser yazmış, bu eserinde Câmî'nin yaşam öyküsünü anlattıktan sonra, şairin edebi kişiliği ve eserleri üzerine

---

²⁴ Ali Asgar Hikmet, **Câmî: Mutazammın Tahkîkât der Târîh-i Ahvâl u Âsâr-i Manzûm ve Mensûr-i Hâtemu's-şu'arâ Nûreddîn Abdurrahman-i Câmî (817-898 Hicrî Kamerî)**, Tahran, Vezâret-i Ferheng, 1320

²⁵ Ali Asgar Hikmet, **Camî: Hayatı ve Eserleri**, (çeviren) M. Nuri Gençosman, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991

²⁶ Muhammed Rûşen, «Şerh-i Zindegî ve Âsâr-i Nûreddîn Abdurrahman Câmî», **Dîvân-i Câmî**, Tahran, Muessese-i İntişârât-i Nigâh, 1389, s. Beş–Ellibeş.

²⁷ A'lâhân Efsâhzâd, **Abdurrahmani Cami**, Duşanbe, Maarif, 1978

²⁸ A'lâhân Efsâhzâd, Muhammed Asimi, **Ruzgar ve Asari Abdurrahman Cami**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1980

²⁹ A'lâhân Efsâhzâd, M. Recebov, **Tahavvuli Efkari Abdurrahmani Cami**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1981

geniş inceleme sunmuştur. Eser daha önce Rusça basılmışken³⁰ sonradan yazar tarafından Farsçası da hazırlıp basılmıştır.³¹

Yine Alâhân Efsâhzâd tarafından 1989 yılında Sovyet Cumhuriyetler Birliği ülkelerinde yayınlanan Câmî ile ilgili eserlerin açıklamalı bir bibliyografyası hazırlıp Kiril harfleriyle Tacikce ve Rusça olarak basılmıştır.³²

12. Ömer Okumuş

Ömer Okumuş'un **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** için yazdığı Câmî maddesinde Câmî'nin yaşamı ve yapıtları hakkında bilgiler verilmektedir.³³

13. Necîb Mâyil Herevî

Câmî'nin bazı eserlerini yayına hazırlayan Necîb Mâyil Herevî, Câmî'nin yaşam öyküsü ile dini, tasavvufî ve edebî kişiliğini anlattığı müstakil bir eser de yazmıştır.³⁴ Mâyil Herevî, bu eserinde Câmî'yi eleştirel bir gözle ele almış, daha çok bazı tartışmalara odaklanmıştır.

14. Ertuğrul Ökten

Ertuğrul Ökten, hazırlamış olduğu doktora tezinde Câmî'nin yaşam öyküsünün yanında bilimsel çevresini ve mirasını da ortaya koymayı amaçlamıştır.³⁵ Bu çalışma yukarıda adı geçen eserler dışında batı dünyasında Câmî hakkında yapılan en geniş çalışmalardandır.

---

³⁰ A'lâhân Efsâhzâd, **Lirika Abd ar-Rakhmana Dzhami: Problemy Teksta i Poetiki**, Moskova, Nauka, 1988

³¹ A'lâhân Efsâhzâd, **Nakd ve Ber-resî-i Âsâr ve Şerh-i Ahvâl-i Câmî**, Tahran, Dafter-i Naşr-i Mirâs-i Maktûb, 1378

³² A'lâhân Efsâhzâd, **Abdurrahmani Cami: Fehristi Asarhai der Barei u, ki der SSSR az Çap Beromadeend, Salhai 1917-1988**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1989

³³ Ömer Okumuş, «Câmî, Abdurrahman», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, s. 94-99.

³⁴ Necîb Mâyil Herevî, **Şeyh Abdurrahman Câmî**, Tahran, Tarh-i Nov, 1377

³⁵ Ertuğrul İ. Ökten, «Jami (817-898/1414-1492) His biography and intellectual influence in Herat», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Illinois, The University of Chicago, 2007

15. Ca'far Holmuminov

Özbekistanlı bilim adamı Ca'fer Holmuminov, doktora tezi olarak hazırladığı ve daha sonra kitap olarak basılan eserinde Abdurrahman Câmî'nin varlığın bütünlüğü anlayışı ile yoğrulmuş tasavvufî görüşlerini incelemiştir.³⁶

16. İbrahim Allahverdiyev

İbrahim Allahverdiyev, hazırladığı doktora tezinde Abdurrahman Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra Câmî'nin tasavvufî görüşlerini inceleyip diğer tasavvufçularla karşılaştırma yapmaya çalışmıştır.³⁷

17. Muderris-i Tebrîzî

Muderris-i Tebrîzî, bir şair tezkiresi mahiyetindeki **Reyhânetü'l-edeb** adlı eserinde Câmî'ye de geniş yer ayırmış, yaşamından eserlerinden bahsetmiştir.³⁸

18. Helmut Ritter, Z. Velidi Togan

Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi'nde yer alan Câmî maddesi hayatı ve eserleri şeklinde iki bölümde incelenmektedir.

19. Paul Losensky, Hamid Algar, Chad Kia

Encyclopeadia Iranica hazırlanan Jami maddesi'nde üç bölüm halinde Câmî'nin hayatı, tasavvufî görüşleri ve edebi kişiliği hakkında bilgiler verilmektedir.³⁹

---

³⁶ Ca'far Holmuminov, **Comi va Vahdat yi-Vucud Ta'limoti**, Taşkent, O'zbekistan Milliy Ensiklopediyasi, 2008

³⁷ İbrahim Allahverdiyev, «Abdurrahman Câmî ve Tasavvufî Görüşleri», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2009

³⁸ Allâme Muhâmmed Alî Muderris-i Tebrîzî, **Reyhânetü'l-edeb**, Tahran, İntişârât-i Hayyâm, 1374, s. 385–391.

20. Farah Fatima Golparvarian Shadchehr

«Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet» başlığıyla hazırladığı doktora tezinde Abdurrahman Câmî'nin yaşamı ve edebi kişiliği inceleniyor.⁴⁰

Yukarıda sıralanan araştırmacılar bir önceki başlık altında bahsedilen kaynaklardaki bilgilerden yola çıkarak Câmî'nin yaşamı, eserleri ve kişiliği hakkında aydınlatıcı bilgi vermeye çalışmışlardır. Bu eserlerden başka Câmî veya eserleri hakkında çok sayıda kitap, makale, bildiri, tez, gazete yazısı, internet sayfası gibi yayınlar bulunmaktadır. Ancak bu yayınlar genellikle ya yukarıda geçen çalışmalardan alıntılanarak oluşturulmuştur yahut içerdiği bilgiler yeterince güvenli değildir. Bu nedenle değinilmeye gerek görülmemiştir.

---

³⁹ Paul Losensky, «Jāmi i: Life and Works», **Encyclopaedia Iranica**, XIV. , 2008, s. 475–479.; Hamid Algar, «Jāmi ii: And Sufism», **Encyclopaedia Iranica**, XIV. , 2008, s. 475–479.; Chad Kia, «Jāmi iii: And Persian Art», **Encyclopaedia Iranica**, XIV. , 2008, s. 479–482.

⁴⁰ Farah Fatima Golparvarian Shadchehr, «Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ohio, The Ohio State University, 2008

1.2. Abdurrahman Câmî'nin Hayatı

Abdurrâhmân Câmî'nin hayatı son derece açık bir şekilde kayıt altına alınmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Öğrencileri ve çevresi tarafından yaşam öyküsünün birden çok kalemden yazılması dışında dönemi ve daha sonraki önemli kaynaklarda da hakkında yeterince bilgi bulunmaktadır.

Ayrıca son yüzyılda da Câmî hakkında birçok bibliyografik çalışma yapılmış ve sözkonusu kaynaklarda yer alan bilgiler değerlendirilmiştir. Türkçede ise Ansiklopedi maddeleri ve Ali Asgar Hikmet'in eserinin çevirisi ile Asaf Halet Çelebi'nin eseri dışında ayrıntılı ve birincil kaynaklara dayalı geniş çalışma bulunmamaktadır.

Burada biz de birincil kaynakları kullanarak Câmî'nin biyografisini vereceğiz.

Hayatı

Câmî, Molla Câmî yahut Mevlânâ Câmî şeklinde meşhur olmuş olup⁴¹ adı Abdurrahman bin Nizâmuddîn Ahmed bin Şemseddîn Muhammed'dir. İsmâuddin ve Nuruddîn lakabıdır.⁴² Babası Ahmed bin Muhammed⁴³, Nizâmuddîn Ahmed,⁴⁴ olarak bildirilmektedir. Dedesi de Şemsüddîn Muhammed⁴⁵, Muhammed şeklinde bildirilmektedir. Bütün kaynakların ittifakla bildirdiğine göre babası Nizâmüddîn Ahmed. Câm vilayetine bağlı Harcird kasabasına, Isfahan'ın Deşt mahallinden göçmüştür.⁴⁶ Bu nedenle de kendisine Ahmed-i Deştî denilmektedir. Isfahân'dan

---

⁴¹ Ö. Okumuş, **a.g.e.**

⁴² A.N. Bâherzî, **a.g.e.**; Abdulgafur Lari, **Tekmiletü'n-nefehât**, tarih yok; Safiyuddin Ali, **Reşehât-ı Aynu'l-hayât**, tarih yok; Ali Şir Nevâî, **Hamsetü'l-mütehayyirin**, tarih yok

⁴³ Abdulgafur Lari, **a.g.e.**

⁴⁴ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 45.

⁴⁵ **A.g.e.**

⁴⁶ **A.g.e.**; Safiyuddin Ali, **a.g.e.**; Abdulgafur Lari, **a.g.e.**

göçüş nedeni hakkında “zamanenin kötülüğü”⁴⁷ “devrin bazı olayları”⁴⁸ dışında bir sebep bildirilmemektedir.⁴⁹

Câmî, hicri takvim ile 817 yılı⁵⁰ 23 Şaban akşamı⁵¹ yatsı vaktinde⁵² Horasan bölgesindeki Câm vilayetine bağlı Harcerd kasabasında⁵³ dünyaya gelmiştir. Bu bilgilere göre Câmî'nin doğumu yaklaşık saatine kadar bilinmektedir ki bu da 6 Kasım 1414 Salı günü Türkiye saati ile 16.00'dan sonrasına denk gelmektedir.⁵⁴

Câmî çocukluğunu doğduğu kasabada geçirmiş⁵⁵ ve ilk tahsilini burada medreseye giderek⁵⁶ ve ayrıca babasından sarf ve nahiv okuyarak⁵⁷ almıştır.

Daha sonra intisap edeceği Hâce Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1419) tavsiyesi üzerine⁵⁸ babası Herât şehrine göç etti.⁵⁹

---

⁴⁷ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 45.

⁴⁸ Safiyuddin Ali, **a.g.e.**

⁴⁹ A'lâhân Afsahzâd, bu ibarelerden yola çıkarak bu göçe dönemin siyasi karışıklığının ve Türklerin adaletsizliğinin sebep olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Isfahan'dan göçenin de Câmî'nin dedesi olduğunu yazmaktadır. A. Afsahzâd, **a.g.e.**, s. 106.

⁵⁰ N.A. bin A. Câmî, **a.g.e.**, s. 35.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 47.; R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 39.; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 339.

⁵¹ G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 337.

⁵² R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 39.

⁵³ **A.g.e.**; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 338.; D. b. B.S. Devletşâh, **a.g.e.**, s. 483.

⁵⁴ Bazı araştırmacılar kaynaklarda geçen tarihin 7 Kasım 1414 tarihine denk geldiğini yazmaktadırlar ki bunun kaynaklarda değinilen Câmî'nin doğumunun akşam vakti olduğuna dair bilginin ve hicri takvimde günün tarihinin akşam namazı vaktinde değiştirildiğinin gözden kaçırılmasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Bkz. A. Afsahzâd, **a.g.e.**, s. 107.; Ertuğrul İ. Ökten, «Jami (817-898/1414-1492) His biography and intellectual influence in Herat», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Illinois, The University of Chicago, 2007, s. 47.; Farah Fatima Golparvaran Shadchehr, «Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian poet», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ohio, The Ohio State University, 2008, s. 9.

⁵⁵ Alî Şîr Nevâyî, **Hamsetü'l-mütehayyirîn**, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitaplığı, 4056, s. 695-902.; F.A. Sâfi, **a.g.e.**

⁵⁶ A.Ş. Nevâyî, a.e.

⁵⁷ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 11.

⁵⁸ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 51.

⁵⁹ A.Ş. Nevâyî, a.e., s. 17b.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 51.

Nevâyî ve Bâherzî, Câmî'nin Herât'a geldiğinde buluğ çağına henüz ermemiş olduğunu ifade etmektedirler.⁶⁰ Buna göre Câmî, on ile on dört yaşı yaşlarındaiken yani 827-831/1424-1428 yıllarında Herât'a gitmiş olmalıdır.

Câmî Herât'a gittiğinde burada Nizâmiye medresesine devam etmiş ve dönemin ünlü bilginlerinden Cüneyd Usûlî'den **Telhis** ve **Mutavvel** okumuştur.⁶¹ Ayrıca Taftazânî'nin (ö. 792/1390) öğrencisi Muhammed Câcermî (ö. 464/1459-1460) ile Cürçânî'nin (ö. 816/1413) öğrencisi Ali Semerkandî'nin derslerine devam etmiştir.⁶²

Abdurrahman Câmî, Herât'ta okuduğu dönemde hocaları ve ders arkadaşları arasında yetenekleriyle öne çıkmıştı. Câmî'nin, Alî Semerkandî'nin çok yetenekli olduğunu, ancak ondan kırk gün okuduktan sonra artık ihtiyacı kalmadığını,⁶³ Muhammed Câcermî'den de Mutavvel'e dair ancak iki yeni şey öğrenebildiğini ifade ettiği aktarılıyor.⁶⁴ Öte yandan her iki hocası da Câmî'nin zekâ ve kavrayışına hayranlıklarını bildirmişlerdir.⁶⁵

Câmî daha sonra Semerkant'a gidip tahsiline burada devam etmiştir. Semerkant'a gidiş tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte Uluğ Bey (ö. 853/1449) zamanında olduğu⁶⁶ ve dersine katılmak amacıyla geldiği Semerkant'ta Kâdızâde-i Rûmî (ö. 844/1440'tan sonra) ile bazı bilimsel meseleler üzerine konuştuğu bildirilmektedir.⁶⁷ Bu bilgilere göre Câmî'nin Semerkant'a gidişi Uluğ Bey'in ve

---

⁶⁰ A.Ş. Nevâyî, a.e.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 51.

⁶¹ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 11.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 51.; F.A. Sâfî, **a.g.e.**

⁶² R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 11.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 52.; F.A. Sâfî, **a.g.e.**

⁶³ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 11.

⁶⁴ **A.g.e.**; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 58-59.

⁶⁵ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 52; 54.

⁶⁶ **A.g.e.**, s. 80.; Safî Fahrüddîn Alî, **Reşhat-i Aynu'l-hayât**, İstanbul, Emin Efendi Matbaası, 1269, s. 169.

⁶⁷ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 12.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 81.

Kâdızâde-i Rûmî'nin hayatta olduğu bir zamanda, 1430'lu yılların sonunda veya 1440'lı yılların başında olmalıdır.⁶⁸ Bu dönemde Câmî, yirmili yaşlarda idi.

Câmî, Semerkant'a gittiğinde Kadızâde-i Rûmî ile ilk görüşmelerinde aralarında uzun bir bilimsel tartışma yaşandığı ve sonunda Kadızâde'nin Câmî'nin fikrini kabul ettiği ve Câmî'yi ziyarete gittiği bildirilmektedir.⁶⁹ Bu tartışmada her ne kadar Câmî galip gelse de yine de Semerkant'ta Kadızâde-i Rûmî'nin derslerine ve ilim tahsiline devam etmiştir.⁷⁰

Câmî, kısa sürede Semerkant'ta da kavrayış ve zekâsını göstermiş, buradaki bilim adamlarının takdirini kazanmıştır. Uluğ Bey'in huzurunda yapılan bir münazarada muvaffak olmuş, Kadızâde'nin de "Semerkant kurulduğundan bu yana Câmî kadar zeki ve kavrayışlı biri Ceyhun ırmağını geçmemiştir" övgüsünü kazanmıştır.⁷¹

Kaynaklarda verilen bilgilere göre Câmî Semerkant'ta bir süre tahsil gördükten sonra Herat'a dönmüş ve tekrar Semerkant'a gitmiş olmalıdır. Zira kaynaklarda Semerkant'a ilk gidişinde ilim meclislerine katılışından, meşhur bilim adamlarıyla tanışıp tartışmasından bahsediliyor, fakat aşkıandan da tasavvufçularla ilişkisinden de bahsedilmiyor. Dolayısıyla bu olay Semerkant'a ilk gidişinden sonra olmalıdır. Zaten Fahrüddîn Alî Safî de Nureddîn Abdurrahman Câmî'nin Semerkant'a üç kez gittiğini ifade etmektedir.⁷²

Câmî, Ali Kuşçu ile de Herat'ta görüşmüş, onun bilgilerinden yararlanmış ve bir de imtihanından geçmiştir. Anlatıldığına göre bir gün Ali Kuşçu, Türk töresine uygun bir kıyafetle ve belinde de kuşak olduğu halde beraberindeki Türkmen heyetiyle birlikte Herat'ta Câmî'nin bulunduğu ortama gelmiş, burada Câmî'ye

---

⁶⁸ A'lâhân Afsahzâd, bazı tahminler yürüterek Câmî'nin Herat'tan Semerkant'a 1436 yılında gittiğini yazıyor. Bkz. A. Efsahzâd, **a.g.e.**, s. 121.

⁶⁹ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 12.

⁷⁰ **A.g.e.**; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 81.; F.A. Sâfî, **a.g.e.**

⁷¹ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 81.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 161.

⁷² Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 169.

astronomiye dair oldukça zor birkaç soru yönelmiş, Câmî de bu soruların her birine açıklayıcı cevaplar vermiştir. Bunun üzerine Ali Kuşçu şaşkınlığını gizleyememiş, Câmî de şaka yollu “Efendim, kuşağınızda bundan iyi bir şey yok muydu?” demişti.⁷³

Aktarıldığına göre Câmî, Herat'ta birine âşık olmuş fakat kavuşamayınca Herat'ı terk edip Semerkant'a gitmiştir.⁷⁴ Burada bu aşk ayrılığının acısıyla ıstıraplı bir haldeyken bir yandan da ilim elde etmeye ve kendini yetiştirmeye çabalamaktadır. Bu sırada bir gece rüyasına dönemin tanınmış mutasavvıflarından Nakşibendi şeyhi Sa'duddîn Kaşgârî (ö. 870/1456) girip Câmî'ye “Ey kardeş yürü terk edemeyeceğin bir sevgili bul” diye mesaj vermesi üzerine⁷⁵ Câmî Semerkant'tan Kaşgârî'nin yanına gitmek üzere Herat'a doğru yola koyulur ve gidip Sa'duddin Kaşgârî'ye bağlanır.⁷⁶

Câmî'nin Sa'deddîn Kaşgârî'ye bağlanması hem tasavvuf çevresinde hem de ilim çevresinde oldukça önemli bulunmuştur. Sa'deddin Kaşgârî “Câmî'yi avladığına” sevinirken⁷⁷ Muhammed Câcermî ise “Horasan'da beş yüz yılda bir çıkan ilim adamını yolundan çevirdiği” için Kaşgârî'ye kızmakta, ayrıca Abdulhalîmî Kaşgârî ise “ancak Câmî'nin tasavvufa bağlanmasından sonra ders ve zahiri ilimden daha iyi ve zevkli bir iş olabileceğine inandığını” ifade etmekteydi.⁷⁸

Câmî'nin tasavvufa ve şeyhine intisabının tam olarak hangi tarihte olduğuna dair bir bilgi bulunmamakla beraber, medrese tahsilini aldıktan ve çevresinde ilim adamı olarak tanınır olduktan sonra olduğu anlaşılmaktadır.

Câmî iki defa Semerkant'a Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr'ı (ö. 895/1490) görmeye gitmiştir. Fahreddin Alî Safî'nin bildirdiğine göre Câmî'nin Hâce Ubeydullâh ile ilk

---

⁷³ **A.g.e.**, s. 162.; A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 72.

⁷⁴ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 12.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 163.

⁷⁵ Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 163.

⁷⁶ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 12.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 163.

⁷⁷ Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 164.

⁷⁸ **A.g.e.**

görüşmesi Semerkant'a ikinci kez gidişinde, 8 Muharrem 870/31 Ağustos Cumartesi akşamı gerçekleşmiştir.⁷⁹ Daha sonraları da Ubeydullah-ı Ahrâr ile görüşmelerini ve yazışmalarını sürdürmüştür.⁸⁰

Nüreddîn Abdurrahman Câmî ömrünün son çeğreğinde hacca gitmeye karar vermişti. Çevresindekiler, her gün çok sayıda kişinin irşadına sebep olduğunu, bulunduğu yerde irşadın “yüz kez yayan hac etmek kadar” sevabı olduğunu söyleyerek onu bu kararından vazgeçirmeye çalışmışlarsa da Câmî, “şimdiye dek çok yayan hac yaptık, yorulduk; bundan böyle bir de binekle hac yapmak niyetindeyiz” cevabını vermiştir.⁸¹ Reşehat-ı Aynü'l-hayât'ta bildirildiğine göre Câmî, hac yolculuğunun ayrıntısıyla kaydetmiş ve Fahreddin Alî Safî de bunu aktarmıştır. Buna göre 877/1472 yılının 6 Rebülevvel/11 Ağustos günü Herat'tan hareket edilmiş, aynı yılın Cemaziyelahir/Kasım ayında Bağdat'a ulaşılmış, burada uzun bir moladan sonra Şevval/Mart 1473 ayında Necef'te Hz. Ali'nin türbesi ziyaret edilmiş, buradan 1 Zilkade/6 Nisan 1473 günü yola koyulmuş ve 22-23 Zilkade/20-21 Nisan 1473 tarihinde Medine'ye varılmıştır. 6 Zilhicce/4 Mayıs 1423 günü Mekke'ye varılmış hac farizasından sonra 15 Zilhicce/13 Mayıs günü dönüş yoluna çıkılmış, 25 Zilhicce/23 Mayıs günü Medine'ye, 25 Muharrem 878/22 Haziran 1473 günü Şam'a, 12 Rebiülevvel/7 Ağustos günü Halep'e, 24 Cemaziyevvel/17 Ekim günü Tebriz'e ve nihayet 18 Şaban 878/8 Ocak 1474 Cuma günü Herat'a ulaşılmıştır.⁸²

Câmî'nin hac yolculuğu esnasında üç önemli olay medana gelir: Bağdat'ta Şiiler tarafından hakkında şayia yayılması bunun ulema huzurunda muhakemesiyle aklanması, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'a davet edilmesi ve Uzun Hasan ile görüşmesi.

---

⁷⁹ A.g.e., s. 169.

⁸⁰ Câmî Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr ile olan mülakatlarından kendi eserinde bahsetmektedir. Nüreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds**, (editör) Mahmûd Âbidî, Tahran, İntişârât-i İttilâ'ât, 1382, s. 410-416.

⁸¹ A.N. Bâherzî, a.g.e., s. 160.; Safî Fahrüddîn Alî, a.g.e., s. 173.

⁸² Safî Fahrüddîn Alî, a.g.e., s. 178.

Anlatıldığına göre Câmî'nin kalabalık hac kafilesinde bulunan ve Câmî'nin müridlerinden biriyle kavga eden Fethî adındaki bir kişi Bağdat'a vardıklarında Câmî'nin **Silsiletü'z-zeheb** adlı eserde Hz. Ali aleyhinde beyanlarda bulunduğunu yayar. Bundan ötürü Bağdat'taki Şii nüfus galeyana gelir, nihayet Bağdat valisinin huzurunda Hanefî ve Şafîî âlimlerin hakemliğiyle görüşülüp Câmî'nin **Silsiletü'z-zeheb** adlı eserinde Hz. Ali aleyhinde herhangi bir şey bulunmadığı anlaşılır. Bunun üzerine halkı bu iddiayla halkı galeyana getirenler cezalandırılmıştır. Ancak Câmî "bu eseri yazarken şiilikle itham edeceğinden korkuyordum, Şiilerin saldıracağı aklıma gelmezdi" diyerek kendisine büyük haksızlık yapıldığını beyan etmiş, ayrıca bir de kaside yazarak kırıldığı Bağdat halkını hicvetmiştir.⁸³

Câmî'nin hac yolculuğunu çıktığını haber alan Fatih Sultan Mehmet, Ataullah Kirmânî'yi beşbin altın hediye ile Câmî'yi İstanbul'a davet etmek üzere gönderir. Birkaç günlük ziyaret için olsun memleketini şerefliendirmesini ister. Elçiler Şam'a ulaştıklarında Câmî, Şam'dan birkaç gün önce ayrılmıştır. Câmî Halep'e vardığında Fatih Sultan Mehmet'in elçilerinin kendisi için Şam'a geldiklerini haber alır, elçilerin Halep'e geleceklerini tahmin ederek Fatih'in isteğini reddetmiş olmamak için hemen Halep'ten ayrılıp Tebriz'e gider. Diyarbakır'a geldiğinde Osmanlı-Akkoyunlu savaşı nedeniyle güvensiz olan yollardan Uzun Hasan'ın beylerinden Muhammed Bey'in verdiği üçyüz süvarinin korumasıyla Tebriz'e ulaşır.⁸⁴

Câmî Tebriz'e vardığında burada büyük bir saygı ve ilgi görür, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la da görüşür.⁸⁵ Uzun Hasan da Câmî'nin kendi memleketinde kalmasını rica eder, ancak Câmî yaşlı annesini görmesi gerektiğini ifade ederek teklifi kabul etmez ve Herat'a döner.⁸⁶

Herât'a dönüşünde dönemin sultanı Sultan Hüseyin Baykara ve veziri Ali Şir Nevâî gelişine sevinçlerini beyan eden mektuplar ve hediyeler gönderirler.

---

⁸³ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 166–172.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 174–175.

⁸⁴ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 183–184.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 177.

⁸⁵ A.N. Bâherzî, **a.g.e.**, s. 184.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 178.

⁸⁶ Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 178.

Câmî hac ibadetinden sonra da Herat'ta yine ilim ve irşadla uğraşmaya devam etmiş, aşağıda bahsedilen eserlerini yazmıştır.

Nûreddîn Abdurrahman-i Câmî 898 yılı⁸⁷ Muharrem ayının⁸⁸ onsekizinde⁸⁹ Cuma günü⁹⁰ öğlen saatinde⁹¹ vefat etmiştir. Bu bildirilen kesin vakit 9 Kasım 1498 Cuma günü Türkiye saatiyle 09:00 civarına denk gelmektedir. Vefat ettiği sekse bir yaşındaydı.⁹²

Câmî'nin vefatı Herat'ta derin bir üzüntüye neden olmuştur. Cenazesi öldüğü günün ertesi günü yani cumartesi günü devlet adamların ve halkın katıldığı büyük bir kalabalıkla evinden alınarak Herat'taki türbesine defnedilmiştir.⁹³

Hüseyin Baykara Câmî'nin öldüğü yıl yas ilan etmiş ve taziyesi için yemekler vermiştir. Birçok şair Câmî'nin vefatına tarih yazmışlardır. Nevâî'nin yazdığı tarih Hüseyin Vâiz-i Kâşifî tarafından Câmî'de minberde de okunmuştur.⁹⁴

---

⁸⁷ A.Ş. Nevâyî, «Hamsetü'l-mütehayyirîn»a.e., s. 105.; A.Ş. Nevâyî, Nesâyimü'l-mahabbea.e., s. 440.; R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 41.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 190.; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 338.; Sam Mîrzâ-yi Safevî, **a.g.e.**, s. 86.

⁸⁸ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 41.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 190.; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 338.; Sam Mîrzâ-yi Safevî, **a.g.e.**, s. 86.

⁸⁹ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 41.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 190.; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 338.

⁹⁰ A.Ş. Nevâyî, Nesâyimü'l-mahabbea.e., s. 440.; R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 41.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 190.; G. bin H. el-H. Handmîr, **a.g.e.**, 4:s. 337.

⁹¹ R.A. Lârî, **a.g.e.**, s. 40.; Safî Fahrüddîn Alî, **a.g.e.**, s. 190.

⁹² A.Ş. Nevâyî, Nesâyimü'l-mahabbea.e., s. 440.; Sam Mîrzâ-yi Safevî, **a.g.e.**, s. 86.

⁹³ A.Ş. Nevâyî, «Hamsetü'l-mütehayyirîn»a.e., s. 110.

⁹⁴ **A.g.e.**

1.3. Abdurrahman Câmî'nin Eserleri

Abdurrahman Câmî, oldukça verimli bir sanatçı ve yazar olarak onlarca eserin yazarı olarak tanınmıştır. Eserleri hem tür hem konu olarak oldukça çeşitlidir. Câmî'nin eserleri, kendisi daha hayattayken tanınmış ve tutulmuştur. Yukarıda bahsedildiği üzere çok sayıda kaynak eserde de Câmî'nin eserleri anılmıştır. Câmî'nin eserleri yazıldığından bugüne çokça okunmuş ve çoğaltılmıştır. Ayrıca çok sayıda araştırmacı da Câmî'nin eserlerini konu edinen çalışmalar yapmışlardır.

Bununla birlikte Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin tam ve doğru bir listesi şu ana kadar oluşturulmuş değildir. Birçok çalışmada Câmî'nin en bilinen eserleri sayılmış, bazıları da bir kaynakta geçen bilgileri karşılaştırmadan ve sorgulamadan aktarmıştır.

Bizim tez konumuz Câmî'nin eserlerinin izini sürmeyi içerdiğinden bu eksikliği gidermek, yani Câmî'nin eserlerinin tam bir listesini oluşturmak ihtiyacı hissettik. Bu nedenle Câmî'nin yaşadığı dönemden ya da en geç ölümünden elli yıl sonrasında kalan kaynak eserlerde geçen bilgiler derlenip karşılaştırılarak aşağıda verilen Câmî'nin eserlerinin tam listesine ulaşıldı.

Söz konusu kaynaklar şunlardır:

1. Tekmiletü'n-nefahat

Yukarıda tanıtılan Abdurrahman Câmî'nin öğrencilerinden Abdulgafûr Lârî'nin eseridir. Lârî, eserinde Câmî'nin 45 eserinin adını vermektedir.

2. Makâmât-i Câmî

Yini Abdurrahman Câmî'nin öğrencilerinden Abdolvâsi' Nizâmî-i Bâherzî'nin Câmî'yi anlatmak için yazdığı Makâmât-i Câmî adlı bu eserde de Câmî'nin eserleri sıralanmakta ve 39 eserinin adı anılmaktadır.

3. Nesâyimü'l-mahabbe

Câmî'ye ait Nefehâtü'l-üns adlı eserin, Câmî'nin yakın dostu Alî Şîr Nevâî tarafından Türkçeye çevirisinden oluşan bu eserde ayrıca Câmî'ye de yer ayrılmış ve eserlerinden 18 adedinin adı verilmiştir.

4. Hamsetü'l-mütehayyirin

Alî Şîr Nevâî, yakın dostu Abdurrahman Câmî'nin vefatı üzerine bu eseri yazmış, bu eserde Câmî'nin yaşam öyküsünü, kişiliğini ve ayrıca cenaze törenini anlatmıştır. Ayrıca Câmî'nin eserlerinin listesini de veren Nevâî, Câmî'nin 32 eserini saymıştır.

5. Tuhfe-i Sâmi

Safevî sultanı Şah İsmail'in çocuklarından olan Sâmi Mîrzâ Safevî'nin tezkire niteliğindeki bu eserinde Câmî'nin yaşamından ve şiirlerinden bahsedilerek eserlerinin listesi de verilmiştir. Sâmi Mîrzâ'nın kaydında Câmî'ye ait 44 eser bulunmaktadır. Bu liste, sırası ve içeriği itibarıyla Lârî'nin listesine benzemektedir.

6. Reşehât-i Aynu'l-hayât

Câmî'nin dostu ve bacanağı olan Fahrüddîn Alî Sâfi tarafından yazılan bu eserde Câmî'ye de oldukça geniş yer verilmiş, fakat yalnızca dört eserinin adı zikredilmiştir.

7. Risâle-i Fihrist, İÜ FY 23

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserleri Kütüphanesi'nde yer alan bir yazma nüshada Câmî'ye ait eserler toplu olarak yer almakta ve bu eserler arasında bir de Câmî'ye ait eser listesi bulunmaktadır. Ahmet Ateş, bu listenin bizzat Câmî tarafından hazırlandığını ifade etmekte, bu listeyi de "Risâle-i Fihrist" adıyla ayrı bir eser sayıp Câmî'nin eserlerine katmaktadır. Burada Câmî'ye ait 43 eserin adı bulunmaktadır.

8. Ayasofya Kitaplığındaki Liste

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığında 1891 numarayla kayıtlı bulunan yazma nüsha'nın 138a sayfasında Câmî'nin eserlerinin toplu listesi verilmektedir. Yazma nüsha 929/1522-23 tarihinde, yani Câmî'nin vefatından yaklaşık otuz yıl sonra yazılmıştır. Câmî'ye ait 42 eserin adı kaydedilmektedir.

9. Külliyyat 1 (Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı)

Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığında 672 demirbaş numarasıyla korunan ve Câmî hayattayken yazılmış bir yazma nüshada Câmî'nin eserlerinden 28 adedi yer almaktadır. Bu eserin Câmî tarafından II. Bâyezid'e gönderilen nüshalardan birisi olması muhtemeldir.

10. Külliyyat 2 (Topkapı Sarayı III. Ahmed Kitaplığı)

Topkapı Sarayı III. Ahmed Kitaplığında 1585 demirbaş numarasıyla korunan eski bir yazma nüshada da Câmî'nin eserlerinden 35 adedi bulunmaktadır. Bu nüshanın da Câmî Osmanlı sarayına hediye edildiğini sanıyoruz.

11. Külliyyat 3 (Özbekistan Elyazmalar Akademisi)

Özbekistan Elyazmalar Akademisi'nde yer alan bir nüshada Câmî'nin eserlerinden 36 eseri yer almaktadır. Söz konusu nüshayı göremedik. Ancak bu nüsha hakkında A'lâhân Afsahzâd tarafından ayrıntılı olarak bilgi ve nüshada bulunan eserlerin listesi verilmiştir.⁹⁵ Afsahzâd'ın bildirdiğine göre bu nüsha 908/1502-3 yılında yazılmıştır.⁹⁶ Bu nüsha yukarıdaki nüshalardan ve Câmî'nin vefatından sonra yazılmış olmasına karşın hem Câmî'nin ölümünden yalnızca on yıl sonra oluşturulması hem de çok sayıda eseri bir arada toplaması bakımından önemlidir.

---

⁹⁵ A. Efsahzâd, **a.g.e.**, s. 147-148.

⁹⁶ **A.g.e.**, s. 146.

12. Münşeât

Câmî'nin çeşitli dostlarına ve devlet adamlarına yazdığı mektuplardan oluşan bu eserinde Câmî'ye ait üç eserin adı geçmektedir. Bu eserlerden birinin adı yalnızca burada geçtiğinden ayrıca önem arz etmektedir.

Bu kaynaklar taranarak buralarda verilen eserler karşılaştırılmış ve böylelikle Câmî'nin eserlerinin tam ve doğru listesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklarda eserlerin adları birbirinden biraz farklı şekillerde geçebilmektedir. Ancak bu farklar hangi eser olduğunu anlamamızı zorlaştıracak durumda değildir.

Aşağıdaki Tabloda Câmî'nin eserlerinin hangi kaynaklarda ve hangi sırada geçtiği görülmektedir.

No	ESER ADI	TELİF YILI		Tekmiletü'n-nefahat	Makâmât-i Câmî	Nesayimü'l-mahabbe	Hamsetü'l-mütehayyirin	Tuhfe-i Sâmi	Reşhât-i Aynu'l-hayât	Ayasofya 1891	Risâle-i Fihrist, İÜ FY 23	Külliyyat 1 Hazine 672	Külliyyat 2 III. Ahmed 1585	Külliyyat 3 Özbekistan	Münşeat	Eserin Bahsedilgi Kaynak Sayısı
1	Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	856	1452	34	23		23	30		34	33	9	29	23		9
2	Levâyah	870	1465	12	8	16		8		11	11	4	11	12		9
3	Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	875	1469	7,1	7,11	17	8	5		8	8		13	5		9
4	Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	877	1471	22	19		14	17		22	21	24	2	8		9
5	Nefehâtü'l-üns	883	1478-79	3	3	13	2	40	1	3	3	2	7	2	2	12
6	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	884	1479	30	38	1	30	26	3	30	29	25	26	13		11
7	Şevâhidü'n-nübüvve	885	1480	2	2	12	1	2		2	2	1	6	1		10
8	Dîvân 2: Vâsîtatü'l-ıkd	885	1480	31	39	2	31	27		31	30	26		14		9
9	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	885	1480	24	32	10	16	19		24	23		20	17		9
10	Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	885	1480	36	25		25	32		35	35	10	30	24		9
11	Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	885-886	1480-81	35	24		24	31		36	34	12	35	25		9
12	Eşî'etü'l-lema'ât	886	1481	6	6	15	5	3		6	6	14	10	4		10
13	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	886	1481	25	33	4	17	20		25	24		21	18		9

14	Çihl Hadîs	886	1481	17	15		11	12		18	16	17	5	31		9
15	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	887	1482	26	34	9	18	21		26	25	21	22	19		10
16	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	888	1483	27	35	6	19	22		27	26	22	23	20		10
17	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	889	1484	28	36	7	20	23		28	27	23	24	21		10
18	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	890	1485	23	31	5	15	18	2	23	22	21	19	16		11
19	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	890	1485	29	37	8	21	24	4	29	28		25	22		10
20	Risâle-i Mûsikî	890	1485	40	29		28	35		40	39	5	34	11		9
21	Risâle-i Asgar der Mua'mmâ	890	1485	37	26		26	33		37	36			27		7
22	Behâristân	892	1487	33	22		22	29		33	32	8	33	9	1	10
23	Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât	896	1490-91	32	40	3	32	28		32	31	27	27	15		10
24	Nakdu'n-nusûs	896	1491	4	5	14	3	39		4	4	3	9	3		10
25	Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	897	1491-92	42	21			37		42	41	20	17	26		8
26	Risâle-i Fihrist	898	1492								1					1
27	Sohenân-i Hâce Pârsâ			16	16		10	44		15	15	16	16	29		9
28	Risâle-i Nâiyye			13	12		7	9		12	12	18	14	30		9
29	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât			11	14	18		7		10	10	15	12	36		9
30	Risâle-i Münşeât			41	30		29	36		41	40	13	32	28		9
31	Risâle-i Arûz			38	27		27	34		38	37	19	28	10		9
32	Risâle fi'l-vücûd			19	18		13	11		21	20		3	32		8
33	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)			5	20		4	41		5	5	6		7		8
34	Dürretü'l-fâhire			18	17		12	15		20	19	16		35		8
35	Şerh-i Ba'zî Ebyât-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz			9			9	6		9	9		15	6		7

36	Tefsîrû'l-Kur'ân			1	1	11		1		1	1		1			7
37	Şerh-i Fusûsu'l-hikem			7	4		6	4		7	7		8			7
38	Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye			39	28			25		39	38		31			6
39	Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî			14	13			42		13	13			33		6
40	Şerh-i Hadîs-i Ebi Zerri'l-ukaylî			15				10		14	14			34		5
41	Kitâb-i Sârf			44							42	7	18			4
42	Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)			21				13					4			3
43	Şerh-i Hadîs-i Vâhid				10					17	17					3
44	Şerh-i Ba'z-i ez Miftâhu'l-Gayb			43				38		16						3
45	Tercüme-i Nesrû'l-leâlî									19	18					2
46	Risâle-i Cevâb-ı Suâl-i Hindustân			20				16								2
47	Tercüme-i Tâiyye-i İbn-i Fâriz (Nazmü'd-dürr)				9											1
48	Risâle-i Kebîr der Menâsik-i Hacc			45												1
49	Şerh-i Bâ'z-i ez Miftâhu'l-gayb			43												1
50	Terceme-i Kasîde-i Bürde													3		1
51	Menâkıb-ı Hâce Abdullah Ensârî							14								1
52	Menâkıb-ı Mevlî							43								1
Toplam Eser Sayısı			26	45	39	18	32	44	4	42	43	28	35	36	3	52

Hazırladığımız yukarıdaki bu tabloyla Abdurrahman Câmî'nin eserlerini tam olarak tespit ettiğimizi düşünüyoruz. Liste oluşturulurken telif tarihi tespit edilen eserler telif tarihine göre sıralanmış, telif tarihi bilinmeyen eserler de kaynaklarda geçiş sayılarına göre sıralanmıştır.

Bu tablodan anlaşılacağı üzere Câmî'nin eserlerinin tespiti için birincil öneme sahip kaynaklarda eserlerinin tümü bulunmamaktadır. En fazla eser içeren kaynaklarda bile ancak 45 eserin adı zikredilmektedir. Bu eserlerden bazıları da farklı adlarla birden çok kez geçmektedir.

Ayrıca bir başka dikkat çeken konu da kaynaklarda Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin farklı sıralamalarla yer alıyor olmalarıdır. Tabloyu incelediğimizde genel olarak Câmî'nin eserlerini veren kaynakların alfabetik, kronolojik yahut başka bir ölçütle sıralama yapmadıklarını görüyoruz. Fakat genellikle kaynaklarda konuları benzer olan eserler arka arkaya verilmiştir.

Ayrıca görüldüğü üzere Câmî'nin daha sonraki dönemlerde çok tanınan ve tutulan eserleri kaynakların çoğunluğunda yer almaktadır. Bu kaynakların hepsi eserlerin yazıldığı tarihten en fazla elli yıl sonra yazıldığına göre Câmî'nin eserlerinin yazıldığı dönemde de aynı şekilde tanınıp bilindiği sonucuna varılabilir. Bir başka bakışla bu kaynakların daha çok bahsettiği eserler sonraki çağlarda daha tanınmış, yani bu kaynaklar eserlerin daha çok tanınmasına yardımcı olmuş olabilir.

Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında incelemeler yapan araştırmacılar da Câmî'nin eserlerinin farklı sayılarda zikredildiğine dikkat çekmiş birçok yayında bu belirsizlik devam etmiştir.

Câmî'den bahseden bu kaynaklar dışındaki son dönem eserlerinde verilen bilgiler çoğunlukla eksik ve yanıltır.

Örneğin Muderris-i Tebrîzî, **Heft Evreng** ve **Seb'a** diye iki ayrı eser adı zikrettikten sonra bütün mesnevileri ayrı ayrı sıralamakta, böylelikle Câmî'nin eserlerinin sayısına iki ilave yapmış olmaktadır. **Heft Evreng** veya **Seb'â** isminin

Câmî'nin yedi mesnevisinin toplu adı olup ayrıca bu adlarla eseri bulunmadığını belirtmeye gerek yoktur. Ayrıca yine Muderris-i Tebrîzî, **en-Nefhatü'l-Mekkiyye** adıyla kaynaklarda hiç geçmeyen bir eser zikretmektedir.⁹⁷

Hüseyin Tesbihî ise **Tecnisü'l-hat** adlı bir başka eserden bahsetmektedir. Görüleceği üzere böyle bir eserde kaynaklarda geçmemektedir.

Birçok kütüphanede Câmî nisbeli kişilerin eserleri yanlışlıkla Abdurrahman Câmî adına kaydedilmiştir. Ayrıca isimleri Câmî'nin eserleriyle benzeşen birçok eser de yine Câmî'nin sanılmıştır. Bu nedenle Câmî'ye nisbet edilen eserler listesi aslında oldukça uzatılabilir, burada bu konuya girmeyip bunları eserleri listesine almamakla yetindik.

Ancak ileride Câmî'ye nispet edilen eserlere de değinilecektir.

Divanları

Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb

Abdurrahman Câmî, şiirlerini Ali Şir Nevâyî'nin önerisi üzerine üç farklı divanda toplamıştır. Ömrünün ilk döneminde yazdığı şiirlerden oluşan divanına **Fâtihatü's-şebâb** (Gençliğin Başlangıcı) adını vermiştir. Üç divanı içerisinde en hacimli olanı bu divandır; yaklaşık olarak diğer iki divanın toplamı kadar şiir içermektedir. Câmî'nin kasidelerinden meşhur **Cilâu'r-rûh** ve **Lüccetü'l-esrâr** da bu divanda yer almaktadır.

Câmî üç divanın başındaki kısa bir mukaddimedен başka her divanına da ayrıca mukaddime yazmıştır. Bunlardan Fâtihatü's-şebâb için yazdığı mukaddime en uzun ve içerik olarak en dolu olanıdır. Bu mukaddimede Câmî şiir sanatını dini açıdan değerlendirmekte ve kendi şiir görüşünü ifade etmektedir.

---

⁹⁷ A.M.A. Muderris-i Tebrîzî, **a.g.e.**, s. 387–388.

Dîvân 2: Vâsîtatü'l-ıkd

Bu divan orta yaş döneminde yazdığı şiirlerin bir arada toplanmasından oluşmuş ve bu nedenle bu isim verilmiştir.

Dîvân 3: Hâtîmetü'l-hayât

Bu divan ise Câmî'nin ömrünün son yıllarında yazdığı şiirlerini içermektedir. Son iki divan hem hacim olarak daha küçük hem de daha az tanınmıştır.

Camî'nin divanları birçok defa basılmış ve hakkında çalışmalar yapılmıştır. Daha çok ilk divanı basılıp çokça okunmuştur.

Câmî'nin divanı ilk olarak İstanbul'da basılmıştır. Bu divan ilk divanının hemen hemen tümünü içermekte, ikinci ve üçüncü divanlarından şiir bulunmamaktadır. Bu baskıyı yayına kimin hazırladığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Daha sonra yine bu divan Hindistan'da basılmıştır. Hindistan baskısı hacim olarak İstanbul baskısından küçüktür. Bu yayımın da kimin tarafından yayına hazırlandığı bilinmemektedir.

Câmî'nin bu divanı daha sonra birçok kez basılmıştır. Aşağıda Abdurrahman Câmî'nin divanlarının yayımlarının kronolojik listesini veriyoruz.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Dîvân-i Mollâ Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Vezîrhân, 1284.

———, **Külliyât-i Câmî**, Lucknow, Nûl Kişver, 1298.

———, **Dîvân-i Câmî**, (editör) Huseyn Pejmân Bahtiyârî, Tahran, İlmî, 1317.

———, **Divân-i Kâmil-i Câmî: Şâmil-i Kasîdehâ, Terc'hâ, Terkîbhâ, Meşnevîhâ, Kıt'ahâ, Rubâ'îhâ, Mu'ammâhâ**, (editör) Hâşîm Razî, ii vols., Tahran, Çâphâne-i Pirûz, 1341.

———, **Dîvân-ı Mollâ Câmî**, İstanbul, Fethi Demir Matbaası, 1955.

- , **Fâtihatu'ş-Şebâb, ez Rûy-i Penc Nusha-i Hattî-i Kadîmterîn**, (editör) A'lâhân Efsâhzâd, Moskova, İdâre-i İntişârât-i Dâniş, 1978.
- , **Külliyât-i Dîvân-i Câmî**, (editör) Şems Berîlû, Tahran, Hidâyet, 1362.
- , **Gazeliyyât-i Mevlânâ Nûreddîn 'Abdurrâhmân-i Câmî**, (editör) Bedruddîn Yağmâ'î, Tahran, İntişârât-i Şark, 1368.
- , **Dîvân-i Câmî Cild-i Dovvom: Vâsîtatü'l-ıkd, Hâtîmetü'l-hayât**, (editör) A'lâhân Efsâhzâd, Tahran, Defter-i Neşr-i Mirâs-i Mektûb, 1378.
- , **Divân-i Kâmil-i Câmî: Şâmil-i Kasîdehâ, Terc'hâ, Terkîbhâ, Meşnevîhâ, Kıt'ahâ, Rubâ'ihâ, Mu'ammâhâ**, (editör) Hâşîm Razî, ii c., Tahran, Âvâ-yi Sebz, 1379.
- , **Divân-i Kâmil-i Câmî: Şâmil-i Kasîdehâ, Terc'hâ, Terkîbhâ, Meşnevîhâ, Kıt'ahâ, Rubâ'ihâ, Mu'ammâhâ**, (editör) Hâşîm Razî, ii c., Isfahan, Sedef-i Kîmyâ, 1380.
- , **Dîvân-i Câmî**, (editör) Muhammed Rûşen, Tahran, Muessese-i İntişârât-i Nigâh, 1380.
- , **Vâsîtetü'l-ıkd ve Hâtîmetü'l-hayât, ez Rûy-i Penc Nusha-i Hattî-i Kadîmterîn**, Moskva, İdâre-i İntişârât-i Dâniş, 1980.
- , **Divân-i Kâmil-i Câmî**, (editör) Ali Asgar Abdullahî, Tahran, Duniyâ-yi Kitâb, 1382.
- , **Külliyât-i Dîvân-i Câmî**, (editör) Ferşîd İkbâl, Tahran, İkbâl, 1385.
- , **Dîvân-i Câmî**, (editör) Muhammed Rûşen, Tahran, Muessese-i İntişârât-i Nigâh, 1389.
- , **Külliyât-i Dîvân-i Câmî**, Tahran, Nîkfercâm, 1389.
- , **Guzîde-i Eş'âr-i Câmî**, (editör) Abbâs Yezdî, Tahran, Ferheng-i Dânişcû, 1390.

Câmî divanlarının tamamıyla ve tenkitli yayımı ilk olarak A'lâhân Efsâhzâd tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra bu yayım İran'da iki kez daha basılmıştır.

Câmî'nin divanlarının tamamıyla Türkçe şerh ya da tercümesi olmamakla birlikte bu divandan çok sayıda kaside ve gazel Türkçeye aktarılmıştır. Türkiye'de

Câmî'nin divanlarında yer alan şiirler için yazılan, şerh, tercüme, tahmis, nazireleri sonraki bölümde tanıtacağız.

Heft Evreng

Abdurrahman Câmî, yedi adet mesnevi formunda eser yazmış ve bunları Heft Evreng adıyla bir araya getirmiştir. Bu eserlerden bazıları Fars Edebiyatının ünlü mesnevi şairlerinden Nizâmî ve Emîr Husrev'e nazire olarak yazıldığı gibi bir araya getirilişi de yine bu iki şairin takip edilişiyedir.

Heft Evreng'in başında mensur bir mukaddime yer almakta, burada mesnevilerin isimleri teker sıralanıp vezinlerinden ve daha önce yazılan mesnevilerden bahsedilmektedir.

Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'i ilk olarak 1296/1878-79 yılında Hindistan'da basılmıştır. Daha sonra çok sayıda yayımı yapılmış ve üzerine çalışmalar hazırlanmıştır. Heft Evreng mesnevilerinde geçen hikâyeler de birçok kez hazırlanarak basılmıştır. Aşağıda Heft Evreng ve içeriğindeki eserlerin baskılarının kronolojik listesini veriyoruz.

Câmî, Nüreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Yûsuf u Zuleyhâ**, Kanpûr, Matbaa-i Nizâmî, 1296.

———, **Yûsuf ve Zuleyhâ**, Leknov, Nûl Kişver, 1301.

———, **Salâmân u Absâl-i Câmî**, (editör) Reşîd Yâsîmî, Tahran, Kitâbhâne-i Şark, 1306.

———, **Yûsuf u Zuleyhâ, be-Zamîme-i Ferheng-i Sahîhe-i Zuleyhâ-i Câmî**, (editör) Seyyid İbni Hasan Mevdûdî, Kanpûr, Nûl Kişver, 1916.

———, **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1337.

———, **Asâr-i Muntahâb der Penc Cild: Cild-i Penc, Heft Evreng**, (editör) Mirzâ Tursunzâde, Duşanbe, İrfân, 1964.

———, **Salaman i Absal: Poema**, Duşanbe, İrfân, 1967.

- , **Leylî vu Mecnûn**, (editör) A'lâhân Efsâhzâd, Moskova, İdâre-i İntişârât-i Dâniş, 1972.
- , **Salâmân i Absâl**, Duşanbe, İrfân, 1977.
- Habîbî, Abdulhay, Muhammed İsmâil Mubelliğ, **Nigahî be Salâmân u Absâl-i Câmî ve Sevâbik-i Ân**, Kabil, tarih yok.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1361.
- , **Manzûme-i Yûsuf u Zuleyhâ**, (editör) Husrev Zâimî, Keyhusrev Hurûş, Tahran, Zâimî, 1366.
- , **Yûsuf u Züleyhâ ez Heft Evreng-i Câmî**, (editör) Nâdir Vezînpûr, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1369.
- , **Salâmân u Absâl-i Câmî: Şerh ve Senciş-i Ân bâ Rivâyethâ-yi Pûrsînâ ve Huneyn bin İshak ve Makûlâtî der Temsilşinâsî**, (editör) Muhammed Rûşen, Tahran, İntişârât-i Esâtir, 1373.
- , **Kıssâ-i Hayy bin Yakzân be-Rivâyet-i Ebû Alî Sînâ, Suhreverdî, İbni Tufeyl ve Kıssa-i Salâmân u Absâl be Rivâyet-i Ebû Alî Sînâ, İbni Tufeyl, Hâce Nasîr, Mahmûd bin Mîrzâ Alî, Abdurrahman-i Câmî**, (editör) Ziyâuddîn Seccâdî, Tahran, İntişârât-i Surûş, 1374.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1375.
- , **Guzîde-i Heft Evreng**, (editör) Keremetullâh Tufengdâr, Tahran, Şirket-i İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, 1376.
- , **Mesnevî-i Salâmân u Absâl**, (editör) Zehrâ Muhâcirî, Tahrân, Neşr-i Ney, 1376.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Muctebâ Mevlevî, Tahran, Neşr-i Emîr Muste'ân, 1378.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng, Cild-i Evvel: Silsiletü'z-zeheb, Salâmân u Absâl, Tuhfetu'l-ahrâr, Subhatu'l-ebrâr**, (editör), A'lâhân Efsâhzâd, Câbilkâ Dâd Alîşâh, Zâhîr Ahrârî, Huseyn Ahmed Terbiyet, ii vols., Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng, Cild-i Dovvom: Yûsuf u Zuleyhâ, Leylî vu Mecnûn, Hirednâme-i İskenderî**, (editör), A'lâhân Efsâhzâd, Câbilkâ Dâd Alîşâh, Zâhîr Ahrârî, Huseyn Ahmed Terbiyet, ii vols., Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.

- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Cevâd Rizayî Âştiyânî, Tahran, Hakâyik, 1379.
- , **Manzûme-i Salâmân u Absâl**, (editör) Muhammed Alî Ferzbûd, Tahrân, İntişârât-i Surûş, 1379.
- , **Yusûf u Zuleyhâ**, (editör) Mîtrâ Mehrâbâdî, Tahran, Kıssa-i Pervâz, 1379.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Behnûş Abbâsî, Tahran, Pârsâmenş, 1380.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Kâzim Rahîmî, Tahran, Dânişdüstî, 1380.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, Kitâb-furûşî-i Sa'dî, 1382.
- , **Yusûf u Zuleyhâ**, Tahran, Kıssa-i Pervâz, 1383.
- Rizâyîrâd, Mansûre, **Keşfu'l-ebyât-i Mesnevî-i Heft Evreng-i Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed-i Câmî-i Horâsânî, ber Esâs-i Tashîh-i Muderris-i Gîlânî**, Tahran, Kû: Çâpâr, 1383.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Ekber Siyâdkûh, **Salâmân u Absâl: Bâznivîsî ve Telhîs-i Mesnevî-i Salâmân u Absâl, Eser-i Nûreddîn Abdurrahman Câmî, Te'lîf-i Karn-i Nohom-i Hicrî**, Tahran, Ehl-i Kalem, 1384.
- Muşîrî, Bihrûz, **Dâstân-i Yûsuf u Zuleyhâ: Pâreî Hemegûnî der Tevrât, Kur'ân-i Kerîm, Heft Evreng-i Câmî ve Şâhnâme-i Hakîkat**, Tahran, Ceyhûn, 1384.
- , **Kıssahâ-yi Şîrîn-i Heft Evreng-i Câmî**, Tahran, Peydâyiş, 1385.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb: Ehûrâ, 1385.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb: Ehûrâ, 1386.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Abdullah Şefîki, **İ'tikadnâme-i Mevlânâ Abdurrahman-i Câmî**, Turbet-i Câm, Şeyhulislâm Ahmed-i Câm, 1386.
- , Ca'fer İbrâhîmî, **Heft Evreng-i Câmî**, Tahran, Peydâyiş, 1387.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Sâ'dî, 1387.

- , **Salâmân u Absâl**, (editör) Nergîs Âbyâr, Tahvîlî Nazlî, Tahran, Peydâyiş, 1387.
- , **Tashîh-i İntikâdî-i Tuhfetu'l-ahrâr**, (editör) Bîtâ Nûriyân, Isfahan, Neşr-i Tahkîkât-i Nazarî, 1387.
- , **Tashîh-i İntikâdî-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Isfahan, Neşr-i Tahkîkât-i Nazarî, 1387.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Haşmetullâh Riyâzî, Ma'sûme Emîn Dehgân, **Dâstânhâ ve Peyâmihâ-yi Heft Evreng**, Tahran, Hakîkât, 1387.
- Vahîdî, Ahmed Nûr, **Tecellî-i Mefâhim-i Kur'ânî der Mesnevîhâ-yi Tuhfetu'l-ahrâr ve Subhatu'l-ibrâr**, Şiraz, Îlâk, 1387.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Heft Evreng-i Câmî**, Tahran, Şirket-i İntişârât-i Sûre-i Mihr, 1388.
- , **Salâmân u Absâl-i Câmî: Şerh ve Senciş-i Ân bâ Rivâyethâ-yi Pûrsînâ ve Huneyn bin İshak ve Makûlâtî der Temsilşinâsî**, (editör) Muhammed Rûşen, Tahran, İntişârât-i Esâtir, 1388.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Abdulmecîd Usârî-i Rûdî, **Heftâd Reng ez Heft Evreng: Heftâd Hikâyet-i Berguzîde ez Kitâb-i Heft Evreng-i Câmî**, Meşhed, Şâmlû, 1388.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Heft Evreng, Berguzîde**, (editör) Rahmetullâh Rizâyî, Zeyneb Cevâdî, Tahran, Hallâk, 1389.
- , **Kıssâ-i Hayy bin Yakzân be-Rivâyet-i Ebû Alî Sînâ, Suhreverdî, İbni Tufeyl ve Kıssa-i Salâmân u Absâl be Rivâyet-i Ebû Alî Sînâ, İbni Tufeyl, Hâce Nasîr, Mahmûd bin Mîrzâ Alî, Abdurrahman-i Câmî**, (editör) Ziyâuddîn Seccâdî, Tahran, İntişârât-i Surûş, 1389.
- , **Leylî vu Mecnûn, Salâmân u Absâl**, Taşkent, Gafur Gulom Nomidagi Adabiyat va San'at Nashriyeti, 1989.
- , **Manzûme-i Salâmân u Absâl**, (editör) Muhammed Alî Ferzbûd, Tahrân, İntişârât-i Surûş, 1389.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng**, (editör) Murtaza Muderris-i Gîlânî, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1389.
- , **Kıssahâ-yi Heft Evreng-i Câmî**, Tahran, Peydâyiş, 1390.
- , **Mesnevî-i Heft Evreng, Cild-i Cild-i Dovvom: Yûsuf u Zuleyhâ, Leylî vu Mecnûn, Hirednâme-i İskenderî**, (editör), A'lâhân Efsâhzâd, Câbilkâ

Dâd Alîşâh, Zâhîr Ahrârî, Huseyn Ahmed Terbiyet, ii vols., Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1391.

———, **Mesnevî-i Heft Evreng, Cild-i Evvel: Silsiletü'z-zeheb, Salâmân u Absâl, Tuhfetu'l-ahrâr, Subhatu'l-ebrâr**, (editör), A'lâhân Efsâhzâd, Câbilkâ Dâd Alîşâh, Zâhîr Ahrârî, Huseyn Ahmed Terbiyet, ii vols., Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1391.

Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb

Silsiletü'z-zeheb Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'indeki ilk mesnevi olup 'defter' adı verilen üç ciltten oluşmaktadır. Tüm ciltlerin yazımı 890/1485 yılında bitirilmiştir.

Câmî'nin bizzat öğrencisi olmuş Abdulgafûr Lârî'nin birkaç beytini Farsça olarak şerhettiği Silsiletü'z-zeheb'e Türkçe şerhler de yazılmıştır.

a. Defter-i Evvel

İtikadnâme adıyla da bilinen bu defter Hüseyin Baykara adına ... tarihinde yazılmıştır. Eserde çeşitli başlıklar altında dini ve tasavvufi konular izah edilmiştir.

Silsiletü'z-zeheb'in ilk defterinin birisi tam ve birisi kısmen olmak üzere Türkçeye iki farklı çevirisi vardır.

b. Defter-i Dovvom

Silsiletü'z-zeheb'in ikinci defteri ilahi ve beşeri aşktan bahsetmektedir. Bu nedenle 'Aşkname' adıyla da bilinir.

c. Defter-i Sevvom

Bu defter adaletten ve doğru yöneticilikten bahsetmektedir. Bu defter ... tarihinde yazılmış ve Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e ithaf edilmiştir. Eserin son kısmında II. Bayezid'e övgü ve teşekkür içeren bir bölüm bulunmaktadır.

Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl

Bu eser, kaynağı hakkında farklı rivayetler olan, sembolik anlatımıyla tasavvufî ve felsefî içeriğinden ötürü oldukça rağbet gören bir eserdir.

Eser, bir şehzadenin dünyevi ve şehevi bağımlılıktan kurtulup ilahi ve insani erdemlere ulaşmasını anlatmaktadır.

Eser 885/1480 yılında yazılmış ve Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakub'a (ö. 896/1490-91) ithaf edilmiştir

Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr

Bu eser Nizâmî-i Gencevî'nin **Mahzenü'l-esrâr** adlı eseri ile Emîr Husrev-i Dihlevî'nin **Matlau'l-envâr** adlı eserine nazire olup, onun gibi tasavvufî konuları ve seyr u sülûkun usulünü anlatmaktadır. 886/1481 yılında yazılmıştır.

Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr

Bu eser de Nizâmî-i Gencevî'nin Mahzenü'l-esrâr'ına naziredir. Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilen bu eser 887/1482 yılında yazılmıştır.

Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ

Yûsuf u Züleyhâ, Câmî'nin en bilinen ve tutulan eseridir. Eser 888/1483 yılında yazılmıştır. Kur'an'da da geçen Hz. Yusuf ve Züleyha arasında geçen aşk macerasını anlatmaktadır. Kur'an'da bu hikâyeye ayrıca yer ve değer verilmesi, bu hikâyenin işlendiği çok sayıda eser yazılmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Câmî'den önce bu hikâyeyi bu kadar başarıyla işleyen yoktur. Câmî'nin bu eseri kendisinden sonra Yusuf u Züleyha hikâyesini yazarları derinden etkilemiştir.

Tercümeleri dışında bu eserden etkilenererek aynı motifleri kullanan çok sayıda yazar ve şair çıkmıştır.

Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn

Arap kabileleri arasında geçen bir aşk macerasını konu almaktadır. 889/1484 yılında yazılmıştır. Daha önce bu hikâye Nizâmî tarafından oldukça başarıyla işlenmiş olduğundan olsa gerek, Câmî'nin Leyla ve Mecnûn'u Yusuf u Züleyha'sına göre daha az tutulmuştur.

Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî

Nizâmî'nin oldukça hacimli olan İskendernâme adlı mesnevisi Makedonya hükümdarı Büyük İskender'in yöneticiliği ve bilgeliğini anlatmakta, aktarılan hikâyelerle birlikte eser oldukça genişlemektedir. Câmî'nin eseri ise yalnızca İskender'e çeşitli bilgelerin öğütlerini işlemektedir. 890/1485 yılında yazılmış olup Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir.

Behâristân

892/1487 yılında yazılarak Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Behâristân, Abdurrahman Câmî'nin kendi oğlunu çeşitli konularda bilgilendirmek üzere Sa'dî'nin Gülistan'ı tarzında manzum-mensur yazdığı bir eserdir. Her birine 'ravza' adı verilen sekiz kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde veliler, ikinci bölümde bilginler, üçüncü bölümde yöneticiler, dördüncü bölümde zenginler ve cömertlik, beşinci bölümde aşk ve âşıklar, altıncı bölümde tatlı dillilik ve güler yüzlülük, yedinci bölümde şiir ve şairler ve sekizinci bölümde zerafet ve incelik anlatılmaktadır. Her bölümde konuya uygun öykü ve fıkralara yer verilmektedir. Baharistân çokça tanınan ve okunan eserlerden biri olmuştur. Türkiye'de yapılan çeviri ve şerhleriyle ilgili bilgi sonraki bölümde verilecektir.

Bahâristan birçok kez yayınlanmış ve birçok dile çevrilmiştir. Aşağıda Bahâristân'ın yayımlanmış nüshalarının kronolojik listesini veriyoruz.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1285.

———, **Güzîde-i Bahâristân berây-i Nev-hevêsân**, (editör) Mehmed Behcet, İstanbul, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1305.

———, **Terbiye-i Nevresidegân (Güzîde-i Bahâristân)**, (editör) Abdulkadir, İzmir, Aydın Vilayet Matbaası, 1306.

———, **Bahâristân**, İstanbul, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, 1311.

———, **Bahâristân**, Tahran, Kitâbhâne-i Merkezî, 1311.

———, **Bahâristân-i Câmî**, (editör) Sâdî, Kanpur, Navil Kişver, 1907.

———, **Bahâristân-i Câmî**, (editör) Sâdî, Kanpur, Navil Kişver, 1911.

———, **Muntehâb-i Behâristân-i Câmî**, (editör) İsmâil Hakîmî, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1364.

———, **Bahâristân**, (editör) İsmâil Hakîmî, Tahran, İntişârât-i İttılâât, 1367.

———, **Bahâristân ve Resâil-i Câmî: Muştemil ber Risâlehâ-yi Mûsikî, Azûz, Cihil Hadîs, Nâiyye, Levâmî', Şerh-i Tâiyye, Levâiyih ve Serrîşte**, (editör) A'lâhân Efsâhzâd, Muhammed Cân Omerof, Ebubekir Zuhûruddîn, Tahran, Mîrâs-i Mektûb, 1379.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Menuçîhr Dânişpejûh, **Bâznivîsî-i Behâristân**, Tahran, Sâzmân-i Millî-i Cevânân, 1380.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Burzâbâdî-i Ferâhânî, **Bahâristân-i Câmî**, Tahran, Avestâ Ferâhânî, 1386.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahmâm bin Ahmed, **Bahâristân**, (editör) A'lâhân Efsâhzâd, Moskva, İntişârât-i Dâniş, 1987.

———, **Bahâristân**, (editör) İsmâil Hakîmî, Tahran, İntişârât-i İttılâât, 1989.

Şevâhidü'n-nübüvve

Tam adı **Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve'**dir. 885/1480 yılında yazılmıştır. Peygamberlik makamının ve Hz. Muhammed'in peygamber oluşunun göstergelerinin anlatıldığı bu eser, aynı zamanda tasavvufi bir nitelik de taşımaktadır. Giriş (mukaddime) ve sonuçtan (hatime) başka yedi bölümden oluşmaktadır.

Eşi'etü'l-lema'ât

Bu eser Fahrüddîn-i Irâkî'nin Lema'ât adlı eserinin şerhidir. Eserde tasavvufî kavramlar ve varlığın bütünlüğü düşüncesi anlatılmaktadır. Câmî, Ali Şîr Nevâî'nin isteği üzerine Irâkî'nin eserini dikkatle inceledikten sonra 886/1481 yılında yazmıştır. Eser başka bazı eserlerle birlikte basılmıştır.⁹⁸

Nakdu'n-nusûs

Tam adı **Nakdu'n-nusûs fi Şerh-i Nakşi'l-fusûs'**tur. Bu eser ünlü tasavvufçu düşünür İbni Arabî'nin **Fusûsu'l-hikem'**inin özeti mahiyetindeki **Nakşu'l-fusûs** adlı eserinin şerhidir. Eser 896/1491 yılında yazılmıştır.

Levâyah

Bu eser, Câmî'nin varlığın bütünlüğü düşüncesini 'layiha' adını verdiği bölümler halinde işlediği bir eserdir. Her layihada bir rubai ve ardından mensur izah yer almaktadır. 870/1465 yılında yazılmıştır.⁹⁹

---

⁹⁸ Hamîd Rabbânî (editör), **Eşi'etu'l-Lema'ât-i Câmî, Sevânih-i Gazzâlî, Şerh-i 2 Beyt-i Mesnevî, Maksadu'l-aksâ, Zübdetü'l-hakâyık, Çehâr Unvân-i Kîmyâ-yi Se'âdet**, Tahran, Kitâbhâne-i İlmiyye-i Hâmidî, 1352

⁹⁹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân ve Resâil-i Câmî: Muştemil ber Risâlehâ-yi Mûsikî, Arûz, Çihil Hadîs, Nâiyye, Levâmi'**, Şerh-i Tâiyye, Levâyah ve

Nefehâtü'l-üns

Bu eser tasavvuf büyüklerinin yaşam öykülerini anlatmaktadır. Eser, Abdurrahman es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) **Tabakatu's-sûfiyye** adlı Arapça eserinin Abdullah el-Ensârî tarafından yapılan Farsça tercümesinin Câmiî tarafından genişletilmiş çevirisidir. Eserin telifine Ali Şir Nevâyî'nin (ö. 906/1500) isteği üzerine başlanmış ve 883/1478-79 yılında tamamlanmıştır.

Abdurrahman Câmiî'nin Nefehâtü'l-üns'ü birden çok kişi tarafından yayına hazırlanmış ve basılmıştır. Yalnız Câmiî'nin bu eserinin Lâmiî Çelebi tarafından aşağıdaki bölümlerde tanıtılacak çevirisi oldukça tutulduğundan aslı Türkiye'de basılmamış, bunun yerine Lâmiî Çelebi'nin çevirisi birçok kişi tarafından yayına hazırlanarak tekrar tekrar basılmıştır.

Aşağıda Abdurrahman Câmiî'nin Nefehâtü'l-üns'ün farklı yayımlarının listesini veriyoruz.

Câmiî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, (editör) Kadı İbrâhim, Molla Nureddin, Leknov, 1279.

———, **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, (editör) William Nassau Lees, Kalküta, Dârü'l-imâre-i Kalküta, 1859.

———, **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, (editör) Feridüddin Ahmed, Leknov, 1333.

———, **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, (editör) Mehdî Tevhîdî-pûr, Tahran, İntişârât-i Sâ'dî, 1336.

———, **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, (editör) Mehdî Tevhîdî-pûr, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337.

———, **Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds**, (editör) Mahmûd Âbidî, Tahran, İntişârât-i İttılâ'ât, 1382.

Serrişte, (editör) A'lâhân Efsahzâd, Muhammed Cân Omerof, Ebubekir Zuhûruddîn, Tahran, Mîrâs-i Mektûb, 1379

Hilye-i Hulel

Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ, Mu'ammâ-yi Kebîr adlarıyla da bilinen bu eser Câmî'nin muamma sanatına dair yazdığı dört eserin en büyüğüdür. Şerefüddîn Alî Yezdî'nin Hulel-i Mutarraz adlı eserin özet bir şekilde yeniden yazılmış halidir. 856/1452 yılında yazılmıştır. Bu eser basılmıştır.¹⁰⁰

Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ

Muamma sanatı hakkındaki bir başka eser olup Muntahab-i Hilye-i Hulel adıyla da bilinmektedir. 885/1480 yılında yazılmıştır.

Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye

Şiir yazmak ve şiir estetiğini öğrenmek isteyenlerin yararlanması için yazılan bu küçük eserde kâfiye konusu müstakil bir bilim olarak ele alınmakta, temel yapısı ve kavramları örneklerle açıklanmaktadır. Dili Farsçadır.¹⁰¹

Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye

Eser İbni Fâriz'in (ö. 632/1235) 'Hamriyye' adıyla ünlenen Arapça kasidesinin Farsça şerhidir. Esere, Şerh-i Mimiyye-i Fâriziyye, Şerh-i Mimiyye veyahut Levâmi' de denmektedir. 875/1470 yılında yazılmıştır.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Hilye-i Hulel yâ Risâle-i Kebîr**, (editör) Necîb Mâyil Herevî, Meşhed, Neşr-i Nuvîd, 1382

¹⁰¹ N.A. bin A. Câmî, Bahâristân ve Resâil-i Câmî: Muştemil ber Risâlehâ-yi Mûsikî, Arûz, Çihil Hadîs, Nâiyye, Levâmi', Şerh-i Tâiyye, Levâyih ve Serrîştea.e.

¹⁰² A.g.e.

Risâle-i Erkânü'l-hac

Kitâb-ı Menâsikü'l-hac adıyla da bilinen bu eser Câmî'nin hac yolculuğu esnasında Bağdat'ta bulunduğu sırada 877/1474 yılında yazdığı bir risaledir. Hac ibadeti yerine getirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar anlatılmaktadır.

Sohenân-i Hâce Pârsâ

Eser, ünlü Nakşibendî şeyhi Hâce Pârsâ'nın (ö. 822/1479) tasavvufî hikmet dolu çeşitli sözlerinin derlemesinden oluşmaktadır.

Çihl Hadîs

Tercüme-i Çihil Hadîs, Erbaîn, Hadîs-i Erbaîn adlarıyla da bilinmektedir. Bu eser Câmî tarafından seçilen kırk adet hadisın dörtlükler halinde manzum olarak Farsçaya çevirisinden oluşur. 886/1481 yılında yazılmıştır.¹⁰³

Risâle-i Nâiyye

Eser, Mevlanâ Celâleddîn Rûmî'nin **Mesnevî-i Manevî** adlı eserinin ilk iki beyitinin tasavvufî şerhinden ibarettir. **Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî** veya **Şerh-i Du Beyt-i Mesnevî** adıyla da bilinmektedir.

Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât

Abdurrahman Câmî, varlığın bütünlüğü düşüncesini işlediği Farsça rubailerini yine kendisi Farsça olarak şerhetmiştir.

---

¹⁰³ A.g.e.

Risâle-i Münşeât

Abdurrahman Câmî'nin çeşitli, bilim, din, devlet adamlarına yazdığı mektuplarla onlardan aldığı bazı cevaplardan oluşmaktadır. Bu mektupların bir kısmı Câmî'nin eserlerinin toplandığı yazma nüshalarda bulunurken bir kısmı da Ali Şir Nevâyî'nin şahsi evrakları arasında yer almaktadır. Eser basılmıştır.¹⁰⁴

Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye

İbni Hâcib'in Kâfiye adlı Arapça gramerine dair eserine Câmî tarafından 897/1491-1492 yılında yazılan Arapça şerhtir. Câmî'nin, bu eseri oğlunun eğitimi için ömrünün son bir yılında yazdığı bildirilmektedir. Câmî'nin bu eseri, İslam dünyasında klasik medrese eğitiminde temel eserlerden biri olmuş, çok sayıda haşiye yazılmıştır.

Kitâb-i Sârf

Eser Arap dilinin sözcük bilgisini anlatmaktadır. Dili Farsçadır. Bazı parçaları manzumdur.

Risâle fi'l-vücûd

Bu eser Risâle-i Vücudiyye yahut **Risâle fi İsbât-i Vücûd** diye de bilinmektedir. Varlığın bütünlüğü düşüncesi temelinde Tanrının ve evrenin varlığı ve anlamı anlatılmaktadır.

---

¹⁰⁴ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Nâmehâ ve Munşeât-i Câmî**, (editör) Esâmuddîn Urunbaef, Esrâr Rahmanof, Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378

Risâle fi'z-zikr

Eser, Risâle-i Nakşibendiyye, Risâle-i Hâcegan, Risâle-i Serrîşte adlarıyla da bilinmektedir. Nakşibendîlik tarikatının esaslarının ve zikir usullerinin anlatıldığı bir risaledir.¹⁰⁵

Şerh-i Hadîs-i Ebi Zerri'l-ukaylî

Eser Hz. Muhammed'in, ashabından Ebu Zerr el-Ukaylî'nin 'Allah yaratıkları yaratmadan önce neredeydi?' sorusuna 'Amâ'daydı' cevabını verdiğini bildiren hadisin şerhidir.

Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ

Câmî'nin yine muamma sanatı hakkında yazdığı bir başka risalesi olup hacim olarak orta boyda olması nedeniyle bu isim verilmiştir. Dili Farsçadır. 885-886/1482-83 yıllarında yazılmıştır.

Risâle-i Asgar der Mua'mmâ

Muamma sanatı hakkında yazılan küçük bir manzum risaledir. Dili Farsçadır. 890/1485 yılında yazılmıştır.

Risâle-i Mûsikî

Câmî'nin klasik makam müziği nazariyatını anlattığı eseridir. Câmî bu eserinde makam ve dizilerin temel yapısını, usul ve ritim bilgisini anlatmaktadır. 890/1485 yılında yazılmıştır.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ N.A. bin A. Câmî, Bahâristân ve Resâil-i Câmî: Muştemil ber Risâlehâ-yi Mûsikî, Arûz, Çihil Hadîs, Nâiyye, Levâmî', Şerh-i Tâiyye, Levâiyih ve Serrîşte.e.

Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî

Emîr Husrev-i Dihlevî'nin (ö. 725/1325) bir kasidesinde geçen

ز دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد سر تیمم واجب آمد نوح را در وقت طوفانش

beytinin tasavvufî şerhidir.

Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)

Eser ünlü mutasavvıf ve şair İbni Fariz'in Nazmü'd-dürr adıyla bilinen kasidesinin Farsça manzum tercüme ve şerhidir. Bu eser basılmıştır.¹⁰⁷

Tercüme-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)

Eser ünlü mutasavvıf ve şair İbni Fariz'in Nazmü'd-dürr adıyla bilinen kasidesinin Farsça manzum tercüme ve şerhidir. Bu eser basılmıştır.¹⁰⁸

Risâle-i Arûz

Aruz ölçüsünün temel kurallarının anlatılıp farklı kalıpların örneklerle gösterildiği bir risaledir. Eser yayınlanmış ve Türkçe şerhedilmiştir. Bir sonraki bölümde şerhlerinden bahsedecektir.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ A.g.e.

¹⁰⁷ A.g.e.

¹⁰⁸ A.g.e.

¹⁰⁹ A.g.e.

Tefsîrû'l-Kur'ân

Kur'an'ın ilk suresinin tamamıyla ikinci suresinin 40. ayetine kadar olan kısmının tefsiridir. Kur'an'ın ilk suresinin tefsirini kapsayan kısmının tenkitli metni tez olarak hazırlanmıştır.¹¹⁰

Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)

Bu eser aslında **Şerh-i Kâfiye** adlı eserin başlangıç kısmıdır. İslam inancının temeli kabul edilen Lâilâhe illâllâh ibaresinin gramer ve anlam yönünden tahlil edildiği bir risaledir.

Tercüme-i ba'zi ez Nesrû'l-leâlî

Hazret-i Ali'den rivayet edilen bazı sözlerin Farsça manzum tercümesidir. Bu eser, Câmî'nin eserlerinin listesinin verildiği bazı kaynaklarda geçmemektedir. Bununla birlikte Reşidüddin Vatvat'ın (ö. 578/1182) **Matlûbu Kulli Tâlib min Kelâmi Alî bin Ebî Tâlib** adlı tercümesi yanlışlıkla Câmî'ye nisbet edilerek kütüphane ve katalog kayıtları tutulmuştur. İstanbul'da Câmî'nin adına basılan eser de Reşidüddin Vatvat'ın eseridir.¹¹¹ Câmî'nin de Hz. Ali'nin sözlerinin bir kısmını Farsçaya tercüme ettiği fakat Vatvat'ın tercümesiyle karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Câmî'nin eseri Hz. Ali'nin sözlerinin tamamını içermemektedir.

---

¹¹⁰ İslam İslamoğlu, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Eroğlu, «Molla Câmî ve Tefsirinden Fatiha Sûresi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2005

¹¹¹ es-Seyyid Mustafa İzzet, çev., **Terceme-i Sad Kelime li Molla Câmî**, İstanbul, Mühendisioğlu Matbaası, 1286

Dürretü'l-fâhire

Eser, felsefe, kelim ve tasavvuf ekolleri arasındaki hakikat tartışmasının değerlendirildiği bir eserdir. Bu eserin yazılışının Fatih isteği ve Molla Fenârî'nin önerisi üzerine Câmî tarafından yazıldığı bildirilmektedir. Eser basılmıştır.¹¹²

Şerh-i Fusûsu'l-hikem

İbni Arabî'nin **Fusûsu'l-hikem** adlı eserinin şerhidir. Câmî tarafından Arapça olarak yazılmıştır.

Risâle-i Fihrist

Abdurrahman Câmî'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY 23 numarada kayıtlı toplu eserlerinin bulunduğu yazma nüsanın içerisinde Câmî'nin eliyle yazılmış **Fihrist-i Risâle** başlıklı bir eserler listesi yer almaktadır. Bu liste 898/1492 yılında hazırlanmıştır. İlk defa olarak Ahmet Ateş bu listeyi tanıtmış ve ayrı bir eser olarak zikretmiştir.

Şerh-i Hadîs-i Vâhid

Makâmât-ı Câmî'de ve Risâle-i Fihrist'te kaydedilen bu eser bir hadisin şerhidir.

---

¹¹² Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **ed-Durretu'l-fâhire fî Tahkîk-i Mezhebi's-sûfiyye ve'l-hukemâ ve'l-mütekellmîn**, Kostantaniye İstanbul, Valide Medresesi, 1209; Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **ed-Durretu'l-fâhire fî Tahkîk-i Mezhebi's-sûfiyye ve'l-mütekellmîn ve'l-hukemâi'l-mutekâddimîn be-inzimâm-i Hevâşî-i Muellif ve Şerh-i Abdulgafûr-i Lârî ve Hikmeti İmâdiyye**, (editör) Hier Nicholay, Alî Mûsâ Behbehânî, Tahran, Muessese-i Mutalaat-i İslamî-i Dânişgâh-i McCail ve Dânişgâh-i Tehrân, 1358; Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **ed-Durretu'l-fâhire**, (editör) Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih, Kahire, Mektebetu's-Sekâfeti'd-dîniyye, 2002

Risâle-i Kebîr der Menâsik-i Hacc

Abdurrahman Câmî'nin hac ibadetinin kurallarını anlattığı bu risalesi günümüze ulaşmamıştır. Öğrencisi Lârî'nin anlattığına göre bu eser mensur ve dört mezhebin fikhi görüşlerini içerir mahiyette olup Câmî hac ibadetini yerine getirmektedirken kaybolmuştur.

Risâle-i Cevâb-ı Suâl-i Hindustân

Lârî ve Sâm Mirzâ'nın varlığını bildirdikleri bu eserin herhangi bir nüshasına rastlayamadık. Bu iki kaynak da yalnızca eserin adını zikretmele yetinmektedirler. Bu nedenle eserin içeriği hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Câmî'nin Münşeât'ında yer alan Hindistan'la mektuplaşmalarından biri olup olmayacağına dair de bir bilgiye rastlayamadık. Ancak A'lâhân Efsâhzâd herhangi bir kaynak göstermeden Hindistan'dan kendisine danışmak için sorulan tasavvufî meselenin izahından ibaret olduğunu "sandığını" yazmaktadır.¹¹³

Şerh-i Ba'z-i ez Miftâhu'l-Gayb

Câmî'nin kaynaklarda bahsi geçen ilk eseridir. Ancak eser günümüze gelmemiştir. Lârî'nin ve Bâherzî'nin bahsettiğine göre Câmî'nin tahsil çağındayken yazdığı ve aynı zamanda ilk eseri de olan bu eseri günümüze ulaşmamıştır.

Menâkıb-ı Hâce Abdullah Ensârî

Bahsedilen eser, **Nefehâtü'l-üns**'ün bir bölümü olmalıdır. Zira bu adla diğer kaynaklarda bir eser zikredilmediği gibi Nefehâtü'l-üns'ün birçok bölümü de ayrıca istinsah edilmiştir. Muhtemelen ayrıca bu adla bir eserinin varlığından bahsedilmesi bundan kaynaklanmış olmalıdır.

---

¹¹³ A. Efsahzâd, **a.g.e.**, s. 182.

Menâkıb-ı Mevlevî

Kaynaklarda bahsedilen bu eser de aslında Nefehâtü'l-üns'teki Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'yi anlattığı bölüm olmalıdır. Zira ne kaynaklarda ne de külliyat nüshalarında böyle bir müstakil eserine rastlanmamaktadır.

Tercüme-i Kasîde-i Bürde

Câmî'nin eserlerinin listesini veren kaynaklarda ve külliyat nüshalarında bu esere rastlanmamaktadır. Ancak Câmî'nin münşeatında yer alan bir bir mektubunda **Kasîde-i Bürde** şerhlerini incelediğini ve kendinin de şerh ettiğini bildirmektedir. Ayrıca Türkiye kütüphanelerinde Câmî'ye ait gösterilen Tercüme-i Kaside-i Bürde adıyla Farsça manzum eser nüshaları bulunmaktadır. Kanaatimizce kendi mektubunda bahsedildiğine göre Câmî'nin Kasîde-i Bürde'yle ilgili bir eseri olmalıdır. Ancak bunun Türkiye kütüphanelerinde rastladığımız manzum tercüme eser olduğu kesinlik kazanmamaktadır. Zira sözkonusu mektupta çeviriden değil şerhten bahsedilmektedir. Ayrıca söz konusu nüshalar üzerinde de başlık dışında Câmî'ye aidiyetini gösteren bir bilgi bulunmamaktadır.

1.4. Abdurrahman Câmî'ye Nisbet Edilen Eserler

Yukarıda bahsedilen bu kadar eserden başka bazı eserler de Abdurrahman Câmî'ye ait olmadığı halde ona nispet edilerek Câmî'nin eseri olarak tanınmıştır. Bunlardan bazıları bu nisbetle şerh ya da tercüme edilmiş, hatta basılmıştır.

Çoğunlukla bir kaynakta Câmî'ye ait olarak gösterilen eser, sonrakiler tarafından araştırılmadan ona ait kabul edilmiştir. Bu yanlışlıkların bir kısmı Câmî'nin eserlerinin adlarının başkalarının eserlerinin adıyla karıştırılmasından, bazıları aynı adı taşıyan başka bir kişiye ait eserin Câmî'ye ait sanılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Fakat bazı eserlerin de neden Câmî'ye nispet edilmiş olduğu anlaşılamamıştır.

1. Ta'lîka alâ Risâletü'l-Adudiyye

Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-zunûn** adlı eserinde, Abdurrahman Câmî'nin Ta'lîka ala Risâleti'l-Vaz'iyyei Adudiyye adlı bir eseri bulunduğundan bahsetmektedir.¹¹⁴ Önceki bölümde gösterildiği üzere Abdurrahman Câmî'nin böyle bir eseri olduğuna dair ne birinci kaynaklarda bir rivayet, ne de bu eserin Câmî'ye nisbetini ispat edecek nüsha mevcut değildir. Kâtip Çelebi'nin bu isnadının neye dayandığını bilemiyoruz; ancak söz konusu eserin Câmî'ye ait olmadığını eserin yukarıda bahsedilen kaynaklarda geçmemesi ve eski külliyat nüshalarında yer almamasını göz önüne alarak söyleyebiliriz.

Kâtip Çelebi'nin kaydettiği bu bilgi nedeniyle Ta'lîka ala Risaleti'l-Vaz'iyye-i Adudiyye adlı bir eserin farklı nüshaları Abdurrahman Câmî'ye nispet edilmiş, kaynak olarak da Keşfü'z-zunûn gösterilmiştir.¹¹⁵

---

¹¹⁴ Kâtip Çelebi, ., s. I: 898.

¹¹⁵ Ali Yardım, **İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu**, vol. iv, İzmir, İzmir Milli Kütüphanesi Vakfı, 1994, s. II: 208.

Bu eserin Türkiye Kütüphanelerinde Abdurrahman Câmî'ye nispetle kayıtlı yirmi dokuz nüshasına rastladık. Sözkonusu eserin Câmî'ye ait olmadığı kesin olduğundan, bu eserin nüshalarını sıralıyor, üzerinde daha fazla durmuyoruz.

Süleymaniye, Denizli, 228, 76-82 Vr.

Burdur İl H., 78b-84b Vr. 1083., 417-08,

Süleymaniye, Halet Efendi Ve Eki, 523-11, 125-128 Vr.

Süleymaniye, Kasidecizade, 558, 12 Vr.

Köprülü, Mehmed Asım Bey, 711, 35-42 Vr.

Süleymaniye, Kasidecizade, 719, 355-362 Vr.

Süleymaniye, İbrahim Efendi, 873, 18-23 Vr.

Süleymaniye, Süleymaniye, 910, 104-111 Vr.

Süleymaniye, Hamidiye, 1265, 107-113 Vr.

Süleymaniye, Hamidiye, 1449, 232-236 Vr.

Süleymaniye, H. Hüsnü Paşa, 1480, 62-69 Vr. 1097.

Süleymaniye, Yazma Bağışlar, 1718, 11 Vr.

Süleymaniye, Şehid Ali Paşa, 1720, 80-132 Vr. 1068.

Millet, Feyzullah Efend, 1859, 74-79 Vr.

Byz. Devlet, Veliyüddin Efendi, 22, 69b-123a Vr.

Byz. Devlet, Veliyüddin Efendi, 23, 101b-167a Vr. 1186.

Süleymaniye, Şehid Ali Paşa, 2302, 1-7 Vr.

Süleymaniye, Ayasofya, 2344, 31 Vr.

Atıf Efendi, Atıf Efendi, 2420, 135-141 Vr.

Elmalı Halk., 2b-9b Vr. 1788., 2834,

Atıf Efendi, Atıf Efendi, 2946, 4-6 Vr.

Elmalı Halk., 52b-60b Vr. 1676., 2989,

Süleymaniye, Laleli, 3021, 74-82 Vr.

Süleymaniye, Esad Efendi, 3029, 29-36 Vr. 1116.

Süleymaniye, Laleli, 3030, 1-6 Vr.

Süleymaniye, Laleli, 3743, 46-49 Vr.

Millet, Ali Emiri Arabi, 4395, 46b-52a Vr.

Süleymaniye, Fatih, 47, 29-36 Vr.

Târîhu Herât

Yine Kâtip Çelebi, Tevârihu Herât (Herat Tarihleri) başlığı altında Abdurrahman Câmî'ye ait de böyle bir eser, yani Herat Tarihi bulunduğunu zikretmektedir.¹¹⁶

Bu eser de Abdurrahman Câmî'den bahseden birincil kaynaklarda geçmemektedir. Ayrıca Kütüphanelerde Abdurrahman Câmî adına kaydedilmiş Herat tarihine dair bir esere de rastlanmamaktadır. Kâtip Çelebi'nin verdiği bu bilginin neye dayandığını ve kastedilen eserin hangi eser olduğunu da bilemiyoruz.

---

¹¹⁶ Kâtip Çelebi, ., s. 287.

En-Nükâyetü Muhtasaru'l-vikâye Şerhi

Kâtip Çelebi, Sadu'ş-şerîa'nın (ö. 750/1349) En-Nükâyetü Muhtasaru'l-vikâye adlı eserinin Câmî tarafından şerh edilmiş olduğunu yazmaktadır.¹¹⁷ Yukarıda anlattığımız üzere Câmî'nin böyle bir eser yazdığına dair birincil kaynaklarda hiçbir ifade bulunmamaktadır. Ayrıca böyle bir eser nüshasına da rastlamaktır.

Matlûbu Kulli Tâlib min Kelâmi Alî bin Ebî Tâlib

Reşidüddîn Vatvat'a ait Hz. Ali'nin sözlerinin manzum olarak Farsçaya tercümesinden oluşan **Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Ali bin Ebî Tâlib** adıyla bilinen eser, Mustafa İzzet Efendi tarafından Abdurrahman Câmî'ye nispet edilerek Türkçeye de çevirilip basılmıştır.¹¹⁸ Eserin başında, bu eserin Hz. Ali'nin sözlerinin Câmî tarafından yapılan manzum çevirisi ile Mustafa İzzet Efendi'nin manzum Türkçe çevirisinden oluştuğu ve Sultan Abdulaziz'in sayesinde Mühendisioğlu matbaasında basıldığı ifade ediliyor.¹¹⁹

Aslında yukarıda Abdurrahman Câmî'nin **Terceme Ba'zî ez Nesru'l-leâlî** adlı bir eserinin varlığı kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu eser tam değildir ve Mustafa İzzet Efendi tarafından Câmî'ye nispet edilen eserle bir ilgisi yoktur.

Mustafa İzzet Efendi tarafından Câmî'ye nispet edilen eser, değinildiği üzere Reşidüddîn Vatvat'a ait olup daha önce Leipzig'de yayınlanmıştır.¹²⁰

---

¹¹⁷ Kâtip Çelebi, . s. 1580

¹¹⁸ **Terceme-i Sad Kelime li Molla Câmî**, İstanbul, Mühendisioğlu Matbaası, 1286

¹¹⁹ **A.g.e.**, s. 36.

¹²⁰ Alî bin Ebî Tâlib, **Matlûbu Kulli Tâlib min Kelâmi Alî bin Ebî Tâlib**, Leipzig, 1837

Eshâb-ı Kehf Hakkında Bir Rubâî

Abdurrahman Câmî'yi nisbetle son yüzyılda ünlü olmuş bir rubai vardır. Bu rubai, bazı eserlere de alınıp çevirilmiş, hatta Hattat Hamid Aytaç tarafından tablo şeklinde yazılmıştır. Çevrimiçi yayıncılığın olanaklarıyla daha da yayılarak herkes tarafından Abdurrahman Câmî'nin rubaisi olarak bilinir olmuştur. Oysa bu rubai Câmî'nin divanlarında ve diğer eserlerinde bulunmamaktadır.

Söz konusu rubai şudur:

یا رسول الله چه باشد چون سگ اصحاب کحف

داخل جنت شوم در زمرهء اصحاب تو

او، رود در جنت و من در جهنم کی رواست

او، سگ اصحاب کحف من سگ اصحاب تو

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Şeyh Rıza Efendi'nin (ö. 1326/1908) mezar taşında "kendi eseri olan" bu kıtanın yazılı olduğunu kaydediyor. İbnüleminin yazdığına göre Şeyh Rıza Efendi, Türkçe, Arapça ve Farsça oldukça anlamlı şiirler yazardı. Şiirlerinin güzelliği İran'a, Hindistan'a kadar yayıldığını da ekliyor.¹²¹

Câmî'nin eserlerinde rastlanmamakla Câmî ait olmadığı kesinleşen bu rubainin İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın kaydıyla da Şeyh Rıza Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

---

¹²¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri., s. III: 1499.

Rubâiler ve İlk Gazeller

Nuri Gençosman tarafından Sa'dî'nin gazellerinden seçilerek Türkçeye çevirilip Rubâiler ve ilk Gazeller adlı eser,¹²² daha sonraki baskısında Abdurrahman Câmî'ye nisbet edilmiştir.¹²³

Bu çevirilen rubailer Câmî'nin değil, Sâdi'nindir. Eserin Önsöz'ünde de bu durum belirtilmiştir. Bu çeviri, çevirmenin Sadi adına bastırıldığı Ankara 1947 baskısıyla aynıdır. Yalnız, bu baskıda eserin dış kapağında eserin sahibi olarak Molla Camî, iç kapağında da Camî adı verilmektedir

Bunun Gençosman'dan sonra eseri basanlarca yapılan hata olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte birçok kütüphane veya bibliyografya kaydına Câmî'nin eseri olarak geçtiğinden buraya kaydetmek ihtiyacı hissettik.

Manzûme-i Ferâiz-i Sirâciyye

Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığında yer alan **Manzûme-i Feraiz-i Siraciyye** adlı miras hukuku hakkındaki bir eserde müellif olarak Abdurrahman Câmî gösterilmektedir.¹²⁴

Eser Farsça ve manzumdur. Bu nüshadaki kayda dayanarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde de söz konusu eser tanıtılmakta ve Câmî'ye ait gösterilmektedir.¹²⁵

Oysa eserin Câmî'ye ait olmadığı yukarıdaki kaynakların ve eski külliyat nüshalarının incelenmesinden anlaşılmaktadır. Ancak bu eserin gerçekte kime ait

---

¹²² Sa'dî Şîrâzî, **Rubailer ve İlk Gazeller**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1947

¹²³ Camî, **Rubailer ve İlk Gazeller**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989

¹²⁴ **Manzûme-i Ferâiz-i Sirâciyye** (Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığı, nr. 1639,, y.y.).

¹²⁵ Ali Bardakoğlu, «Ferâiz», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XII (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 362–363.

olduğuna dair bir kayda da rastlamadık. Secâvendî’ye ait Ferâizü’s-Sirâciyye, adlı eserin Farsça tercümesi olduğu anlaşılan bu eserin Câmî ile ilgisi yoktur.

Munâzara-i Akl be Işk

Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Kitaplığında, Abdurrahman Câmî adına kayıtlı Munâzara-i Akl be Aşk adıyla kayıtlı bir yazma nüsha vardır.¹²⁶ Nüshada da bu kayıt düşülmüştür. Mürsel Öztürk de yazma nüsha üzerinde yazılı kayda dayanarak bu eserin Câmî’ye ait olduğunu yazmıştır.¹²⁷

Ancak yukarıda bahsedildiği üzere birincil kaynaklarda geçen Abdurrahman Câmî’ye ait böyle bir eser bulunmamaktadır.

Hulâsâ-i Enîsu’t-Tâlibin

Hindistan’da bulunan bir yazma nüshada Salahuddîn ibni Mubârek Buhârî’nin Nakşibendîliğin piri Bahuddîn Nakşibend’in bazı menkıbelerini ve sözlerini açıklayan **Enîsu’t-Tâlibin** ve **Uddetu’s-Sâlikîn** adlı eserin Câmî tarafından çıkarılmış özetinin olduğu iddia edilmiştir. Bu eser Muhammed Zâkir Huseyn tarafından basılmıştır.¹²⁸

Hamid Algar da bu basılan esere dayanarak Câmî’nin, Bahauddîn Nakşibend’in sözlerini tashih ettiği bilgisini vermiştir.¹²⁹

Oysa Câmî’ye ait böyle bir eserden kaynaklarda bahsedilmemekte ve bu eser külliyat nüshalarında da yer almamaktadır.

---

¹²⁶ **Munâzara-i Akl be Aşk**, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Kitaplığı, nr. 1938, tarih yok

¹²⁷ Mürsel Öztürk, «Münâzara», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXI (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 579.

¹²⁸ Bukhârî ve Nureddin Abdurrahman bin Ahmed Câmî, *Hulâsa-i Enîsu’t-tâlibîn*, ed. Muhammed Zâkir Huseyn (Patnah: Hudâ-bahş, 1994), <http://catalog.hathitrust.org/Record/003438171>.

¹²⁹ Hamid Algar, «Jâmi ii: And Sufism», *Encyclopaedia Iranica* XIV (2008): 476.

Tecnîsü'l-hat (Tecnîsü'l-lugât)

Yine Hindistan'da Abdurrahman Câmî'ye nispet edilerek Tecnîsü'l-hat adlı bir kitap basılmıştır. Ali Asgar Hikmet, bu eserin Câmî'nin eserlerinin arasında sayılmadığını kaydetmekle birlikte kendisi Câmî'nin eserleri listesine dâhil etmiştir.¹³⁰

Basılan bu kitabı bizzat göremedik. Ancak bu eserin de Câmî'ye ait olduğunu gösteren başka bir kayıt ya da nüshaya rastlamadık.

en-Nefhatü'l-Mekkiyye

Muderris-i Tebrîzî de **en-Nefhatü'l-Mekkiyye** adıyla kaynaklarda hiç geçmeyen bir eseri Câmî'ye nispet ederek zikretmektedir.¹³¹ Ancak neye dayandırarak bu bilgiyi verdiğini de kaydetmemektedir.

Araştırmalarımızda Câmî'nin böyle bir eserinin olduğuna dair ne kaynaklarda bir bilgiye ne de böyle bir eser nüshasına rastlamadık.

Bunlar dışında Muderris-i Tebrîzî, **Heft Evreng** ve **Seb'a** diye iki ayrı eser adı zikrettikten sonra bütün mesnevileri ayrı ayrı sıralamakta, Câmî'nin eserlerinin sayısına iki ilave yapmaktadır. Heft Evreng veya Seb'â isminin Câmî'nin yedi mesnevisinin toplu adıdır, Câmî'ye ait bu adlarla ayrı eserler bulunmamaktadır.

---

¹³⁰ Ali Asgar Hikmet, *Câmî: Mutazammun Tahkîkât der Târih-i Ahvâl u Âsâr-i Manzûm ve Mensûr-i Hâtemu 'ş-şu'arâ Nûreddîn Abdurrahman-i Câmî (817-898 Hicrî Kamerî)* (Tahran: Vezâret-i Ferheng, 1320), 163, 183.

¹³¹ A.M.A. Muderris-i Tebrîzî, ., s. 387–388.

1) BÖLÜM

TÜRKİYE'DE CAMİ'NİN ESERLERİ

1.5.Câmî'nin Eserlerinin Şerhleri

Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin (XV. yy)

Hâşiye alâ Fevâidü'z-Ziyâiyye

Hakkında pek bilgi bulunmayan Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adını verdiği Arap dili cümle yapısına dair eserine **Hâşiye alâ Fevâidü'z-Ziyâiyye** adıyla Arapça haşiye yazmıştır.¹³²

Erzincanlı Vecihüddîn'in bu eseri basılmamıştır. Yazma nüshaları pek çok kütüphanede bulunmaktadır.¹³³

---

¹³² Mehmet Yavuz, «IX. (XV) Asırda Arap Gramerine Dair Eser Yazan Bazı Osmanlı Alimleri», **Şarkiyat Mecmuası**, sayı. 16, 2010, 129–132.

¹³³ Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 4385/1, yp. 3b-101b, 1062; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kitaplığı, nr. 1872, 1080; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şahid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2369, 1105; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade Hüseyien Kitaplığı, nr. 408, tarih yok; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı, nr. 4458, tarih yok; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı, nr. 4951, tarih yok; Erzincanlı Vecihüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Atıf Efendi Kütüphanesi, nr. 2465, tarih yok; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 4544, tarih yok; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Burdur İl Halk Kütüphanesi, nr. 487, tarih yok; Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. AY, 164/1, tarih yok

1. Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi (ö. 917/1511-12)

Şerh-i Muammâ-yi Câmî

Bihiştî Sinan Çelebi, Abdurrahman Câmî'nin muammaya dair risalesini şerhetmiştir. Bihiştî'nin bu eserinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır.¹³⁴

Surûrî (ö. 969/1562)

Şerh-i Muammeyât-i Câmî

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Hâfız-ı Şîrâzî'nin **Dîvân**'ı, Sa'dî'nin **Gülistân**'ı, Fettâhî-i Nişâbûrî'nin Şebistân-ı Hayâl'i gibi Fars edebiyatının önemli eserlerine de şerh yazan Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, Abdurrahman Câmî'nin **Risâle-i Muammâ**'sını da şerh etmiştir. Surûrî'nin bu eserinden Âşık Çelebi,¹³⁵ Sehî Bey¹³⁶ ve Bursalı Mehmed Tâhir¹³⁷ bahsetmektedir.

Surûrî'nin bu eserinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde Surûrî hayattayken istinsah edilmiş iki nüshası¹³⁸ ve ayrıca başka nüshaları da mevcuttur.¹³⁹

---

¹³⁴ Ahmed Sinân Çelebi Bihiştî, **Şerh-i Muamma-yi Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 3431, yp. 30a--33a, tarih yok; Ahmed Sinân Çelebi Bihiştî, **Şerh-i Muamma-yi Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Kitaplığı, nr. 25, yp. 148a--155a, tarih yok

¹³⁵ Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-şuarâ**, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, s. II: 969.

¹³⁶ Sehî Bey, **Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 104.

¹³⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333, s. II: 225.

¹³⁸ Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı, nr. 1866, yp. 1b-117a, 949; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Mehmed Kitaplığı, nr. 411, yp. 1b-89a, 967

Şeyh Gavsuddin Ahmed (ö. 971/1563-64)

Fevâidü'z-ziyâiyye'ye Haşiye

Nev'îzâde Atâyî, Şeyh Gavsuddîn Ahmed'in Câmî'nin **Kâfiye** şerhine haşiye yazmış olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁰

Ancak bu eserin nüshasına rastlayamadık.

Ramazan b. Abdulmuhsîn Bihiştî, (ö. 979/1571-72)

Fevâidü'z-ziyâiyye'ye Haşiye

Nev'îzâde Atâyî, Bihiştî lakaplı El-Mevla Ramazan bin Abdulmuhsin el-Vizevî eş-Şehîr bi-Bihiştî'den bahsederken "Câmî kenarında bazı kelimatı vardır"¹⁴¹ diyerek Bihiştî'nin, **Fevâidü'z-ziyâiyye** için haşiye yazdığını haber vermektedir. Ayrıca Bihiştî Ramazan Efendi'nin, Câmî'nin Kâfiye şerhine haşiye yazdığını, Bursalı Mehmed Tâhir¹⁴², Bağdatlı İsmail Paşa, (I, s. 370), ve Faik Reşat Unat (s. 121), kaydetmektedir. Eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Kitaplığında (nr. 446) bulunmaktadır.

---

¹³⁹ Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Kitaplığı, nr. 1598, yp. 509b-518a, tarih yok; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Terceme-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 442, yp. 98b-115a, tarih yok; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, nr. 1527, yp. 1b-88a, tarih yok

¹⁴⁰ Nev'î-zâde Atâyî, **Hadaiku'l Hakâik fi Tekmileti's-şekâik**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 82.

¹⁴¹ **A.g.e.**, s. 156.

¹⁴² Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri** (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), I: 159.

El-Mevlâ Alî, (ö. 6 Ramazan 979/1572),

Fevâidü'z-ziyâiyye'ye Haşiye

Nev'îzâde Atâyî, el-Mevlâ Alî olarak zikrettiği kişiden bahsederken "Câmî'ye ve Dürer u Gurer'e nâ-tamam hâşiyeleri vardır"¹⁴³ demektedir. Ancak kütüphanelerde bu eserin nüshasını göremedik.

Muharrem Efendî (ö. 1000/1591)

Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, Şemseddîn Sivâsî'nin (ö. 1006/1597) kardeşi ve Abdülmecîd Sivasî'nin (ö. 1049/1639) babasıdır.¹⁴⁴ Muharrem Efendî, Abdurrahman Câmî'nin bir eserini Arapça şerh etmiş, bir eserini yine Arapçaya tercüme etmiştir.

Hâşiye alâ-Şerh-i Kâfiye

Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini şerh etmiştir.¹⁴⁵ Abdurrahman Câmî'nin eseri İbni Hâcib'in **Kâfiye**'sinin şerhi olduğundan Muharrem Efendi'nin şerhine haşiye denmiştir. Muharrem Efendi'nin şerhi kolaylığı nedeniyle medrese talebeleri arasında çok tutulmuştur.¹⁴⁶ Bu eserin devamı da aşağıda bahsedileceği gibi Eyüplü Abdullah Efendi tarafından yazılmış ve bastırılmıştır.

Muharrem Efendi'nin eseri **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fî Şerhi'l-Kâfiye**, 1226/1811-12,¹⁴⁷ 1256/1840-41,¹⁴⁸ 1259/1843-44,¹⁴⁹

---

¹⁴³ **A.g.e.**, s. 166.

¹⁴⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 21.; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006, s. III: 479.

¹⁴⁵ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, s. III: 479.

¹⁴⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 21.

¹⁴⁷ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fî Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1226

1266/1849-50,¹⁵⁰ 1274/1857-58,¹⁵¹ 1277/1860-61,¹⁵² 1283/1866-67,¹⁵³ 1306/1888-89,¹⁵⁴ 1308/1890-91,¹⁵⁵ 1309/1891-92,¹⁵⁶ 1318/-1900-1901¹⁵⁷ ve 1325/1907-1908¹⁵⁸ yıllarında basılmıştır.

Nefehâtü'l-üns

Bursalı Mehmed Tâhir, Muharrem Efendi'nin Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-üns adlı eserini de Arapçaya Künûzu'l-Evliyâ çevirdiğini kaydetmektedir.¹⁵⁹

Eserin Türkiye kütüphanelerinde üç nüshasına rastladık.

---

¹⁴⁸ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, Kahire, Bulak, 1256

¹⁴⁹ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1259

¹⁵⁰ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1266

¹⁵¹ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1274

¹⁵² Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1277

¹⁵³ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Hacı Muharrem Matbaası, 1283

¹⁵⁴ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1306

¹⁵⁵ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, 1308

¹⁵⁶ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Osmâniye, 1309

¹⁵⁷ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Hurşid Efendi Matbaası, 1318

¹⁵⁸ Muharrem Efendi bin Muhammed bin 'Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye li'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, 1325

¹⁵⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 21.

000523, Süleymaniye, Dügümlü Baba, 38 Vr.

002390, Süleymaniye, Esad Efendi, 200 Vr.

001627/2, Amasya İl H., 8b-93b Vr.,

İlhâme Miftâh ve Vahhâb Velî, ortaklaşa yazdıkları eserde Muharrem Efendi tarafından yapılan Nefehâtü'l-üns çevirisin Lâmiî aracılığıyla basıldığı yazılmaktadır.¹⁶⁰ Bu bilginin doğru olmadığı gayet açıktır. Lâmiî Çelebi, Nefehâtü'l-üns'ü bizzat Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca Lâmiî, Muharrem Efendi'den önce yaklaşık kırk yıl önce vefat etmiş olmasıyla muhmetemelen Muharrem Efendi'nin eserini hiç görmemiştir. Ayrıca Lâmiî'nin yaşadığı XVI. Yüzyılda basımın henüz doğu dünyasına gelmediğini belirtelim.

Yine aynı yazarlar Muharrem Efendi'nin Kâfiye'ye Farsça bir şerhi de olduğunu yazıyorlar.¹⁶¹ Biz çalışmalarımızda ne böyle bir kayda ne de yazma nüshaya rastlamadık. Büyük bir olasılıkla yazarlar Muharrem Efendi'nin Arapça şerhini kastediyor olmalılar.

Burada kaldım

---

¹⁶⁰ İlhâme Miftâh and Vehhâb Velî, *Nigâhî Be Revend-i Nufûz u Gosteriş-i Zebân u Edeb-i Fârsî Der Turkiye* (Tahran: Şûrâ-yi Gosteriş-i Zebân u Edebiyât-i Fârsî, 1374), p. 224.

¹⁶¹ İlhâme Miftâh and Vehhâb Velî, *Nigâhî Be Revend-i Nufûz u Gosteriş-i Zebân u Edeb-i Fârsî Der Turkiye* (Tahran: Şûrâ-yi Gosteriş-i Zebân u Edebiyât-i Fârsî, 1374), p. 224.

Gelibolulu Mustafa Âlî, (ö. 1008/1600)

Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi

Gelibolulu Mustafa Âlî, XVII. yüzyılın en tanınmış yazar ve şairlerinden biridir. Biri Farsça olmak üzere beş divanı, mesnevileri ve başka risaleleri vardır. Tarihçiliği yanında yazdığı şerhleriyle de kendini göstermiştir.

Gelibolulu Mustafâ Âlî Abdurrahman Câmî'yi ve eserlerini yakından takip eden şairlerden biridir. Sonraki bölümde görüleceği üzere kendi edebi değerinden bahsederken Câmî'yle ilgili alıntılarda yapmaktadır.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Abdurrahmâm Câmî'nin bir gazelinin bir beytini şerhetmiştir. Bu şerh yayınlanmıştır.¹⁶²

Şem'î Şemullah Prizrenî (ö. 1011/1602)

Mevlânâ'nın **Mesnevî'si**, Hâfız-ı Şîrâzî'nin **Dîvân'ı**, Sa'dî'nin **Gülistân'ı** ve **Bostân'ı**, Nizâmî'nin **Mahzenü'l-esrâr'ı**, Attâr'ın **Mantıku't-tayr'ı** ve yine Attâr'a nisbet edilen **Pendnâme** gibi Fars edebiyatının en önemli eserlerine şerh yazarak adını duyuran XVI. yüzyılın ünlü şair ve yazarı Şem'ullâh Şem'î Efendi Abdurrahman Câmî'nin de üç eserine şerh yazmıştır.¹⁶³

Şerh-i Bahâristân

Şem'î, Câmî'nin Bahâristân adlı eserine 986/1578 yılında bir şerh yazmış ve bu eserini Sokullu Mehmed Paşa'ya (ö. 1579) ithaf etmiştir. Eserinin girişinde, sıkıntılı bir döneminde bir arkadaşının tavsiyesi üzerine devrin veziriazamı Sokullu Mehmed Paşa'ya sunmak üzere hazırladığını ve şerh ve çevirinin lafza değil

---

¹⁶² Mehmet Arslan, İ. Hakkı Aksoyak, «Gelibolulu Âlî'nin Şerh Muhtevalı Dört Risalesi: "Meâlimü't-tevhid", "Dakâikü't-tevhid", Nikâtü'l-kâl Fî-Tazmîni'l-makâl", "Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi"», **Türklük Bilimi Araştırmaları**, sayı. 6, 1998, s. 263–288.

¹⁶³ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 258.

manaya bağı kalınarak yapıldığını ifade etmektedir. Bu eserin metni yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.¹⁶⁴

Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr

Şem'î Efendî Câmî'nin Tuhfetu'l-ahrâr adlı eserini de şerh ve tercüme etmiştir. Şem'î bu eserini 1006/1597 yılında Hadım Hasan Paşa'ya (ö. 1004/1599) sunmuştur. Şem'î eserine uzunca bir girişle başlamış ve bu kısımda eserini sunduğu Hadım Hasan Paşa'yı övmüştür. Bu eser henüz yayınlanmamıştır. Ancak Sadık Yazar, bu eser ile bir nüshasının kısaca tanıtımını yapmıştır.¹⁶⁵ İstanbul Kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur.¹⁶⁶

Şerh-i Subhatü'l-ebrâr

Şem'î Efendî üçüncü olarak Câmî'nin Subhatü'l-ebrâr adlı eserini Türkçe şerh ve tercüme etmiştir. Şem'î bu eserini 1009/1600 yılında tamamlayarak Bâbüssaâde ağası Gazanfer Ağa'ya (ö. 1011/1602) sunmuştur. Bu eserine de uzun bir giriş yapıp Gazanfer Ağa'yı övmüştür. Bu eser henüz yayınlanmamıştır. Ancak

---

¹⁶⁴ Davut Akat, «Şem'î, Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin)», Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1999

¹⁶⁵ Sadık Yazar, «Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2011, s. 484.

¹⁶⁶ Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 5171, yp. 1b-146a, 1006; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Kitaplığı, nr. 402, yp. 1b-172b, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2129, yp. 1b-140b, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Beyazıt Kitaplığı, nr. 3686, yp. 1b-190b, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Kitaplığı, nr. 1639, yp. 1b-188b, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 3987, tarih yok

Sadık Yazar eseri ve bir nüshasını kısaca tanıtmıştır.¹⁶⁷ Yazma nüshaları birçok kütüphanede bulunmaktadır.¹⁶⁸

Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendi (ö. 1019/1610-11)

Hâşiye ale'l-Câmî

Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendî el-İstanbulî, XVII. yüzyılın tanınmış hattatlarından biridir. Bursalı Mehmed Tâhir, Abdullah Feyzî Efendi'nin Hâşiye ale'l-Câmî adlı bir eserinin varlığını bildirmektedir.¹⁶⁹ Kütüphanelerde Abdullah Feyzî Efendi adına kayıtlı böyle bir esere rastlayamadık. Yalnız Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde mevcut **Hâşiye ale'l-Câmî** adlı bir eserin nüshasında yazar olarak Abdalbâkî bin Dursun kaydı vardır.¹⁷⁰ Bu eser Abdullah Feyzî Efendi'ye ait, fakat yazar adı yanlışlıkla farklı kaydedilmiş olabilir.

İbrahim Kırımî (ö. 1024/1615-16)

Hâşiye ale'l-Câmî

Aslen Turhalalı olup İstanbul'da yaşayıp burada vefat eden Melâmî-Bayrâmî şeyhlerinden İbrahim Kırımî'nin Câmî'nin **Fevâidü'z-Zîyâiyye** adlı

---

¹⁶⁷ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 485.

¹⁶⁸ Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdaî Efendi Kitaplığı, nr. 1331, yp. 1b-214a, 1009; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı, nr. 3960, yp. 1b-292a, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2789, yp. 1b-121a, 1040; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 3987, tarih yok; Şem'ullâh Şem'î Pirizrenî, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2132, yp. 1b-149b, tarih yok

¹⁶⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 348.

¹⁷⁰ Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendi, **Hâşiye ale'l-Câmî**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 4531, tarih yok

eserine haşiyeye yazdığını Bursalı Mehmed Tâhir kaydetmektedir.¹⁷¹ Ancak bu eserin nüshasına ulaşamadık.

Manisalı Ömer el-Halvetî

Yûsuf u Züleyhâ Tercümesi

Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-Zunûn**’da Manisalı Ömer el-Halvetî’nin (ö. 1031/1622) Abdurrahman Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisini 1030/1620-21 yılında Türkçeye çevirerek Padişah II. Osman’a sunduğunu kaydetmektedir.¹⁷² Ancak bu eserin bir nüshasına ulaşamadık. İsmet Şanlı bir makalesinde aşağıda çevireni bilinmeyen eserler arasında zikrettiğimiz bir nüshanın Manisalı Ömer el-Halvetî’nin çeviri eseri olması ihtimali olduğunu dile getirmektedir.¹⁷³

Allâmek Muhammed bin Mûsâ (ö. 1046/1637)

Hâşiye ale’l-Câmî

Allâmek Muhammed bin Musâ¹⁷⁴ aslen Bosnalıdır, kadılık ve müderrislik yapmıştır. Allâmek Muhammed bin Mûsâ Efendi, Abdurrahman Câmî’nin **Fevâidü’z-Ziyâiyye** adlı eserini izah eden **Hâşiye ale’l-Câmî** adlı bir eser

---

¹⁷¹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 23.

¹⁷² Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-zunûn**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s. 1649.

¹⁷³ İsmet Şanlı, «Molla Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi», **Turkish Studies**, 5. , sayı. 1, k 2010, 1337.

¹⁷⁴ Bekir Sadak, «Bosnevî, Muhammed Mûsâ», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, vol. VI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 306.

yazmıştır.¹⁷⁵ Allâmek Muhammed bin Mûsâ Efendi'nin bu eseri Muharrem Efendi'nin eserinin kenarında basılmıştır.¹⁷⁶

Riyâzî (ö. 1054/1644)

Câmî'nin Gazelinin Şerhi

Gelibolulu Mustafa Âlî, Riyâzî tarafından Câmî'nin

آن كان حسن بود و نبود از جهان نشان و الآن ان عرفت على ما عليه كان

matla'lı gazelinin¹⁷⁷ şerh edildiğini ifade ediyor.¹⁷⁸ Ancak bu eserin kütüphanelerde nüshasına rastlayamadık.

Keçi Mehmed Efendi (ö. 20 Reviülevvel 1054)

Fevâidü'z-Ziyâiyye Hâşiyesi

Şeyh Keçi Mehmed Efendi'nin, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye'sine haşiye yazdığını Şeyhî Mehmed Efendi bildirmektedir.¹⁷⁹ Ancak bu eserin nüshasına kütüphanelerde rastlayamadık.

---

¹⁷⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâiyü'l-fuzalâ II-III**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. III: 342.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 360.

¹⁷⁶ Allâmek Muhammed bin Mûsâ, **Hâşiye ale'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul, Hurşid Efendi Matbaası, 1318

¹⁷⁷ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Dîvân-i Câmî Cild-i Evvel: Fâtihatu's-şebâb**, Tahran, Defter-i Neşr-i Mirâs-i Mektûb, 1378, s. 648–649.

¹⁷⁸ Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994, s. 202.

¹⁷⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâiyü'l-fuzalâ I**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 146.

Mustafa el-İmâmu's-Sultânî

Şerh-i Risâle-i Serrişte li'l-Câmî

Süleymaniye ve Nuruosmaniye Kütüphanelerinde rastladığımız iki yazma nüshada Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Serrişte, Risâle-i Hâcegân, Risâle-i Zikr, Risâle-i Nakşibendiyye gibi adlarla da tanınan eserinin Türkçe tercümesi yer almaktadır. Nüshalardan biri Şerh-i Risâle-i Serrişte li'l-Câmî şeklinde, diğeri ise Tercüme-i Serrişte şeklinde kaydedilmiştir. İki nüshada da mütercim olarak Mustafa el-İmâmu's-Sultânî adı kaydedilmektedir. Mustafa adlı bi kişinin el-İmâmu's-Sultânî lakabı saray imamı olduğunu düşündürmektedir. Ancak hakkında herhangi bir bilgi bulamadık.

İsa Sofyevî

Hâşiyetü ale'l-Fevâidü'z-Ziyâiyye

Hakkında bilgi bulamadığımız İsa Sofyevî'ye ait Hâşiyetü ale'l-Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserin iki yazma nüshasına tesadüf ettik.¹⁸⁰ Bu eser Câmî'nin İbni Hâcib'in Kâfiye adlı eserine yazdığı şerhin ibarelerini açıklamaktadır.

Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî (ö. 1664'ten sonra)

Yûsuf u Züleyhâ'nın Dîbâcesinin Şerhi

Hakkında bilgi bulamadığımız Telli Mehmed b. İbrahim Vehbi, Şerh-i Gazeliyyât-ı Urfî ardlı eserinin baş kısmında, Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u

---

¹⁸⁰ İsa Sofyavî, **Hâşiyetü ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2379, yp. 72a-179b, tarih yok; İsa Sofyavî, **Hâşiyetü ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 2922, yp. 49b-104b, tarih yok

Züleyhâ adlı mesnevisinin dibâcesine şerh yazmış olduğunu bildirmektedir. Vehbi, Esad Efendi, 77b-78a

Ancak Vehbî'nin Yûsuf u Züleyhâ Dibâcesi'ne yazdığı şerhin nüshasına ulaşamadık.

Abdülhalim Efendi (ö. 1088/1677)

Fevâidü'z-Ziyâiyye Hâşiyesi

Şam'da müderrislik yapan Sandıklılı Abdulhalim Efendî tarafından Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine “ان” konusu sonuna kadar haşiye yazıldığını Şeyhî Mehmed Efendî ve Bursalı Mehmed Tâhir kaydetmektedir.¹⁸¹ Ancak bu eserin nüshasını Kütüphanelerde göremedik.

Muhyiddin Bursevi (ö. 1091/1680-81)

Şerh-i Beyt-i Câmî

Bursalı Mehmed Tâhir, Muhyiddîn Bursevî tarafından Câmî'nin

ز دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد سر تیمم واجب آمد نوح را در وقت

طوفانش

beytini “ârifâne bir lisanla” şerhettiğini kaydetmektedir.¹⁸² Ancak bu beyit Câmî'ye ait olmayıp Câmî'nin de Cilâu'r-rûh adıyla bilinen kasidesini nazire olarak yazdığı Emîr Husrev'e aittir. Câmî, Emîr Husrev'in bu beytini şerh etmiştir. Muhyiddîn Bursevî'nin bu eserinin başka bir yerde kaydına rastlayamadık ve herhangi bir nüshasına ulaşamadık. Bu nedenle eserin içeriğinin ne olduğu,

¹⁸¹ Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâiyü'l-fuzalâ **I.a.g.e.**, s. 436.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 361.

¹⁸² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 164–165.

Câmî'nin söz konusu risalesinin mi yoksa Emîr Husrev'in beytinin mi şerhi olduğu anlaşılamamaktadır.

Şarih-i Mülteka Celeb Efendi (ö. 1093)

Fevâidü'z-Ziyâiyye Hâşiyesi

Şeyhî Mehmed Efendî, Mültekâ Şârihi Celeb Muslihuddîn Mustafa Üsküdarî Efendi'nin, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı şerhine ta'likâtı bulunduğunu kaydetmektedir.¹⁸³ Celeb Efendi'nin bu eserinin bizzat kendi yazdığı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁸⁴

Beyazizade Damadı Mahmud Efendi (ö. Zilhicce 1099)

Fevâidü'z-Ziyâiyye Hâşiyesi

Şeyhî Mehmed Efendî Beyâzizâde Damadı Mahmûd Efendi'nin, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserinin “mansûbât” kısmına kadar haşiye yazdığını bildirmektedir.¹⁸⁵ Ancak bu eserin nüshasını göremedik.

Mostarlı Mahmûd Efendi (ö. 1099/1687-88)

Fevâidü'z-Ziyâiyye'ye Hâşiye

Haleb kadılığı yapan Mostarlı Mahmûd Efendî'nin Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine haşiye yazdığı Müstâkimzâde Sa'deddîn Efendî

---

¹⁸³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâiyü'l-fuzalâ Ia.g.e.*, s. 499.

¹⁸⁴ Muslihuddîn Mustafa Celeb Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2375, yp. 1b-37b, tarih yok

¹⁸⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâiyü'l-fuzalâ II-III**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 15.

yazmaktadır.¹⁸⁶ Bursalı Mehmed Tâhir ise bu eserin Câmî'nin eserinin "mensûbat" kısmına kadar olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁷ Ancak bu eserin nüshalarına rastlayamadık.

El-Mevlâ Mustafa bin Muhammed (XVII. Yy)

Risâle-i Mütealleke bi-Halli Hâtimetri's-Şerhi'l-Mevlâ el-Câmî

Nev'îzâde Atâyî, adını el-Mevlâ Mustafa bin Muhammed olarak verdiği bu yazarın "Kâfiye şerhi Câmî kenarında kelimatı"¹⁸⁸ olduğunu bildirmektedir. Eser Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserinin son kısmını izah eden haşiye mahiyetindedir. Yazma nüshası Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁸⁹ Eserin sahibi hakkında başka bilgi bulamadık.

Hızır bin Mustafa Erzincanî (XVI. yy)

Şerh-i Bahâristân

Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri** adlı eserinde Hızır bin Mustafa Erzincanî'nin Câmî'nin Bahâristan adlı eserini şerh ettiğini kaydetmektedir.¹⁹⁰ Hızır bin Mustafa Erzincanî, Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserini Türkçe olarak şerhetmiştir.

---

¹⁸⁶ Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddîn, **Mecelletü'n-nisâb ve'l-elkâb ve'l-künâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı, nr. 628, tarih yok, s. 411a.

¹⁸⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 26.

¹⁸⁸ Nev'î-zâde Atâyî, Hadaiku'l Hakâik fî Tekmiletü's-Şekâika **a.g.e.**, s. 49.

¹⁸⁹ Mustafa bin Mehmed, **Risâle-i Müteallika bi-Halli Hâtimetri's-Şerhi'l-Mevlâ el-Câmî**, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, nr. 561, yp. 1b-2b, tarih yok

¹⁹⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 2: 266.

Hızır bin Mustafa Erzincanî'nin bu eserinin tespit ettiğimiz iki nüshası **Şerh-i Bahâristân** adıyla kayıtlıdır.¹⁹¹

Burhâneddîn Gürânî (ö. 1101/1689)

Hâşiye alâ Durreti'l-fâhire

Hakkında yeterli bilgi bulamadığımız Ebü'l-İrfan Burhaneddin İbrahim b. Hasan el-Kürdi el-Gürânî Abdurrahman Câmî'nin Dürretü'l-fâhire adlı eserini Arapça olarak şerh etmiştir. Eser basılmamıştır, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde yazma nüshası bulunmaktadır.¹⁹²

Vâhidî İbrâhîm Mustafâ b. Mehmed (ö. 1126/1714)

es-Sani Şerhü Ebyâti'l-Câmî

Vâhidî İbrâhîm Mustafa b. Mehmed'in **es-Sani Şerhü Ebyâti'l-Câmî** adıyla Câmî'nin Fevâidü'z-ziyâiyye adlı eserinde geçen manzum ibarelerin açıklandığı bir eser yazmıştır. Eserin müellif tarafından yazılmış 1104/1692-93 tarihli yazma nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁹³

---

¹⁹¹ Hızır bin Mustafa Erzincanî, **Şerh-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 3494, yp. 1b-141a, tarih yok; Hızır bin Mustafa Erzincanî, **Şerh-i Bahâristân**, Çankırı İl Halk Kütüphanesi nr. 535, yp. 1b-121a, tarih yok

¹⁹² Burhâneddîn Gürânî, **Hâşiye alâ Durreti'l-fâhire**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdaî Efendi Kitaplığı, nr. 381, yp. 1b-46b, tarih yok

¹⁹³ İbrâhîm Mustafâ b. Mehmed Vâhidî, **es-Sânî Şerhü Ebyâti'l-Câmî**, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2574/1, yp. 1b-30b, 1104

el-Hüseynabadi, Haydar b. eş-Şerif Ahmed el-Hariri, 1129

Şerhu Durreti'l-fâhire li'l-Câmî

Haydar bin Şerîf Ahmed el-Harîrî el-Kurdî adlı hakkında bilgi bulamadığımız yazar tarafından Abdurrahman Câmî'nin Durretü'l-fâhire adlı eserine şerh yazılmıştır. Eserin İstanbul kütüphanelerinde iki nüshası bulunmaktadır.¹⁹⁴

Arabzade İlmî Muhammed Efendi (ö. 1130/1718)

Şerh-i Gazel-i Câmî

Hüseyin Vassâf, Arabzâde İlmî Muhammed Efendi ibni Halil Efendi'nin, Câmî'nin

صوفى چه فغانست كه من اين الى اين   اين نكته عيان است من العلم الى

العين

matla'lı gazelini¹⁹⁵ şerhettini kaydetmektedir.¹⁹⁶ Eser Arabzâde'nin yaptığı Muhtasarü'l-velâye tercümesiyle birlikte basılmıştır.¹⁹⁷ Arabzâde Mehmet Efendi bu eserinin 1189 tarihli yazma yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Haydar bin Şerîf Ahmed el-Harîrî el-Kurdî, **Şerhu Durreti'l-fâhire li'l-Câmî**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 1711, yp. 1b-57b, 1132; Haydar bin Şerîf Ahmed el-Harîrî el-Kurdî, **Şerhu Durreti'l-fâhire li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa Kitaplığı, nr. 5, yp. 1b-143b, tarih yok

¹⁹⁵ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 664.

¹⁹⁶ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, vols vols 2, s. 174.

¹⁹⁷ Arabzâde İlmî Muhammed Efendi, «Şerh-i Gazel-i Mevlânâ Câmî», **Tercüme-i Muhtasarü'l-velâye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1272, s. 132–136.

¹⁹⁸ Arabzâde İlmî Muhammed Efendi, **Şerh-i Gazeliyyât-ı Mevlânâ Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı, nr. 794, yp. 7a-11a, 1189

Mehmed Emin Üsküdarî (ö. 1149/1736-37)

Kâfiye Şerhi Molla Câmî'ye Hâşiye

Mehmed Emîn Üsküdârî, Azîz Mahmûd Hüdâî'nin akrabasındandır. Dini ilimlerde çok sayıda eser yazarak kendini göstermiştir. Bu eserlerinden birisi de Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine yazdığı haşiyedir.¹⁹⁹

200

107. s. Es-Seyyid Mehmed Emin Efendi (ö. 1149), "... Merhumun müllefâtının birkaç danesi ... Molla Cami üzerine şerh..."

Mehmed Emîn Üsküdarî'nin bu eseri basılmıştır.²⁰¹

İsmet Mehmed Efendi (ö. 1160/1747-48)

Haşiye ale'l-Câmî

İsmetullah Mehmed bin Mahmûd el Buhârî, Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine haşiye yazmıştır. Bu eserinden Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı

---

¹⁹⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 30.; Fındıklılı İsmet Efendi, **Tekmiletü'ş-şekâik fi hakk-ı ehli'l-hakâyık**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 107.

²⁰⁰ Fındıklılı İsmet Efendi, **a.g.e.**

²⁰¹ Mehmed Emîn Üsküdarî, **Hâşiye alâ Hâşiyeti İsâmiddîn ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289; Mehmed Emîn Üsküdarî, **Hâşiye alâ Hâşiyeti İsâmiddîn ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Şirket Sahafiiyye-i Osmâniye, 1308

Müellifleri'nde bu eserini Haşiye ale'l-Câmî şeklinde zikretmektedir.²⁰² İsmetullah Efendi'nin bu eseri basılmıştır.²⁰³

Haşiye ala Şerhi'l-kafiye: Hacı İsmetullah'ın eseri, 334b/26.

müstakimzade

Abdurrahman Eşref Efendi (ö. 1161/1748)

Şerh-i Muamma-i Sağîr li-l-Câmî

Merzifonlu Abdurrahman Eşref Efendi Kıbrıs'ta müderrislik yapmış ve Tezkiretü'l-hikem, Uyûnu'l-ulûm, Mir'âtü's-safâ adıyla yazdığı eserleriyle tanınmıştır. Aynı zamanda Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Sağîr-i Muammâ adlı eserini de şerh etmiştir.²⁰⁴

Abdurrahman Eşref Endî'nin Şerh-i Muamma-i Sağîr li-l-Câmî adlı eserinin yazma nüshası British Museum'da bulunmaktadır.²⁰⁵

---

²⁰² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 363–364.

²⁰³ Muhammed İsmetullah b. Mahmûd Buhârî, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289

²⁰⁴ Mustafa Efendi Safâyî, **Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min Fevâidi'l-eş'âr) İnceleme – Metin – İndeks**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005, s. 90.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. III: 100.; Saadettin Nüzhet Ergun, **Türk Şairleri**, İstanbul, 1936, s. III: 1366.; Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî: Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, vol. ii, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001, s. I: 44.; G.M. Meredith-Owens, **Handlist of Persian Manuscripts 1895-1966**, Londra, Trustees of The British Museum, 1968, s. 80.

²⁰⁵ Abdurrahman Eşref Efendi, **Şerh-i Muamma-yi Sağîr li-l-Câmî**, British Museum, nr. OR 5468, yp. 1b-27a, 1124

Lutfullah b. Muhammed el-Erzurumî (ö.1202/1787-88)

Ta'ribü Gazeli Mevlâ Câmî

Abdurrahman Câmî'nin dört beytinin Arapça manzum tercümesi ve bu beyitlerin mensur şerhidir. Tercüme ve şerh edilen beyitler, Câmî'nin ilk divanında yer alan bir gazelin üçüncü ve dördüncü beyitleridir.²⁰⁶

ممکن ز تنگنای عدم ناکشیده رخت
واجب به جلوه گاه عدم نانهاده گام
در حیرتم که این همه نقش غریب چیست
بر لوح صورت آمده مشهود خاص و عام

Bu eserin yer aldığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığındaki yazma nüshada eserin sahibinin adı zikredilmemekte, bununla beraber bir önceki risalenin sonunda risalenin, müellifi Lutfullah bin Muhammed el-Erzurumî eliyle istinsah edildiği kaydı bulunmaktadır. Câmî'nin gazelinin tercüme ve şerhinin yer aldığı yaprakların yazısı da bu risaleyle aynıdır. Ayrıca bu nüshada Lutfullah bin Muhammed Erzurumî'nin bundan başka on beş eseri yer almaktadır. Bu nedenle bu risalenin de Lutfullah bin Muhammed el-Erzurumî'ye ait olması yüksek ihtimaldir.²⁰⁷

Yazarın Göğsügür lakabıyla meşhur olan Lutfullah bin Muhammed el-Erzurumî olması muhtemeldir. Dini eserleriyle tanınan Lutfullah Efendî'nin bu eseri, kendisi ve eserleri hakkında bilgi verilen kaynaklarda geçmemektedir.²⁰⁸

²⁰⁶ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 564.

²⁰⁷ Lutfullah bin Muhammed el-Erzurumî, **Ta'ribü Gazeli Mevlâ Câmî ve Şerhuhu**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı nr. 2812, vr. 69a-71a, tarih yok

²⁰⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 3: 383.

Müstakimzâde Sa'deddîn (ö. 1202/1788)

Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi

Yazdığı biyografi eserleriyle tanınan Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn'in Câmî'nin bir beytini şerh ettiğini İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal bildirmektedir.²⁰⁹

İbnülemin'in, Müstakîmzâde tarafından şerhedildiğini söylediği Câmî'ye ait beyit şudur:

هر دم بهوای تست دمساز بر موی گیسویم بر پرواز

Ahmet Yılmaz da İbnülemin'in verdiği bu bilgiyi naklederek yukarıdaki beytin Türkçe çevirisini şu şekilde vermektedir.

"Her lahza senin arzunla aşkdaş olup saçımın teli uçmaktadır"²¹⁰

Ancak bu beyte Câmî'nin matbu divanlarında ve mesnevilerinde rastlanmamaktadır.

Mehmed Şakir (ö. 1202/1787)

Hediyetü'l-irfân der Şerh-i Bahâristân

Mehmed Şâkir Efendi, Enderun'da yetişmiştir. Mevlanâ'nın Mevnevî'sini manzum olarak Türkçe çevirisi ile tanınmıştır.²¹¹

---

²⁰⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, «Mukaddime», **Tuhfe-i Hattâtîn**, Ankara, Türk Tarih Encümeni, 1928

²¹⁰ Ahmet Yılmaz, «Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-nisâb'ı», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 1991, s. 110.

²¹¹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 2: 266.

Mehmed Şâkir Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserini şeh etmiş ve **Hediyetü'l-irfân der Şerh-i Bahâristân** adını vermiştir.

Mehmed Şâkir Efendi'nin **Hediyetü'l-irfân der Şerh-i Bahâristân** adlı eseri basılmıştır.²¹²

Gelenbeli İsmail Efendi (ö. 1205/1791)

Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî

İsmail Gelenbevi şeklinde meşhur olan İsmail bin Mustafa bin Mahmûd, din ilimleri yanında Arapça ve matematik konularında da en ileri düzeyde bilgin kabul edilmiştir. Gelenbeli İsmail Efendi Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine açıklayıcı notlar yazmıştır. İsmail Efendi bu ta'likatlarında Abdulgafûr-Larî'nin Hâşiye'nden de alıntılar yapmıştır. Gelenbeli İsmail Efendi'nin bu eseri basılmamış olup yazma nüshaları İstanbul'daki kütüphanelerde bulunmaktadır.²¹³

Darendeli Fethullah bin Mahmûd (XVIII yy)

Şerh-i Arûz-i Câmî

Hakkında bilgi bulamadığımız Darendeli Fethullah bin Mahmûd el-Mavsilî'nin Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Arûz adlı eserinin şerhinden ibaret olan Şerh-i Arûz-i Câmî adlı bir eseri vardır.

---

²¹² Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Seyyid Mehmed Şâkir, **Hadiyetü'l-irfân der Şerh-i Bahâristân**, İstanbul, Askeri Matbaa, 1252

²¹³ Gelenbeli İsmail Efendi, **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 3580, yp. 185a-195b, tarih yok; Gelenbeli İsmail Efendi, **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 3752, yp. 16b-29b, tarih yok; Gelenbeli İsmail Efendi, **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 695, tarih yok; Gelenbeli İsmail Efendi, **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Giresun Yazmaları, nr. 106, yp. 139a-141b, tarih yok

Darendeli Fethullah bin Mahmûd'un Şerh-i Arûz-i Câmî adlı eseri yayınlanmamıştır. Yazma nüshası Darende İlçe Halk Kütüphanesindedir.²¹⁴

Hoca Neş'et (ö. 1222/1807)

Tercüme-i Şerh-i Dübeyt-i Molla Câmî

Hoca Neş'et Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Nâiyye olarak da bilinen Mevlana'nın Mesnevi'sinin ilk iki beytini şerh ettiği eserini Türkçe şerh etmiştir. Hoca Neş'et bu eserine bir mukaddime eklemiş, ayrıca metnin içerisinde de eklemeler yaparak aslında beş sayfa kadar olan metni genişletmiştir. Bu haliyle eser tercüme değil şerh mahiyetindedir. Ancak Hoca Neş'et'in bu eseri **Tercüme-i Şerh-i Dübeyt-i Molla Câmî** adıyla basılmıştır.²¹⁵

Bu eser daha sonra dili sadeleştirilerek Latin harfleriyle de basılmıştır.²¹⁶

Hâcibî Halîl Efendî (ö. 1240/1824)

Hâcibî mahlasını kullanan Hacı Sâlih-zâde Halîl Efendî, Câmî'nin aşağıdaki iki eserini Türkçe şerh etmiştir.

Şerhu Kasîde-i Câmî

Esad Mehmed Efendi **Bağçe-i Safâ-endûz** adlı eserinde Hâcibî'nin, Câmî'nin bir kasidesini şerh ettiğini kaydetmiştir.²¹⁷ Bu eser yayınlanmamıştır. Yazma Nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²¹⁸

---

²¹⁴ Darendeli Fethullah bin Mahmûd el-Mavsilî, **Şerh-i Arûz-i Câmî**, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Darende İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 404/7, yp. 50b-134b, tarih yok

²¹⁵ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Tercüme-i Şerh-i Dübeyt-i Molla Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1263

²¹⁶ Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Ney' in Feryadı (Nay-nâme)**, İstanbul, Sufi Kitap, 2007

²¹⁷ Esad Mehmed Efendi, **Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u**, Burdur, Emirdağ Ofset Tesisleri, 2001, s. 148.

Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ

Hâcibî Halîl Efendî'nin, Abdurrahman Câmî'ye ait Yusuf u Züleyhâ mesnevisini şerh ettiği yine Esad Mehmed Efendi tarafından bildirilmektedir.²¹⁹ Ancak kaynaklarda bu eserden ve nüshasından başka bahseden olmamıştır. Yakın zamanda İsmet Şanlı, bir makalesinde Şem'î adına kayıtlı bir yazma nüshanın Hâcibî Halîl Efendi tarafından yazılan Yusuf u Züleyhâ şerhi olduğunu belirtmiştir.²²⁰

İsmet Şanlı'nın çalışmasıyla Hâcibî'ye nisbet edilen Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.²²¹

Bu çeviri eserin İsmet Şanlı tarafından bahsedilmeyen bir nüshası daha vardır. Bu nüshanın fotokopisi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde bulunmaktadı. Ancak bu kopya üzerinde eserin aslının nerede bulunduğu dair bir kayıt yoktur.²²² Sayfaların ortasında ta'lik hatla Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin Farsça metni, derkenarda ise rik'a yazıyla Türkçe şerhi yer almaktadır. Nüshada eserin sahibine ilişki bilgi bulunmamaktadır. Ancak son varağında Hâfız Ca'fer Tayyâr bin Hasan Yahûza tarafından 1332 yılında istinsah edildiğini gösteren kayıt vardır.²²³

---

²¹⁸ Hacı Sâlih-zade Halîl Efendî Hâcibî, **Şerhu Kasîde-i Câmî**, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 889/4, yp. 84a-129b, tarih yok

²¹⁹ Esad Mehmed Efendi, **a.g.e.**, s. 148.

²²⁰ İsmet Şanlı, **a.g.e.**

²²¹ Hacı Sâlih-zade Halîl Efendî Hâcibî, **Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2829, yp. 1b-171a, tarih yok

²²² Kütüphane görevlileriyle görüşmemiz sonucunda da bu eserin aslının nerede olabileceğine dair bir bilgi edinemedik. Eserde yazılı müstensih bilgileri ve istinsah tarihi de eserin asıl nüshasına ulaşmamızı sağlayamadı. Bu nedenle Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ndeki fotokopisini kaynak göstermek zorunda kaldık.

²²³ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Yûsuf ile Züleyhâ**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi nr. GNL 040467 (Yer No: 891.5 YUS.Z), 1-277, 1332

Eyüplü Abdullah Efendi (ö. 1252/1836-37)

Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî

Reisü'l-kurrâ Abdullah bin Muhammed Salih bin İsmail Efendi,²²⁴ Şeyhulislam Hamîdî-zâde Mustafa Efendi'den ve Gelenbeli İsmail Efendi'den ders almıştır.

Eyüplü Abdullah Efendi, Muharrem Efendi'nin yukarıda bahsedilen Fevâidü'z-Ziyâiyye haşiyesinin bedel bahsinden sonraki kısmını tamamlayarak bastırmıştır.²²⁵

Mehmed Tevfik Efendi (ö. 1274/1857)

Neş'e: Şerh-i Dîvân-ı Câmî

Mehmed Tevfik, Molla Câmî'nin altı gazelinin ve dokuz kasidesini şerh etmiştir. Bu eserine de Neş'e adını vermiştir. Eserin tespit edebildiğimiz iki nüshası mevcuttur. Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kitaplığında bulunan nüshada²²⁶ yalnızca dokuz kasidenin şerhi yer alırken British Museum'daki nüshanın²²⁷ baş kısmında altı adet gazelin şerhi de bulunmaktadır.²²⁸

---

²²⁴ Ali Turgut, «Abdullah Eyyûbî», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, vol. I, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1987, s. 102–103.

²²⁵ Eyüplü Abdullah Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1259; Eyüplü Abdullah Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, Kahire, Bulak, 1266; Eyüplü Abdullah Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1274; Eyüplü Abdullah Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Hacı Muharrem Matbaası, 1283

²²⁶ Mehmed Tevfik, **Neş'e: Şerh-i Dîvân-ı Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi, nr. 1639, yp. 1b-93a., tarih yok

²²⁷ Mehmed Tevfik, **Neş'e: Şerh-i Dîvân-ı Câmî**, British Museum, nr. OR I 1007, yp. 1b-129a, tarih yok

²²⁸ G.M. Meredith-Owens, **a.g.e.**, s. 62.

Risâle-i Arûz Şerhi

Osmanlı Müellifleri'nde, Mehmed Tevfik Efendi'nin, Câmî'ye ait Arûz risalesi ile kasidelerini şerh ettiği kaydedilmektedir.²²⁹ Fakat eserin adı zikredilmemiştir. Yaptığımız araştırmalarda Mehmed Tevfik Efendi'nin gazel ve kaside şerhlerinin nüshalarına ulaşabildiğimiz halde Arûz'a dair eserine dair başka bir kayıt yahut nüshaya rastlayamadık.

Akşehirli Ali bin Osman (ö. 1285/1868-69)

Şerh-i Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî

Akşehirde yaşayan ve orada vefat eden Akşehirli Ali Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserinin beyitlerini izah ettiği bir eser yazmıştır.²³⁰ Akşehirli Alî Efendi'nin **Şerh-i Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî** adlı eseri basılmıştır.²³¹

Seyyid Ahmed Safi (ö. 1290/1874-75)

Câm-ı Muzaffer

Seyyid Ahmed Safî tarafından Câmî'nin Risâle-i Arûz'u şerh Türkçe olarak **Câm-ı Muzaffer** şerh edilmiştir. Seyyid Ahmed Sâfi'nin **Câm-ı Muzaffer** adlı eseri basılmıştır.²³² Bu eserin adı, yanlışlıkla daha sonra Câmî'nin aynı eserinin Mustafa Reşîd tarafından yapılan aşağıda bahsedilecek çevirisinde Câmî'nin eserinin adı olarak geçmektedir.

²²⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 264.

²³⁰ **A.g.e.**, s. I: 384.

²³¹ Akşehirli Ali bin Osmân, **Şerhi Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1262; Akşehirli Ali bin Osmân, **Şerhi Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1278

²³² Câmî Nuru'd-dîn Abdu'r-rahmân Câmî, **Şerhu'l-aruz: Câm-ı Muzaffer**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1267

Haririzâde Kemaleddin Efendi (ö. 1299/1882)

Haririzâde Seyyid Mehmed Kemaleddîn Efendi, XIX. yüzyılın tanınmış mutasavvıflarındandır. Çoğu tasavvufa dair kırka yakın eser yazmıştır.²³³

Şerh-i Beyt-i Mevlana Cami

Bursalı Mehmed Tâhir, ve Hüseyin Vassâf, Haririzâde Seyyid Mehmed Kemaleddîn Efendi'nin, Câmî'nin bir gazelinin matla'ı olan Arapça

كل ما فى الكون وهم او خيال او عكوس فى مرايا او ضلال

beytini²³⁴ yine Arapça şerh ettiğini kaydetmişlerdir. Kemâleddîn Efendi'nin bu eserinin tespit ettiğimiz yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Tırnovalı Kitaplığında bulunmaktadır.²³⁵

Kağızmanlı Yusuf Efendi (XVIII. yy)

Lüccetü'l-esrâr Şerhi

Bursalı Mehmed Tâhir, Kağızmanlı Yusuf el Vâ'iz'in ilmiye sınıfından olduğunu belirtmekte hakkında başka bir bilgi vermemektedir.²³⁶

Kağızmanlı Yûsuf Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adıyla bilinen kasidesine bir şerh yazmıştır. Yine Bursalı Mehmed Tâhir bu eserine Tuhfetü'l-vüzerâ adını verdiğini belirtmektedir. Kağızmanlı Yusuf Efendi'nin

---

²³³ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 156.; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, vols vols 3, s. 123.

²³⁴ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 550.

²³⁵ Muhammed Kemâleddîn b. Abdurrahman Haririzâde, **Şerhu Beyti Mevlânâ Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Tırnovalı Kitaplığı, nr. 898, yp. 24a-25a, 1289

²³⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 55.

Lüccetü'l-esrâr'a yazdığı şerhin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.²³⁷

Tuhfetü'l-vüzerâ'nin mukaddimesinde Kağızmanlı Yusuf Efendi, Kasîde-i Tantariyye ve Divânçe-i Ferište'yi de şerh ettiğini yazmaktadır. Bursalı Mehmet Tâhir ise Tuhfetü'l-vüzerâ'nın Hamidiye Kütüphanesi'nde bulunan nüshasında bunlara ilaveten Şeyh Vefâ'nın Ruznâme'sini şerh ettiğinin de kayıtlı olduğunu yazmaktadır. Bu bilgiler Bursalı Mehmed Tâhir'in bahsettiği nüshanın bu nüshadan başka bir nüsha olduğunu göstermektedir. Ancak Bursalı Mehmed Tâhir'in bahsettiği bu nüshaya ulaşamadık.

Kağızmanlı Yusuf Efendi Tuhfetü'l-vüzerâ'sının mukaddimesinde Abdurrahman Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr kasidesi hakkında bilgi vermekte ve çok önemli bir kaside olmasına karşın o zamana dek kimsenin şerh etmediğini ifade etmektedir. Yusuf Efendi, Kaside genel bilgiler verdikten sonra, önce her beytin kelimelerini ve dilbilgisi yönünden yapısını, daha sonra da toplu anlamını açıklamıştır.

Kağızmanlı Yusuf Efendi'nin bu eseri hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Sadık Yazar, Tuhfetü'l-vüzerâ'yı tanıtmıştır.²³⁸

Lutfullah Vehbî (ö. 1326/1909)

Fezû's-sunûh alâ Cilâi'r-rûh

Erzurum Müftülüğü ve 1912 Osmanlı Mebusân Meclisi'nde Erzurum Bağımsız milletvekilliği yapan Lutfullah Vehbî Efendi, Câmî'nin Cilâu'rûh adıyla bilinen kasidesini **Fezû's-sunûh alâ Cilâi'r-rûh li-Mollâ Câmî** adıyla şerh etmiştir. Lutfullah Vehbî Efendi'nin eserinin sonunda, bu eserin 1305 yılında tamamlandığına dair biri kendisine ve biri de "Erzurum Mekteb-i Rüşdiyye-i Askerî

---

²³⁷ Kağızmanlı Yusuf Efendi, **Tuhfetü'l-vüzerâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Kitaplığı, nr. 1639, yp. 1b-34a, tarih yok

²³⁸ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 636-637.

imla hocası merhum Saîd Vâsîf Efendi” olarak bildirdiği kişiye ait iki manzum tarih kıtasını ver mektedir Bu eser 1328 yılında basılmıştır.²³⁹

Lutfullah Vehbî Efendi, eserinin girişinde Abdurrahman Câmî'nin bu kasidesinin Farsça metnini vermekte, (s 2-14) ardından Câmî ve eserleri hakkında kısaca bilgiler sunmaktadır Daha sonra Câmî'nin kasidesini mensur olarak beyit beyit şerh etmektedir Vehbî Efendi, şerhederken klasik şerh yöntemini kullanmış, yani ilk önce kelime kelime dilbilgisi ve sözcük bakımından izah verdikten sonra bir de toplu anlam vermiş, ayrıca gerekli gördüğü kavramları daha geniş açıklamıştır

Lutfullah Vehbî Efendi'nin bu eseri Mehmet Atalay tarafından bir bildiriyle tanıtılmış²⁴⁰ ve ayrıca sadeleştirilerek yayına hazırlanmış, fakat henüz basılmamıştır.

Hacı (XIX. yy)

Lüccetü'l-esrâr Şerhi

Hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız ismini eserinde yalnızca Hâci-i Bîcâre olarak zikreden bir yazar tarafından Abdurrahman Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adlı kasidesi şerh edilmiştir.

Bu eserin yazma nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁴¹ Yazar, eserinin mukaddimesinde, birden bire aklına Abdurrahman Câmî'nin

---

²³⁹ Lütfullah Vehbî b. Mustafa Sâkib Erzurumlu, **Fezû's-sunûh alâ Cilâii'r-rûh li-Mollâ Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Hukûkiyye, 1328

²⁴⁰ Mehmet Atalay, «Câmî'nin Cilâu'r-rûh Adlı Kasîdesine, Erzurum Müftüsü Lütfullâh Vehbî Efendi'nin Yaptığı Şerh: Fezû's-sünûh», **Câmî'nin Cilâu'r-rûh Adlı Kasîdesine, Erzurum Müftüsü Lütfullâh Vehbî Efendi'nin Yaptığı Şerh: Fezû's-sünûh**, sunulan Türk İslâm Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007, s. 260–284.

Lüccetü'l-esrâr adındaki kasidesinin şerh etmenin yararlı olacağı düşüncesinin geldiğini süyölüyor. Yazar bu kasidenin anlamı ve bazı sözcüklerinin açıklanması halinde çok kimsenin yararlanacağını ve böyle bir eserin vezir için de güzel bir hediye olacağını ifade etmektedir. Ancak hediye ettiği veya etmeği düşündüğü vezirin adını belirtmemektedir.

Bu eserde Abdurrahman Câmî'nin Lüccetü'l-üsrâr adıyla tanınan kasidesi, beyit beyit sözcük ve cümle yapası bakımından açıklanmaktadır.

Bu eser yayınlanmamış ve hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Yalnız Sadık Yazar, bu eseri tanıtmıştır.²⁴²

Mehmed Salih (XIX. yy)

Mühcetü'l-ebrâr: Şerh-i Lüccetü'l-esrâr

Kütüphanelerdeki bazı kitaplarda adı Mehmed Sâlih el-İstanbulî olarak kayıtlı olan Mehmed Sâlih, Abdurrahman'ı Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adıyla bilinen kasidesini **Mühcetü'l-ebrâr: Şerh-i Lüccetü'l-esrâr** adıyla şerhetmiştir.

Mehmed Sâlih'in **Mühcetü'l-ebrâr: Şerh-i Lüccetü'l-esrâr** adlı eseri basılmıştır.²⁴³

---

²⁴¹ **Lüccetü'l-esrâr Şerhi**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Beyazıt Kitaplığı, nr. 25638/4, yp. 72b-109b, 1243

²⁴² Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 638.

²⁴³ Câmî Nuru'd-dîn Abdu'r-rahmân Câmî, **Mühcetü'l-ebrâr: Şerh-i Lüccetü'l-esrâr**, İstanbul, 1288

Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî (ö. 1300/1888)

Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî

Bursalı Mehmed Tâhir, Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî'nin bu eserinden başka Mesnevî'nin dört beytini şerh ettiğini ve Karabaş tecvidini Farsçaya çevirdiğini yazmaktadır.²⁴⁴

Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî** adını verdiği eserinde Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı Arapça cümle bilgisine dair eserinde geçen örneklerin izah etmektedir. Bu eser basılmıştır.²⁴⁵

Kilisli Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi (ö. 1303/1885-86)

Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi, Nakşibendi ileri gelenlerinden, Arapça ve dini ilimlerde kendini kendini göstermiş ve eserler vermiştir. 1272/1855-56 yılında İstanbul'a gelerek yazdığı eseri Sultan Abdulmecid'e takdim edip ihsan almıştır.²⁴⁶

Fevâidü'z-Ziyâiyye Hâşiyesi

Bursalı Mehmed Tâhir, Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi'nin Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserine haşiye yazdığını bildirmektedir.²⁴⁷ Ancak bu eserin nüshasına rastlayamadık.

---

²⁴⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 2: 40.

²⁴⁵ Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, 1286; Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Sahhafîye-i Osmâniye Matbaası, 1309; Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1329

²⁴⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 385.

²⁴⁷ **A.g.e.**

Asaf Bey (1325/1907-8)

Nefehâtü'l-üns Mukaddimesi

İbnülemin Mahmut Kemal İnal Asaf Bey'in bizzat yazarak kendisine verdiği yaşam öyküsünü içeren belgede Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-üns adlı eserinin “mukaddimesine ait” bir eserinin olduğunu yazdığını kaydediyor.²⁴⁸ Bu müphem ibareden Asaf Bey tarafından Nefehâtü'l-üns'ün mukaddimesinin şerh edilmiş olabileceğini çıkarıyoruz. Ancak eserin nüshasını bulamadımızdan şerh mi tercüme mi, Câmî'nin eserine mi yoksa herhangi bir tercümesine mi dayandığı konusunda bilgi sahibi olamıyoruz.

Eğimli Rahmi Efendi (ö. 1327/1909-1910)

el-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî

Eğimli Muhammed Rahmî bin Ahmed Nazîf Efendi, aslen Eğimli olup İstanbul'da eğitim görmüştür. Genç yaşta yeni tayin olunduğu mektep müdürlüğünü yürütürken vefat etmiştir.²⁴⁹

Bursalı Mehmed Tâhir, Eğimli Rahmî Efendi'nin Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini el-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî adıyla şerh ettiğini bildirmektedir. Rahmî Efendi'nin bu eseri basılmıştır.²⁵⁰

---

²⁴⁸ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998, s. I: 65.

²⁴⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 319.

²⁵⁰ Eğimli Mehmed Rahmî Efendi, **Hâşiyetü'l-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî**, İstanbul, Yeni Osmanlı Matbaası, 1312; Eğimli Mehmed Rahmî Efendi, **el-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1314

Ahmed Remzi Akyürek, (ö.1944)

Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olan Ahmed Remzî Dede, ayrıca medrese talebelerine Mevlevîhâne'de Farsça dersleri vermiş, Mevlanâ'nın Mesnevî'sini, Sa'dî'nin Gülistân ve Bostân'ını, Câmî'nin Arûz risalesini okutmuştur.²⁵¹

Lübb-i Fazîlet

Ahmet Remzi Efendi, Abdurrahman Câmî'ye ait

جاه داری جاهل آسا در سر ای کامل مدام   جاهلت خوانم نه کامل چون ترا
جاه است کام

matla'lı kasidesi²⁵² şerhidir. Ahmed Remzî Akyürek'in böyle bir eseri olduğunu İbnülemin Mahmut Kemal İnal kaydetmektedir.²⁵³ Eser yayınlanmamıştır. Yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁵⁴ Bu esere Tâhirü'l-mevlevî tarafından manzum bir takrîz yazılmıştır.

Abdullah Develioğlu (ö. 1984)

Fülkü'l-ebhâr fî Şerhi Lüccetü'l-esrâr

Medreselerde ve okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra Kayseri ve Adana müftülüğü görevlerinde bulunan Abdullah Develioğlu, Abdurrahman Câmî'nin ilk divanında yer alan Lüccetü'l-esrâr adıyla bilinen kasideyi **Fülkü'l-ebhâr fî Şerhi**

²⁵¹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri **a.g.e.**, s. III: 1427.

²⁵² Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 91–95.

²⁵³ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri **a.g.e.**, vols vols 3, s. 1427.

²⁵⁴ Ahmed Remzi Akyürek, **Lübb-i Fazîlet**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışları, nr. 75, yp. 1b-72a, tarih yok; Ahmed Remzi Akyürek, **Lübb-i Fazîlet**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışları, nr. 76, yp. 1b-50a, tarih yok

Lücceti'l-esrâr, Yâhûd Mecmâu'l-ezhâr fî Şerhi Hücceti'l-ahrâr adıyla şerh etmiştir.

Abdullah Develioğlu'nun **Fülkü'l-ebhâr fî Şerhi Lücceti'l-esrâr, Yâhûd Mecmâu'l-ezhâr fî Şerhi Hücceti'l-ahrâr** adlı eseri Arap harfleriyle basılmıştır.²⁵⁵

M. Arif Karakaya

Cennet Anahtarı (Lüccetü'l-esrâr'ın Şerhi)

M. Arif Karakaya, Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adlı kasidesini mensur olarak çevirmiş ve Cennet Anahtarı verdiği bu çeviriyi Cennet Anahtarı (Lüccetü'l-esrâr'ın Şerhi) ve Küşeykul (Keşkülçük) adıyla yayınlamıştır.²⁵⁶

Sahibi Bilinmeye Eserler

Aşağıda bahsedilecek eserler de Abdurrahman Câmî'nin eserlerini şerh mahiyetinde eserlerdir. Ancak bu eserlerin kimler tarafından yazıldığını tespit edemedik.

Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ

Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının şerhidir.²⁵⁷ Bu eser, kütüphane kayıtlarında Şem'î'ye nisbet edilmişken İsmet Şanlı tarafından ona ait olamayacağı gösterilmiştir.²⁵⁸ Ayrıca Şem'î'nin böyle bir eseri olduğuna dair hiçbir kaynakta bilgi yoktur. Şanlı, bu çeviri eserin Kâtip Çelebi'nin, Manisalı Ömer el-

---

²⁵⁵ Abdullah Develioğlu, **Fülkü'l-ebhâr fî Şerhi Lüccetü'l-esrâr, Yâhûd Mecmâu'l-ezhâr fî Şerhi Hüccetü'l-ahrâr**, Kayseri, Erciyes Matbaası, 1330

²⁵⁶ M. Arif Karakaya, **Cennet Anahtarı (Lüccetü'l-esrâr'ın Şerhi) ve Küşeykul (Keşkülçük)**, İstanbul, Özdemir Basımevi, 1973

²⁵⁷ **Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. TY 3516, yp. 1b-274b, tarih yok

²⁵⁸ İsmet Şanlı, **a.g.e.**

Halvetî'nin (ö. 1031/1622) çevirerek Padişah II. Osman'a sunduğunu bildirdiği eser²⁵⁹ olabileceğini belirtmektedir. Ancak bunun için bir kanıt olmadığını da belirtir.²⁶⁰

Lüccetü'l-esrâr Şerhi

Abdurrahman Câmî'nin Lüccetü'l-esrâr adıyla meşhur kasidesinin bir başka şerhine de Ordu İl Halk Kütüphanesi'nde rastlanmaktadır. Nüshada eserin başladığı sayfanın başında

“Abdurrahman Câmî kaddese sırrahu's-sâmî hazretlerinin Lüccetü'l-esrâr nâm-ı celîleyle yâd ve hıfz olunan kâside-i nakîdeleridir.”

ibaresi bulunmaktadır. Eserin kime ait olduğuna dair yazma nüshada herhangi bir işaret yoktur. Eserde her beyit sözcük ve cümle yapısı bakımından ayrıntılı incelendikten sonra toplu olarak anlamlandırılmaktadır.²⁶¹

Lugat-i Bahâristân (y. XVIII. yy.)

Yazarı ve yazılış tarihi bilinmemekle birlikte XVIII. yüzyılda yazıldığı muhtemeldir. Eser Câmî'nin Baharistan adlı eserinin anlaşılmasını kolaytırmak için yazılmıştır. Baharistan'da geçen Arapça ve Farsça kelimelerin izahı ve Türkçe karşılığı verilmektedir. Kitap içerisindeki maddeler alfabetik dizilmiş, Baharistan metninde çoğul olarak geçen kelimelerin tekil halleri listeye alınmıştır. Kelimelerin Türkçe karşılıkları satır altına yazılmıştır. Arabiyyât-i Baharistan başlığı altında eserde geçen Arapça ibareler ve ayrıca hadislerle Türkçe karşılıkları yer almaktadır.

Lugat-i Bahâristân yayınlanmamış ve hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak Yusuf Öz bu eserin tanıtımını yapmıştır.²⁶² Eserin Türk Dil

---

²⁵⁹ Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s. 1649.

²⁶⁰ İsmet Şanlı, **a.g.e.**, s. 1337.

²⁶¹ **Lüccetü'l-esrâr Şerhi**, Ordu İl Halk Kütüphanesi, nr. 885/3, 338-377, tarih yok

²⁶² Yusuf Öz, **Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010, s. 255.

Kurumu Kütüphanesi'nde²⁶³ ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Kütüphanesi'nde²⁶⁴ olmak üzere iki yazma nüshası tespit edilmiştir.

Dibâce-i Bahâristân Şerhi

Abdurrahman Câmî'nin Baharistan adlı eserinin giriş kısmının şerh edildiği bu eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Kitaplığın'da yer almaktadır.²⁶⁵ Eserin nüshanın girişinde Bahâristân'ın dibacesinin anlaşılması güç bazı beyit ve ibareler barındırdığı bu nedenle şerhe ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Nüshada, eserin yazarına ve yazılış tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Sadık Yazar, eserinde bu nüshadan kısaca bahsetmiş, nüshada böyle bir kayıt olmadığını bildirmemekle birlikte eserin Himmetzâde Abdî'ye (ö. 1156/1143-44) nispet edildiği ifade edip, eseri de Himmetzâde Abdî başlığı altında vermektedir.²⁶⁶

Dibâce-i Bahâristân Şerhi

Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade Kitaplığı'nda bulunan bir başka yazma nüshada da Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserinin dibâcesinin şerh edildiği bir eser yer almaktadır.²⁶⁷

Bu nüshada da eserin sahibi ve yazılış tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

---

²⁶³ **Lugat-ı Bahâristân**, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, nr. A 210/16, yp. 1b-261a, tarih yok

²⁶⁴ **Lugat-ı Bahâristân**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Kütüphanesi İsmail Saib II, nr. 1438, yp. 3b-56b, tarih yok

²⁶⁵ **Dibâce-i Bahâristân Şerhi**, Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Kitaplığı, nr. 435/12, yp. 144b-155b, tarih yok

²⁶⁶ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 856.

²⁶⁷ **Dibâce-i Bahâristân Şerhi**, Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade Kitaplığı, nr.724/14, yp. 140b-147b, tarih yok

1.6.Câmî'nin Eserlerinin Çevirileri

1. Ali Şîr Nevâyî (ö. 906/1501)

Abdurrahman Câmî'nin yakın dostlarından olan, Câmî'nin hayatını anlatan ayrı bir eser de yazmış olan Alî Şîr Nevâyî, Abdurrahman Câmî'nin iki eserini Çağatay Türkçesine çevirmiştir.

Nesâyimü'l-mahabbe

Alî Şîr Nevâyî, Abdurrahman Câmî'nin tasavvuf büyüklerinin yaşam öykülerini anlatan eseri Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds adlı eserini Nesaimü'l-mehabbe adıyla tercüme etmiştir. Esere bazı ilaveler de yapan Nevâyî eserde anlatılan sufilerin sayısını artırmış ayrıca Abdurrahman Câmî'nin yaşam öyküsünü de anlatmıştır.²⁶⁸ Nevâyî'nin bu eseri Kemal Eraslan tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır.²⁶⁹

Yusuf Çetindağ tarafından Nesâyimü'l-mahabbe'nin Râbiatü'l-adeviyye hakkındaki bölümün Çağatayca metni ve günümüz Türkçesine çevirisi yayınlanmıştır.²⁷⁰

Kırk Hadis

Alî Şîr Nevâyî, Abdurrahman Câmî'nin kırk hadisin manzum çevirisinden oluşan eserini de çevirmiştir. Nevâyî Câmî'nin eserini yine aynı tarzda kıtalar halinde manzum olarak çevirmiştir. Çevirisinin girişinde Câmî'yi ve eserini övdükten sonra hadislerin metinlerini ve çevirisini vermiştir.

---

²⁶⁸ Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s. 1472.

²⁶⁹ Alî Şîr Nevâyî, **Nesâyimü'l-mahabbe**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979

²⁷⁰ Alî Şîr Nevâyî, «Nesâyimü'l-muhabbe», **Ali Şîr Nevâî**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2011, s. 329–334.; Alî Şîr Nevâyî, «Nesâyimü'l-muhabbe'den», **Ali Şîr Nevâî**, İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, tarih yok, s. 322–324.

Nevâî'nin bu eseri ilk olarak Necîb Âsım Bey tarafından yayınlanmıştır.²⁷¹ Daha sonra Ahmet Sevgi tarafından bir önce bir makale içerisinde,²⁷² sonra da bir kitapta yayınlanmıştır.²⁷³

Cem Sultan (ö. 900/1495)

Gazel'in Matlâının Çevirisi

Fatih Sultan Mehmed'in Cem Sultan, kardeşi II. Bâyezid ile giriştiği taht kavgasını kaybederek ülke dışında esir olarak vefat etmiştir. Cem Sultan'ın Türkçe ve Farsça divanları vardır. Cem Sultan'ın Türkçe divanında yer alan bir gazelin matlâı

Oldı yüzünün bürka'ı ol zülf-i semen-sâ

Sübhâne kadîren ce'ale'l-leyle libâsâ

Abdurrahman Câmî'nin Fâtihatü'-şebâb adlı ilk divanında yer alan bir gazelin matlâının²⁷⁴

شد برقع روی چو مهت زلف شب آسا سبحان قدیر جعل لیل سباسا

tercümesidir.

---

²⁷¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, «Hadîs-i Erba'ın Tercümelere: Nevâyî'nin Tercümesi», **Millî Tettebular Mecmuası**, II. , sayı. 4, 1331, s. 149–155.

²⁷² Ahmet Sevgi, «Molla Câmî'nin Erbâ'n'î ve Türkçe Manzum Tercümelere», **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı. 6, güz 1999, s. 1–145.

²⁷³ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Molla Cami'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümelere (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**, Konya, Gençlik Kitabevi, 2000

²⁷⁴ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 191.

Cem Sultan'ın bu beytinin Câmî'nin bir beytinden tercüme olduğunu Latîfî, **Tezkiretü'ş-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ** adlı eserinde bildirmektedir.²⁷⁵

Hamdullah Hamdî (ö. 914/1508)

Yûsuf u Züleyhâ

XVI. yüzyılın ünlü şairi Mehmed Hamdullah Hamdî Çelebi Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'inde yer alan üçüncü mesnevi olan Yûsuf u Zuleyhâ mesnesisini manzum olarak çevirmiştir.²⁷⁶ Hamdullah Hamdî bu eserine yine Yûsuf u Züleyhâ adını vermiştir.²⁷⁷

Hamdî eserinin girişinde Câmî'yi ve eserini andıktan sonra kendi eserinin yer yer tercüme ve yer yer telif olduğunu ifade etmektedir. Gerçekte Hamdî'nin bu eseri kurgu ve ifade bakımından Lâmiî'nin Salâmân u Absâl çevirisi kadar aslına bağlı değildir.

Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin metni basılmıştır.²⁷⁸

---

²⁷⁵ Latîfî, **Tezkiretü'ş-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, s. 146.

²⁷⁶ Mecdî Mehmed Efendi, **Hadaiku'ş-şekâik**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 250.; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâti' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, **Hadikatü'l-cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, s. 43.; Bekir Kayabaşı, «Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı» Yayınlanmamış Doktora Tezi», Doktora Tezi, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, 1997, s. 465.; Beyânî Mustafa bin Carullah, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 309.

²⁷⁷ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, (editör) Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi, 2006, c. II, s. 454.

²⁷⁸ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Yusuf ve Züleyhâ**, İstanbul, Ve Edebiyat Yayınları, 2005

İbni Kemâl (ö. 940/1534)

Yûsuf u Züleyhâ

Kemâl Paşa-zâde lakabıyla meşhur olan XVI. yy bilgin ve din adamı İbni Kemâl'in Yûsuf u Züleyhâ adıyla kendi ifadesiyle 7777 beyitten oluşan mesnevi formunda bir eseri vardır. Edebiyat kaynaklarında bu eserin çok güzel ve sanatlı olduğundan, dilinin de oldukça yetkin ve akıcı olduğundan hep bahsedilmiş, ayrıca Câmî'nin eserinin etkisi ya da ilhamıyla yazıldığı da ifade edilmiştir.

Ancak hem eski kaynaklarda hem de yeni araştırmalarda hiç bahsedilmeyen bir gerçek vardır. Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı Abdurrahman Câmî'nin eserinin aynen Türkçeye çevirisidir. Bu durumu ne İbni Kemal, ne çağdaşı yazarlar ne de sonraki yazarlar ifade etmemişlerdir. Daha sonra Yûsuf u Züleyhâ öyküsünü ele alan eserlere dair çalışma yapan araştırmacılar da bu duruma değinmekdikleri gibi Kemâl Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserini yayınlayanlar da bu eserin tanıtımı ve incelemesi için ayrıca makale yazanlar da bu duruma değinmemişlerdir.

Kemâl Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı hakkında bilgi veren eski yeni yazarlar bu eserin Câmî'nin eseriyle ilişkisini ilham, etki, benzerlik, alıntı ifadeleriyle dile getirmektedirler.

Aslında bu ifadelerin Kemal Paşa-zâde'nin eseriyle Câmî'nin eserini birlikte incelemekten ve daha önceki yazarların yazdıklarına itibar etmekten kaynaklandığı anlaşılıyor.

Ayrıca Kemâl Paşa-zâde'nin de eserinde Câmî'yi ve eserini hiç anmadığını da belirtmeliyiz.

Kemâl Paşa-zâde, Yûsuf ve Züleyhâ adlı eserini Câmî'nin ortaya koyduğu öyküyü Türkçeleştirerek oluşturmuştur. Eserin başlıklarını çevirmeye de gerek görmeyerek aynen Farsça haliyle eserine almıştır. Bununla birlikte Câmî'nin eserini ithaf ettiği Sultan Hüseyin Baykara'yı methettiği kısmı çıkarmış, bunun yerine kendi eserini ithaf ettiği II. Bayezid'e medhiye yazmıştır. Bunun dışında hemen

hemen eser aynen aktarılmıştır. Bununla birlikte Kemâl Paşa-zâde eserini daha serbest bir çeviriyle oluşturmuş, eseri yeni baştan yazan gibi dil ve sanat incelikleriyle doldurmuştur. Câmî'nin eseri 4000 beyit civarındayken Kemâl Paşa-zâde eseri 7777 beyte çıkarmıştır.

Aslında Kemâl Paşa-zâde'nin çevirisinde takip ettiği yöntem mesnevi türü eserleri manzum olarak çeviren her şairin tercihidir. Örneğin aşağıda tanıtılacak Hamdî, İzzet Paşa'nın Yûsuf u Züleyhâ çevirileri, Lâmiî'nin Salamân u Absâl çevirileri de bu şekilde yapılmış çevirilerdir. Hatta Kemâl Paşa-zâde başlıkları ve öykünün örgüsünü aynen aktaran pek yoktur. Lâmiî Çelebi Salamân u Absâl çevirisinde birçok yeni öykü katmış Câmî'nin eserinde yer alan bazı öyküleri de eserine almamıştır. Oysa Kemal Paşa-zâde Lâmiî kadar bile tasarrufta bulunmamıştır.

Fuzûlî (ö. 963/1556)

Kırk Hadis Tercümesi

Türk edebiyatının en büyük isimlerinden olan, Türkçe, Arapça ve Farsça divanları ile Leyla ve Mecnûn adlı mesnevisiyle tanınan Muhammed Fuzûlî Bâdadî, Abdurrahman Câmî'nin seçip her birini birer kıtayla manzum olarak Farsça'ya çevirdiği Çihil Hadîs=Erba'în=Kırk Hadîs hadis derslemesini yine manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Fuzûlî'nin bu eserinden Kâtip Çelebi Keşfu'z-zunûn adlı eserinde bahsetmektedir.²⁷⁹

Fuzûlî'nin manzum kırk hadis çevirisi ilk olarak Abdulkadir Karahan tarafından yayınlanmıştır.²⁸⁰ Daha sonra Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından kitap

---

²⁷⁹ Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, s. 830.

²⁸⁰ Abdulkadir Karahan, «Fuzûlî'nin Tetkik Edilmemiş Bir Eseri: KırkHadis», **Selamet Mecmuası**, sayı. 57, 59, 61, 63, 64, 66, 1948, s. 4-9, 6, 9, 9, 9, 9.

olarak,²⁸¹ Ahmet Sevgi tarafından da önce makale,²⁸² daha sonra da kitap içerisinde yayınlanmıştır.²⁸³

Surûrî (ö. 969/1562)

Tercüme-i Risâle-i Serrîşte

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Hâfız-ı Şîrâzî'nin Dîvân'ı, Sa'dî'nin Gülistân'ı, Fettâhî-i Nişâbûrî'nin Şebistân-ı Hayâl'i gibi Fars edebiyatının önemli eserlerine de şerh yazan Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Muamma'sını da şerh etmiş ve Risâle-i Hâcegân yahut Risâle-i Serrîşte adıyla bilinen eserini de tercüme etmiştir.

Surûrî'nin bu çevirisi yayınlanmamıştır. Yazma nüshaları İstanbul Kütüphanelerinde bulunmaktadır.²⁸⁴

---

²⁸¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Fuzûlî, Kırk Hadîs Tercümesi**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1951

²⁸² Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **Molal Câmî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şîr Nevâî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî, Müfid, Münîf, Seyyid İbrâhim, Zühdi, Lâ-edrî)**, Konya, Gençlik Kitabevi, 2000

²⁸³ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şîr Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

²⁸⁴ Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Rusçuk, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 1215, yp. 1a-56b, 1208; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 192, 1267; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4994, yp. 125b-150b, tarih yok; Gelibolulu Muslihuddîn Mustafa bin Şa'bân Surûrî, **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 541/2, yp. 1b-33b, tarih yok

Lâmiî Çelebi (ö. 938/1531)

XVI. yüzyıl şâirlerinden Mahmud bin Osman bin Ali Lâmiî Çelebi Câmî'den yaptığı çeviriler nedeniyle Câmî-i Rûm olarak adlandırıldığı tezkire ve biyografi kaynaklarında kaydedilmektedir.²⁸⁵

Gerçekte Lâmiî, şöhretinin bir kısmını Abdurrahman Câmî'nin eserlerine borçludur. Lâmiî Abdurrahman Câmî'ye ayrıca gönülden bağlıdır. Zira Abdurrahman Câmî'yi yalnızca bir edip ve şair olarak değil aynı zamanda müntesibi olduğu Nakşibendî tarikatının piri olarak da görüp derin hürmet göstermektedir.

Lâmiî Çelebî, Abdurrahman Câmî'nin aşağıda anılan dört eserini Türkçeye tercüme etmiştir.

Lâmiî Çelebî'nin Abdurrahman Câmî'den yaptığı çevirileri döneminin anlayışına uygun olarak yer yer eklemelerle birlikte telif tercüme karışımı mahiyet arz etmektedir. Fakat şerh mahiyetine de bürünmemektedir.

Nefehatü'l-üns

Abdurrâhmân Câmî'nin tasavvuf büyüklerinin hayatlarını ve tasavvufi kişiliklerini anlattığı bu eseri Lâmiî Çelebi tarafından 915/1509 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Lâmiî Çelebi eserine **Fütûhü'l-mücahidîn li-tervici Kulûbi'l-müşahidîn** adını vermiştir. Ancak Lâmiî'nin verdiği bu isim yerine eser Nefehatü'l-üns Tercümesi şeklinde meşhur olmuştur. Lâmiî Çelebi çeviri eserine Câmî'nin asıl eserinde olmayan başta Câmî olmak üzere Horasan civarının Câmî sonrası sufileriyle Osmanlı sahası sufilerini de eklemiştir.

---

²⁸⁵ Mecdî Mehmed Efendi, **a.g.e.**, s. 432.; Faik Reşat, **Eslâf: Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975, s. 83.; Muallim Nâcî, **Osmanlı Şairleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 313.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 493.

Lâmiî Çelebi'nin Nefehâtü'l-üns çevirisi oldukça başarılı bulunmuş günümüze kadar onlarca kez elle ve matbaayla çoğaltılarak okunmuştur. Hatta Câmî'nin diğer eserleri birkaç farklı kişi tarafından tercüme yahut şerh edilmişken Lâmiî'den başka Nefehâtü'l-üns'ü çeviren olmamıştır.

Aşağıda Lâmiî Çelebi'nin Nefehâtü'l-üns çevirisinin yayım listesini veriyoruz.

Câmî, Nureddin Abdurrahman bin Ahmed, **Fütûhü'l-mücahidîn li-tervici Kulûbi'l-müşahidîn, Terceme-i Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-Kuds**, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1270.

———, **Fütûhü'l-mücahidîn li-tervici Kulûbi'l-müşahidîn, Terceme-i Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-Kuds**, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289.

———, **Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds**, (editör) Kâmil Candoğan, Sefer Malak, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1971.

———, **Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds**, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Marifet Yayınları, 1980.

———, **Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds**, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Sağlam Kitabevi, 1981.

———, **Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds**, (editör) Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Marifet Yayınları, 1995.

———, **Evliya menkıbeleri = Nefehâtü'l-üns**, (editör) Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, (çeviren) Lâmiî Süleymân Çelebi, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2011.

Ayrıca Fahir İz tarafından hazırlanan bir başka derleme eser içerisinde ise Şeyh İlâhî ve Seyyidü'l-Buhârî'den bahseden kısımların metni yayınlanmıştır.²⁸⁶

Lâmiî Çelebi'nin Nefehâtü'l-üns çevirisinden Ebu Abdullah ibn-i Hafif el-Şirazi, Hacı Bayram Ankaravi, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli hakkındaki

---

²⁸⁶ Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1964, s. 212–223.

kısımların metni M. Orhan Soysal tarafından hazırlanan derleme eser içerisinde de yayınlanmıştır.²⁸⁷

Ayrıca Asaf Hâlet Çelebi, yayınladığı **Molla Câmi** adlı eserinde Lâmiî Çelebi'nin Nefehâtü'l-üns çevirisinden Cüneyd-i Bağdadî'nin anlatıldığı kısmın metnine de yer vermiştir.²⁸⁸

Salaman Absal

Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'i içerisindeki mesnevilerin ikincisi olan Salamân u Absâl adlı eserini Lâmiî Çelebi manzum olarak çevirmiştir. Lâmiî Çelebi de bu çevirisine Salamân u Absâl adını vermiştir. Lâmiî'nin çevirisi metin çevirisinden çok öykünün ve öğütlerin aktarılması şeklindedir. Ancak mesnevinin kurgusunu değiştirmemiş ve içeriğindeki diğer hikayeleri de çıkarmamıştır.

Lâmiî Çelebi'nin Salamân u Absâl adlı eseri doktora tezi olarak hazırlanmıştır.²⁸⁹

Şevâhidü'n-nübüvve

Abdurrahman Câmî'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğinin mucizelerini ve delillerini anlattığı Şevâhidü'n-nübüvve adlı eserini Lâmiî Çelebi yine aynı adla Türkçeye çevirmiştir. Lâmiî'nin bu eseri de oldukça çok sayıda istinsah edilmiş ve basılmıştır.

---

²⁸⁷ M. Orhan Soysal, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1978, s. 377–382.

²⁸⁸ Asaf Hâlet Çelebi, **Molla Câmi: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar**, Ankara Kütüphanesi 39, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940; Asaf Hâlet Çelebi, **Molla Câmi**, Ankara, Hece Yayınları, 2002, s. 151–159.

²⁸⁹ Erdoğan Uludağ, «Vakaya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmiî Çelebi'nin Salaman u Absal Mesnevisi (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1997

Bu kadar çok defa basılan eserin bütün baskıların listesinin burada verilmesine gerek görmeden yalnızca farklı edisyonlarının listesini vermekte yetiniyoruz.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, **Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Ehli'l-fütüvve**, (editör) Lâmiî Çelebi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1290.

———, **Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve**, (çeviren) Süleyman Çelebi Lâmiî, İstanbul, Matbaa-i Âmire, c. I-VII, 1293.

———, **Şevâhidü'n-nübüvve**, (editör) Muzaffer Özak, (çeviren) Süleymân Çelebi Lâmi'î, İstanbul, Ergin Kitabevi, 1958.

———, **Şevâhidü'n-nübüvve: Peygamberlik Müjdeleri**, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1976.

———, **Şevâhidü'n-nübüvve: Peygamberlik Müjdeleri**, (çeviren) Süleymân Çelebi Lâmi'î, İstanbul, Hikmet Gazecilik, 1969.

Câmî, Mevlânâ Abdürrahman, **Şevâhidü'n-nübüvve: Peygamberlik Müjdeleri**, (çeviren) Süleymân Çelebi Lâmi'î, 3. bs. İstanbul, Hakikat Kitabevi, 1999.

———, **Şevâhidü'n-nübüvve: Peygamberlik Müjdeleri**, (çeviren) Süleymân Çelebi Lâmi'î, 32. bs. İstanbul, Hakikat Kitabevi, 2012.

Ayrıca Lâmiî Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve çevirisinden bazı parçalar Fahir İz tarafından hazırlanan bir derleme eser içerisinde yayınlanmıştır.²⁹⁰

---

²⁹⁰ Fahir İz, **a.g.e.**, s. 174–176.

Karamanlı Kâmî Mehmed Efendi (ö. 952/1545-46)

Yûsuf u Züleyhâ

Kâmî Mehmed Efendi XVI. yüzyıl ilmiye sınıfının ve şairlerinin ileri gelenlerindedir. Kadılık yapmıştır.

Kâmî Mehmed Efendi'nin Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin tercüme ederek bir mesnevi yazdığı Latîfî, Kınalızâde Hasan Çelebi, Kâfzâde Fâizi ve Bursalı Mehmed Tâhir tarafından bildirilmektedir.²⁹¹ Ancak eserin nüshasına ulaşılmasıdır.

Kâmî Mehmed Efendi'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının nüshası eserleri üzerine çalışanlarca da tespit edilememiştir. Yalnız Kâmî'nin bu eserinden bazı beyitler Latîfî ve Kâfzâde Fâizî tarafından aktarılmıştır.²⁹²

Tosyalı Abdülmecid bin Nasûh bin İsrâil (ö. 996/1588)

Tercüme-i Levâyih

XVI. yüzyılda yaşayan ve Kur'an tefsiri konusunda yazdığı eserleriyle tanınan Tosyalı Abdülmecid bin Nasûh bin İsrail, Abdurrahman Câmî'nin Levâyih adlı eserini Türkçeye çevirmiştir.

Tosyalı Abdülmecid bin Nasûh Efendi, bu çeviri eserinin girişinde Farsça bilmeyenlerin de bu eserden yararlanmaları için bu eseri Türkçeye tercüme ettiğini ifade etmektedir. Abdülmecid Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Levâyih adlı eserinin mensur kısımlarını düz yazıyla masnum kısımlarını da şiirle çevirmiştir. Eserin

---

²⁹¹ Latîfî, **a.g.e.**, s. 457.; Kınalızade Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978, s. I: 214.; Bekir Kayabaşı, **a.g.e.**, s. 466-467.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 389.

²⁹² Latîfî, **a.g.e.**, s. 457-459.; Bekir Kayabaşı, **a.g.e.**, s. 467.

sonunda eserin bitiş tarihinin 989/1581-82 olduğunu bir tarih beytiyle vermektedir. Bu eserin yazma nüshası Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'ndedir.²⁹³

Tosyalı Abdülmecid Efendi'nin bu çeviri eseri yayınlanmamış ve hakkında çalışma yapılmamıştır. Ancak Ufuk Hayta ve Abbülhamit Birişik hazırladıkları makalelerinde Abdülmecid Efendi'nin eserlerini tanıtırken yalnızca bu eserin adını Tercümetü'l-levâiyih şeklinde gösterip nüshasının yerini göstermektedirler.²⁹⁴ Sadık Yazar ise bu eser kısaca tanıtmıştır.²⁹⁵

Kurt Mehmed Efendi (ö. 996/1587-88)

Fevâidü'z-Ziyâiyye Çevirisi

Halvetiye şeyhlerinden Pazarcıklı Kurt Mehmed bin Ömer Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini Türkçeye çevirmiştir.²⁹⁶ Kurt Mehmed Efendi'nin bu eseri basılmamıştır. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁹⁷ 1042 istinsah tarihli

---

²⁹³ Abdülmecîd bin Nasûh bin İsrâîl Amâsî, **Tercüme-i Levâiyih**, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 3670/10, 221b-230b, 989

²⁹⁴ Ufuk Hayta, Abdülhamit Birişik, «Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevi ve Cevâhiru'l-Kur'ân ve Zevâhiru'l-Furkân Adlı Tefsir Risâlesinin İlmî Değeri, Ufuk Hayta, Abdülhamit Birişik», **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 16. , sayı. 2, 2007, 354.

²⁹⁵ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 856.

²⁹⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 145–146.

²⁹⁷ Kurt Mehmed bin Ömer Efendi, **Fevâidü'z-Ziyâiyye Tercümesi**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığı, nr. 1390, yp. 1a-254b, 1042

Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597)

Risâletü'l-fesâyih fi Tercemeti'l-Levâyah

Ünlü tasavvufçu Ebü's-Senâ Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Arif Sivasî (ö. 1006/1597), Câmî'nin tasavvuf düşüncesini anlattığı **Levâyah** adlı eserini **Risâletü'l-fesâyih fi Tercemeti'l-Levâyah**, adıyla Türkçeye tercüme etmiştir.²⁹⁸

Şemseddîn Sivasî, bu çeviri eserinin mukaddimesinde sükerli aklında tarikat müritlerinin tevhid ve süluk konularında aydınlatılması için bir eser vücuda getirmeyi düşündüğünü, sonunda bunun için Abdurrahman Câmî'nin Levâyah adlı eserini seçtiğini ifade etmektedir.

Şemseddin Sivasî, mukaddimesinde de belirttiği gibi Câmî'nin Levâyah'ının yalnızca mensur kısımlarını çevirmiştir, manzum parçalar Farsça olarak bırakılmıştır.

Eserin Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde 1137/1724-25 tarihli bir nüshası²⁹⁹ ve ayrıca Süleymaniye ve Beyazıt Kütüphanelerinde tarihsiz iki nüshası bulunmaktadır.³⁰⁰

Bu eser yayınlanmamış ve hakkında çalışma yapılmamıştır. Ancak Sadık Yazar tarafından eserin ve yazma nüshalarından birinin tanıtımı yapılmıştır.³⁰¹

---

²⁹⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 95.

²⁹⁹ Ebü's-Senâ Ahmed b. Muhammed b. Arif Şemseddin Sivasî, **Risâletü'l-fesâyih fi Tercemeti'l-Levâyah**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi Kitaplığı, nr. 615, yp. 1b-31a, 1137

³⁰⁰ Ebü's-Senâ Ahmed b. Muhammed b. Arif Şemseddin Sivasî, **Risâletü'l-fesâyih fi Tercemeti'l-Levâyah**, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitaplığı, nr. 207, vr. 25b-38a, tarih yok; Ebü's-Senâ Ahmed b. Muhammed b. Arif Şemseddin Sivasî, **Risâletü'l-fesâyih fi Tercemeti'l-Levâyah**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 3201, yp. 88b-100a, tarih yok

³⁰¹ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 857.

Senâî Mehmed Efendi (XVI. yy)

Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve

XVI. yüzyılda kadılık yapan Senâî Mehmed Efendi'nin Şevâhidü'n-nübüvve'yi tercüme ettiğini ve nüshasının Topkapı Sarayı Revan Kitaplığında bulunduğunu Bursalı Mehmed Tâhir kaydetmektedir.³⁰² Ayrıca İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndede bir nüshası bulunmaktadır.

Rıhletî (XVI. yy)

Kırk Hadîs

Hakkında bilgi bulamadığımız Rıhletî, Câmî'nin kırk hadis çevirisini Türkçeye çevirmiştir. Rıhletî'nin çevirisi manzumdur. Ahmet Sevgi tarafından önce makale,³⁰³ daha sonra da bir kitap içerisinde yayınlanmıştır.³⁰⁴

İlhâmî (XVI. yy)

Tercüme-i Divân-ı Câmî

Süleymaniye Kütüphanesi'nde rastladığımız bir eser Tercüme-i Dîvân-ı Câmî adını taşımaktadır. Tercümenin sahibi olarak İlhâmî diye bir isim geçmekte, fakat daha geniş bilgi verilmemektedir. Kaynaklarda İlhâmî adıyla Câmî'den

---

³⁰² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 119.

³⁰³ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³⁰⁴ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rıhleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

tercüme yapan birinin adına rastlayamadık. **Tercüme-i Divân-ı Câmî'**de Câmî'nin ilk divanından bazı kasidelerin ve gazellerin şerhi yer almaktadır.³⁰⁵

Nev'î (ö. 1007/1599)

Câmî'nin Gazelinin Tercümesi

XVI. yüzyılın ünlü şairi Nev'î mahlasıyla tanınan Malkaralı Yahyâ Nev'î, Abdurrahman Câmî'nin ilk divanında yer alan bir rubaiyi çevirerek divanına almıştır. Bu rubainin metnini ve Nev'î'nin çevirisini aşağıda veriyoruz.³⁰⁶

در دیده عیان تو بوده من غافل   در سینه نهان تو بوده من غافل

از جمله جهان تو را نشان می جستم   خود جمله جهان تو بوده من غافل

Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin

Tenlerde vü canlarda nihan hep sen imişsin

Senden bu cihan içre nişan ister idim ben

Ahir bunu bildim ki cihan hep sen imişsin

Bu beyitlerin Câmî'den tercüme olduğunu ilk olarak bildiren Hüseyin Vassâf'tır. Hüseyin Vassâf, Nev'î'nin Câmî'ye ait bu beyitleri tercüme ettiğini başkalarından da duyduğunu, ancak Nev'î divanında bizzat kendisinin gördüğünü ifade ederek Türkçe çeviriyi de aktarmaktadır.³⁰⁷ Ayrıca Mehmed Fuad Köprülü de

---

³⁰⁵ İlhamî, **Tercüme-i Divân-ı Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitaplığı, nr. 367, vr. 1b-146a, tarih yok

³⁰⁶ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 864.

³⁰⁷ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, vols vols 3, s. 334.

bu şiirin Nâmık Kemâl tarafından Sultan Veled'e nispet edildiğini, oysa bunun Nev'î'ye ait ve Câmî'den çeviri olduğunu belirtmektedir.³⁰⁸

Ahizâde Abdulhalîm (ö. 1013/1604)

Şevâhidü'n-nübüvve

Ahizâde adıyla tanınan Abdülhalim b. Muhammed el-İstanbuli el-Hanefi, Abdurrahman Câmî'nin Şevâhidü'n-nübüvve adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.³⁰⁹

Ahizâde bu çevirisini Lâmiî Çelebi'den daha sonra yapmıştır. Ancak şimdiye kadar basılmamıştır. Katip Çelebi Ahizâde'nin çevirisinin Lâmiî'ninkinden üstün olduğunu iddia etmiştir.³¹⁰ Birçok kütüphanede yazma nüshasına rastlanmaktadır. Tesbit ettiğimiz nüshaları aşağıda veriyoruz.

Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Pş., Nr., 1062 , Yp., 428, Tarih Yok

Nurosmaniye Kütüphanesi, , Nr., 3386 , Yp., 420, Tarih Yok

Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Nr., 4275 , Yp., 523, 1009

Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, Nr., 253 , Yp., 357, 1019

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, Nr., 633 , Yp., 248, 1034

Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, Nr., 2023 , Yp., 391, 1052

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr., 286 , Yp., 336, Tarih Yok

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Ef., Nr., 4376 , Yp., 122, Tarih Yok

---

³⁰⁸ Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976, s. 237.

³⁰⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 228.

³¹⁰ **A.g.e.**, s. II: 493.

Süleymaniye Kütüphanesi,Hacı Mahmud Ef.,Nr.,4376 ,Yp.,122,Tarih Yok

Süleymaniye Kütüphanesi,Hekimoğlu,Nr.,722 ,Yp.,284,Tarih Yok

Süleymaniye Kütüphanesi,Hekimoğlu,Nr.,723 ,Yp.,316,Tarih Yok

Topkapı Sarayı Kütüphanesi,Bağdat Köşkü,Nr.,254 ,Yp.,456,Tarih Yok

Öziçeli Muslihiddin Efendi (ö. 1052/1642)

İtikadnâme-i Molla Câmî Tercümesi

Hakkında Bosna Hersek'in Öziçe kasabasından ve Halveti tarikatının şeyhlerinden olduğu dışında bilgi bulunmayan Öziçeli Muslihiddin Efendi³¹¹ adına kayıtlı Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazma nüsha bulunmaktadır.

Bu yazma nüshada **İtikadnâme-i Molla Câmî Tercümesi** adıyla Abdurrahman Câmî'nin Silsiletü'z-zehab adlı mesnevisinin ilk defterinden bir bölümün Türkçe çevirisi yer almaktadır.³¹²

Öziçeli Muslihiddin Efendi'nin bu çeviri eseri yayınlanmamıştır Ancak İclal arslan kısa bir tanıtım yazısında Abdurrahman Câmî'nin bu eserinin içeriğini anlatmış Muslihiddin Efendi'nin çevirisinin nüshanı da anmıştır İclal arslan

Mehmed b. Hüseyin (XVII. yy, Sultan İbrahim Devri)

Nefehâtü'l-üns Tercümesi

Hakkında bilgi bulamadığımız Mehmed b. Hüseyin tarafından Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-üns adlı eseri XVII. yüzyılda Türkçeye çevirilmiştir. Eserin

---

³¹¹ Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyiü'l-fuzalâ **İa.g.e.**, s. I: 146.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 148.

³¹² Öziçeli Muhlihiddîn Efendi, **İtikadnâme-i Molla Câmî Tercümesi**, Süleymaniye Kütüphanesi Şazeli Tekkesi Kitaplığı, nr. 44, tarih yok

Yazma Nüshası Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesi Gaziantep İl Halk Kütüphanesi'nde yer almaktadır.³¹³ Bu çeviri eserden kaynaklarda bahsedildiğini de göremedik. Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çevrimiçi ağındaki Türkiye Yazmaları portalında Mehmed b. Hüseyin'in 1640-1648 yılları arasında padişahlık yapan Sultan İbrahim'in döneminde yaşadığı belirtilmektedir. Yine buradaki kayda göre 1059/1648 tarihli bu yazma nüshanın 2a sayfasında eser sahibinin adı eserin başında da fihrist bulunmaktadır.³¹⁴

Nâbî (ö. 1124/1712)

Kırk Hadis Tercümesi

XVII ve XVIII. yüzyılın ünlü şairi Yusuf bin Seyyid Mustafa Nâbî tarafından Câmî'nin Hadîs-i Erba'în adlı eseri Türkçeye manzum olarak çevrilmiştir.³¹⁵ Nâbî'nin eseri ilk olarak Necîb Âsım Bey tarafından,³¹⁶ daha sonra Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,³¹⁷ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.³¹⁸

---

³¹³ Mehmed b. Hüseyin, **Nefhâtü'l-üns Tercümesi**, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, nr. 279/1, yp. 1b-146a, 1059

³¹⁴ «Türkiye Yazmaları», tarih yok, http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=13521

³¹⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 448.

³¹⁶ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, «Hadîs-i Erba'în Tercümeleri: Nâbî'nin Tercümesi», **Millî Tettebbular Mecmuası**, II. , sayı. 4, 1331, s. 155–160.

³¹⁷ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³¹⁸ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Cami'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

Müfid (ö. 1139/1726-27)

Kırk Hadis Tercümesi

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Müfid tarafından Câmî'nin kırk hadisi tercüme edilmiştir. Müfid'in bu eseri ilk olarak Necîb Âsım Bey tarafından,³¹⁹ daha sonra Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,³²⁰ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.³²¹

Antakyalı Münîf (ö. 1156/1743-44)

Kırk Hadis Tercümesi

Antakyalı Münîf tarafından Abdurrahman Câmî'nin manzum kırk hadis tercümesi aynı tarzda Türkçeye çevrilmiştir. Bu eser, ilk olarak Necîb Âsım Bey tarafından,³²² daha sonra Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,³²³ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.³²⁴

---

³¹⁹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, «Hadîs-i Erba'în Tercümeleri: Nâbî'nin Tercümesi»**a.g.e.**

³²⁰ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³²¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

³²² Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, «Hadîs-i Erba'în Tercümeleri: Nâbî'nin Tercümesi»**a.g.e.**

³²³ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³²⁴ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

Seyyid İbrâhim Efendi (ö. 1196-1782)

Kırk Hadis Tercümesi.

XVIII. yüzyıl Osmanlı şeyhülislamlarından biri olan Seyyid İbrahim, Abdurrahman Câmî'nin manzum kırk hadis tercümesini aynı şekilde manzum kıtalar halinde Türkçeye çevirmiştir. Eser ilkönce Abdulkadir Karahan Tarafından tanıtılmıştır.³²⁵ Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,³²⁶ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.³²⁷

Köprülüzade Esad Paşa (XVIII yy)

Yûsuf u Züleyhâ

Köprülüzâde Esad Paşa Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisini manzum olarak çevirmiştir.³²⁸ Bu eser aslında yarım kalmıştır. Eldeki tek nüshası üzerinden tenkitli metni tez olarak hazırlanmıştır.³²⁹ Esad Paşa'nın çevirisi genel olarak kurguyu aynen aktarmakta fakat içerini biraz daha kısaltmaktadır.

Köprülüzâde Esad Paşa'nın Yûsuf u Züleyhâ'sının metni tez olarak hazırlanmıştır.

---

³²⁵ Abdülkadir Karahan, «Abdurrahman Câmî'nin Seyyid İbrâhim Osmânzâde Tarafından Tercüme Edilmiş Bilinmeyen Bir «Kırk Hadis Tercümesi»», **Prof. Dr. Tayyib Okıç Armağanı**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1952, s. 71–86.

³²⁶ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³²⁷ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

³²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 364.

³²⁹ Öznur Tuba Aktaş, «Köprülüzade Esad Paşa'nın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2003

Mevlevî Dervîş Mehmed Alî (XVIII. yy)

Tuhfe-i Âsîtân Tercüme-i Bahâristân

Hakkında bilgi bulamadığımız Dervîş Mehmed Ali el-Mevlevî'nin bir Mevlevî olduğunu bu eserinin mukaddimesinde verdiği bilgilerden anlıyoruz. Mütercim çeviri eserinin girişinde Mevlana dergâhına yerleştikten sonra şeyhi Ebubekir Dede'nin kendisine Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserinin Türkçeye tercüme edilmesi durumunda çok yararlı olacağını söylemesi üzerine Bahâristân'ı tercüme etmiştir.

Eserin yazma iki yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³³⁰

Dervîş Alî el-Mevlevî eserine Tuhfe-i Âsîtân Tercüme-i Bahâristân adını verdiğini³³¹ ve tarih olarak da

Çun tamâm oldu Tuhfemiz hâlâ

Olâ makbûl-i dergeh-i âlâ

Hazretinde ola karîn-i kabûl

İtmeye bendesin hazîn u melûl

Ana şâyeste ya nemiz olsun

Tuhfe-i mûriyânemiz olsun

Oldu târîh mısra'-ı sâni

---

³³⁰ Mevlevî Dervîş Ali, **Tercüme-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığı, nr. 849, yp. 1b-106b, tarih yok; Mevlevî Dervîş Ali, **Tercüme-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Kitaplığı, nr. 6600, yp. 593b-648b, tarih yok

³³¹ Mevlevî Dervîş Ali, **Tercüme-i Bahâristân**a.g.e., s. 2a.

Tuhfe-i Âsitân-ı Sultânî”

kıtasını düşürdüğünü yazmaktadır.³³² Bu kıtının son mısrası yani “Tuhfe-i Âsitân-ı Sultânî” ibaresi, 1159/1746-47 tarihini göstermektedir.

Mevlevî Derviş Ali, Tuhfe-i Âsitân’da yer yer Bahâristân metninin dışına çıkarak bazı ilaveler de yapmaktadır. Eser bu haliyle şerh olarak da değerlendirilebilir. Ancak Derviş Mehmed Efendi eserine Tufhe-i Âsitân Tercüme-i Bahâristân adını verdiğini, yani eserinin şerh değil tercüme olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle biz de eseri tercüme olarak değerlendirdik.

Derviş Mehmed Alî’nin bu eseri yayınlanmamış ve hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Yalnız Sadık Yazar, bu eseri tanıtmıştır.³³³

Müfid İsmail Efendi (ö. 1217/1802)

Risâle-i Lâyhât-i Câmî

Müfid İsmail bin Ali el-İstanbulî, Abdurrahman Câmî’nin Levâyih adlı tasavvufi eserini Türkçeye Risâle-i Lâyhât-i Câmî adıyla çevirmiştir.³³⁴ Bu çeviride İsmail Müfid Efendi düzyazılı kısımları düzyazıyla ve manzum kısımları nazmen çevirmeye çalışmıştır.

İsmail Müfid Efendi’nin Risâle-i Lâyhât-i Câmî isimli çevirisi yayınlanmıştır.³³⁵

Sadık yazar tarafından İsmail Müfid Efendi’nin bu çeviri eserinin kısaca tanıtım yapılmış, ancak basma nüshasından değil yazma nüshalarından birinden bahsedilmiştir.³³⁶

---

³³² **A.g.e.**, s. 106a–b.

³³³ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 855.

³³⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 243.

³³⁵ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Lâihât-i Câmî**, İstanbul, Necîb Baba Efendi Matbaası, 1291

Muallim Nâcî (ö. 1310/1893)

Câmî'nin Fatih Sultan Mehmed'e Mektubu

XIX. yüzyılın tanınmış şair ve yazarı Muallim Ömer Nâcî Bey, Abdurrahman Câmî tarafından Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'e gönderilen bir mektubunun çevirisine "Hazret-i Fâtih'e Mektûb: Mevlânâ Câmî" başlığıyla mütercem adlı kitabında yer vermiştir. Ayrıca Muallim Nâcî yine bu eserinde "Bir Cevâb-nâme: Müşârunileyh" başlığıyla da Fâtih'in Abdurrahman Câmî'nin bu mektubuna cevabının Türkçesini vermiştir.³³⁷

Muallim Nâcî'nin bu eseri Latin harfleriyle ilk önce lisans bitirme tezi olarak hazırlanmış,³³⁸ daha sonra diğer tercüme eserleriyle birlikte yayınlanmıştır.³³⁹

Abdullah Hulûsî bin Muhammed (ö. 1307/1890)

Mir'atü'l-akaid Tercümesi

Müftereli Şeyh Abdullah Hulûsî bin Muhammed, Câmî'nin Silsiletü'z'-zeheb'inden bir bölümü Mir'atü'l-akâid adıyla tercüme etmiştir. Her ne kadar Hüseyin Vassâf bu esere şerh diyorsa da bizce eser şerh mahiyetinde olmayıp tercümedir.³⁴⁰

Müftereli Şeyh Abdullah Hulûsî bin Muhammed'in Mir'atü'l-akâid adlı çevirisi basılmıştır.³⁴¹

---

³³⁶ Sadık Yazar, **a.g.e.**, s. 858.

³³⁷ Muallim Nâcî, «Mütercem», İstanbul, Matbaa-i Ebu'z-ziyâ, 1354

³³⁸ Ayşe İnan, «Mütercem: Muallim Nâcî», Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1989, s. 40–42.

³³⁹ Muallim Nâcî, **Tercüme Eserler**, İstanbul, Çantay Kitap Kirtasiye, 2010

³⁴⁰ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, s. III: 125.

³⁴¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Mir'atü'l-akâid Tercümesi**, İstanbul, Hafız Ahmed Matbaası, 1277

Mehmed Zühdî Efendi (ö. 1332/1914)

Kırk Hadis Çevirisi

Hafız Mehmed Zühdî Efendî, Câmî'nin kırk hadis çevirisini manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Zühdî Efendi eserine *Zînetü'l-ef'ide* adını vermiştir. Zühdî Efendi'nin eseri kendisi tarafından yayına hazırlanarak basılmıştır.³⁴² Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,³⁴³ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.³⁴⁴

Esad Mehmed Dede (ö. 1329/1911)

Risale-i Hâcegân Tercümesi

Mevlevî şeyhlerinden Esad Mehmed Dede Davutpaşa, Mahmudiye ve Nümune-i Terakki mekteplerinde Farsça hocalığı yapmış, Fatih Câmisi'nde Mesnevi dersleri vermiş ve yine Fatih medreselerinde m Mesnevi, Fususu'l-hikem, Hâfız Dîvânı, Gülistan, Bostan, Câmî'nin Rubaiyyat ve Levâyih'i Gülşen-i Raz gibi eserleri okutmuştur.³⁴⁵ Abdurrahman Câmî'nin Levâyih, Şerh-i Rubâiyyât ve Levâmi adlı eserlerini de hazırlayıp bastırmıştır.³⁴⁶

Esad Mehmed Dede'nin, Abdurrahman Câmî'nin **Risâle-e Hâcegân** yahut **Risâle-i Serrîşte** adıyla bilinen eserini Türkçeye çevirdiği kaynaklarda

---

³⁴² Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Zînetü'l-ef'ide**, Trabzon, Serâsî Matbaası, 1324

³⁴³ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

³⁴⁴ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Cami'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

³⁴⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 87.; Saadettin Nüzhet Ergun, **a.g.e.**, s. II: 1317.; Mehmet Zeki Pakalın, **Sicill-i Osmânî Zeyli**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, s. VI: 2.

³⁴⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 87.

belirtilmiştir.³⁴⁷ Ancak bu eserin nüshasına kütüphanelerde rastlayamadık. Bursalı Mehmed Tâhir, Esad Dede'nin kitaplarının bir kısmının Yenikapı Mevlevihanesindeki odasında yandığını bildirmektedir.³⁴⁸ Bu eserin de yanan eserler arasında bulunması ihtimal dâhilindedir.

Mehmed İzzet Paşa (ö. 1330/1911-12)

Yûsuf u Züleyhâ

Kayserili Mehmet İzzet Paşa, Câmî'nin Yusuf u Züleyhâ adlı mesnevisini yine mesnevi biçiminde Türkçeye çevirmiştir.³⁴⁹

Mehmet İzzet Paşa'nın bu eseri

Mustafa Reşîd (XIX. yy)

Zübdetü'l-arûz

Mustafâ Reşîd, Câmî'nin Risâle-i Arûz'unu Türkçeye çevirip Zübdetü'l-arûz adıyla yayınlamıştır.³⁵⁰ Eserinin girişinde Câmî'nin eserini çevirdiğini belirtmekte fakat adını Câm-ı Muzaffer olarak zikretmektedir. Câm-ı Muzaffer yukarıda bahsedilen Seyyid Ahmed Safî tarafından Câmî'nin söz konusu eserine yazılan şerhin adıdır. Mustafa Reşîd Seyyid Ahmed Safî'nin adını anmamakta,

---

³⁴⁷ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri **a.g.e.**, s. I: 327.; Saadettin Nüzhet Ergun, **a.g.e.**, s. III: 1318.; Mehmet Zeki Pakalın, **a.g.e.**, s. VI: 2.

³⁴⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 87.

³⁴⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 343.; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri **a.g.e.**, s. II: 765.; Mehmet Zeki Pakalın, **a.g.e.**, s. X: 82.

³⁵⁰ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Zübdetü'l-arûz**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1293

fakat bu isim karışıklığının Safî'nin eseriyle karıştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.³⁵¹

Mehmed Fevzî Efendî

Baharistan Tercümesi

Filibe Müderrisi Hızırzâde Mehmed Fevzi et-Tavasî tarafından Abdurrahman Câmî'nin Bahârsitân adlı eseri tercüme edilmiştir. Bu eser bazı kaynaklarda Şerh-i Baharistan şeklinde geçse de hem adı hem de içeriği itibariyle şerhden ziyade tercüme mahiyetindedir. Mehmed Fevzî bin Hızır bin İsmail bin Abdulkadir'in kendi kaydına göre Mehmed Fevzi Efendî bu eserini 1327 Rebiülevvelinde bitirmiş,

Ayasofya 3829,

Mehmed Fevzî Efendî'nin Tercüme-i Bahâristân adını verdiği bu eseri basılmıştır.³⁵²

Ahmed Raşid (XIX. yy)

Tercüme-i Manzûme-i Lücçetu'l-Esrâr

Ahmed Raşid, Câmî'nin Lücçetü'l-esrâr adlı kasidesini manzum olarak Türkçeye çevirmiş ve Câmî'nin kasidesinin aslıyla birlikte yayınlamıştır.³⁵³ Bu

---

³⁵¹ Cafer Mum, «Mustafa Reşid'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz», **Hikmet Yurdu**, 3. , sayı. 6, aralık 2010, s. 123–133.

³⁵² Nüreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân Tercümesi**, İstanbul, Şirket Sahafiyeye-i Osmâniye, 1327

³⁵³ Nüreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Ahmed Râşid, **Tercüme-i Manzûme-i Lücçetu'l-Esrâr Ma'a Aslihi**, İstanbul, A. Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1315

çeviri eserin Latin harfli metni de Mehmet Atalay tarafından hazırlanarak yayınlanmıştır.³⁵⁴

Urfalı Abbas Vâsık Efendi (ö. 1340/1923)

Muamma Risâlesi Tercümesi

Urfa'da müftülük yapan Abbas Vâsık Efendi³⁵⁵ tarafından Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Muamma'sının tercüme edildiği ve tek nüshasının da Vâsık Efendi'nin oğlu Celal Saraç'ta olduğunu Kemal Edip Kürkçüoğlu kaydetmektedir. Söz konusu nüshaya ulaşmak imkânı olmadı. Bu nedenle bu tercümenin Abdurrahman Câmî'nin muamma hakkındaki dört risalesinden hangisinin tercümesi olduğunu tespit edemedik.³⁵⁶

Râuf Yekta Bey (ö. 1935)

Risâle-i Mûsikî

XX. yüzyılın ünlü müzisyeni ve müzik teorisyeni Rauf Yekta Bey Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Musikî adlı eserini Türkçeye çevirmiş ve bastırmıştır.

Asaf Halet Çelebi, Rauf Yekta Bey'in, Câmî'nin müzik hakkındaki eserini tercüme ettikten sonra Beylerbeyi'nde kendi evinde kurduğu matbaada yalnızca

---

³⁵⁴ Mehmet Atalay, «Câmî'nin Lücetü'l-esrâr Adlı Kasidesi ve Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid'in Man-zum Tercümesi», **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı. 24, 2004, s. 23–42.

³⁵⁵ Hasan Açıral, «Urfa ilinin ünlü bilginleri: Abbas Vâsık Efendi», **Urfa (İl Gazetesi)**, 9 Mart 1949, mart 9, 1949, s. 3.

³⁵⁶ Kemal Edip Kürkçüoğlu, «Fuzuli'nin Muamma Risalesi», **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, sayı. 7, 1949, s. 61–111.

200 nüsha bastırıldığını, bir nüshasını kendisine verdiğini, diğer nüshaların Râuf Yekta Bey'in evinde bulunduğunu kaydetmektedir.³⁵⁷

Râuf Yekta Bey'in bu çeviri eserini göremedik. Asaf Halet Çelebi'nin belirttiğine göre bu baskının bir sayfasında Abdurrahman Câmî'nin eserinin metni, diğer sayfasında ise Râuf Yekta Bey'in çevirisi yer almaktadır.³⁵⁸

Râuf Yekta Bey'in bu çeviri eseri Kenan Verdemir tarafından tez olarak hazırlanmıştır.³⁵⁹

Kemâleddin Harpûtî (ö. 1936)

Levâmi'den

İbnülemin Müderris Kemâleddîn Harpûtî adıyla tanınan yazarın hayatını anlatırken, Abdurrahman Câmî'nin Levâmi' adlı eserini şerhettiğini ve bu şerhin dergilerde yayınlandığını kaydetmektedir.³⁶⁰ Hüseyin Vassâf da Kemâleddin Efendi'nin, Cerîde-i Sûfiyye dergisinde Câmî'nin Rubaiyyatının tercümesini yayınladığını yazmaktadır.³⁶¹ Gerçekte Kemaleddîn Efendi, Abdurrahman Câmî'nin Levâmi' adlı eserinden parçaları tercüme edip yayınlamıştır.

Kemâleddîn Harpûtî'nin bu eseri Cerîde-i Sûfiyye dergisinin üç farklı sayısında 1330-31/1914-15 yıllarında yayınlanmıştır.³⁶²

---

³⁵⁷ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmîa.g.e., s. 66.

³⁵⁸ A.g.e.

³⁵⁹ Kenan Verdemir, «Cami'ye ait Risale-i Musiki'nin Rauf Yekta Bey tarafından çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998

³⁶⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleria.g.e., s. II: 854.

³⁶¹ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, a.g.e., s. II: 136–140.

³⁶² Kemâleddîn Harpûtî, «Felsefe: Levâmi'den», **Cerîde-i Sûfiyye**, İstanbul, ağustos 31, 1330, s. 114–115.; Kemâleddîn Harpûtî, «Felsefe: Levâmi'den», **Cerîde-i Sûfiyye**, İstanbul,

Saffet Yetkin(ö. 1950)

“Molla Câmî ve Farsça Şiirleri”

Saffet Yetkin, Asaf Hâlet Çelebi'nin yukarıda bahsedilen Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar adlı eserinde yer verdiği Abdurrahman Câmî'nin rubailerinin çevirileri hakkında bir eleştiri yazısı yazmıştır.³⁶³

Saffet Yetkin bu yazısında, Asaf Hâlet Çelebi'nin bahsedilen eserinde verdiği Câmî'nin rubailerinden altı tanesinin çevirilerindeki yanlışlara değinmiş ve doğru çevirilerini sunmuştur.

Tahirü'l-mevlevî (ö. 1951)

Mir'atü'l-akâid Tercümesi

Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun), Abdurrahman Câmî'nin Heft Evrenği içerisindeki ilk mesnevi olan **Silsiletü'z-zeheb**'inin ilk bölümünü mensur olarak tercüme etmiş ve **Mir'atü'l-akâid Tercümesi** yayınlamıştır.³⁶⁴ Eserde Tâhirü'l-Mevlevî, Câmî'nin her beytinin Farsça orijinalini Latin harfleriyle verdikten sonra altına mensur Türkçe çevirisini de eklemiştir.

Rubâiyyât

Tâhirü'l-mevlevî'nin basılmamış eserleri arasında “Tercümelerim” başlığı altında Abdurrahman Câmî'nin Rubâileri'nin çevirisinin de yer aldığı kaydedilmektedir.

---

teşrinievvel 1330, s. 132.; Kemâleddîn Harpûtî, «Felsefe: Levâmî'den», **Cerîde-i Sûfiye**, İstanbul, kânunisâni 1331, s. 224–225.

³⁶³ Saffet Yetkin, «Molla Câmî ve Farsça Şiirleri», **Tercüme**, VIII. , sayı. 43–44, 1948, s. 120–123.

³⁶⁴ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Mir'atü'l-akâyid: İnançlar Aynası**, İstanbul, Abdullah Işıklar, 1964

Levâmi'

Yine Tâhirü'l-mevlevî'nin "Tercümelerim" üst başlıklı basılmamış eseri içesirinde Abdurrahman Câmî'nin, İbni Fâriz'in Kasîde-i Hamriyye'sinin şerhi olan Levâmi' adlı eserinin çevirisinin de yer aldığı belirtilmektedir.

Kilisli Rifat Bilge (ö. 1953)

Baharistan

Türk edebiyatı hakkındaki çalışmaları ve Farsçadan Arapçadan çevirileriyle tanınan Kilisli Ahmet Rifat Bilge,³⁶⁵ Abdurrahman Câmî'nin Baharistan adlı eserini çevirmiştir. Kilisli Rifat Bilge'nin Baharistan çevirisi yayınlanmıştır.³⁶⁶

Asaf Hâlet Çelebi (ö. 1958)

Asaf Hâlet Çelebi, **Molla Câmî** adıyla yayınladığı eserinde Abdurrahman Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra Câmî'nin beş eserinden bazı parçaların tercümelerine yer vermiştir.

Rubâiler

Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî adlı eserinde Abdurrahman Câmî'nin 123 rubaisinin Türkçe düzyazıyla çevirisini vermiştir.³⁶⁷

Bahâristan

Asaf Hâlet Çelebi, aynı eserinde Bahâristân'ın ilk ilk ravzasının Türkçe çevirisini vermiştir.³⁶⁸

---

³⁶⁵ Ömer Faruk Akiün, «Kilisli Rifat Bilge», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, vol. XXVI, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 18–22.

³⁶⁶ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Meral Yayınevi, 1970

³⁶⁷ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar**a.g.e.**; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî**a.g.e.**, s. 69–109.

Nefehâtü'l-üns

Çelebi, Molla Câmî adlı eserinde Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-üns adlı eserinin mukaddimesinin Türkçe çevirisini de vermiştir.³⁶⁹ Ayrıca Asaf Hâlet Çelebi eserinde Lâmiî Çelebi'nin Nefehâtü'l-üns çevirisinden Cüneyd-i Bağdadî'nin anlatıldığı kısmın metnine de yer vermiştir.³⁷⁰

Levâyah

Asaf Hâlet Çelebi, bahsedilen eserinde Abdurrahman Câmî'nin, Levâyah adlı eserinden bazı parçaların tercümesine de yer vermiştir.³⁷¹

Levâmi'

Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî adlı eserinde son olarak Abdurrahman Câmî'nin, Levâmi' adıyla bilinen İbni Fâriz'in Kasîde-i Hamriyye'sinin şerhi olan eserinden bazı parçaların tercümesine yer vermiştir.³⁷²

---

³⁶⁸ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalara.g.e.; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî.a.g.e., s. 101–110.

³⁶⁹ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalara.g.e.; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî.a.g.e., s. 111–149.

³⁷⁰ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalara.g.e.; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî.a.g.e., s. 151–159.

³⁷¹ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalara.g.e.; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî.a.g.e., s. 161–164.

³⁷² Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalara.g.e.; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî.a.g.e., s. 165–175.

M. Nuri Gençosman (ö. 1976)

Baharistan

Ali Asgar Hikmet'in Câmî hakkındaki kitabını Türkçeye çeviren³⁷³ M. Nuri Gençosman, Abdurrahman Câmî'nin Bahâristan adlı eserini de Türkçeye çevirmiştir. Bu eser Türkçeye yapılan Baharistan çevirilerinin en çok basılanıdır. M. Nuri Gençosman'ın Bahâristân çevirisi 1945,³⁷⁴ 1958,³⁷⁵ 1963,³⁷⁶ 1985³⁷⁷ ve 1990³⁷⁸ yıllarında basılmıştır.

Rubailer ve İlk Gazeller

M. Nuri Gençosman, Abdurrahman Câmî'nin ilk divanında yer alan gazellerden bazılarıyla rubailerini Türkçeye çevirmiştir. Gençosman'ın bu çevirisi de yayınlanmıştır.³⁷⁹

Câmî: Hayatı ve Eserleri

Ali Asgar Hikmet, Abdurrahman Câmî'nin yaşam öyküsünü anlattığı eserinde yer yer Câmî'nin bazı eserlerinden bölümleri aktarmıştır. Ali Asgar

---

³⁷³ Ali Asgar Hikmet, **Cami**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949; Ali Asgar Hikmet, **Câmî: Hayatı ve Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, MEB, 1963; Ali Asgar Hikmet, **Câmî: Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991

³⁷⁴ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Maarif Vekâleti, 1945

³⁷⁵ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Maarif Vekâleti, 1958

³⁷⁶ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1963

³⁷⁷ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1985

³⁷⁸ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1990

³⁷⁹ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Rubâiler ve İlk Gazeller**, Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1985

Hikmet'in bu eserini Türkçeye çeviren M. Nuri Gençosman da bu eser içerisindeki Câmî'ye ait kısımları Türkçeye çevirmiştir. Gençosman'ın bu eser içerisinde çevirdiği Câmî'ye ait kısımlar şu eserlerden alınmıştır.

Baharistan'dan

Dîvânlardan

Heft Evreng'ten

Ebu Saîd Gûrgân'ı (ö. 875) öven bir gazel³⁸⁰

Sultan Hüseyin Baykara'ya (ö. 911/1506) yazılmış mektup³⁸¹

Leylâ ve Mecnûn'dan Sultan Hüseyin Baykara'nın övüldüğü beyetler³⁸²

Karakoyunlu Cihanşah'a yazılan bir manzum bir mektup³⁸³

Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'e yazılan bir mektup³⁸⁴

Akkoyunlu Sultan Yakup Bey'e Yazılmış Bir Kaside³⁸⁵

Silsiletü'z-Zeheb'den Sultan Yakup Bey'in Övüldüğü Kısım³⁸⁶

Salamân u Absâl'dan Sultan Yakup ve Hasan Bey'in Geçtiği Beyitler³⁸⁷

Hâtimetü'l-hayât'tan Sultan Yakup'un Sarayının Övüldüğü Kasideden
Beyitler³⁸⁸

---

³⁸⁰ Ali Asgar Hikmet, Camî: Hayatı ve Eserleri **a.g.e.**, s. 35–36.

³⁸¹ **A.g.e.**, s. 42–43.

³⁸² **A.g.e.**, s. 46–47.

³⁸³ **A.g.e.**, s. 54–56.

³⁸⁴ **A.g.e.**, s. 57–59.

³⁸⁵ **A.g.e.**, s. 60–61.

³⁸⁶ **A.g.e.**, s. 61–62.

³⁸⁷ **A.g.e.**, s. 63–64.

Câmî'nin Şirvân Padişahı Ferrûh Yesâr'a Yazdığı Mektup³⁸⁹

Câmî'nin II. Bâyezid'in Mektubuna Cevabı³⁹⁰

Câmî'nin II. Bâyezid'in İkinci Mektubuna Cevabı³⁹¹

Câmî'nin Divanında II. Mehmed'e Hitaben Yazılmış Bir Mesnevi³⁹²

Silsiletü'z-zeheb'in Üçüncü Defterinden II. Bâyezid'in Övüldüğü Bölümler³⁹³

Câmî'nin Dîvân'ından II. Bâyezid'in Övüldüğü Kasidelerden Beyitler³⁹⁴

Câmî'nin Kendi Hayatını Anlattığı Kasidesinden Beyitler³⁹⁵

Tuhfetü'l-ahrâr'dan Felsefe ve Nakli İlim Eserlerinin Yetersizliğinden Bahsedilen Beyitler³⁹⁶

Silsiletü'z-zeheb'den Eğitimle İlgili Öğütlerin Verildiği Beyitler³⁹⁷

Câmî'nin Ubeydullah Ahrâr'a Yazdığı İki Mektup³⁹⁸

Silsiletü'z-zeheb'den Ubeydullah Ahrâr'dan Bahsedilen Kısım³⁹⁹

---

³⁸⁸ **A.g.e.**

³⁸⁹ **A.g.e.**, s. 68–69.

³⁹⁰ **A.g.e.**, s. 73–74.

³⁹¹ **A.g.e.**, s. 77–78.

³⁹² **A.g.e.**, s. 79–81.

³⁹³ **A.g.e.**, s. 81–83.

³⁹⁴ **A.g.e.**, s. 83–84.

³⁹⁵ **A.g.e.**, s. 99–100.

³⁹⁶ **A.g.e.**, s. 106–107.

³⁹⁷ **A.g.e.**, s. 108.

³⁹⁸ **A.g.e.**, s. 118–119.

³⁹⁹ **A.g.e.**, s. 120–123.

Tuhfetü'l-ahrâr'dan Ubeydullah Ahrâr ile İlgili Beyitler⁴⁰⁰

Hâtimetü'l-hayât'dan Ubeydullah Ahrâr'dan Bahsedilen Terkîb-i Bentten Beyitler⁴⁰¹

Bağdat ve Bağdatlıları Yeren Gazeli⁴⁰²

Hz. Muhammed'in Öven Bir Terkîb-i Bentten Beyitler⁴⁰³

Hac Dönüşü Ali Şîr Nevâî'ye Cevaben Yazılmış Manzumeden Beyitler⁴⁰⁴

Yûsuf u Züleyhâ'dan Öğütler İçeren Beyitler⁴⁰⁵

Hirednâme-i İskenderî'den Mal Talebi ile İlgili Beyitler⁴⁰⁶

Subhatü'l-ebrâr'dan İnsanın Değeri Hakkındaki Beyitler⁴⁰⁷

Lüccetü'l-esrâr Adlı Kasidesinden Beyitler⁴⁰⁸

Tamahkârlık Hakkındaki Bir Kıta⁴⁰⁹

Câmî'nin Divanından Methiye Yazıcılığında Bahsedilen Beyitler⁴¹⁰

Bir Dervişe Yazdığı Mektuptan Bir Bölüm⁴¹¹

---

⁴⁰⁰ A.g.e., s. 124.

⁴⁰¹ A.g.e., s. 125–126.

⁴⁰² A.g.e., s. 140.

⁴⁰³ A.g.e., s. 141.

⁴⁰⁴ A.g.e., s. 145.

⁴⁰⁵ A.g.e., s. 150–152.

⁴⁰⁶ A.g.e., s. 158.

⁴⁰⁷ A.g.e., s. 158–159.

⁴⁰⁸ A.g.e., s. 160.

⁴⁰⁹ A.g.e.

⁴¹⁰ A.g.e., s. 162.

Subhatü'l-ahrâr'dan Münaccat Beyitleri⁴¹²

Münşeatından Bir Vezire Yazdığı Mektup⁴¹³

Yûsuf u Züleyhâ'dan Câmî'nin Kendisinden Bahsettiği Beyitler⁴¹⁴

Silsiletü'z-zeheb'den Suya Düşen Ayı Hikâyesi⁴¹⁵

Subhatü'l-ebrâr'dan Nükte ve Latife ile İlgili Bölüm⁴¹⁶

Câmî'nin Divanından Kendisini Anlattığı Kasideden Beyitler⁴¹⁷

Bahâristân'dan Şairlik Hakkındaki Bölüm⁴¹⁸

Silsiletü'z-zeheb'den Şiir ve Şairlik Hakkındaki Bölüm⁴¹⁹

Tuhfetü'l-ahrâr'dan Şiir ve Şairlik Hakkındaki Bölüm⁴²⁰

Silsiletü'z-zeheb'den Şairlik Hakkındaki Bölüm⁴²¹

Câmî Divanından

Tuhfetü'l-ahrâr'dan

---

⁴¹¹ **A.g.e.**, s. 164–165.

⁴¹² **A.g.e.**, s. 165–166.

⁴¹³ **A.g.e.**, s. 169–170.

⁴¹⁴ **A.g.e.**, s. 174–175.

⁴¹⁵ **A.g.e.**, s. 182–184.

⁴¹⁶ **A.g.e.**, s. 184–187.

⁴¹⁷ **A.g.e.**, s. 190–191.

⁴¹⁸ **A.g.e.**, s. 191–193.

⁴¹⁹ **A.g.e.**, s. 194–196.

⁴²⁰ **A.g.e.**, s. 196–198.

⁴²¹ **A.g.e.**, s. 199–200.

Subhatü'l-ahrâr'dan

Câmî Münşeât'ından

Bahâristân'dan

Nefehâtü'l-üns'ten

Yakup Kenan Necefzâde

Baharistan

Yakup Kenan Necefzâde de Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân'ını çevirenlerden biridir. Yakup Kenan Necefzâde'nin Bahâristân çevirisi de yayınlanmıştır.⁴²²

Ali Nihad Tarlan (ö. 1978)

Beşinci Taht: Yûsuf ile Züleyhâ

Ali Nihad Tarlan, Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini **Beşinci Taht: Yûsuf ile Züleyhâ** adıyla Türkçe düzyazıya çevirmiş ancak bastırmamıştır. Kendisinin vefatından sonra öğrencisi olmuş olan Günay Kut ve Gönül Tekin tarafından yayına hazırlanmış ve basılmıştır.⁴²³

---

⁴²² Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, 1967

⁴²³ Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **Beşinci Taht: Yûsuf ile Züleyhâ**, Cambridge, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003

Abdulvehab Tarzi (XX. yy)

Salaman Absal

İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Ebediyatı hocalarından Abdulvehab Tarzi Abdurrahman Câmî'nin Salamân u Absâl adlı mesnevisini düzyazı olarak Türkçeye çevirmiştir. Abdulvehab Tarzi'nin bu çevirisi dört kez basılmıştır.⁴²⁴

Hasan Lutfi Şuşud (XX. yy)

Câmî Divanından

Levâyah'den

Levâmi'den

Hasan Lutfi Şuşud yayınladığı İslam Tasavvufunda Hâcegân Hânedâni adlı eserinde Abdurrahman Câmî ve eserlerini tanıttıktan⁴²⁵ sonra, Câmî'nin Divan'ı ile Levâyah ve Levâmi' adlı eserlerinden seçtiği parçaların Türkçe çevirisi vermektedir.⁴²⁶

---

⁴²⁴ Câmî Nuru'd-dîn Abdu'r-rahmân Câmî, **Salaman'la Absal**, İstanbul, 1944

⁴²⁵ Hasan Lutfi Şuşud, **İslam Tasavvufunda Hâcegân Hânedâni**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1958, s. 109–123.

⁴²⁶ **A.g.e.**, s. 123–126.

Abdurrahman Ercan Elbinsoy

Kâfiye şerhi el-fevâid ez-Ziyâiyye

Abdurrahman Câmî'nin İbni Hâcib'in Kâfiye isimli Arap dili cümle yapısına dair kitabının şerhi olan Kâfiye şerhi el-fevâid ez-Ziyâiyye tarafından Türkçeye çevrilmiş yayınlanmıştır.⁴²⁷

Yusuf Öz

Sûfilere Armağan

Yusuf Öz tarafından Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'inin üçüncü mesnevisi olan Tuhfetü'l-ahrâr'ın çevirisi yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.⁴²⁸ Daha sonra bu çeviri kitap olarak da basılmıştır.⁴²⁹

Adnan Karaismailoğlu

Baharistan

Adnan Karaismailoğlu Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân'ını Türkçeye çeviren son kişidir. Adnan Karaismailoğlu, eserin manzum ve mensur bütün kısımlarını düzyazı olarak çevirmiştir.⁴³⁰

---

⁴²⁷ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye: Kâfiye Şerhi**, Zaman Yayıncılık 10, İstanbul, Zaman Yayıncılık, 1987; Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye: Kâfiye Şerhi**, İstanbul, Yasin Yayınevi, 1999

⁴²⁸ Yusuf Öz, «Cami Tuhfetu'l-Ahrar ve Türkçe çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, tarih yok

⁴²⁹ Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **Sûfilere Armağan**, Gelenek Yayıncılık 89, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004; Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **Sûfilere Armağan**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2009

⁴³⁰ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002

Hicabi Kırlangıç

İyilerin Tesbihi

Hicabi Kırlangıç, Abdurrahman Câmî'nin Heft Evreng'indeki üçüncü mesnevi olan Subhatu'l-ebrâr'ın çevirisini yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır. Daha sonra Hicabi Kırlangıç bu çevirisini **İyilerin Tesbihi** adıyla yayınlamıştır.⁴³¹

Recep Toparlı

Câmî'nin Gazelinin Çevirisi

Gulâmî Divanını yayına hazırlayan Recep Toparlı, Gulâmî tarafından yazılan sonraki bölümde bahsedilecek olan Abdurrahman Câmî'nin bir gazelinin Farsça tahmininin ve içerisinde Câmî'nin gazelinin de Türkçe çevirisini vermiştir.⁴³²

Mehmet Arslan

Câmî'nin Gazelinin Çevirisi

Mehmet Arslan da Gulâmî Divanını ayrıca yayına hazırlamış ve Gulâmî tarafından yazılan Câmî'ye Farsça tahmin ve beraberinde Câmî'nin gazelinin Türkçe çevirisini vermiştir.⁴³³

---

⁴³¹ Hicabi Kırlangıç, «Câmî'nin Subhatu'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, 1999; Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **İyilerin Tesbihi**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012

⁴³² Abdulkadir Gulâmî, **Divan**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s. 29–30.; Abdulkadir Gulâmî, **Sivaslı Gulâmî Dîvânı**, Sivas, Asitan Yayıncılık, 2009, s. 196–197.

⁴³³ Abdulkadir Gulâmî, Sivaslı Gulâmî Dîvânı **a.g.e.**

Sadık Yalsızuçanlar

Salaman ve Absal

1999 yılında Salâmân ve Absâl adıyla Abdurrahman Câmî'nin Salâmân u Absâl mesnevisinin Türkçe düzyazıya çevirisi yayınlanmıştır. Bu çeviri oldukça serbest bir çeviri yapılmış olup Abdulvahab Tarzî'nin çevirisinden farklı bir yayındır. Ancak bu çeviride çeviren adı belirtilmemektedir. Yalnızca hazırlayan olarak Sadık Yalsızuçanlar adı verilmektedir.⁴³⁴

Bahâristan

2004 yılında yine aynı şekilde Abdurrahman Câmî'nin Baharistan adlı eserinin Türkçe çevirisi yayınlanmıştır.⁴³⁵ Bu eserde de çevirmen adı belirtilmemekte, yayına hazırlayan olarak Sadık Yalsızuçanlar adı verilmektedir. Bu eser de diğer Baharistan çevirilerinden farklıdır. Bu nedenle ayrı bir çeviri olarak ele almayı uygun gördük.

Mohamed L. Awad İbrahim

Câmî'nin Gazelinin Çevirisi

Ferîdî divanının metnini tez olarak hazırlayan Mohamed L. Awad İbrahim, Ferîdî'nin ileriki bölümde bahsedilecek Farsça tahmisinin Latin harfleriyle metnini vermiş ve Türkçe çevirisini de vermiştir.⁴³⁶

---

⁴³⁴ Câmî, Nûreddin Abdurrahman bin Ahmed, **Salaman ve Absal**, Timaş Yayınları 504, İstanbul, Timaş Yayınları, 1999

⁴³⁵ Cami Molla, **Bahâristân**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001

⁴³⁶ Mohamed L. Awad İbrahim, «Ferîdî ve Divânı, İnceleme-Metin», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010, s. 112–115.

Çevireni bilinmeyenler

Fevâidü'z-Ziyâiyye Çevirisi

Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Kitaplığı'ndaki bir nüshada Abdurrahman Câmî'nin Arap dili cümle yapısına dair olan Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserinin Türkçeye çevirisi yer almaktadır.⁴³⁷

Kaynaklarda, Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini çeviren Kurt Mehmed Efendi'den başka kimseden bahsedilmemektedir. Bir de Abdurrahman Ercan Elbinsoy tarafından son dönemde bir çevirisi yapılmıştır. Ancak bu çeviri eser, yukarıda bahsedilen Kurt Mehmed Efendi tarafından yapılan Fevâidü'z-Ziyâiyye çevirisinden farklıdır. Nüshada kimin tarafından çevirildiğine dair bir kayıt da yoktur. Ayrıca nüshada müstensih ve istinsah kaydı da bulunmamaktadır.

Bu çeviri eserde kısa hamdele ve salveleden sonra şu ifadelerle başlanmaktadır.

“... Amma be'd, bilgî kim ulûm-i dîniyye ve ahâm-ı şer'iyye Arap lisânı üzere vârid olmuştur: Pes bu ecilden lisân-ı Ababî ta'lîm ve taallüm etmek ibâdet olmuştur...⁴³⁸

Divan-ı Câmî Tercümesi

Kütahya Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde yazarı hakkında bilgi bulunmayan bir yazma nüshada Câmî'nin bazı kasideleri tercüme ve şerh edilmiştir.⁴³⁹ Nüshada, eserin Câmî'nin divanının tercümesi olduğu kaydedilmektedir. Ancak mütercimine

---

⁴³⁷ **Fevâidü'z-Ziyâiyye Çevirisi**, Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Kitaplığı, nr. 248, yp. 1b-102b, tarih yok

⁴³⁸ **A.g.e.**, s. 1b.

⁴³⁹ **Dîvân-ı Câmî Tercümesi**, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Kitaplığı nr.315, vr. 1b-130a, 1269

dair herhangi bir bulunmamaktadır. Ancak nüshanın müstensihî Hasan Necâtî ve istinsah tarihi 1269/1852-53 şeklinde kayıtlıdır.

Kırk Hadis Tercümesi

Abdurrahman Câmî'nin Kırk hadis tercümesi hakkında bilgi bulunmayan bir başka kişi tarafından daha manmûz olarak tercüme edilmiştir. Bu tercüme de Ahmet Sevgi tarafından önce bir makalede,⁴⁴⁰ daha sonra bir kitap içinde yayınlanmıştır.⁴⁴¹

Kitâb-ı Bahâristân

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu'nda adı Kitâb-ı Bahâristân adıyla gösterilen bir eserin dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir.⁴⁴²

Çevirmeni ve istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmayan bu eser, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 474/2 numaralı nüshanın 40b-48b yapraklarında gösterilmektedir.

Fâtih ve II. Bâyezî'in Övüldüğü Kasidelerden Beyitler

Türkiye Gazetesi İslam Alimleri Ansiklopedisi'nde "Molla Câmî" başlığıyla yer alan maddede Abdurrahman Câmî'nin yaşam öyküsü, eserleri ve tasavvufî kişiliği hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu ansiklopedi maddesinde Câmî'nin Fatih ve Bâyezîd'i öven kasidelerinden bazı beyitlerin Türkçe çevirileri

---

⁴⁴⁰ Ahmet Sevgi, **a.g.e.**

⁴⁴¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, Molla Camî'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**a.g.e.**

⁴⁴² Yücel Dağlı ve diğ., **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001

verilmektedir.⁴⁴³ Bu maddeyi kimin hazırladığı ve dolayısıyla çevirinin kime ait olduğuna dair ayrıca bilgi verilmemektedir.

---

⁴⁴³ Komisyon, «Molla Câmî», **Türkiye Gazetesi İslam Alimleri Ansiklopedisi**, tarih yok, s. XII: 276–293.

1.7.Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercümeleri Hakkında

1.1.3. Yüzyıllara Göre Değerlendirme

Aşağıdaki tablo, XV. yüzyıldan günümüze Abdurrahman Câmî'nin hangi eserlerinin kaç defa şerh ve tercüme edildiğini göstermektedir.

Tabloda görüleceği üzere, XV. yüzyılda Abdurrahman Câmî'nin eserlerine ait iki şerh, dört çeviri varken, XVI. yüzyılda on şerh, onbeş çeviri; XVII. yüzyılda onsekiz şerh, beş çeviri; XVIII. yüzyılda dokuz şerh, on çeviri; XIX. yüzyılda onbeş şerh, dört çeviri ve XX. yüzyılda dokuz şerh ve otuz yedi çeviri yapılmıştır. Ancak bu çalışmanın yapıldığı tarihe (2012) kadarki çalışmaları da XX. yüzyıl içerisinde değerlendirdik. Zira, ayrı bir yüzyıl olarak değerlendirecek kadar zaman geçmediği gibi henüz çok sayıda eser de üretilmemiştir.

Görüleceği üzere Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin şerh ve tercüme edilmesi, daha Câmî'nin yaşadığı yüzyılda, yani XV. yüzyılda başlamıştır. Daha sonra Câmî'nin eserlerinin çevrilmesine olan rağbet gittikçe artmıştır. XVI. yüzyıldaki şerh ve çevirilerin sonraki iki yüzyıldan fazla oluşu dışında genel olarak gittikçe artan bir seyirle Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatına kazandırıldığını görebilmekteyiz.

Bir başka dikkat çekici durum da Câmî'nin eserlerine en çok şerh yazılan dönemin XIX. yüzyıl, en çok tercümenin yapıldığı yüzyılın da XX. yüzyıl olmasıdır.

Şekil 2- Yüzyıllara Göre Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercüme Sayıları

YÜZYIL	TÜRÜ	KAYNAK ESER	Toplam
XV. Yy	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
		Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Toplam Şerh		2
	Tercüme	Çihl Hadîs	1
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ		1	

		Nefehâtü'l-üns	1
		Toplam Tercüme	4
Toplam XV. Yy			6
XVI. Yy	Şerh	Bahâristan	1
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	5
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
		Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
		Toplam Şerh	10
	Tercüme	Çihl Hadîs	2
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	2
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	1
Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl		1	
Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ		1	
Levâiyih		2	
Nefehâtü'l-üns		2	
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1		
Şevâhidü'n-nübüvve	3		
	Toplam Tercüme	15	
Toplam XVI. Yy			25
XVII. Yy	Şerh	Bahâristan	1
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	3
		Dürretü'l-fâhire	2
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	10
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
			Toplam Şerh
	Tercüme	Çihl Hadîs	2
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		İtikâdnâme	1
	Nefehâtü'l-üns	1	
	Toplam Tercüme	5	
Toplam XVII. Yy			23
XVIII. Yy	Şerh	Bahâristan	1
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	2
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	3
		Risâle-i Arûz	1
		Risâle-i Nâiyye	1
		Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1
		Toplam Şerh	9
	Tercüme	Bahâristan	2
		Çihl Hadîs	4

		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		İtikadnâme	1
		Risâle-i Münşeât	1
	Toplam Tercüme		10
Toplam XVIII. Yy			19
XIX. Yy	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	3
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	4
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Kasîde-i Cilâu'-rûh	1
		Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	3
		Nefehâtü'l-üns	1
		Risâle-i Arûz	2
	Toplam Şerh		15
	Tercüme	Bahâristan	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)		1	
Risâle-i Arûz		1	
Toplam Tercüme		4	
Toplam XIX. Yy			19
XX. Yy	Şerh	Bahâristan	3
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	3
	Toplam Şerh		9
	Tercüme	Bahâristan	6
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	5
		Divanlardan Parçalar	3
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	2
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	2
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
		İtikadnâme	1
Kasîde-i Lücetü'l-esrâr		1	
Levâmi' fî Şerhi'l-hamriyye	4		
Levâyih	2		
Mesnevilerden Parçalar	1		
Nefehâtü'l-üns	1		
Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1		
Risâle-i Mûsikî	1		
Risâle-i Münşeât	1		

	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	3
	Toplam Tercüme	37
Toplam XX. Yy		46
Genel Toplam		138

1.1.4. Eserlere Göre Değerlendirme

Câmî'nin eserlerinin şerh ve tercümelerinin dağılımından Türk edebiyatında en çok ilgi gören eserlerinin 24 şerh ve 4 çeviri ile Fevâidü'Ziyâiyye adlı eseri, 10 şerh ve 8 çeviri ile ilk divanından çeşitli şiirler, 6 şerh ve 9 çeviri ile 3 Bahâristan'ı, 3 şerh ve 6 çeviri ile de Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisi ve olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra 6 şerh 1 çeviri ile Lücetü'l-esrâr adlı kasidesi, 1 şerh 4 Tercüme ile de Nefahâtü'l-üns gelmekte, bundan başka eserlerinin toplam çeviri ve şerhlerinin sayısı beşin altında kalmaktadır.

Şekil 3- Eser Adına Göre Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercüme Sayıları

ESER	TÜRÜ	Toplam
Bahâristan	Şerh	6
	Tercüme	9
Toplam Bahâristan		15
Çihl Hadîs	Tercüme	9
Toplam Çihl Hadîs		9
Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	Şerh	10
	Tercüme	8
Toplam Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb		18
Divanlardan Parçalar	Tercüme	3
Toplam Divanlardan Parçalar		3
Dürretü'l-fâhire	Şerh	2
Toplam Dürretü'l-fâhire		2
Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	Şerh	24
	Tercüme	4
Toplam Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye		28
Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	Şerh	1
	Tercüme	1
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr		2
Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	Tercüme	3
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl		3

Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	Şerh	3
	Tercüme	6
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ		9
Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	Şerh	1
	Tercüme	1
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr		2
İtikadnâme	Tercüme	3
Toplam İtikadnâme		3
Kasîde-i Cilâu'-rûh	Şerh	1
Toplam Kasîde-i Cilâu'-rûh		1
Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	Şerh	6
	Tercüme	1
Toplam Kasîde-i Lücetü'l-esrâr		7
Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	Tercüme	4
Toplam Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye		4
Levâiyih	Tercüme	4
Toplam Levâiyih		4
Mesnevilerden Parçalar	Tercüme	1
Toplam Mesnevilerden Parçalar		1
Nefehâtü'l-üns	Şerh	1
	Tercüme	5
Toplam Nefehâtü'l-üns		6
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	Şerh	1
	Tercüme	2
Toplam Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)		3
Risâle-i Arûz	Şerh	3
	Tercüme	1
Toplam Risâle-i Arûz		4
Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	Şerh	2
	Tercüme	1
Toplam Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ		3
Risâle-i Mûsikî	Tercüme	1
Toplam Risâle-i Mûsikî		1
Risâle-i Münşeât	Tercüme	2
Toplam Risâle-i Münşeât		2
Risâle-i Nâiyye	Şerh	1
Toplam Risâle-i Nâiyye		1
Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	Şerh	1
Toplam Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ		1
Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	Tercüme	3
Toplam Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât		3
Şevâhidü'n-nübüvve	Tercüme	3

Toplam Şevâhidü'n-nübüvve	3
Genel Toplam	138

1.1.5. Diline Göre Değerlendirme

Câmî'nin eserleri Türk edebiyatında yalnızca Türkçe şerh ve tercüme edilmiş değildir. Câmî'nin eserleri Türkçenin yanında Arapça ve Türkçenin Çağatay lehçesinde de şerh ve tercüme edilmiştir. Bu şerh ve çevirileri diline göre ayırdığımızda 71 çeviri ve 37 şerh ile Türkçe, 26 şerh ve 2 çeviri ile Arapça, 2 çeviri ile de Çağatayca gelmektedir. .

Şekil 3- Eser Dillerine Göre Değerlendirme

DİLİ	TÜRÜ	ESER	Toplam
Arapça	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
		Dürretü'l-fâhire	2
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	23
	Toplam Şerh		26
	Tercüme	Nefehâtü'l-üns	2
Toplam Tercüme		2	
Toplam Arapça			28
Çağatayca	Tercüme	Çihl Hadîs	1
		Nefehâtü'l-üns	1
	Toplam Tercüme		2
Toplam Çağatayca			2
Türkçe	Şerh	Bahâristan	6
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	9
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	3
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
		Kasîde-i Cilâu'-rûh	1
		Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	6
		Nefehâtü'l-üns	1
		Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
		Risâle-i Arûz	3
		Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	2
		Risâle-i Nâiyye	1

	Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1
Toplam Şerh		37
Tercüme	Bahâristan	9
	Çihl Hadîs	8
	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	8
	Divanlardan Parçalar	3
	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	4
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	3
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	6
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	İtikadnâme	2
	İtikadnâme	1
	Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	1
	Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	4
	Levâyah	4
	Mesnevilerden Parçalar	1
	Nefehâtü'l-üns	2
	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	2
	Risâle-i Arûz	1
	Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Risâle-i Mûsikî	1
Risâle-i Münşeât	2	
Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	3	
Şevâhidü'n-nübüvve	3	
Toplam Tercüme		71
Toplam Türkçe		108
Genel Toplam		138

1.1.6. Eser Türüne Göre Değerlendirme

Câmî'nin eserlerinin şerh ve tercüme sayıları da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre Câmî'nin eserlerinin Türk edebiyatında 71 Türkçe, 2 Arapça ve 2 Çağatayca çeviri ile toplam 75 çevirisi ve 37 Türkçe ve 26 arapça olmak üzere toplam 63 şerhi vardır.

Şekil 3- Yüzyıllara Göre Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercüme Sayıları

ESER TÜRÜ	DİLİ	KAYNAK ESER	Toplam
--------------	------	-------------	--------

Şerh	Arapça	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
		Dürretü'l-fâhire	2
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	23
	Toplam Arapça		26
	Türkçe	Bahâristan	6
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	9
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	3
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
		Kasîde-i Cilâu'rûh	1
		Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr	6
		Nefehâtü'l-üns	1
		Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
		Risâle-i Arûz	3
		Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	2
		Risâle-i Nâiyye	1
Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1		
Toplam Türkçe		37	
Toplam Şerh		63	
Tercüme	Arapça	Nefehâtü'l-üns	2
		Toplam Arapça	
	Çağatayca	Çihl Hadîs	1
		Nefehâtü'l-üns	1
	Toplam Çağatayca		2
	Türkçe	Bahâristan	9
		Çihl Hadîs	8
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	8
		Divanlardan Parçalar	3
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	4
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl		3	
Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ		6	
Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr		1	
İtikadnâme		2	
İtikadnâme		1	
Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr		1	
Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye		4	
Levâyah		4	
Mesnevilerden Parçalar		1	
Nefehâtü'l-üns		2	
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	2		
Risâle-i Arûz	1		

	Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Risâle-i Mûsikî	1
	Risâle-i Münşeât	2
	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	3
	Şevâhidü'n-nübüvve	3
	Toplam Türkçe	71
Toplam Tercüme		75
Genel Toplam		138

1.1.7. Eser Sahibine Göre Değerlendirme

Câmî'nin çok sayıda eseri bir çok yazar tarafından şerh ve tercüme edilmiştir. Câmî'nin eserlerinin şerh ve tercüme edenlerini sıraladığımızda şu bilgilere ulaştık. Tâhirü'l-mevlevî 3 eser, Lâmiî Çelebi 3 eser, Ali Şîr Nevâî 2 eser, Surûrî 2 eser, Hâcibî Halil Efendi 2 eser, Mehmed Tevfik Efendi 2 eser, Sivaslı Muharrem Efendi 2 eser ve Sadık Yalsızuçanlar 2 eser şerh ya da tercüme etmişlerdir.

Bazı yazarlar da Câmî'nin bir eserinin tamamını değil ancak içerisinden seçme parçaları çevirmişlerdir. Bunlardan Asaf Halet Çelebi Câmî'nin 5 eserinden, Hasan Lütfî Şuşud ise 3 eserinden seçme parçalar alarak çevirmişlerdir. Nûrî Gençosman da Baharistân'ın tam çevirisine ilaveten Câmî'nin başka 4 eserinden daha parçalar çevirmiştir.

Bunun dışındaki yazarlar Câmî'nin birer eserini şerh ya da tercüme etmiştir.

Bunun dışında Câmî'nin eserlerinin 5 adet şerhi ile 5 adet de çevirisinin kimler tarafından yapıldığını tespit edemedik.

Şekil 3- Yüzyıllara Göre Câmî'nin Eserlerinin Şerh ve Tercüme Sayıları

MÜELLİF	TÜRÜ	KAYNAK ESER	Toplam
Abdullah Develioğlu (ö. 1984)	Şerh	Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Abdullah Develioğlu (ö. 1984)			1
Abdullah Hulûsî bin Muhammed (ö. 1307/1890)	Tercüme	İtikadnâme	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Abdullah Hulûsî bin Muhammed (ö. 1307/1890)			1
Abdulvehab Tarzi (XX. yy)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Abdulvehab Tarzi (XX. yy)			1
Abdurrahman Ercan Elbinsoy	Tercüme	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Abdurrahman Ercan Elbinsoy			1
Abdurrahman Eşref Efendi (ö. 1161/1748)	Şerh	Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Abdurrahman Eşref Efendi (ö. 1161/1748)			1
Abdülhalim Efendi (ö. 1088/1677)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Abdülhalim Efendi (ö. 1088/1677)			1
Adnan Karaismailoğlu	Tercüme	Bahâristan	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Adnan Karaismailoğlu			1
Ahizâde Abdulhalîm (ö. 1013/1604)	Tercüme	Şevâhidü'n-nübüvve	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Ahizâde Abdulhalîm (ö. 1013/1604)			1
Ahmed Raşid (XIX. yy)	Tercüme	Kasîde-i Lüccetü'l-esrâr	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Ahmed Raşid (XIX. yy)			1
Ahmed Remzi Akyürek, (ö.1944)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Ahmed Remzi Akyürek, (ö.1944)			1
Akşehirli Ali bin Osman (ö. 1285/1868-69)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Akşehirli Ali bin Osman (ö. 1285/1868-69)			1
Ali Nihad Tarlan (ö. 1978)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Tercüme		1

Toplam Ali Nihad Tarlan (ö. 1978)			1
Ali Şîr Nevâyî (ö. 906/1501)	Tercüme	Çihl Hadîs Nefehâtü'l-üns	1 1
	Toplam Tercüme		2
Toplam Ali Şîr Nevâyî (ö. 906/1501)			2
Allâmek Muhammed bin Mûsâ (ö. 1046/1637)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Allâmek Muhammed bin Mûsâ (ö. 1046/1637)			1
Antakyalı Münîf (ö. 1156/1743-44)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Antakyalı Münîf (ö. 1156/1743-44)			1
Arabzade İlmî Muhammed Efendi (ö. 1130/1718)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Arabzade İlmî Muhammed Efendi (ö. 1130/1718)			1
Asaf Bey (1325/1907-8)	Şerh	Nefehâtü'l-üns	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Asaf Bey (1325/1907-8)			1
Asaf Hâlet Çelebi (ö. 1958)	Tercüme	Bahâristan	1
		Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	1
		Levâiyih	1
		Nefehâtü'l-üns	1
		Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
	Toplam Tercüme		5
Toplam Asaf Hâlet Çelebi (ö. 1958)			5
Beyazizade Damadı Mahmud Efendi (ö. Zilhicce 1099)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Beyazizade Damadı Mahmud Efendi (ö. Zilhicce 1099)			1
Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi (ö. 917/1511-12)	Şerh	Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi (ö. 917/1511-12)			1
Burhâneddîn Gürânî (ö. 1101/1689)	Şerh	Dürretü'l-fâhire	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Burhâneddîn Gürânî (ö. 1101/1689)			1
Cem Sultan (ö. 900/1495)	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Cem Sultan (ö. 900/1495)			1
Darendeli Fethullah bin Mahmûd (XVIII yy)	Şerh	Risâle-i Arûz	1

	Toplam Şerh	1	
Toplam Darendeli Fethullah bin Mahmûd (XVIII yy)		1	
Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendi (ö. 1019/1610-11)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendi (ö. 1019/1610-11)		1	
Eğinli Rahmi Efendi (ö. 1327/1909-1910)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Eğinli Rahmi Efendi (ö. 1327/1909-1910)		1	
el-Hüseynabadi, Haydar b. eş-Şerif Ahmed el-Hariri, 1129	Şerh	Dürretü'l-fâhire	1
	Toplam Şerh		1
Toplam el-Hüseynabadi, Haydar b. eş-Şerif Ahmed el-Hariri, 1129		1	
El-Mevla Ali, (ö. 6 Ramazan 979/1572)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam El-Mevla Ali, (ö. 6 Ramazan 979/1572)		1	
El-Mevlâ Mustafa bin Muhammed,	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam El-Mevlâ Mustafa bin Muhammed,		1	
Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin (XV. yy)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin (XV. yy)		1	
Esad Mehmed Dede (ö. 1329/1911)	Tercüme	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Esad Mehmed Dede (ö. 1329/1911)		1	
Eyüplü Abdullah Efendi (ö. 1252/1836-37)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Eyüplü Abdullah Efendi (ö. 1252/1836-37)		1	
Fuzûlî (ö. 963/1556)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Fuzûlî (ö. 963/1556)		1	
Gelenbeli İsmail Efendi (ö. 1205/1791)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Gelenbeli İsmail Efendi (ö. 1205/1791)		1	
Gelibolulu Mustafa Âlî, (ö. 1008/1600)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Gelibolulu Mustafa Âlî, (ö. 1008/1600)		1	

Hacı (XIX. yy)	Şerh	Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Hacı (XIX. yy)			1
Hâcibî Halîl Efendî (ö. 1240/1824)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Şerh		2
Toplam Hâcibî Halîl Efendî (ö. 1240/1824)			2
Hamdullah Hamdî (ö. 914/1508)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Hamdullah Hamdî (ö. 914/1508)			1
Haririzâde Kemaleddin Efendi (ö. 1299/1882)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Haririzâde Kemaleddin Efendi (ö. 1299/1882)			1
Hasan Lutfî Şuşud	Tercüme	Divanlardan Parçalar	1
		Levâmî' fi Şerhi'l-hamriyye	1
		Levâyih	1
	Toplam Tercüme		3
Toplam Hasan Lutfî Şuşud			3
Hızır bin Mustafa Erzincanî (XVI. yy)	Şerh	Bahârîstan	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Hızır bin Mustafa Erzincanî (XVI. yy)			1
Hicabi Kırlangıç	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Hicabi Kırlangıç			1
Hoca Neş'et (ö. 1222/1807)	Şerh	Risâle-i Nâiyye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Hoca Neş'et (ö. 1222/1807)			1
İbrahim Kırımî (ö. 1024/1615-16)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam İbrahim Kırımî (ö. 1024/1615-16)			1
İlhâmî (XVI. yy)	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam İlhâmî (XVI. yy)			1
İsa Sofyevî	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam İsa Sofyevî			1
İsmet Mehmed Efendi (ö. 1160/1747-48)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1

	Toplam Şerh		1
Toplam İsmet Mehmed Efendi (ö. 1160/1747-48)			1
Kağızmanlı Yusuf Efendi (XVIII. yy)	Şerh	Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Kağızmanlı Yusuf Efendi (XVIII. yy)			1
Karamanlı Kâmî Mehmed Efendi (ö. 952/1545-46)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Karamanlı Kâmî Mehmed Efendi (ö. 952/1545-46)			1
Keçi Mehmed Efendi (ö. 20 Reviülevvel 1054)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Keçi Mehmed Efendi (ö. 20 Reviülevvel 1054)			1
Kemâleddin Harpûtî (ö. 1936)	Tercüme	Levâmî' fi Şerhi'l-hamriyye	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Kemâleddin Harpûtî (ö. 1936)			1
Kilisli Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi (ö. 1303/1885-86)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Kilisli Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi (ö. 1303/1885-86)			1
Köprülüzade Esad Paşa (XVIII yy)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Köprülüzade Esad Paşa (XVIII yy)			1
Kurt Mehmed Efendi (ö. 996/1587-88)	Tercüme	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Kurt Mehmed Efendi (ö. 996/1587-88)			1
Lâmîî Çelebi (ö. 938/1531)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
		Nefehâtü'l-üns	1
		Şevâhidü'n-nübüvve	1
	Toplam Tercüme		3
Toplam Lâmîî Çelebi (ö. 938/1531)			3
Lutfullah b. Muhammed el-Erzurumî (ö.1202/1787-88)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Lutfullah b. Muhammed el-Erzurumî (ö.1202/1787-88)			1
Lutfullah Vehbî (ö. 1326/1909)	Şerh	Kasîde-i Cilâu'rûh	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Lutfullah Vehbî (ö. 1326/1909)			1
M. Arif Karakaya	Şerh	Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr	1
	Toplam Şerh		1
Toplam M. Arif Karakaya			1

M. Nuri Gençosman (ö. 1976)	Tercüme	Bahâristan	2
		Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
		Divanlardan Parçalar	1
		Mesnevilerden Parçalar	1
		Risâle-i Münşeât	1
Toplam Tercüme			6
Toplam M. Nuri Gençosman (ö. 1976)			6
Manisalı Ömer el-Halvetî	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Manisalı Ömer el-Halvetî			1
Mehmed b. Hüseyin (XVII. yy, Sultan İbrahim Devri)	Tercüme	Nefehâtü'l-üns	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Mehmed b. Hüseyin (XVII. yy, Sultan İbrahim Devri)			1
Mehmed Emin Üsküdari (ö. 1149/1736-37)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
		Toplam Şerh	
Toplam Mehmed Emin Üsküdari (ö. 1149/1736-37)			1
Mehmed Fevzî Efendî	Tercüme	Bahâristan	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Mehmed Fevzî Efendî			1
Mehmed İzzet Paşa (ö. 1330/1911-12)	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Mehmed İzzet Paşa (ö. 1330/1911-12)			1
Mehmed Salih (XIX. yy)	Şerh	Kasîde-i Lücçetü'l-esrâr	1
		Toplam Şerh	
Toplam Mehmed Salih (XIX. yy)			1
Mehmed Şakir (ö. 1202/1787)	Şerh	Bahâristan	1
		Toplam Şerh	
Toplam Mehmed Şakir (ö. 1202/1787)			1
Mehmed Tevfik Efendi (ö. 1274/1857)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb Risâle-i Arûz	1
			1
		Toplam Şerh	
Toplam Mehmed Tevfik Efendi (ö. 1274/1857)			2
Mehmed Zühdî Efendi (ö. 1332/1914)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Mehmed Zühdî Efendi (ö. 1332/1914)			1
Mehmet Arslan	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
		Toplam Tercüme	
Toplam Mehmet Arslan			1

Mevlevi Derviş Mehmed Alî (XVIII. yy)	Tercüme	Bahâristan	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Mevlevi Derviş Mehmed Alî (XVIII. yy)			1
Mohamed L. Awad İbrahim	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Mohamed L. Awad İbrahim			1
Mostarlı Mahmûd Efendi (ö. 1099/1687-88)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Mostarlı Mahmûd Efendi (ö. 1099/1687-88)			1
Muallim Nâcî (ö. 1310/1893)	Tercüme	Risâle-i Münşeât	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Muallim Nâcî (ö. 1310/1893)			1
Muharrem Efendî (ö. 1000/1591)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
	Tercüme	Nefehâtü'l-üns	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Muharrem Efendî (ö. 1000/1591)			2
Muhyiddin Bursevi (ö. 1091/1680-81)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Muhyiddin Bursevi (ö. 1091/1680-81)			1
Mustafa el-İmâmu's-Sultânî	Şerh	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Mustafa el-İmâmu's-Sultânî			1
Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî (ö. 1300/1888)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Mustafa Hafız b. Mustafa el-Mihâlicî (ö. 1300/1888)			1
Mustafa Reşid (XIX. yy)	Tercüme	Risâle-i Arûz	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Mustafa Reşid (XIX. yy)			1
Müfid (ö. 1139/1726-27)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Müfid (ö. 1139/1726-27)			1
Müfid İsmail Efendi (ö. 1217/1802)	Tercüme	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Müfid İsmail Efendi (ö. 1217/1802)			1
Müstakimzâde Sa'deddîn (ö. 1202/1788)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Müstakimzâde Sa'deddîn (ö. 1202/1788)			1

Nâbî (ö. 1124/1712)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Nâbî (ö. 1124/1712)			1
Nev'î (ö. 1007/1599)	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Nev'î (ö. 1007/1599)			1
Öziçeli Muslihuddin Efendi (ö. 1052/1642)	Tercüme	İtikâdnâme	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Öziçeli Muslihuddin Efendi (ö. 1052/1642)			1
Ramazan b. Abdulmuhsîn Bihiştî, (ö. 979/1571-72)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Ramazan b. Abdulmuhsîn Bihiştî, (ö. 979/1571-72)			1
Râuf Yekta Bey (ö. 1935)	Tercüme	Risâle-i Mûsikî	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Râuf Yekta Bey (ö. 1935)			1
Recep Toparlı	Tercüme	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Recep Toparlı			1
Rihletî (XVI. yy)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Rihletî (XVI. yy)			1
Riyâzî (ö. 1054/1644)	Şerh	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Riyâzî (ö. 1054/1644)			1
Sadık Yalsızuçanlar	Tercüme	Bahâristan Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Toplam Tercüme		2
Toplam Sadık Yalsızuçanlar			2
Saffet Yetkin(ö. 1950)	Tercüme	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Saffet Yetkin(ö. 1950)			1
Senâî Mehmed Efendi (XVI. yy)	Tercüme	Şevâhidü'n-nübüvve	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Senâî Mehmed Efendi (XVI. yy)			1
Seyyid Ahmed Safî (ö. 1290/1874-75)	Şerh	Risâle-i Arûz	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Seyyid Ahmed Safî (ö. 1290/1874-75)			1
Seyyid İbrâhim Efendi (ö. 1196-1782)	Tercüme	Çihl Hadîs	1
	Toplam Tercüme		1

Toplam Seyyid İbrâhim Efendi (ö. 1196-1782)			1
Surûrî (ö. 969/1562)	Şerh	Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Toplam Şerh		1
	Tercüme	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Surûrî (ö. 969/1562)			2
Şarih-i Mülteka Celeb Efendi (ö. 1093)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Şarih-i Mülteka Celeb Efendi (ö. 1093)			1
Şem'i Şemullah Prizreni (ö. 1011/1602)	Şerh	Bahâristan	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Toplam Şerh		3
Toplam Şem'i Şemullah Prizreni (ö. 1011/1602)			3
Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597)	Tercüme	Levâiyih	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597)			1
Şeyh Gavsuddin Ahmed (ö. 971/1563-64)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Şeyh Gavsuddin Ahmed (ö. 971/1563-64)			1
Tahirü'l-mevlevî (ö. 1951)	Tercüme	İtikadnâme	1
		Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	1
		Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
	Toplam Tercüme		3
Toplam Tahirü'l-mevlevî (ö. 1951)			3
Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî (ö. 1664'ten sonra)	Şerh	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam Şerh		1
Toplam Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî (ö. 1664'ten sonra)			1
Tosyalı Abdülmecid bin Nasûh bin İsrâil (ö. 996/1588)	Tercüme	Levâiyih	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Tosyalı Abdülmecid bin Nasûh bin İsrâil (ö. 996/1588)			1
Urfalı Abbas Vasık Efendi (ö. 1340/1923)	Tercüme	Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Urfalı Abbas Vasık Efendi (ö. 1340/1923)			1
Vâhidî İbrâhîm Mustafâ b. Mehmed (ö. 1126/1714)	Şerh	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam Şerh		1

Toplam Vâhidî İbrâhîm Mustafâ b. Mehmed (ö. 1126/1714)			1
Yakup Kenan Necefzâde	Tercüme	Bahâristan	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Yakup Kenan Necefzâde			1
Yusuf Öz	Tercüme	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Toplam Tercüme		1
Toplam Yusuf Öz			1
Sahibi Bilinmeyen	Şerh	Bahâristan	3
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Kasîde-i Lücetü'l-esrâr	1
	Toplam Şerh		5
	Tercüme	Bahâristan	1
		Çihl Hadîs	1
Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb		1	
Divanlardan Parçalar		1	
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerh-i Kâfiye	1
Toplam Tercüme		5	
Toplam Sahibi Bilinmeyen			10
Genel Toplam			138

1.8.Câmînin Eserlerine Tahmis ve Tanzirler

1.1.8. Câmî'nin Şiirlerine Tahmisler

1. Yavuz Sultan Selim (ö. 926/1520)

Tahmîs-i Gazel-i Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî

Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü padişahı Yavuz Sultan Selim aynı zamanda usta bir şair olarak da tanınmaktadır. Özellikle Farsça divanı lirik ve romantik şiirleriyle ön plana çıkmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanında yer alan şiirlerden biri Abdurrahman Câmî'nin bir gazeli tahmis edilerek yazılmıştır. Câmî'nin tahmis edilen gazeli

چو نتوانم که بر خوانِ وصالِ میهمان باشم   سرِ خدمت نهاده چون سگان بر آستان

باشم

matlarıyla başlamaktır.⁴⁴⁴ Yavuz Sultan Selim'in şiiri ise

ز خورشیدِ جمالت دور تا کی ذرّه سان باشم   چو لاله همچو بی روی تو با داغ نهان

باشم

beytiyle başlamakta ve beş bentten oluşmaktadır.

Süleyman Nâhîfî (ö. 1151/1738)

Manzum Mesnevî tercümesi ve Mevlidi ile tanınan XVII. yüzyılın tanınmış şairlerinden Süleyman Nahîfî, Abdurrahman Câmî'nin üç adet natını Türkçe olarak tahmis etmiştir. Bu tahmisler oldukça beğenilmiş, Nahîfî'den bahseden tezkirelerde nakledilmiştir.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 621–622.

⁴⁴⁵ Mustafa Efendi Safâî, **a.g.e.**, s. 653.; Esad Mehmed Efendi, **a.g.e.**, s. 235.; Beyânî Mustafa bin Carullah, **a.g.e.**, s. 654–655.

Süleyman Nahîfi'nin bu üç tahmininin üç bendini aşağıda veriyoruz.

Tahmîs-i Na't-ı Câmî

Bu manzume Abdurrahman Câmî'nin

لی حبیب عربی مدنی قرشی که بود درد و غمش مایهء شادی و خوشی

matla'lı gazelinin⁴⁴⁶ tahmisidir. Bu şiir Hz. Muhammed'e olan sevgi ve bağlılığı anlatmaktadır. Yedi bentten oluşan Nâhîfi'nin tahmininin ilk üç mısrasını da aşağıda veriyoruz.⁴⁴⁷

Gözümün hasret ile n'ola revân olsa yaşı

'Aşıkam ol şehe kim yok iki âlemde eşi

Zâtıdır nur-ı melâhetle sa'âdet güneşi

لی حبیب عربی مدنی قرشی

که بود درد و غمش مایهء شادی و خوشی

Tahmîs-i Na't-ı Câmî

Nahîfi'nin tahmis ettiği Câmî'ye ait ikinci gazelin matlaı şudur:

ای رسول قرشی شهسوار مدنی بلبل مکه و بطحا و سهیل یمنی

Yine Hz. Muhammed'in övüldüğü bu manzumenin ilk bendi de şu şekildedir.⁴⁴⁸ Bu tahmis beş bentten oluşmaktadır.

⁴⁴⁶ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 791–792.

⁴⁴⁷ A. İrfân Aypay, «Nahîfi Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kİşiliği ve Divanının Tenkitli Metni)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 1992, s. 314–315.

İdüp ihsan u kerem kullara mevla-yı Gani

Eyledi aleme rahmet seni ey mah seni

Şad kıl ruz-ı ceza lutf-ı şefaitle beni

ای رسول قرشی شهسوار مدنی

بلبل مکہ و بطحا و سهیل یمنی

Gazel-i Câmî Tahmîs-i Nahîfî Efendi

Nahîfî tarafından Câmî'nin tahmis edilen üçüncü gazeli

گه به مکہ منزل و گه در

کی بود یارت که رو در یثرب و بطحا کنم

مدینه جا کنم

matla'lı gazeldir.⁴⁴⁹ Bu şiir de Hz. Muhammed hakkındadır.⁴⁵⁰ Esad Mehmed Efendi, aşağıda ilk bendi verilen manzumenin Acemaşiran makamında bestelendiğini de bildirmektedir.⁴⁵¹

Hasret-i dergah-ı fahr-i 'alem ile dem be-dem

Dilde dâğ-ı iştiyâk u dide-i giryanda nem

Tâbe-key bihude geşt-i deşt-i mihnet eyleyem

کی بود یارب که عزم یثرب و بطحا کنم

---

⁴⁴⁸ A.g.e., s. 316.

⁴⁴⁹ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, a.g.e., s. 630–631.

⁴⁵⁰ A. İrfan Aypay, a.g.e., s. 317–318.

⁴⁵¹ Esad Mehmed Efendi, a.g.e., s. 235.

که به مکه منزل و که در مدینه جا کنم

Nâbî (ö. 1124/1712)

XVII. yüzyılın ünlü şairlerinden Urfalı Yusuf Nâbî, bir divançe oluşturacak kadar Farsça şiir yazmıştır. Bu şiirlerden üçü Câmî'nin gazellerini tahmis etmek suretiyle yazılmıştır. Bu şiirler Nâbî divanı içerisinde basılmıştır. Nâbî'nin Câmî'nin gazellerini tahmis ederek yazdığı şiirler şunlardır.

Câmî'nin Gazelini Tahmis (1)

Abdurrahman Câmî'nin

ساقی بیا که ز خودی عشق بیخودی   در ده شراب لعل ز جام زمردی

matla'lı gazelin⁴⁵² tahmisidir.

ساقی بیار مایه آن سوده ده صدی   کاستاده قدسیانت برای خوش آمدی

beytiyle başlamakta olup beş bentten oluşmaktadır.⁴⁵³

Dîvân-ı Nâbî, s. 15. Câmî'nin gazeli için bk. *Dîvân-ı Câmî*, I, 783.

Câmî'nin gazelini tahmis (2)

Câmî'nin divanında yer alan

ای برده رخت رونق گلها و سمنها   دارد دهن تنگ تو در غنچه دهنها

matla'lı gazelin⁴⁵⁴ tahmisidir.

ای خاتم لعین لب ت مهر دهنها   ای سان ه مژگان تو غمخوار شکنها

⁴⁵² Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, *a.g.e.*, s. 783–784.

⁴⁵³ Yusuf Nâbî, *Dîvân-ı Nâbî*, İstanbul, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1292, s. 15.

⁴⁵⁴ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, *a.g.e.*, s. 197.

beytiyle başlamakta ve dört bentten oluşmaktadır.⁴⁵⁵

Câmî'nin gazelinini tahmis (3):

Câmî'nin

دلم ز هجر خراسان ازان هراسانست   که بحر فقر و محیط فیا خراسانست

matla'lı gazelinin⁴⁵⁶ tahmisidir.

منم که قدر خراسان به چشم انسانست   که قدر کحل صفاهان بخاک یکسانست

beytiyle başlayıp beş bentten oluşmaktadır.⁴⁵⁷

Câmî'nin gazelinini tahmis (4):

Abdurrahman Câmî'nin

سحر نسیم صبا مژده حبيب آورد   نوید مقدم گل سوي عندلیب آورد

matla'lı gazelinin⁴⁵⁸ tahmisidir.

اگرچه چرخ مر ابر فراز و شب آورد   ولي ز نخل طیش میوه شکیب آورد

beytiyle başlamaktadır. Toplam beş bentten ibarettir.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁵ Yusuf Nâbî, **a.g.e.**, s. 15–16.

⁴⁵⁶ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 281.

⁴⁵⁷ Yusuf Nâbî, **a.g.e.**, s. 16–17.

⁴⁵⁸ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 433.

⁴⁵⁹ Yusuf Nâbî, **a.g.e.**, s. 17.

Mehmed b. Yusuf Üsküdarî (XVII-XVIII. yy)

Tahmîs-i Kasîde-i Câmî

Hakkında bilgi bulamadığımız Şeyh Mehmed bin Yusuf Üsküdarî de Abdurrahman Câmî'nin bir kasidesini tahmis etmiştir. Şeyh Mehmed Üsküdarî'nin bu şiiri yayınlanmamıştır. Yazma nüshaları İstanbul kütüphanelerinde bulunmaktadır.⁴⁶⁰

Gulâmî (ö. 1886)

Tahmis-i Gazel-i Câmî

XIX. yüzyıl şairlerinden Gulâmî, Abdurrahman Câmî'nin bir gazelini tahmis etmiştir. Gulâmî tarafından tahmis edilen Câmî'nin gazelinin matlı

یارت چه شد آن ماه نیامد   جان رفت ز تن وان بت دلخواه نیامد

şeklindedir.⁴⁶¹ Gulâmî'nin tahmisi Farsça ve beş bent olup ilk bendi aşağıdaki gibidir.

ای باری خدایا چه شد آن شاه نیامد

فرسود تن از فکر رخس آه نیامد

در راه حزین ماندم و همراه نیامد

حان سوخت ز غم آن بت دلخواه نیامد

---

⁴⁶⁰ Mehmed bin Yûsuf Üsküdârî, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 4330, yp. 21b-26b, tarih yok; Mehmed bin Yûsuf Üsküdârî, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Reisülkuttap Kitaplığı, nr. 922, yp. 25b-31b, tarih yok; Mehmed bin Yûsuf Üsküdârî, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, nr.362, yp. 1b-6b, tarih yok

⁴⁶¹ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 284–285.

Eseri yayına hazırlayan Gulâmî'nin tahmininin ve Câmî'nin gazelinin Türkçesini de vermiştir.⁴⁶²

Gazzâlî (XVI. yy)

Câmî'nin Gazelinin Tahmisi

Âşık Paşazâde, Gazzâlî adlı şairin, Câmî'nin

کی بود یارت که رو در یثرب و بطحا کنم
گه به مکه منزل و گه در
مدینه جا کنم

matla'lı gazelini⁴⁶³ tahmis edip Sultan Süleyman'a sunduğu, Sultan'ın da makamını surreye yükselttiği bunun üzerine diğer vezirlerin de pek istekli olmaksızın Gulâmî'ye bağışta bulundurlarını bildirmektedir.⁴⁶⁴

Ferîdî (XVIII. yy)

Tahmîs

XVIII. yüzyıl şairlerinden Ferîdî'nin divanında Abdurrahman Câmî'nin gazelinin tahmisi olduğu kaydedilen bir şiir vardır.

Ferîdî'nin bu şiiri sekiz bentten oluşmaktadır. İlk bendini aşağıda veriyoruz.

چهره دلدار یا ماه ملاحظت است این

یا به خوبی ورد رعناى دل شیدا است این

---

⁴⁶² Abdulkadir Gulâmî, *Divana.g.e.*, s. 29–30.; Abdulkadir Gulâmî, *Sivaslı Gulâmî Dîvânı.g.e.*, s. 196–197.

⁴⁶³ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, *a.g.e.*, s. 630–631.

⁴⁶⁴ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 1650.

بر سماء حسن یا خورشید نورافزاست این

عارضست این یا قمر یا لاله خمر است این

یا شعاع شمس یا آینه دلهاست این

Ferîdî divanının metnini hazırlayan Mohamed L. Awad İbrahim, Ferîdî'nin bu Farsça tahmisinin Latin harfleriyle metnini ve Türkçe çevirisini de vermiştir.⁴⁶⁵

Nidâ'î (ö. 114/1760)

Gazel-i Câmî Muhammes-i Nidâî

XVII. yüzyıl tasavvufçularından Abdullah Nidâ'î-i Kaşgârî, Kaşgar'da doğmuş, daha sonra İstanbul'a gelerek burada yaşamış ve burada vefat etmiştir.⁴⁶⁶ Abdullah Nidâ'î-i Kaşgârî'nin divanında Câmî'nin bir gazeline tahmis olarak yazılmış bir şiir yer almaktadır. Bu şiir

ای کرده فخر بر قدمت چرخ ز زورق   از غایت ظهور مجلی جمال حق

beytiyle başlamakta ve beş bentten oluşmaktadır.⁴⁶⁷

Osman Şems (ö. 1893)

Molla Câmî'nin iki gazeleni taşır etmiştir.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁵ Mohamed L. Awad İbrahim, **a.g.e.**, s. 112–115.

⁴⁶⁶ Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî: Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, vol. ii, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001

N. Tuman, **a.g.e.**, 2:s. 4255.

⁴⁶⁷ Güller Nuhoğlu, **Diwan of Nidâî**, Karachi, Qirtas, 2003, s. 49–50.

⁴⁶⁸ Adnan Karaismailoğlu, İsmet Şanlı, «Câmî (Molla Câmî)», **VII-XII Yüzyıllar Türk Edebiyatı**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 2011, s. 54.

Taştir 1

Taştir 2

Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1826)

Molla Câmi'nin Gazelini Tahmis

XIX. yüzyılın ünlü mutasavvıfı Hâlid-i Bağdâdî, aslen Irak'ın Süleymaniye şehrinde doğmuştur. Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun kurucusu sayılmaktadır. Hâlid-i Bağdâdî'nin divanında Abdurrahman Câmi'nin bir gazeline yazılmış tahmis yer almaktadır. Hâlid-i Bağdâdî'nin tahmisi sekiz bentten oluşmaktadır. İlk bendi şu şekildedir:⁴⁶⁹

گرچه در صورت ذرات جهان جلوه گری

گاه در خود نماینده و گاه در بشری

یک چون ذات تو از ژنگ حدوث است بری

نه بشر خوانمت ای دوست نه حور و نه پری

بن همه بر تو حجابست تو چیزی دیگری

Hamdî (ö. 1307/1889)

Tahmîs-i Na't-ı Câmi

XIX. yüzyıl şairlerindedir. Azerbaycan gelip İstanbul'a yerleşmiş olduğu bilinmekle beraber Bursalı Mehmed Tâhir'e ve Mehmed Tevfik'e göre Şirvanlı,

---

⁴⁶⁹ Mihenduht Mu'temedî, *Nakşî ez Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî ve Peyrovân-i Tarî-kat-i Ū*, Tahran, Pâjeng, 1368, s. 342–343.

1246/1830, doğumlu ve Ahmed adlıdır;⁴⁷⁰ Nâil Tuman ise adının Mehmed, kendisinin Dağıstanlı ve 1235/1819 doğumlu olduğunu kaydetmektedir.⁴⁷¹

Abdurrahman Câmî'nin bir na'tini Farsça olarak tahmis etmiştir. Hamdî Bey'in bu tahmisinin ilk bendini Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri'nde vermektedir.⁴⁷²

Bu manzume Abdurrahman Câmî'nin

لی حبیب عربی مدنی قرشی که بود درد و غمش مایه شادی و خوشی

matla'lı gazelinin⁴⁷³ tahmisidir. Yedi bentten oluşmaktadır. İlk bendi şöyledir:

در ازل داد مرا یار به غم پرورشی

عاشق غمزده ام هست چنینم روشی

شد ازینم فرح و شادی دل دردکشی

لی حبیب عربی و مدنی قرشی

که بود درد و غمش مایه شادی و خوشی

Es'ad Erbilî (ö. 1931)

Son yüzyılın tanınmış tasavvufçularından ve aynı zamanda tasavvufi içerikli Türkçe ve Farsça şiirleriyle tanınan Muhammed Es'ad Erbilî'nin yayınlanan şiirleri arasında Muhammesât ana başlığı altında Câmî'nin şiirinin tahmisi olduğu belirtilen

⁴⁷⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 246.; Mehmed Tevfik, **Kâfile-i Şu'arâ**, İstanbul, 1290, s. 162–163.

⁴⁷¹ Nâil Tuman, **a.g.e.**, 2:s. 935.

⁴⁷² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. I: 246.

⁴⁷³ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 791–792.

üç ayrı bent vardır. Bu şiirler yarım kalan tahmislerin birer bendi midir, yoksa Es'ad Efendi bu kadar mı yazmıştır anlayamamaktadır. Bu şiirlerin Türkçe Ali Nihad Tarlan tarafından yapılan çevirileri de verilmiştir.⁴⁷⁴

Tahmîs-i Câmî

از حسرت غنجهء دهانت   بلبل شده ام قسم به جاننت

Tahmîs-i Câmî

در باغ بقا نه گل شدم نه خاری   نه مست می فنا نه هوشیاری

Kezâ

دیدهء مست بادهء نوشید   غاشقان را به غمزه کرد شهید

1.1.9. Câmî'nin Eserlerine Naziler

1. Ali Şîr Nevâyî (ö. 906/1501)

Mecâlisü'-nefâis

Alî Şîr Nevâyî, Türk edebiyatının ilk şair tezkiresi sayılan Mecâlisü'-nefâis'i Abdurrahman Câmî'yi takip ederek yazmıştır. Nevâyî, bu eserinin girişinde Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân'ın bir ravzasını şairlere ayırmakla örnek alınacak güzel bir yaptığını ifade ediyor, kendisinin de bu eserini Câmî'nin yolundan giderek hazırladığını belirtiyor.⁴⁷⁵

---

⁴⁷⁴ Muhammed Es'ad Erbilî, **Divân-ı Es'ad, Farsça-Türkçe**, İstanbul, Erkam Yayınları, 1991, s. 112-113.

⁴⁷⁵ Ali Şîr Nevâyî, **Mecâlisü'n-nefâis**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1995, s. 1-2.

Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1599)

Gelibolulu Mustafâ Âlî, Abdurrahman Câmî'nin bir gazelini şerh ettikten başka Câmî'nin bir kasidesine Farsça olarak ve bir mesnevisine de Türkçe olarak nazire yazmıştır.

Câmî'nin Kasidesine Nazire

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin bir Farsça divanı olduğundan kaynaklarda bahsedilmektedir. Ancak bu divanın nüshası tespit edilememiştir.⁴⁷⁶ Bununla birlikte Sadettin Nuzhet Ergun, Âlî'nin Abdurrahman Câmî'nin bir kasidesine yüz beş beyitten oluşan bir Farsça kasidesini kendi kütüphanesindeki mecmualarda bizzat gördüğünü belirtip ilk beytini de vermektedir.⁴⁷⁷

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin tanzir ettiği Abdurrahman Câmî'nin

منم چو گوی به میدان فسحت مه و سال   به صولجان قضا منقلب ز حال به حال

matlalı kasidesidir.⁴⁷⁸ Gelibolulu Mustafa Âlî'nin kasidesinin matları ise

منم که کوی فصاحت ز کوی فسحت قال

şeklindedir.

Abdurrahman Câmî bu kasidede kendi yaşam öyküsünü bahsetmekte, eğitim sürecini anlatmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âlî de kasidesinde kendi yaşam öyküsünü anlatmakla birlikte Abdurrahman Câmî'den daha fazla övünmekte ve daha abartılı bir dil kullanmaktadır.

⁴⁷⁶ Nâil Tuman, **a.g.e.**, 2:s. 2661.

⁴⁷⁷ Saadettin Nüzhet Ergun, **a.g.e.**, s. I: 42.

⁴⁷⁸ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, «Kasîde-i Reşh-i Bâl be Şerh-i Hâl», **Dîvân-i Câmî Cild-i Dovvom: Vâsitatü'l-ıkd, Hâtimetü'l-hayât**, Tahran, Defter-i Neşr-i Mirâs-i Mektûb, 1378, s. 35–39.

Tuhfetü'l-uşşâk

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Abdurrahman Câmî'ye nazire olarak yazdığı bir diğer eser ise Tuhfetü'l-uşşâk adlı mesnevisidir. Tuhfetü'l-uşşâk, tasavvufî ve dini öğütlerin de yer aldığı mistik öykülerin anlatıldığı bir eserdir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin bu eseri yayınlanmıştır.⁴⁷⁹

Gelibolulu Mustafa Âlî, Tuhfetü'l-uşşâk adlı eserinin hâtimesinde, bu eserinin tercüme değil nazire olduğunu ifade ettikten sonra bu eseri kimleri takip ederek hazırladığını anlatırken güzel bir temsil kullanıyor. Âlî, bu tür eserlerin temelini **Mesnevî**'si ile Mevlana'nın attığını, sonra Nizâmî'nin **Mahzenü'l-esrâr**'ı ile güzel bir duvar yaptığını, Husrev'in de gelip **Matlau'l-envâr**'ıyla bir duvar eklediğini, sonra Câmî'nin gelip **Tuhfetü'l-ahrâr**'ı ile bir duvarını yaptığını sonra kendisinin (Mustafa Âlî) bir duvarını eksik görünce **Tuhfetü'l-uşşâk**'ıyla bunu güzelce tamamladığını anlatıyor.⁴⁸⁰

Âlî, eserini yardığı sırada kendisine yol gösteren büyük eserleri anlatırken Mevlana, Nizâmî ve Emir Hüsrev'in eserlerinden üçer beyitte Abdurrahman Câmî'nin Tuhfetü'l-ahrâr'ından ise dört beyitte ve daha çok övgü dolu ifadelerle bahsetmektedir.

....

İrdi çün hazret-i Monlâ Câmî

Gördi başdan başa bu hengâmı;

Bir cidârın dahı ol kıldı binâ

Eyledi her yerini müstesnâ;

Hak budur hayli nezâketleri var

---

⁴⁷⁹ Gelibolulu Mustafa Âlî, **Tuhfetü'l-uşşâk**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2003

⁴⁸⁰ **A.g.e.**, s. 345–346.

Güne güne niçe san'atleri var;

Nâm ile Tuhfe-i ahrâr oldur

'Âlem-i nazme güherbâr oldur.⁴⁸¹

Yukarıda alıntıladığımız beyitlerden de anlaşılacağı üzere Gelibolulu Mustafa Âlî, **Tuhfetü'l-uşşâk** adlı eserini, Mevlana, Nizâmî ve Emir Husrev'le birlikte Câmî'yi takip ederek, Câmî'yi diğerlerinden daha çok örnek alarak yazmıştır.

Kühü'l-ahbâr

Gelibolulu Mustafâ Âlî, Kühü'l-ahbâr adlı tarihi eserini de Abdurrahman Câmî'yi örnek alarak yazmıştır. Âlî bunu şu şekilde ifade etmektedir:⁴⁸²

*"... Kitâb-ı Kühü'l-ahbâr te'lîfine el urdum ... ümid-vârum ki ... kemâl-i rağbet u itibârla rub'-i meskûni devvâr ve ekâlim-i seb'ayı seyyâr ola husûsan iştiyhâr-i nüsha-i büzürgvâr şeyh Sa'dî'nün **Gülistân**'ı ve Mevlânâ Câmî'nün **Bahâristân**'ı gibi hazân u bahâr ve leyâlî vü nehâr şöhre-i hiredmendân-ı rûzgâr ve mâ-bihî'l-iftihâr-i debîrân-ı hüner-kirdâr idügi muhakkak ola ..."*

Anlaşılacağı üzere Âlî, Kühü'l-ahbâr adlı eserine başlarken eserinin Sâ'dî'nin **Gülistân**'ı ve Câmî'nin **Bahâristân**'ı gibi rağbet görmesini dilemektedir. Bu ifadeler, Âlî'nin kendi eserini, Sâ'dî'nin başlattığı ve Câmî'nin de **Bahâristân**'ı ile devam ettirdiği manzum-mensur karışık nükte ve öğüt kitabı yazma geleneğinin devamı olarak gördüğünü göstermektedir.

---

⁴⁸¹ A.g.e., s. 46.

⁴⁸² Gelibolulu Mustafa Âlî, **Mustafâ Âlî's Kühü'l-ahbâr and Its Preface According to the Leiden Manuscript**, Leiden, Nederlands Historisch-Archaeologisch Institut te Istanbul, 1987

İbni Kemâl (ö. 940/1534)

Nigâristan

Kemalpaşazâde veya İbni Kemal nisbesiyle tanınan Kemâlpaşaoğlu Şemseddîn Ahmed, bir asker oğlu olarak dünyaya gelmiş, kendisi de ilköğrenlik yıllarında askerken, daha sonra ilmiye sınıfına geçmiştir. İbni Kemâl'in Türkçe, Farsça ve Arapça olarak yüze yakın eser yazmıştır.⁴⁸³

İbni Kemâl, Sa'dî'nin Gülistan'ı ve Câmî'nin Bahâristân'ına nazire olarak Nigâristân adıyla Farsça bir eser yazmıştır. İbni Kemâl'in Nigâristân adlı eserinin metni tez olarak hazırlanmıştır.⁴⁸⁴

Aslında Kemalpaşaoğlu eserinin girişinde her ne kadar Sa'dî'yi ve Gülistan adlı eserini övüp Câmî'nin eserini beğenmediğini dile getirirse de,⁴⁸⁵ eserin kitabında takip ettiği üslup ve usul Bahâristân'ınki gibidir. Bu nedenle Sehî Bey ve Bursalı Mehmed Tâhir Nigâristân'ın Bahâristân'a nazire olduğunu yazmaktadırlar.⁴⁸⁶

Eserde tıpkı nazire olarak yazıldığı eserler gibi dini ve ahlaki öğütler ve ibret alınacak nükteler yer almaktadır.

Risâle-i Kâfiye

İbni Kemâl, yazmış olduğu Kâfiye konulu risalesini Abdurrahman Câmî'nin Risâle-i Kâfiye adlı eserini takip ederek oluşturmuştur. Her ne kadar içeriğinde yer yer Câmî'nin görüşlerine katılmadığını belirtmiş ve eserinin özgün oluşuna vurgu yapmışsa da bu eser konu ve yöntem bakımından Câmî'nin eserinin takipçisidir.

---

⁴⁸³ Atsız, «Kemâlpaşa-oğlu'nun Eserleri», **Şarkiyat Mecmuası**, sayı. 6, 1966, s. 71–112.

⁴⁸⁴ Mustafa Çiçekler, «Kemâlpaşazâde ve Nigâristân'ı», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994

⁴⁸⁵ **A.g.e.**, s. 17.

⁴⁸⁶ Sehî Bey, **Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 97.; Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. 1: 223.

Şükrullâh-ı Şîrvânî (XV yy)

Nahlistân

Aslen Azerbeycan bölgesinden olan Şükrullâh-ı Şîrvânî İstanbul'da Baharistan'a nazire olarak Nahlistân adıyla bir eser yazmıştır. Şükrullâh-ı Şîrvânî'nin bu eserinin metni tez olarak hazırlanmıştır.⁴⁸⁷ Şükrullâh-ı Şîrvânî, eserinin son kısmında Câmî ve Bahâristân'ın adını zikredip onu takip ettiğini söylemektedir.⁴⁸⁸

Muhyiddin Fenârî (ö. 954/1548)

Nazîre-i Câmî (Gazel)

Muhyiddin Fenârî Çelebi, Molla Fenârî'nin soyundan bir din adamıdır. Sehî Bey, Abdurrahman Câmî'nin bir gazeline nazire yazmış olduğunu, üstelik bu şiire yazılan nazirelerden en güzelinin Muhyiddin Fenârî'nin yazdığı nazire şiir olduğunu bildiriyor.⁴⁸⁹

"...Molla Câmî hazretlerinin şiirine yazdığı nazire gerçekten çok güzeldir. Bu şiire yazılan nazirelerin içinde bunun kadar güzeline rastlanmamıştır: "Hz. İbrahim'in gelişiyile dikenliklerin gül bahçesi oluşu gibi, benim, gül yanakları hayâl etmemden dolayı her taraf gönülle doldu."

Fethullah Ârifî (ö. 1561)

Ahdî, Gülşen-i Şuarâ adlı tezkiresinde, Fethullah Ârifî Çelebi'nin de Câmî'ye nazire olarak hamse yani beş mesnevi yazmış olduğunu şu ifadelerle belirtmektedir.

---

⁴⁸⁷ Arzu Süren, «Şükrullâh-ı Şîrvânî'nin Nahlistân Adlı Eserinin Metni ve Metin İncelemesi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 2006

⁴⁸⁸ **A.g.e.**, s. 74.

⁴⁸⁹ Sehî Bey, Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt**a.g.e.**, s. 77.

“... üslûb-ı mesnevîde Şeyh Nizâmî’ye peyrev ve bende-i Hazret-i Câmî, sûz-ı Hüsrev olup hamse dimiş ...”⁴⁹⁰

Muhyî-i Gülşenî (ö. 1017/1608)

Câmî’nin Gazeline Nazire

Edirneli Mehmed Muhyiddîn Gülşenî, Halveti tarikatının Gülşeni kolunun tanınmış şeyhlerindendir. Tasavvuf ve dini konularda birçok eser yazmış olduğu gibi Bâleybelen adını verdiği yapma bir dilin sözlüğü ve gramerini anlatan bir kitabı da vardır. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır.

Muhyî-i Gülşenî, Abdurrahman Câmî’nin bir gazeline nazire olarak Farsça bir şiir yazmıştır.

Muhyî Çelebi, Fethullah Efendi’nin oğludur. Adı Muhammed’dir. 935 (1529) yılında Edirne’de doğmuştur. Ailesi Şiraz’dan göç ettiği için Acem Muhyî veya Acem Fethioğlu diye anılmış, ayrıca İbrahim-i Gülşenîsülalesinden olduğu için Muhyî-yi Gülşenî de denmiştir. 1013 (1604)’de Mısır’da vefat etmiştir. Süleyman Nâhîfî (ö. 1151/1738)

Süleymân Nahîfî, Abdurrahman Câmî’nin üç natını tahmis etmekten başka iki gazeline de nazire yazmıştır. (101 ve 490. gazeller)

Bursalı Rahmî Çelebî (ö. 975/1566-68)

Gül-i Sad-berg

Rahmî Çelebi, aslen Bursalı ve Bursa kadılığıyla görevlidir. Kaynaklarda Rahmî Çelebi’nin biri Hilâlî’nin Şâh u Gedâ’sının çeverisi ve Yahyâ Bey’in Şâh u Gedâ’sının naziresi olan Şâh u Derviş ve diğeri Abdurrahman Câmî’nin Tuhfetü’l-

---

⁴⁹⁰ Ahdî, **Ahdî ve Gülşen-i Şuârâ’sı**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005, s. 412.

ahrâr'ının çevirisi olan bir mesneviden bahsedilir. Bu diğçer eserin adı verilmemekle birlikte Bursalı Rahmî'nin **Şâh u Derviş**'ten başka mesnevisi Gül-i Sâdberg isimli eseridir. Kâtib Çelebi,⁴⁹¹ İsmail Belig, Bursalı Mehmed Tâhir⁴⁹² ve muhtemelen bu kaynaklardaki bilgiye dayanarak Hasan Lutfi Şuşud⁴⁹³ eserin adını zikretmeden bu eserin Câmî'nin Tuhfetu'l-ahrâr adlı eserinin tercüme ve şerhi olduğunu yazmışlardır. Ancak eser bir tercüme yahut şerh olmayıp Nizâmî'nin **Mahzenü'l-esrâr**'ıyla birlikte Câmî'nin **Tufhetu'l-ahrâr**'ına naziredir. Rahmî Çelebi'nin **Gül-i Sad-berg** adlı eseri incelendiğinde gerek konusu ve gerek içeriği bakımından **Tuhfetü'l-ahrâr**'ın şerhi yahut tercümesi sayılabilecek bir durum yoktur. Yukarıda bahsedilen kaynaklar Bursalı Rahmî Çelebi'nin eserinin adını da zikretmediklerine göre muhtemelen eseri görmeden Câmî'nin Tuhfetü'l-ahrâr'ının tercümesi olduğunu yazmışlardır.

Bursalı Rahmî'nin **Gül-i Sad-berg** adlı mesnevisi tez olarak olarak hazırlanmıştır.⁴⁹⁴

Nev'î-zâde Atâî (ö. 1045/1635)

XVII. yüzyıl yazar ve şairlerinden beş adet mesnevi ve biyografi eseriyle tanınan Nev'îzâde Atâî, bu beş mesnevisini ve özellikle **Sohbetü'l-ebkâr** mesnevisini Abdurrahman Câmî'yi tanziren yazmıştır.

Hamse

Atâî, beş mesnevilerinden bahsederken Şeyhi Mehmed Uryânî'nin (ö. 999/1590-91) himmetiyle Câmî'nin **Heft Evreng**'i gibi eserler ortaya koyabildiğini

---

⁴⁹¹ Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s. 1: 361.

⁴⁹² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 180.

⁴⁹³ Hasan Lutfi Şuşud, **a.g.e.**

⁴⁹⁴ Gülgün Erişen, «Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad Berg'i», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990

ifade etmektedir.⁴⁹⁵ Her ne kadar Atâî, hamsesini oluşturken Nizâmî'yi de bu şekilde ansa da bu ifadeden Nizâmî'nin yanında hamse yazma konusunda Câmi'yi örnek aldığı, hamsesinin de Câmi'ye nazire olduğu anlaşılabilir. Muallim Nâcî de Atâî'nin Hamsesinin Nizâmî, Emir Husrev ve Câmi'ye nazire olarak yazıldığını ifade etmektedir.⁴⁹⁶

Sohbetü'l-ebkâr

Atâî, **Sohbetü'l-ebkâr** adını verdiği bu eserini Câmi'nin **Subhatü'l-ebrâr**'ından esinlenerek ve ona nazire olarak yazmıştır. Remel bahrinden "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmış bir mesnevidir. Atâî, Eserinin başında bir kır gezintisinde dostlarının, Câmi'nin eserini överek bu eserin tercüme edilmesi gerektiğini dile getirmeleri üzerine **Sohbetü'l-ebkâr**'ı yazdığını ifade etmektedir.⁴⁹⁷ Ancak eser tercüme mahiyetinde olmayıp **Subhatü'l-ebrâr**'dan esinlenilerek yeniden yazılmıştır.⁴⁹⁸ Eserde her birine 'sohbet' adı verilen kır bölümden oluşmaktadır. Eser yayınlanmıştır.⁴⁹⁹

Feyzi Efendi (ö. 28 Rebiülahir 1318)

Bülbülistan

Edirne Müftüğüyle tanınan Mehmed Fevzi Efendi, yukarıda bahsedildiği üzere Abdurrahman Câmi'nin Bahâristân adlı eserini Türkçeye tercüme etmiş ve yayınlamıştır. Fevzi Efendi Câmi'nin Bahâristân'ına bir de nazire yazmıştır. Fevzî Efendi Bülbülistân adını verdiği bu eserini bastırmıştır.

---

⁴⁹⁵ Nev'î-zâde Atâyî, **Sohbetü'l-efkâr**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999, s. 366.

⁴⁹⁶ Muallim Nâcî, Osmanlı Şairleria.g.e., s. 96.

⁴⁹⁷ Haluk İpekten, «Atâyî, Nevîzâde», İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 40–42.

⁴⁹⁸ Nihad Sami Banarlı, a.g.e., s. 674.; Haluk İpekten, a.g.e., s. 41.

⁴⁹⁹ Nev'î-zâde Atâyî, **Sohbetü'l-efkâr**a.g.e.

İbnülmemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri'nde Fevzî Efendi'nin Sadî'nin **Gülistân**'ına ve Câmî'nin **Bahâristân**'na nazire olarak **Bülbülistân**'ı yazdığını belirttikten sonra, pek beğenmediğini anlatmak için Yusuf Kâmil Paşa'nın Şevket Mehmed Efendi'nin **Sümbülistân**'ı için söylediği beytini, burda geçen **Sümbülistân** adını değiştirip **Bülbülistân** yaparak aktarıyor:

Behâristân u Bostân u Gülistân

Yetişmez mi? Ne lâzım **Bülbülistân**⁵⁰⁰

Abdurrahman Gubârî (974/1566)

Yûsuf u Züleyhâ

Abdurrahman Gubârî, XVI. yüzyılın tanınmış din bilgini ve şairlerindedir. Türkçe ve Farsça eserleri vardır.

Gubârî, Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisine nazire olarak 980/1572-73 tarihinde yine aynı adlı bir mesnevi yazmış ve II. Selim'e sunmuştur. Abdurrahman Gubârî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinin metni tez olarak hazırlanmıştır.⁵⁰¹

Abdurrahman Gubârî bu eserinin "Sebeb-i Te'lîf" bölümünde, Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eseri ile Câmî'nin eserinin serbest bir çevirisi olan Hamdî'nin yukarıda bahsedilen eserini incelediğini, bu iki eserin uzun ve başka hikâyelerle dolu olduğunu görmesi üzerine yeni bir Yûsuf u Züleyhâ yazmaya giriştiğini ifade etmektedir.⁵⁰²

---

⁵⁰⁰ İbnülmemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri **a.g.e.**, s. I: 414.

⁵⁰¹ Hasan Aktaş, «Abdurrahman Gubârî, Yusuf u Züleyha», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006

⁵⁰² **A.g.e.**, s. 62-66.

Mehmed Nevrûzî (ö. 1795)

Yûsuf u Züleyhâ

Hakkında Kerkük'lü oluşu dışında pek bilgi bulunmayan Mehmed Nevrûzî, Abdurrahman Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisini takip ettiği bir eser yazmıştır. Bu eser yayınlanmıştır.⁵⁰³ Nevrûzî eserinin bir kısmını Câmî ile aynı vezinde, yani Mefâîlün mefâîlün mefâîlün feûlün kalıbıyla bir kısmını da Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazmıştır. Mehmed Nevrûzî, Yûsuf u Züleyhâ'sının kurgusunu genel olarak Kuran'da geçtiği gibi ele almaya çalışmış, bunun yanında Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi de kullanmıştır.⁵⁰⁴

Hasan Hüsameddin Efendi (ö. 1280/1863)

Mesnevî'nin İlk Beytinin Şerhi

Hüseyin Vassâf, Hoca Hasan Hüsâmeddîn Efendî'nin, Mevlana'nın Mesnevî'sinin ilk beytini açıklayan "Molla Câmî tarzında" bir risale yazdığını kaydetmektedir.⁵⁰⁵

Ancak Hasan Hüsâmeddîn Efendî'nin bu eserinin nüshasına ulaşamadık.

Tâhirü'l-mevlevî (ö. 1951)

Tanzîr-i Nutk-i Hazret-i Câmî kuddise sırrruhu

Yukarıda Abdurrahman Câmî'nin üç eserini Türkçeye çevirdiğinden bahsettiğimiz Tâhirü'l-mevlevî, Câmî'nin bir gazeline de Farsça nazire yazmıştır. Abdurrahman Câmî'nin naziye yazılan gazelinin matla'ı

---

⁵⁰³ Mehmed Nevrûzî, **Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007

⁵⁰⁴ **A.g.e.**, s. 7-8.

⁵⁰⁵ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.g.e.**, s. II: 207.

گه به مکه منزل و گه در

کی بود یارت که رو در یثرب و بطحا کنم

مدینه جا کنم

şeklindedir.⁵⁰⁶

Tâhirü'l-mevlevî'nin nazire olarak yazdığı gazel de

اتباع آرزوی این دل شیدا کنم   کی بود یارب که سر در وادی سودا کنم

beyitleriyle başlamaktadır.⁵⁰⁷

---

⁵⁰⁶ Nureddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **a.g.e.**, s. 630–631.

⁵⁰⁷ Tâhirü'l-Mevlevî, **Farsça Divançe ve Tercümesi**, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2003, s. 10.; Tâhirü'l-Mevlevî, **Tâhirü'l-Mevlevî'nin Farsça Divançesi ve Tercümesi**, İstanbul, Çantay Kitap Kırtasiye, 2007, s. 13–14.

1.9.Câmî'nin Eserlerinin Türkiye'deki Yayınları

Abdurrahman Câmî'nin bazı eserlerinin asıl metinleri de Türkiye'de yayınlanmıştır. Ayrıca bu eserlerden bazılarının tüm metni yayınlanmış, bazılarındansa seçme veya alıntı yapılarak yayınlanmıştır.

Abdurrahman Câmî'nin Türkiye'de yayınlanan eserlerden bazılarını yayına hazırlayan bilinirken, bazılarının kimler tarafından yayına hazırlandığı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Aşağıda, Türkiye'de yayınlanan Câmî'nin eserlerini yayına hazırlayan ve tarih sırasına göre veriyoruz.

1. Ferîdûn Ahmet Bey (ö. 991/1583)

Münşeâtü's-Selâtin

Ferîdûn Ahmet Bey, Osmanlı Sultanlarının yazışmalarını derleyerek oluşturduğu Münşe'âtü's-Selâtin adlı eserinde, Abdurrahman Câmî'nin Fâtih Sultan Mehmet ve II. Bâyezid'le arasında yazılan mektupların metnine yer vermiştir.

Ferîdun Ahmet Bey'in eserinde, Abdurrahman Câmî'nin Fâtih'e gönderdiği bir adet, II. Bâyezid'de gönderdiği iki mektubun Farsça metni yer almaktadır. Ayrıca Abdurrahman Câmî'ye cevaben Fâtih'in bir ve II. Bâyezid'in iki mektubu yer almaktadır.

Mehmed Behcet (XIX. yy)

Güzîde-i Bahâristân Berâ-yi Nev-hevesân

Hakkında bilgi bulamadığımız Mehmed Behçet adlı bir kişi tarafından Abdurrahman Câmî'nin **Bahâristân**'ından bazı parçalar seçilerek **Güzîde-i Bahâristân Berâ-yi Nev-hevesân** adıyla yayınlamıştır.⁵⁰⁸ Bu eser adından da

---

⁵⁰⁸ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Güzîde-i Bahâristân berây-i Nev-hevesân**, İstanbul, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1305

anlaşılacağı üzere Farsça öğreneceklerin ilgisini çekecek kolay ve değişik hikayeri içeren bir kitap sunmak gayesi gütmektedir.

Abdülkâdir (XIX. yy)

Terbiye-i Nevresîdegân (Güzîde-i Bahâristân)

Hakkında bilgi bulamadığım Abdulkadir adlı bir kişi tarafından Abdurrahman Câmî'nin **Bahâristân** adlı eserinden bazı parçalar seçilerek bir eser oluşturulmuş ve **Terbiye-i Nevresîdegân (Güzîde-i Bahâristân)** adıyla basılmıştır.⁵⁰⁹ Bu eser de adından anlaşılacağı üzere Farsça öğretmek amacıyla hazırlanmıştır.

Esad Mehmed Dede (ö. 1329/1911)

Mecmû'a-i Molla Câmî: Levâyih, Şerh-i Rubâiyyat, Levâmi'

Esad Mehmed Dede'nin düzenlemesiyle Câmî'nin üç eseri, **Mecmua-i Mollâ Câmî kaddese sırrahu's-sâmî** üst başlığıyla ve "Levâyih-i Hakîkat", Şerh-i Rubâ'iyât" ve "Levâmi", "Şerh-i Hamriyye-i İbni Fâriz kaddese sırrahu" adlarıyla tek ciltte yayınlanmışlardır.⁵¹⁰

Bu kitabın girişinde kısa bir sunuş yazısı yer almakta, fakat hazırlayanın ismi bulunmamaktadır.⁵¹¹ Ancak, Bursalı Mehmed Tahir ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, bu eseri yayına hazırlayıp bastırana Esad Mehmed Dede olduğunu kaydetmektedirler.⁵¹²

---

⁵⁰⁹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Terbiye-i Nevresîdegân (Güzîde-i Bahâristân)**, İzmir, Aydın Vilayet Matbaası, 1306

⁵¹⁰ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Mecmû'a-i Molla Câmî: Levâyih-i Hakîkat Şerh-i Rubâ'iyât**, İstanbul, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1309

⁵¹¹ **A.g.e.**, s. 2.

⁵¹² Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, s. II: 87.

Râuf Yekta Bey (ö. 1935)

Risâle-i Mûsikî

Asaf Halet Çelebi, Rauf Yekta Bey'in, Câmî'nin müzik hakkındaki eserini tercüme ettikten sonra Beylerbeyi'nde kendi evinde kurduğu matbaada yalnızca 200 nüsha bastırıldığını, bir nüshasını kendisine verdiğini, diğer nüshaların Râuf Yekta Bey'in evinde bulunduğunu kaydetmektedir.⁵¹³

Râuf Yekta Bey'in bu çeviri eserini göremedik. Asaf Halet Çelebi'nin belirttiğine göre bu baskının bir sayfasında Abdurrahman Câmî'nin eserinin metni, diğer sayfasında ise Râuf Yekta Bey'in çevirisi yer almaktadır.⁵¹⁴

Tahsin Yazıcı, A.Naci Tokmak, Mehmet Kanar

“Hikâyet”

Tahsin Yazıcı, A. Naci Tokmak ve Mehmet Kanar'ın hazırladığı **Eski İran Nesrinden Seçmeler** adlı derleme eserde Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserinden bir hikâyenin metnine yer verilmiştir.⁵¹⁵

Eski İran Nesrinden Seçmeler

İslam İslamoğlu

“Molla Câmî ve Tefsirinden Fatiha Sûresi”

İslam İslamoğlu, Abdurrahman Câmî'nin Kur'an tefsirinden Fâtihâ suresinin tefsir edildiği kısmın metnini hazırlamış olduğu “Molla Câmî ve Tefsirinden Fatiha

---

⁵¹³ Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî, **A.g.e.**, s. 66.

⁵¹⁴ **A.g.e.**

⁵¹⁵ Tahsin Yazıcı, A. Naci Tokmak, Mehmet Kanar, **Eski İran Nesrinden Seçmeler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 3-5.

Sûresi” başlıklı yüksek lisans tezinde vermiştir.⁵¹⁶ İslamoğlu bu çalışmasında Abdurrahman Câmî’nin yaşamından ve eserlerinden de kısaca bahsetmektedir.

Hazırlayanı Bilinmeyenler

Abdurrahman Câmî’nin bazı eserleri de Türkiye’de bir çok kez basılmış olmakla birlikte kimin tarafından yayına hazırlandığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bu nedenle bu eserlerin baskılarının listelerine bu kısımda yer veriyoruz.

Baharistan

Abdurrahman Câmî’nin Bahâristân adlı eserinin Farsça metni nin Türkiye’de tespit ettiğimiz beş baskısı yapılmıştır. Fakat bu eserlerin kim tarafından yayına hazırlandığına dair bir kayıt yoktur.

Abdurrahman Câmî’nin Bahâristân’ının Farsça metni Türkiye’de ilk olarak 1270/1853-54 yılında basılmıştır.⁵¹⁷ Bu eser daha sonra 1275/1858-59,⁵¹⁸ 1276/1859-60,⁵¹⁹ 1285/1868-69⁵²⁰ ve 1294/1877-78⁵²¹ yıllarında Türkiye’de tekrar basılmıştır.

Dîvân-ı Molla Câmî

Abdurrahman Câmî’nin gazel ve kasidelerinin yer aldığı divan metni İstanbul’da 1284/1867-68 yılında basılmıştır.⁵²² Bu baskıyı kimin hazırladığına dair bir kayıt bulunmamaktadır.

---

⁵¹⁶ İslam İslamoğlu, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Eroğlu, «Molla Câmî ve Tefsirinden Fatıha Sûresi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2005

⁵¹⁷ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1270

⁵¹⁸ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1275

⁵¹⁹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1276

⁵²⁰ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1285

⁵²¹ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Bahâristân**, İstanbul, Ahter Matbaası, 1294

Dîvân-i Mollâ Câmî adıyla basılan bu eserde Abdurrahman Câmî'nin çoğunlukla Fâtihatü'ş-şebâb adını verdiği ilk divanından şiirler bulunmaktadır.

Dîvân-i Mollâ Câmî'nin sonunda, "Târîh-i Tab'-ı Kitâb" başlığıyla şu Türkçe tarih manzumesi yer almaktadır.⁵²³

*Serîr-ârây-i satvet Hazret-i Abdulazîz Hânı
Müebbed eylesin Allah artsun şevket ü şânı
Zehî Şâh-ı muazzamdır bu zillullah-ı a'zam kim
Felek menşûr-i adli kehkeşân tûmâr-ı ihsanı
İhatâ eyledi şarkan vü garban ma'rifet arzı
Secencil-i semâya aks edince nûr-i irfânı
Mesâ-i cehl-i dîrîn nâ-bedid oldu bi-lutfullah
Ana reh eyledi subh-i me'ârif cümle ekvânı
Basıldı her fûnunun müşkilatı şairi asrı
Müsâbık oldu mizmâr-ı fesâhat içre sübhâni
Zülâl-i nâb-ı hizmet nûş edenler câm-ı Câmî'den
Acab mi kâlâ almazlarsa Hızr u âb-ı hayvânı
Belâgat efseriyle ser-nümâdır Sa'diyâ târîh
Al imdi nüshasından tâb olundu Câmî dîvânı*

Bu manzumeden sonra 1284 tarihi ve aşağıdaki mensur ifadeler yer almaktadır.⁵²⁴

---

⁵²² Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Dîvân-i Mollâ Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Vezirhân, 1284

⁵²³ **A.g.e.**, s. 183.

⁵²⁴ **A.g.e.**

Cenâb-ı Câmî kuddise sırruhussâmi hazretlerinin hatt-ı destiyle muharrer Dîvân-ı evveline tatbikan tab' olunup tashîhine her çend dikkat ve i'tinâ olunmuş ise de hasabi'l-beşeriyye yine bazı mahallerinde hata bulunmağın hatâyâ-yı vâkı'ası ber vech-i âtî irâ'e olunmuştur.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Câmî'nin Türkiye'de basılan bu divanı, Câmî'nin el yazması ile yazdığı bir nüsha üzerinden hazırlanmıştır. Ancak bu nüshanın hangi nüsha olduğu belirtilmemiştir. Zîrâ Türkiye kütüphanelerinde Abdurrahman Câmî'nin el yazısıyla yazılı birden çok divan nüshası bulunmaktadır.

Tarih manzumesinden de bu eserin Sultan Abdülaziz Hân'a takdim edildiği anlaşılmaktadır. Manzumenin sonunda Sâid mahlası geçmektedir. Ancak Sâid adlı kişinin kim olduğu, divanı yayına hazırlayan kişi mi yoksa yalnızca tarih manzumesini yazan kişi mi olduğu anlaşılamamaktadır.

Abdurrahman Câmî'nin önce taş baskısı olarak basılan bu eserinin ofset baskısı 1955 yılında yine Dîvân-ı Mollâ Câmî adıyla yapılmıştır.⁵²⁵

Fevâidü'z-Ziyâiyye

Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eseri ileriki bölümlerde bahsedileceği üzere Türkiye'de Arap dili öğrenimi için başucu ve ders kitabı olarak oldukça rağbet görmüştür. Bu nedenle çok sayıda baskısı yapılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Fevâidü'z-Ziyâiyye, 1280/1863-64,⁵²⁶ 1281/1864-65,⁵²⁷ 1283/1866-67,⁵²⁸ 1289/1872-73,⁵²⁹ 1293/1876-77,⁵³⁰ 1302/1884-85,⁵³¹ 1304/1886-

---

⁵²⁵ Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed Câmî, **Dîvân-ı Mollâ Câmî**, İstanbul, Fethi Demir Matbaası, 1955

⁵²⁶ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1280

⁵²⁷ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1281

⁵²⁸ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1283

87,⁵³² 1309/1891-92,⁵³³ 1310/1892-93,⁵³⁴ 1314/1896-97⁵³⁵ yıllarında basılmıştır. Ayrıca baskı yılını tespit edemediğimiz üç baskısı daha vardır.⁵³⁶

Bunun yanında bu baskılardan bazıları, fotokopi yahut kayıt dışı baskıyla da çoğaltılmıştır. Ancak bunları tespit etmek imkânı yoktur. Zira halen daha çeşitli resmi ve resmi olmayan eğitim yerlerinde ders kitabı olarak kullanılan bu eser, en kolay ve ucuz yolla çoğaltılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle yalnızca kütüphanelerde bulunan ve kataloglarda geçen baskıları almakla yetindik.

---

⁵²⁹ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1289

⁵³⁰ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1293

⁵³¹ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Mollâ Câmî**, İstanbul, Kırımlı Abdullah Efendi Matbaası, 1302

⁵³² Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Rıza Efendi Matbaası, 1304

⁵³³ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Sahhafiye-i Osmâniye Matbaası, 1309

⁵³⁴ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Hüseyin Remzi Matbaası, 1310

⁵³⁵ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Mollâ Câmî**, İstanbul, Kırımlı Ziya Efendi Matbaası, 1314

⁵³⁶ Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Mollâ Câmî ale'l-Kâfiye**, İstanbul, Arif Efendi Matbaası, tarih yok; Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Mollâ Câmî ale'l-Kâfiye**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, tarih yok; Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Mollâ Câmî ale'l-Kâfiye**, İstanbul, Sahhafiye-i Osmâniye Matbaası, tarih yok

1.10. Câmî'in Eserlerine Dair Türkiye'de Yapılan İncelemeler

1. Kâtip Çelebi

Kâtip Çelebi, ünlü bibliyografya eseri Keşfü'z-zunûn fî esâmii Kütüb ve'l-funûn adlı eserinde, Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtu'l-üns adlı eseri için ayırdığı başlık altında bu eserin içeriğini ve eserin oluşum sürecini ayrıntısıyla anlatmıştır.

Kâtip Çelebi, Nefahâtü'l-üns'ün, Farsça, tek cilt ve Câmî'ye ait olduğunu belirttikten sonra, eserin, Sülemî'nin Tabakâtu's-sûfiye adlı eserinin Abdullah Ensârî tarafından ilavelerle yazdırıldığı, Câmî'nin de Ensârî'nin bu eserinden ve bazı başka eserlerden yararlanarak Alî Şîr Nevâî'nin ricasıyla Nefehâtü'l-üns'ü 881 yılında yazdığını ifade etmektedir. Eserin girişinde bazı tasavvufi kavramların izah edildiğini, daha sonra da 619 erkek ve 34 kadın sufinin biyografisinin verildiğini kaydetmektedir. Daha sonra Nefahâtü'l-üns'ün Lâmiî, Nevâî ve Tacuddîn Zekeriyya tarafından çevirildiği ifade ediliyor.

Katip Çelebi'nin vermiş olduğu bu bilgiler doğru bilgiler olup, eski kaynaklarda geçen ve sonraki araştırmacılarca da tekrar edilen bilgilerdir. Katip Çelebi oldukça Nefahâtü'l-üns adlı eserini oldukça iyi araştırmış görünmektedir.

Münif Okutur

«Nur al-Din Abdal-Rahman Cami: Hayatı ve Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Yazma Nüshalarının Tavsifi»

Münif Okutur, lisans bitirme tezi olarak hazırladığı bu eserinde, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nin değişik kitaplıklarında yer alan Abdurrahman Câmî'nin eserlerini tasnif etmiş ve nüshalarını tanıtmıştır. Okutur'un bu çalışması yer yer Fehmi Ethem Karatay'ın Topkapı Sarayı Kütüphanesi Farsça Yazmaları Kataloğu'na dayanılarak hazırlanmıştır.

Münif Okutur ayrıca çalışmasının girişinde kısaca Câmî'nin hayatından ve eserlerinden bahsetmiş, Türkçeye Çevrilmiş Eserleri başlığı altında Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin yukarıda tanıttığımız Türkçe çeviri ve şerhlerinden on dokuz tanesini sıralamıştır.⁵³⁷

Akram Amini (Bayburdi),

«Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bulunan Nur al-Din Abd ar-Rahman Camî'nin Eserlerindeki Minyatürlerin Üslûp Gelişmesi»

Akram Amini (Bayburdi), hazırlamış olduğu doktora tezinde Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin yazma nüshalarında yer alan minyatürleri incelemiştir. Amini Bayburdi, bu çalışmasını yalnızca Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan yazma nüshalarla sınırlı tutmuştur.

Amini Bayburdi ayrıca çalışmasının girişinde, Câmî'nin yaşam öyküsü ve edebi kişiliği hakkında bilgi vermiş, Abdurrahman Câmî'nin yaşadığı dönemin siyasi durumu ile Câmî'nin hükümdarlar ve devlet adamlarıyla ilişkilerinden bahsetmiştir.

Bayburdi'nin incelediği yazma nüshalar ve içerdiği minyatürler, çoğunluğu İranlı sanatçılar tarafından hazırlanan oldukça değerli eserlerdir. Bayburdi'nin değerlendirmesine göre bu eserler, XV-XVI. yüzyıldan başlayarak devam eden bir sanat üslubunun da takip edilmesine olanak vermektedir. Ayrıca bu eserler Türkiye'de de minyatür sanatının gelişimi açısından önemli yere sahiptir.⁵³⁸

---

⁵³⁷ Münif Okutur, «Nur al-Din Abdal-Rahman Cami: Hayatı ve Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Yazma Nüshalarının Tavsifi», Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi, 1973

⁵³⁸ Akram Amini (Bayburdi), «Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bulunan Nur al-Din Abd ar-Rahman Camî'nin Eserlerindeki Minyatürlerin Üslûp Gelişmesi», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, 1979

Adem Uzun

“Baharistan’a Göre Sözdizimi”

Hazırlamış olduğu tezde Abdurrahman Câmî’nin Bahâristân adlı eserinin cümle yapısını incelemiştir.⁵³⁹

Ahmet Çakır

Risâle-i Mûsikî

Abdurrahman Câmî’nin Risâle-i Mûsikî adlı eserinin içeriğini incelemiş ve günümüz müzik terimleri ve yöntemiyle sunmuştur. Ahmet Çakır, Câmî’nin eserinin içeriğindeki müzik nazariyatı bilgilerini iki makale halinde ele almıştır. Birinde makam bilgisine ilişkin bilgiler⁵⁴⁰ ve diğerinde usul bilgisine ilişkin bilgiler⁵⁴¹ değerlendirilmiştir.

Ahmet Çakır’ın değerlendirmesine göre, Câmî’nin Risâle-i Mûsikî adlı eserindeki müzik ile ilgili görüşleri Abdulkâdir Merâği ve Safiyyuddîn Urmevî’nin müzik hakkındaki görüşlerinden yer yer ayrılmakla birlikte genel olarak aynı

---

⁵³⁹ Adem Uzun, «Baharistan’a Göre Sözdizimi», Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, 1998

⁵⁴⁰ Ahmet Çakır, «Abdurrahman Nûreddîn el-Câmî’de Diziler», **EKEV Akademi Dergisi**, VII. , sayı. 17, 2003, s. 163–179.

⁵⁴¹ Ahmet Çakır, «Abdurrahman Nûreddîn el-Câmî’de Usûller», **EKEV Akademi Dergisi**, X. , sayı. 26, 2006, s. 157–164.

Recep Demir

“Hatayi-i Tebrizi ve Molla Cami’nin Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme”

Recep Demir, Abdurrahman Câmî’nin Yûsuf ve Züleyhâ adlı mesnevisini, Hatayî-i Tebrîzî’nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnesi ile kurgu, motif ve aktarım açısından karşılaştırmıştır.⁵⁴²

Süleyman Uludağ

Nefehâtü’l-üns

Süleyman Uludağ, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nde yayınlanan makalesinde, Abdurrahman Câmî’nin Nefehâtü’l-üns adlı eserini tanıtmıştır. Uludağ bu makalesinde, Nefehâtü’l-üns’ün kaynakları, iççeri, çevirileri ve yayınları hakkında bilgi vermektedir.⁵⁴³

Ömer Okumuş

Baharistan

Ömer Okumuş tarafından yazılan Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedi’sinde yazılan Bahâristan başlıklı makalede, Abdurrahman Câmî’nin Bahârîstân adlı eserinin iççeriği, yayımları ve çevirileri hakkında bilgi verilmektedir.

---

⁵⁴² Recep Demir, «Hatayi-i Tebrizi ve Molla Cami’nin Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006

⁵⁴³ Süleyman Uludağ, «Nefehâtü’-üns», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXII. , 2006, s. 521–522.

Makalede yukarıda bahsedilen Bahâristân'ın Türkçe şerh ve çevirilerinden bazıları sayılmıştır.⁵⁴⁴

Rıza Kurtuluş

Heft Evreng

Rıza Kurtuluş imzalı Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedi'sindeki "Heft Evreng" başlıklı makalede, yedi mesnevisinin içerikleri, yayımları ve çevirileri hakkında bilgi verilmektedir. Makalede bilgi verdiğimiz Türkçe bazılardan da bahsedilmektedir.⁵⁴⁵

İclal Arslan

“Abdurrahman El-Câmî ve El-Fevâidü’z-Ziyâiyye Adlı Eseri”

İclal Arslan, hazırlamış olduğu doktora tezinde Abdurrahman Câmî'nin Arap dili cümle yapısı hakkındaki Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserinin konularını ve dilbilimine yaklaşımını incelemiştir. Bu çalışmada Abdurrahman Câmî ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra bu eserin Osmanlı medreselerinde Arap dili öğretimindeki yeri ve önemine değinilmiştir. Sonraki bölümlerde İbni Hâcib'in Kâfiye adlı eserinin bir diğer şerh edeni olan Rady'ın eseriyle karşılaştırılmış, son olarak Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyyesi'nde takip edilen yöntem ve bu eserden yola çıkılarak Câmî'nin dil ve dilbilim anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁴ Ömer Okumuş, «Bahâristân», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, vol. IV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 470–471.

⁵⁴⁵ Rıza Kurtuluş, «Heft Evreng», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, vol. XVII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 157–158.

⁵⁴⁶ İclal Arslan, «Abdurrahman El-Câmî ve El-Fevâidü'z-Ziyâiyye Adlı Eseri», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008

Süleyman Çaldak

“Câmî'nin el-Kasîdetü'l-hamriyye Şerhi”

Süleyman Çaldak, Abdurrahman Câmî'nin Levâmi' yahut Şerh-i Kasîde-i Hamriyye adıyla bilinen eseri hakkında daha sonra basılan bir sempozyum bildirisi sunmuştur. Bu bildirisinde Çaldak, Câmî'nin şerhinin yöntemi ve içeriği üzerinde durmaktadır. Çaldak, ayrıca Abdurrahman Câmî'nin Levâmi' adlı eserinin, klasik şerh eserleri için örnek bir eser olduğu ifade ediliyor.

Süleyman Çaldak ayrıca bildirisinin ilk dipnotunda bir açıklama yapmakta ve bu şerhin Anadolu sahası hamriyye şerhlerine etki ettiğini, İdris-i Bitlisi'nin, İsmail Rusuhî Ankaravî'nin ve Salahaddîn Uşşâkî'nin Hamriyye şerhlerinin Câmî'nin bu eserine dayandığını ifade etmektedir.⁵⁴⁷

Mustafa Öz

Şevâhidü'n-nübüvve

Mustafa Öz, Abdurrahman Câmî'nin Şevâhidü'n-nübüvve adlı eseri hakkında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yayınlanmış bir makale yazmıştır. Mustafa Öz bu makalesinde, Şevâhidü'n-nübüvve içeriğinden bahsedip, bu bilgileri tarihi ve dini bakımdan değerlendirmekte, ayrıca eserin bazı yazma ve basma nüshlarından, çevirilerinden bahsedilmektedir.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁷ Süleyman Çaldak, «Câmî'nin el-Kasîdetü'l-hamriyye Şerhi», **Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu 15-16 Mayıs 2009**, Ankara, Adıyaman Üniversitesi-Tübitak-Anı Yayıncılık, 2009, s. 173–182.

⁵⁴⁸ Mustafa Öz, «Şevâhidü'n-nübüvve», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXIX. , 2010, s. 19–20.

1.11. Câmî'nin Eserlerinin Türkiye'deki Yazma Nüshaları

Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin Dünyanın her tarafına yayılmış yazma nüshalarının tam bir listesini oluşturmak çok zor olduğu gibi Türkiye kütüphanelerinde yer alan binlerce eserinin tam listesini oluşturmak da ayrıca bir çalışma konusu olacak durumdadır.

Bu nedenle biz burada Abdurrahman Câmî'nin yazma eserlerinin tam listesini oluşturmak yerine, eserlerinin belli başlı kütüphanelerdeki mevcudundan yola çıkarak ne kadar bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız.

Bu değerlendirme için Câmî'nin çağından başlayarak her dönemde Osmanlı ve Türkiye coğrafyasının kültürel merkezi durumunda olan İstanbul'da bulunan yazma eser kütüphanelerindeki önemli koleksiyonları taradık. Taradığımız koleksiyonlardan eser sayısı ve çeşitliliği bakımından en fazla olan dört kütüphanenin verilerinin genel durumu yansıtacağını düşündük.

Bu verileri oluştururken bilgisayarlı yahut kartoteks kataloglarını kullanmayıp, bilimsel ölçütlerle hazırlanmış katalogu varsa buraya yoksa bizzat nüshaları kullandık. Bu nedenle buradaki veriler uzun çalışmalar sonucu oluşturulmuş sağlam bilgilerdir.

Bu veriler için barındırdığı eser çokluğu ve çeşitliliği ve kütüphanenin geçmişi nedeniyle aşağıdaki dört kütüphaneyi seçtik.

- 1) Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı
- 2) Topkapı Kütüphanesi,

Emanet,

Emanet Hazinesi,

Revan,

Yeniler

III. Ahmet Kitaplıkları

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi de eser yoğunluğu bakımından oldukça zengin olmasından ötürü taramak istediğimiz kütüphane idi. Ancak çalışmamız sırasında kapalı olduğundan ayrıntılı inceleme yapamadık.

Söz konusu kütüphanelerde tespit ettiğimiz Câmî'nin yazma nüshalarını toplu değerlendirmesinden şu sonuçlar çıktı.

Şekil 3- Kütüphanelere Göre Câmî'nin Eserlerinin Yazma Nüshalarının Sayıları

KÜTÜPHANE	BÖLÜM	ESERİN ADI	Toplam
Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	Behâristân	3
		Çihl Hadîs	3
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
		Eşi'tü'l-lema'ât	1
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	7
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	7
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	2
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	4
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	6
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	7
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	4
		Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	3
		Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
		Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	2
		Levâyah	2
		Nakdu'n-nusûs	2
		Nefehâtü'l-üns	10
		Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
		Risâle-i Nâiyye	1
		Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
		Şerh-i Bahâristân-ı Câmî	1
		Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî	1
		Şerh-i Fusûsu'l-hikem	1
		Şerh-i Muamma-yi Câmî	1

		Şevâhidü'n-nübüvve	10
		Tefsîrü'l-Kur'ân	3
		Toplam Ayasofya	85
Toplam Süleymaniye Kütüphanesi			85
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	Behâristân	1
		Çihl Hadîs	1
		Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	6
		Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât	1
		Eşî'etü'l-lema'ât	1
		Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	2
		Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
		Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
		Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
		Kitâb-i Sârf	1
		Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	1
		Levâyah	2
		Nakdu'n-nusûs	1
		Nefehâtü'l-üns	2
		Risâle fi'l-vücûd	1
		Risâle-i Arûz	1
		Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
		Risâle-i Mûsikî	1
		Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	1
		Risâle-i Münşeât	1
		Risâle-i Nâiyye	1
		Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1
		Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
		Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)	1
		Sohenân-i Hâce Pârsâ	1
		Şerh-i Fusûsu'l-hikem	1
		Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)	1

	Şevâhidü'n-nübüvve	1
	Tefsîrü'l-Kur'ân	1
Toplam Ahmed III		42
Bağdat Köşkü	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	2
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam Bağdat Köşkü		8
Emanet Hazinesi	Çihl Hadîs	1
	Eşi'tetü'l-lema'ât	1
	Munâzaratu'l-cevâhir li-meserreti'l-havâtir	1
	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam Emanet Hazinesi		4
Hazine	Behâristân	1
	Çihl Hadîs	1
	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	5
	Dîvân 2: Vâsîtatü'l-ıkd	2
	Dîvân 3: Hâtîmetü'l-hayât	1
	Dürretü'l-fâhire	1
	Eşi'tetü'l-lema'ât	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	5
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	2
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	4
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	14
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	5
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	4
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	7
	Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
	Kitâb-i Sârf	1

	Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	1
	Levâyah	2
	Nakdu'n-nusûs	1
	Nefehâtü'l-üns	1
	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
	Risâle-i Arûz	1
	Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
	Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye	1
	Risâle-i Mûsikî	1
	Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	1
	Risâle-i Münşeât	2
	Risâle-i Nâiyye	1
	Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	1
	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
	Sohenân-i Hâce Pârsâ	1
	Şerh-i Kasîde-i Câmî	1
	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam Hazine		74
Revan	Behâristân	4
	Çihl Hadîs	5
	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	11
	Dîvân 2: Vâsitatü'l-ıkd	3
	Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât	4
	Eşî'etü'l-lema'ât	2
	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	18
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	5
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	10
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	15
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	12
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	10
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	10
	Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	2
	Kitâb-i Sârf	1
	Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	1
	Levâyah	3
	Nakdu'n-nusûs	1
	Nefehâtü'l-üns	4

	Risâle fi'l-vücûd	1
	Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	1
	Risâle-i Arûz	2
	Risâle-i Asgar der Mua'mmâ	1
	Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
	Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye	3
	Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	2
	Risâle-i Münşeât	2
	Risâle-i Nâiyye	3
	Risâle-i Sagır der Mu'ammâ	2
	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	2
	Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî	1
	Şerh-i Fusûsu'l-hikem	2
	Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)	1
	Şevâhidü'n-nübüvve	4
	Tefsîrü'l-Kur'ân	1
	Tekmile-i Nefehâtü'l-üns	1
Toplam Revan		152
Yeniler	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	2
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	2
	Risâle fi'l-vücûd	1
	Risâle-i Arûz	1
	Toplam Yeniler	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		291
Genel Toplam		376

Şekil 3- Eserlere Göre Câmî'nin Eserlerinin Yazma Nüshalarının Sayıları

ESERİN ADI	KÜTÜPHANE	BÖLÜM	Toplam
Behâristân	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	3

	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		3
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	4
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		6
Toplam Behâristân			9
Çihl Hadîs	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	3
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		3
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Emanet	1
		Hazine	1
Revan		5	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		8	
Toplam Çihl Hadîs			11
Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	6
		Bağdat	1
		Köşkü	5
Hazine		11	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		23	
Toplam Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb			24
Dîvân 2: Vâsitatü'l-ıkd	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Hazine	2
		Revan	3
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		5
Toplam Dîvân 2: Vâsitatü'l-ıkd			5
Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	4
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		6	
Toplam Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât			6
Dürretü'l-fâhire	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Hazine	1

	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Dürretü'l-fâhire			1
Eşi'etü'l-lema'ât	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III Emanet Hazinesi	1
		Hazine	1
		Revan	2
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		5	
Toplam Eşi'etü'l-lema'ât			6
Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	7
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		7
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Revan	1
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		2	
Toplam Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye			9
Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	7
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		7
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	5
		Revan	18
Yeniler		2	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		26	
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr			33
Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	2
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		2
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Bağdat	1
		Köşkü	1
Hazine		2	
Revan		5	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		10	

Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl			12
Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	4
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		4
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Bağdat	1
		Köşkü	4
Hazine		10	
Yeniler	1		
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		17	
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî			21
Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	6
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		6
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Bağdat	1
		Köşkü	14
Hazine		15	
Yeniler	1		
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		32	
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ			38
Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	7
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		7
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	2
		Bağdat	2
		Köşkü	5
Hazine		12	
Yeniler	1		
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		22	
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr			29
Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	4
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		4
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1

		Bağdat Köşkü	1
		Hazine	4
		Revan	10
		Yeniler	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		17
Toplam Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn			21
Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	3
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		3
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Bağdat Köşkü	1
		Hazine	7
Revan		10	
	Yeniler	2	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			21
Toplam Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb			24
Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	2
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			4
Toplam Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ			5
Kitâb-i Sârf	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		
Toplam Kitâb-i Sârf			3
Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	2
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		2
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	1
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			3

	Kütüphanesi		
Toplam Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye			5
Levâyah	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	2
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		2
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	2
		Hazine	2
Revan		3	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		7	
Toplam Levâyah			9
Munâzaratu'l-cevâhir li-meserreti'l-havâtir	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Emanet Hazinesi	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Munâzaratu'l-cevâhir li-meserreti'l-havâtir			1
Nakdu'n-nusûs	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	2
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		2
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
Revan		1	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		3	
Toplam Nakdu'n-nusûs			5
Nefehâtü'l-üns	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	10
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		10
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	2
		Emanet Hazinesi	1
		Hazine	1
Revan		4	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		8	
Toplam Nefehâtü'l-üns			18
Risâle fi'l-vücûd	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Revan	1
Yeniler		1	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		3	
Toplam Risâle fi'l-vücûd			3
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i	Topkapı Sarayı Müzesi	Hazine	1

Nakşibendiyye)	Kütüphanesi	Revan	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		2
Toplam Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)			2
Risâle-i Arûz	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	2
		Yeniler	1
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			5
Toplam Risâle-i Arûz			5
Risâle-i Asgar der Mua'mmâ	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Revan	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Risâle-i Asgar der Mua'mmâ			1
Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
	Revan	1	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			3
Toplam Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)			4
Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Hazine	1
		Revan	3
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			4
Toplam Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye			4
Risâle-i Mûsikî	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			2
Toplam Risâle-i Mûsikî			2
Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	2
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			4

	Kütüphanesi		
Toplam Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ			4
Risâle-i Münşeât	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	2
		Revan	2
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			5
Toplam Risâle-i Münşeât			5
Risâle-i Nâiyye	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
Revan		3	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			5
Toplam Risâle-i Nâiyye			6
Risâle-i Sagır der Mu'ammâ	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
		Revan	2
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			4
Toplam Risâle-i Sagır der Mu'ammâ			4
Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
Revan		2	
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			4
Toplam Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât			5
Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)			1
Sohenân-i Hâce Pârsâ	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III	1
		Hazine	1
Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi			2

Toplam Sohenân-i Hâce Pârsâ			2
Şerh-i Bahâristân-ı Câmî	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
Toplam Şerh-i Bahâristân-ı Câmî			1
Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Revan	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî			2
Şerh-i Fusûsu'l-hikem	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III Revan	1 2
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		3
Toplam Şerh-i Fusûsu'l-hikem			4
Şerh-i Kasîde-i Câmî	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Hazine	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Şerh-i Kasîde-i Câmî			1
Şerh-i Muamma-yi Câmî	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	1
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		1
Toplam Şerh-i Muamma-yi Câmî			1
Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III Revan	1 1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		2
	Toplam Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)		
Şevâhidü'n-nübüvve	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	10
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		10
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III Hazine Revan	1 1 4
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		6
Toplam Şevâhidü'n-nübüvve			16
Tefsîrü'l-Kur'ân	Süleymaniye Kütüphanesi	Ayasofya	3
	Toplam Süleymaniye Kütüphanesi		3

	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Ahmed III Revan	1 1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		2
Toplam Tefsîrû'l-Kur'ân			5
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Revan	1
	Toplam Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi		1
Toplam Tekmile-i Nefehâtü'l-üns			1
Genel Toplam			376

Şekil 3- İstinsah Tarihlerine Göre Câmî'nin Eserlerinin Yazma Nüshalarının Sayıları

İSTİNSAH TARİHİ	ESERİN ADI	Topla m
876	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 876		1
877	Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
Toplam 877		1
877 Muharrem	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
Toplam 877 Muharrem		1
877 Şaban 27	Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	1
Toplam 877 Şaban 27		1
877-895	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 877-895		1
882 Şevval	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
Toplam 882 Şevval		1
883	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 883		1
884	Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	1
Toplam 884		1
887 Ramazan	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
Toplam 887 Ramazan		1
888	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 888		1
889	Eşi'tü'l-lema'ât Şevâhidü'n-nübüvve	1 1

Toplam 889		2
890	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 890		4
890 Şaban 12	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
Toplam 890 Şaban 12		1
892	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 892		5
893	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Nefehâtü'l-üns	1
	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 893		3
897	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 897		8
900	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 900		1
900 Cemaziyelahir	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
Toplam 900 Cemaziyelahir		3
900 Cemaziyevvel	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 900 Cemaziyevvel		2
905	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 905		2

906	Risâle-i Münşeât	1
Toplam 906		1
908	Çihl Hadîs	1
	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
Toplam 908		2
911	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 911		6
912	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 912		5
912 Cemaziyelevvel 3	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	1
Toplam 912 Cemaziyelevvel 3		1
913	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 913		1
916	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
Toplam 916		1
925	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
	Risâle-i Nâiyye	1
Toplam 925		2
926	Behâristân	1
Toplam 926		1
927 Şaban	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 927 Şaban		1
929	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 929		5
930	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1

Cemaziyelahir	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
	Toplam 930 Cemaziyelahir	
931	Çihl Hadîs	1
	Dîvân 3: Hâtimetü'l-hayât	1
	Eşî'etü'l-lema'ât	1
	Nefehâtü'l-üns	1
	Risâle-i Nâiyye	1
	Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	1
	Şerh-i Fusûsu'l-hikem	1
	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 931		8
931 Şevval	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 931 Şevval		1
934	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 934		1
937	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 937		1
942 Muharrem	Çihl Hadîs	1
Toplam 942 Muharrem		1
944	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
Toplam 944		3
945	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Şerh-i Muamma-yi Câmî	1
Toplam 945		2
948	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 948		1
949	Şevâhidü'n-nübüvve	1
Toplam 949		1
950	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 950		1
957	Çihl Hadîs	1
Toplam 957		1
958 Ramazan	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1

	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 958 Ramazan		6
959 Ramazan	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 959 Ramazan		1
960'dan önce	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
Toplam 960'dan önce		2
963	Dîvân 1: Fâtihatü's-şebâb	1
	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 963		2
965	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 965		1
971	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 971		1
973 Safer	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 973 Safer		1
974 Safer	Çihl Hadîs	1
Toplam 974 Safer		1
975	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 975		1
976 Receb	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
Toplam 976 Receb		1
981	Çihl Hadîs	1
Toplam 981		1
982	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
Toplam 982		1
989 Rebiü'l-evvel	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	1
Toplam 989 Rebiü'l-evvel		1
990	Nefehâtü'l-üns	1
Toplam 990		1
991	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 991		1
993	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	1
Toplam 993		1
1002	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1

	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	1
	Toplam 1002	5
1008	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam 1008	1
1009	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam 1009	1
1020 Muharrem	Eşi'tü'l-lema'ât	1
	Toplam 1020 Muharrem	1
1026	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Toplam 1026	1
1041	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam 1041	1
1057	Behâristân	1
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	1
	Toplam 1057	2
1060	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	1
	Toplam 1060	1
1078	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	1
	Toplam 1078	1
Tarihsiz	Behâristân	7
	Çihl Hadîs	5
	Dîvân 1: Fâtihatü'ş-şebâb	15
	Dîvân 2: Vâsîtatü'l-ıkd	5
	Dîvân 3: Hâtîmetü'l-hayât	5
	Dürretü'l-fâhire	1
	Eşi'tü'l-lema'ât	3
	Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye	5
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Çehârom: Subhatü'l-ebrâr	20
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Dovvom: Salâmân u Absâl	6
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Heftom: Hired-nâme-i İskenderî	9
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Pencom: Yûsuf u Züleyhâ	17
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Sevvom: Tuhfetü'l-ahrâr	18
	Heft Evreng, Mesnevî-yi Şeşom: Leylâ ve Mecnûn	9
	Heft Evreng: Mesnevi-yi Evvel: Silsiletü'z-zeheb	14
	Hilye-i Hiyel: Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ	4
	Kitâb-i Sârf	3
	Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye	5
	Levâyah	9
	Munâzaratu'l-cevâhir li-meserreti'l-havâtir	1
	Nakdu'n-nusûs	4
	Nefehâtü'l-üns	12

Risâle fi'l-vücûd	3
Risâle fi'z-zikr (Risâle-i Nakşibendiyye)	2
Risâle-i Arûz	5
Risâle-i Asgar der Mua'mmâ	1
Risâle-i Erkânü'l-hac (Kitâb-ı Menâsikü'l-hac)	2
Risâle-i Fihrist	
Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi İlmi'l-kâfiye	4
Risâle-i Mûsikî	2
Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ	4
Risâle-i Münşeât	4
Risâle-i Nâiyye	4
Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ	4
Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât	4
Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)	1
Sohenân-i Hâce Pârsâ	2
Şerh-i Bahâristân-ı Câmî	1
Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî	2
Şerh-i Fusûsu'l-hikem	3
Şerh-i Kasîde-i Câmî	1
Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr)	2
Şevâhidü'n-nübüvve	7
Tefsîrü'l-Kur'ân	5
Tekmile-i Nefehâtü'l-üns	1
Toplam Tarihsiz	241
Genel Toplam	373

2) BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA CAMİ

Abdurrahman Câmî'nin daha kendi çağında şöhreti Horasan ve Türkistan'dan başka Anadolu ve İstanbul'a kadar yayılmıştı. Câmî'nin yaşadığı XV. yüzyıldan başlayarak Câmî'nin eserleri Osmanlı coğrafyasında iyice tanınmış ve okunur olmuştur. Önceki bölümde Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin Türkiye'deki seyrini takip etmeye çalışmıştık.

Bu bölümde ise Türk kültür ve edebiyat tarihinde Câmî'nin ve düşüncelerinin izlerini ortaya koymaya çalışacağız. XVI. yüzyıldan başlayarak birçok önemli sanat ve bilim adamı çeşitli münasebetlerle Câmî'yi anmış yahut anımsatmıştır.

1.12. Edib ve Şâir Olarak Câmî

Türk edebiyatında Abdurrahman Câmî'nin etkisi üzerine yazılar yazan araştırmacılar bulunmuştur. Önce bu araştırmaları tanıtmak istiyoruz.

Câmî'nin Türk edebiyatçılara etkisinden ilk bahseden araştırmacı Elias John Wilkinson Gibb olmuştur. Gibb, **A history of Ottoman Poetry** adlı klasik türk edebiyatının muhtasar bir tarihi mahiyetinde bir eser yazmıştır. Bu eser aynı zamanda yeni bilim anlayışıyla yazılan ilk Türk edebiyatı tarihi eseridir. Gibb, eserinin başında genişçe bir giriş yazarak Türk edebiyatının genel bir panoramasını çizmeye çalışmıştır.

Gibb'in bu değerlendirmesi çoğunlukla Türk araştırmacılar tarafından abartılı bulunsa da genel değerlendirmesi kabul görmüştür. Gibb'e göre Türk edebiyatının ilk dönemi kendi karakterini oluşturamadan Fars edebiyatını taklitle geçmiştir. Gibb bu taklit dönemini 1450-1600 yılları arası olarak tayin etmektedir. Daha sonra ise taklit döneminden özgün havanın yakalanmasına geçiş vardır.

Gibb'e göre Câmî'nin Türk edebiyatına etkisi işte bu taklit döneminde yoğun olarak hissedilmektedir.

Ona göre bu doğu etkili dönemde takip edilen iki ekol ve iki isim söz konusuydu. Ali Şir Nevâî'nin temsil ettiği lirik ekol ve Câmî'nin temsil ettiği romantik ekol.

Aslında klasik Osmanlı tezkireciliğinde Nevâî üslubundan bahsedenler vardır. Ancak bu tezkirelerde bu dönemi ikiye ayırıp Câmî'yi Nevâî ile birlikte bir başka ekol temsilcisi olarak sayan olmamıştır.

Gibb'e göre Câmî bütün ihtişamıyla Türk edebiyatını etkisi altına almıştır. Fakat bu durum, bir yüzyıldan fazla devam etmesine karşın özgün bir üslubun çıkışına engel olmamıştır.

Câmî'nin Nevâî üzerindeki etkisini de dikkate alacak olursak bir dönem edebiyatının başat etkileyeninin Câmî olduğu sonucuna varmış oluyoruz.

Ancak bahsettiğimiz gibi Gibb'in bu değerlendirmesini abartılı ve ön yargılı kabul edip eserini çok dikkate almayan Türk araştırmacıları vardır.

Onlara göre ise Gibb'in söylediği gibi XV ve XVI. yüzyılda Türk edebiyatı tamamen taklitle eser üretmiyordu. Hatta aksine bu dönemde özgün tavrını ortaya koyan büyük şairler de çıkmıştır.

Bütün bu tartışmalar ancak kapsamlı araştırma ve incelemelerle sonuca varabilir.

Bizim burada yapacağımız inceleme yalnızca Câmî ile sınırlı kalacaktır. Ancak Câmî'nin ne ölçüde taklit edildiği, yahut Türk edebiyatının gelişmesinde nasıl bir rol icra ettiğini ortaya koymak Türk edebiyatının özgünlüğü tartışmasını da aydınlatabilecektir.

Gibb'in değerlendirmesi bir ölçüde doğru olsa bile öyle sanıyoruz ki Fars şiirinden bağımsız olarak bir başka Osmanlı-Türk edebi geleneği de XV. yüzyılda oluşmuş ve artık Türk-Rum zevkinden bahsedilir, hatta bu Horasan'da bile bilinir olmuştur.

Zira Ahmet Paşa ile ilgili Câmî'nin de kahramanlarından olduğu bir olay bunu göstermektedir.

Buna göre, Alî Şîr Nevâî ve Abdurrahman Câmî'nin de bulunduğu bir mecliste Horasan şairlerinin ne kadar maharetli olduklarından bahsedildiğinde Câmî itirazla Anadolu'da da çok güzel şiir yazarlar bulunduğunu söyler. Bu dediği çok tereddütle karşılanır, bununla birlikte meclisteki birinin Anadolu'dan gelme olduğu öğrenilince Anadolu şairlerinden bir şiir okuması istenir. O kişi de Ahmet Paşa'nın .... matlalı gazelini okur. Bunun üzerine Câmî vecde gelip raks etmeye başlar. Böylece diğerleri de Anadolu şairlerinin maharetine kani olurlar.

Bu rivayete her ne kadar doğu kaynaklarında rastlanmıyorsa da rivayetin doğruluğu muhtemel kabul edip bu durumu da Batı/Anadolu Türk edebiyatı şahsiyetinin doğu edebiyatı kaynaklarında tanınmamasına bağlayabiliriz bunu.

Batı/Anadolu Türk edebiyatının önemli kişiliklerinden Ahmed Paşa'nın adının ve şiirlerinin XV. yüzyılda Horasan'a varmış olması, klasik Türk edebiyatının bu dönemde tam da Alî Şîr Nevâî ve Câmî'yi tamamen taklitle başladığı düşüncesine çok uygun değildir. Taklit söz konusu olsa bile en azından bundan önceki Fars edebiyatı şahsiyetlerinin örnek alınması da söz konusu olmalıdır.

Kanaatimizce Fars edebiyatı ve Arap Edebiyatı, Türk edebiyatı için sürekli bir kaynak olma özelliğini göstermiş olmakla birlikte bu edebiyatçılardan bazılarının daha ön plana çıkması tamamen kültür uyuşmasıyla ilgili olmalıdır.

Yani tasavvuf kültürünün ağırlıklı olduğu Osmanlı toplumunda eserlerini ve şiirlerini tasavvuf çerçevesinde oluşturan Câmî diğerlerinden daha yakın bulunmuş olmalıdır. Ayrıca yukarıda anlatılan olaylardan hareketle Câmî'nin, Türk kültürüne ve toplumuna da ilgisiz kalmamış olması da kendisine ayrıca ilgi duyulmasını sağlamış olduğu da söylenebilir.

Bunun yanında Câmî'nin eserlerinde görülen iki özellik sanatçı ve bilim adamlarını Câmî'yi takip etmeye itmiş olmalıdır. İlk olarak Câmî, eserlerini çoğunlukla bir geleneğin devamı olarak yazmış, kendisinden önce o konuda yahut tarzda yazanları zikretmeyi ihmal etmemiştir. Ayrıca Câmî yazmış olduğu teorik eserlerle başkalarının zor ve karmaşık olan izahlarını daha kolay ve anlaşılır hale getirmiştir.

Bu iki özelliğin Câmî'ye karşı ilgiyi artırdığını düşünüyoruz. Zira Câmî, kendisi olmak dışında büyük bir kültür birikiminin de temsilcisi olmuştur. Yani Câmî'den önceki birinin eserini okuyan yalnızca bu eser sahibini okumakta, Câmî'yi okuyan ise öncekileri ve daha fazlasını okumuş olmaktadır.

Bir başka nokta da Câmî'nin Fars edebiyatının klasik çağının son temsilcisi ve sebk-i Hindî olarak adlandırılan üslubun özelliklerinin ilk görüldüğü kişi olması olmalıdır.

Türk edebiyatında sebk-i Hindi üslubu ve bu üslupta yazan Fars edebiyatı şairleri oldukça çok rağbet gördüğüne göre, Türk toplumunun estetik zevkinin buna uygun oluşuna karar verebiliriz. Bu durumda bu üslubun ilk işaretlerinin görüldüğü Câmî'nin de ayrıca kabul görmesi doğal olmalıdır.

Türk edebiyatında Câmî'nin edebiyatçı olarak iki yönden, gazel ve mesnevi formlarında yani şair olarak ve ikinci olarak **Nefehâtü'l-üns** ve **Bahâristân**'ıyla biyografi yazıcılığı ve nesir alanında yol gösterici olduğu anlaşılıyor.

1.1.10. Tezkire Yazarı Olarak Câmî

Türk edebiyatında yazılan ilk tezkirelerin hemen tamamında Câmî'nin **Bahâristân** adlı eseri zikredilir ve bu eserin şairlerden bahsedilen kısmının örnek alındığı dile getirilir. Bunun yanında suffilerin yaşam öyküsü ve kerametlerini ele alan Nefehâtü'l-üns adlı eseride tasavvuf şahsiyetlerinin biyografilerini yazmada örnek/öncü olmuştur. Hem şair hem mutasavvıf yaşam öykülerini ele alan ilk eserlerde Câmî'nin adı anılmışken, daha sonraki dönemlerde Câmî'nin adının anılmaması dikkat çekmektedir. İlk dönemlerde Türk edebiyatından örnekler bulunmadığından Câmî'yi örnek alan yazarlarımız, daha sonraki dönemlerde Türk edebiyatı eserlerini örnek almışlar ve bu yazarların adını anmışlardır. Ancak şu konuyu vurgulamalıyız: Biyografi yazıcılığında her ne kadar Câmî'nin eserini örnek aldığı söyleyen aşağıda bahsedilecek Türk edebiyatı yazarları varsa da bunların eserleri incelendiğinde Câmî'den içerik ve yöntem bakımından uzak kaldıklarını görmekteyiz. İçerik olarak başka yer ve dönem kişiliklerini konu edinmeleri nedeniyle ayrışmaları anlaşılabilir. Ancak, yöntem ve üslup olarak da pek takip etmediklerini görmekteyiz. Abdurrahman Câmî'nin adını da anarak tezkirecilikte onu örnek alan yazarları ve eserlerini aşağıda sunuyoruz.

1. *Sehî Bey* (ö. 955/1548)

Türk edebiyatında bilinen ilk şair tezkirecisi Sehî Bey⁵⁴⁹ Câmî'yi kendi eseri için örnek eserlerden saymıştır. Sehî Bey, 945/1538 yılında yazdığı ve **Heşt Bihişt** adını verdiği eserinin⁵⁵⁰ girişinde, Câmî'nin **Bahâristân**'ını, Devletşâh-ı Semerkandî'nin **Tezkiretü's-şuarâ**'sını ve Ali Şîr Nevâyî'nin **Mecâlisü'n-nefâis**'ini incelediğini, bu eserleri örnek alarak eserini sekiz bölüm halinde oluşturduğunu dile getirmektedir.⁵⁵¹

Sehî Bey'in, Câmî'nin eserinin örnekliliği hakkında söyledikleri daha açıklayıcıdır. Sehî Bey, eserinde Câmî'nin Bahâristân'ının sekizinci ravzasında şair yaşam öykülerini anlatışını övmekte, kendisinin de onun gibi anlatacağını beyan etmektedir. Ayrıca eserini sekiz bölüm halinde işlemesini de yine Bahâristân'la ilişkilendirerek açıklar.⁵⁵²

2. *Âşık Çelebi* (ö. 979/1572)

XVI. yüzyılın önemli şair ve yazarı Âşık Çelebi,⁵⁵³ 976/1569 yılında yazdığı **Meşâiru's-şuarâ** adlı tezkiresinin⁵⁵⁴ girişinde, bu eserinin Câmî'nin

---

⁵⁴⁹ Rıdvan Canım, «Sehî Bey», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXVI (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 316–317.

⁵⁵⁰ Günay Kut, «Heşt Bihişt», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XVII (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998), 273.

⁵⁵¹ Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*, ed. Mustafa İsen (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 14.

⁵⁵² Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*, ed. Mustafa İsen (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 14; Müstakim-zâde Süleymân Sa'ededdîn, *Tuhfe-i Hattâtîn*, ed. İbnülemin Mahmut Kemal İnal (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 5.

⁵⁵³ Günay Kut, «Âşık Çelebi», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c III (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 549–550.

⁵⁵⁴ Orhan Şaik Gökyay, «Meşâiru's-şuarâ», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXIX (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 355–357.

Bahâristân adlı eserinin takipçisi olduğunu söylediği gibi, eserinin içeriğinde de yer yer Abdurrahman Câmî'den ve eserlerinden bahsetmektedir.

Âşık Çelebi, eserinde Câmî'nin **Şevâhidü'n-nübüvve** adlı eserinde geçen bir olayı nakletmektedir. Câmî'nin aktardığı olay şudur: Ünlü Arap şairi Di'bil-i Huzâî, güzel bir kasidesine karşılık İmam Ali Rıza ve Halife Memûn'dan hediyeler alıp Irak'a giderken yolunu soyguncular keser. Di'bil, soygunculara okudukları şiirin kendine ait olduğunu söyler, biraz konuştuktan sonra bunu ispat eder ve ellerinden kurtulur.⁵⁵⁵

Ayrıca Aşık Çelebi, iki kez de Abdurrahman Câmî ve **Bahâristân** adlı eserini şu şekilde övmektedir:

*"Bu ecluden şuarânun melikü'l-keâmı bezm-i belâgatiün rind-i dost-kâmî-âşâmı ya'ni Monla Câmî şiir vâsfında **Bahâristân**'nda ki bahâristân-ı âlem ana nisbet hâristândur, dimişdür ki ..."*⁵⁵⁶

*"... tabl-giran-ı ma'rifetin dost-kâmî-âşâmı Monla Cami Baharistan'da bunlar yadına mahsus itdügi bir babı ki ol ni'me'l-meab ve bu ni'me'l-bâb ve inde üli'l-elbâb ..."*⁵⁵⁷

Aşık çelebi Mü'min adlı şairin kendini beğenmişliğini yererken de şu ifadeleri kullanıyor:

*"... Hodbînlikden Câmî karındaşumuz ve Hâfız sebakdaşumuz diyü selefi yâd eylemekde mütekebbirane idi. ..."*⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, ed. Filiz Kılıç (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010), I: 171.

⁵⁵⁶ A.g.e., I: 176.

⁵⁵⁷ A.g.e., I: 243.

⁵⁵⁸ A.g.e., I: 372.

Âşık Çelebi her ne kadar eserinin girişinde Câmî'yi takip ettiği kişi olarak ansa da bu takip şairlerin yaşamını ve şiirlerini yazan bir eser oluşturma fikri bakımından olmalıdır. Bunun dışında büyük bir benzerlik görülmemektedir.

3. Latîfî (ö. 990/1582)

Latîfî,⁵⁵⁹ **Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ** adını verdiği ve 953/1546 yılında tamamladığı tezkiresinde Câmî'yle birlikte Nevâyî ve Sehî Bey'i de örnek aldığını ifade etmektedir.⁵⁶⁰ Latîfî'nin anlattığına dostu Zaiî, bir gün elinde Câmî'nin Bahâristan'ı ile Ali Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-nefâyis adlı eseri olduğu halde yanına gelir, Latîfî'ye bu eserler gibi Anadolu şairlerini anlatan bir eser yazmasını teklif ve telkin eder. Latîfî de bu teklif üzerine **Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ** adlı eserini yazmaya başlar.⁵⁶¹

Latîfî'nin tezkiresi düzen ve üslup olarak Câmî'nin Bahâristân'ına benzememekle birlikte şairlerin yaşamından ve şiirlerinden bahsetme fikri ve geleneğinin başı olması bakımından örnek olarak zikredilmiştir. Latîfî, eserini yeni baştan düşünerek düzenlemiş, yer verdiği şairler alfabetik sırayla dizmiştir. Ayrıca yer yer serpiştirdiği sosyal gözlemler ve eleştiriler de orjinaldir.

Latîfî, eserinin yazılış sebebi dışında içerisinde de çeşitli münasebetle Câmî'nin adını anmaktadır. Bu anışlar çoğunlukla ya bir şair övülürken yapılan benzetme yahut bir şairin kendini beğenmişliğinde büyük şairler kadar ya da onlardan ileri oluşunu ifade edişine karşı çıkışta geçmektedir.

Örneğin beğenmediği bazı şairler hakkında çok ağır eleştirilerde bulunak Câmî'yi, Nizâmî'yi dikkate almadıkları yönünde şu sözlerle şikayette bulunmaktadır:

---

⁵⁵⁹ Ahmet Sevgi, «Latîfî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXVII (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003), 111–112.

⁵⁶⁰ Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, ed. Rıdvan Canım (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000), 13.

⁵⁶¹ A.g.e., 16.

"... her nâdân u nâhalef gâret-ger-i ma'ânî-i dîvân-ı selef olup
... kendüye gurûr virür ve bîkr-i fikre kâdir oldum diyü birgu âletiyile
gerdege girür ... zu'm u pindâr u istiğnâ ve istikbârla ne Şeyh Câmîye
ve ne hod Nizâmî'ye kâyil olup baş egerler."⁵⁶²

Latifi bir kısım şairlerin kendilerini Acem büyük şairleriyle
ölçüştürdüklerinden şikâyetle de

"... kanı muâdil-i Nizami, kanı mûmâsil-i Hazret-i Câmî ve
kanı mânend-i Hazret-i Şeyh Sa'di ve kanı emsâl-ı Hocendî ..."

saymasından bahsediyor.⁵⁶³

4. Hüseyin Vassâf (ö. 1929)

XX. yüzyıl tasavvufçu yazarlarından Hüseyin Vassâf,⁵⁶⁴ daha önce
bahsedildiği üzere çok sayıda tasavvuf büyüğünün yaşam öyküsünü anlattığı **Sefîne-i
Evliyâ** adlı eserinin⁵⁶⁵ girişinde bu eserini Câmî'nin **Nefehâtü'l-üns**'ünü takip
ederek yazmış olduğunu ifade etmektedir.⁵⁶⁶

Hüseyin Vassaâf, 1924 yılında tamamladığı⁵⁶⁷ bu eserinde Abdurrahman
Câmî'yi de ayrı bir başlık altında anlatmıştır. Hüseyin Vassâf, Abdurrahman
Câmî'nin yaşam öyküsünü, genel hatlarıyla birinci bölümde bahsettiğimiz

---

⁵⁶² A.g.e., 96.

⁵⁶³ A.g.e., 580.

⁵⁶⁴ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, «Hüseyin Vassâf», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XIX (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 18–19.

⁵⁶⁵ Hür Mahmut Yücer, «Sefîne-i Evliyâ», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXVI (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 303.

⁵⁶⁶ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, ed. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), I: 38.

⁵⁶⁷ Yücer, «Sefîne-i Evliyâ».

kaynaklarda verilen bilgiler çerçevesinde anlatmıştır. Ayrıca Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin listesini de vermiştir. Bu eserler listesini hangi kaynağa dayanarak oluşturduğunu belirtmemekte, ancak eserler listesinin çok az eksikliklerle doğru olduğu gözlemlenmektedir.⁵⁶⁸

Hüseyin Vassâf, büyük velilerden saydığı Abdurrahman Câmî hakkında bazı menkıbeleri de anlatmaktadır. Bu menkıbelerin bir kısmı Câmî'nin eserlerinden, bir kısmı da **Reşehât-ı Aynu'l-hayât** yahut **Letâyifu't-tevâif** gibi eserlerden alınmıştır.

Ayrıca Hüseyin Vassaf, bazı diğer kimselerin biyografilerini verirken de yer yer Câmî'den, eserlerinin, şerh ve tercümelerinden bahsetmiştir.

1.1.11. Şâir Olarak Câmî

Abdurrahman Câmî, yazdığı binlerce beyit tutarındaki şiirleriyle oldukça yetkin bir şair olarak tanınmıştır. Abdurrahman Câmî'nin yaşadığı dönemde Fars edebiyatında gazelciliğin ön planda ve mesnevi yazımında azımsanmayacak denli önemli idi. Bu dönem şiir anlayışı genel olarak sebk-i Irâkî adıyla anılmaktadır. Bu dönem şiirine bu adın verilmesi, bu dönem ve tarz şairlerinin daha çok bugünkü İran'ın güney vilayetlerinde bulunmalarından ötürüdür. Bu bölgeler de o dönemde Irak-ı Acem adıyla bilinmekteydi. Her ne kadar bölge olarak Irak değil Horasan bölgesinden ise de edebiyat sınıflandırmasında dönem ve üslup olarak Irak üslubunun geçerli olduğu dönemde olduğundan Irak üslubu şairlerine katılmaktadır.⁵⁶⁹

Bunanla birlikte Câmî klasik Fars şiirinin son büyük şairi sayılmakta, bunun için de Hâtemü'ş-şuarâ lakabı ile tanınmaktadır.

---

⁵⁶⁸ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 136–140.

⁵⁶⁹ Derya Örs, «Şiir, Fars Edebiyatı: Üslup ve Tarihi Dönemler», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXIX (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 154–155.

Abdurrahman Câmî gerçekten de önceki şairlerin açtığı yolun takibi ve döneminin geçerli tarzını kullanımı bakımından tam bir klasik şair görünümündedir. Eserlerinde yer yer şiire ilişkin değerleri de klasik şiir anlayışını gösterir türden ifadelerdir.

Abdurrahman Câmî, önceki bölümde çeviri ve şerhleriyle birlikte tanıtılmış olan Bahâristân adlı eserinin şairlerden bahseden yedinci bölümünde ilk önce şiir hakkında bilgi ve şiirin tanımını vermektedir. Oldukça dikkatli ve bilimsel üslupla sunulan bu kısımda verilen bilgilere göre şiire iki farklı yaklaşım vardır. Câmî'nin aktarımıyla “eskiler” (mütekaddimîn), şiiri “ister yalan ister doğru olsun, ister inanılsın ister inanılmasın, dinleyeni bir şeye çekmek ya da ondan itmek için onun zihninde hayali şeyler canlandıran söz” olarak görmüşlerdir. Yine Câmî'nin anlatımıyla “sonrakiler” (müteahhirîn) ise şiiri “ister doğru ister yanlış olsun, ister hayali olsun isterse olmasın ölçülü ve uyaklı söz” olarak görmektedirler.⁵⁷⁰

Aslında önceki tanım Yunan felsefecileri ile ilk dönem Arap şairlerinin şiir anlayışını yansıtmaktadır. Zira Aristo Poetika adlı kitabında şiirin “hayali söz” olduğunu açıkça belirtmektedir. Ayrıca eski arap şairleri de şiirlerinde vezin ve kafiye için belli kurallar getirmemekte, bütün bunları tamamen kendi arzularınca şiirlerinin ifade gücünü artırmak için kullanmaktaydılar.⁵⁷¹

Sonrakilere ait olarak verilen ikinci tanım ise klasik İslam bilimlerinin yaygınlaşması sonrasındaki felsefecilerle geç dönem Arap şairlerinin şiir anlayışını ifade etmektedir.⁵⁷² Zira klasik İslam bilimlerine paralel olarak Arûz ve kâfiye⁵⁷³ bilimleri de gelişmiş, şiir artık bunlarsız olmaz hale gelmişti.

---

⁵⁷⁰ Nüreddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, *Bahâristân va Resâ'il-i Câmî: Muştemil ber Risâleh'hâ-yi Mûsikî, 'arûz, Kâfiye, Çihil Hadîs, Nâ'îyye, Lavâmî', Şerh-i Ta'îyye, Levâiyih va Ser'rişte*, ed. A'lâhân Efsâh-zâd Efsâh-zâd, Muhammedcân Omerof, ve Ebûbekr Zuhûriddîn (Tahran: Mîrâs-i Mektûb, 1378), 122.

⁵⁷¹ İsmail Durmuş, «Şiir», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXIX (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 144–154.

⁵⁷² A.g.e.

Bu arada Fars edebiyatının ilk ve klasik dönemlerinin de bu ikinci şiir anlayışına bağlı kaldığını belirtmeliyiz.

Câmî de bu tanımları verirken açıkça belirtmemekle birlikte şiir tanımında “sonrakiler”in tanımını benimser görünmektedir. Bu düşüncemizi destekleyen Bahâristân’da geçen bu tanımdaki ifadelerinden başka da Hired-nâme-i İskenderî adlı mesnevisindeki şu beyit de desteklemektedir.

سخن مایهٔ سحر و افسون بود   به تخصیص وقتی که موزون بود

“Şiir büyü ve afsun kaynağıdır, özellikle de ölçülü olduğunda”

Aslında bu anlayış Câmî’nin de belirttiği gibi kendisine has değil, yüzyıllar öncesinden başlayıp artık klasikleşen bir şiir anlayışıdır. Ancak şiire getirilebilecek en kapsamlı iki yaklaşımı bu kadar öz ve açık bir şekilde ifade edip birbiriyle karşılaştırması Câmî’nin yazdıklarını önemli kılmaktadır.

Kanaatimizce Câmî’nin şiir anlayışı tam ‘klasik’ şiir anlayışıdır. Zira Câmî burada zikretmemekle birlikte vezin ve kafiye dışında belagat biliminin geliştirdiği bütün imkânları eserlerinde kullanmış, söz sanatlarına da ayrıca önem vermiştir.

Bununla birlikte değişik mazmunlar ve ince hayaller bulmak için de uğraşmış görünmektedir. Bunun için Câmî’nin yukarıda bahsedilen şiir tanımlarından hayal unsurunu önemseyen anlayışı da pek yadsıdığı söylenemez.

Genel olarak Câmî’nin şair olarak kendini klasik şiir içerisinde gördüğü ve gösterdiği anlaşılıyor. Klasik şiir anlayışının sonucu olarak şiiri nazım olarak anlamakta, bu anlayışın sağladığı bütün nazım imkânlarını, yani nazım biçimlerini, türlerini ve formlarını kullanmaktadır.

---

⁵⁷³ İsmail Durmuş, Mürsel Öztürk, ve İskender Pala, «Kafiye», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXIV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 149–153.

Bunun dışında Hicabi Kırılmgıç'ın da belirmiş olduđu⁵⁷⁴ Câmî'nin şiire dair iki açıklaması daha vardır. Ancak bunlardan bir tanesi şiirden çok şiir sanatından çok belagat bilimiyle, diğeri de ahlakla ilgilidir.

Câmî, şairin sözlerinin açık ve berrak olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre açık ve anlaşılır yazılan şiir sevilip okunacak, böyle olmayan ise okunmayacak, yazanı da unutulacaktır. Kanaatimizce bu husus şiir sanatına ilişkin olmayıp genel olarak belagat ilmine dair sayılmalıdır. Buna dair düşünceyi paylaşmayan hemen hiç kimse olmadığı gibi bu konuda ayrışan şiir anlayışı da yoktur.

Câmî'nin şiire dair olması gerektiğini belirttiğı ikinci şey ise doğru şeyler yazmak ya da dalkavukluktan uzak olmaktır. Câmî'ye göre şiirde birisini övmek amacıyla yalan yanlış şeyler söylenmemeli, dalkavukluk edilmemelidir. Kendisinin övgü şiiri yazmasından ve övgü şiiri yazan bütün şairlere kötü gözle bakmamasından aslında övgü şiirine karşı duruşunun olmadığı, bunu yalan sözlerle ve aşırıya kaçarak yapanları yadırgadığı anlaşılmaktadır. Câmî'nin şairde olmasını istediğı bu doğruluk/dürüstlük vasfında yine şiir sanatına ilişkin olmayıp ahlaki bir mesele olduğunu düşünüyöruz.

Son olarak kanaatimizce Câmî'yi kendinden önceki şairlerden farklı bir şiir anlayışı ya da tarzı takip ettiğine dair hiçbir kayıt yoktur. Aksine yukarıda anlatıldığı üzere Câmî de şiire dair klasik yaklaşımları bilerek ve isteyerek takip etmiştir.

Fars edebiyatı tarihi içerisinde Abdurrahman Câmî bahsettiğimiz üzere Hâtemü'ş-şuarâ olarak adlandırılmakla birlikte son yüzyıldaki bazı yazarlar Câmî'nin şiirine yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır.

Melikü'ş-şuarâ Behâr, Abdülhüseyn Zerrîn-kûb, Necîb Mâyil Herevî, Şefîî Kedkenî gibi yazarlar Câmî'ye iki yönde eleştiride bulunmuşlardır. Câmî'nin

---

⁵⁷⁴ Hicabi Kırılmgıç, «Câmî'nin Şiir Görüşü», *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* (Yaz 2001): 19–33.

eskilerin tekrarından öteye geçemediklerini, oldukça uzun yazdığı yönünde eleştiride bulunmaktadır.⁵⁷⁵

Kanaatimizce Câmî'ye yöneltilen bu iki eleştiri de doğru ve fakat haksızdır. Zira klasik şiirin kendi çağında temsilcisi olmak dışında bir iddiada bulunmayan şaire yenilikten yoksun eleştirisi yersizdir. Üstelik yenilik mesela Hâfız için aranmazken Câmî'de aranması gereksizdir. Klasik şiir belli kalıplar içerisinde kendi kişiliğini göstermektedir. Klasik şair de bu kalıplara ne kadar uyabiliyorsa o kadar başarılı, bu kalıplar içerisinde yazdıklarında ortak bir yaklaşım sezilebiliyorsa da özgün olur. Aksi halde klasik şairlerden değişik bir şey beklemek pek haklı gözükmemektedir. Hele bazı klasik şairleri kalıplara uyduğu için övüp bir diğerini tam bu nedenle yemek tutarsızlıktır.

Câmî'nin uzun uzadıya çok şey yazdığı da doğrudur. Fakat bunun eleştiri konusu yapılması da yine tek yönlüdür. Zira klasik edebiyat döneminde şairler yalnızca eserlerinin niteliği ile değil niceliği ile de övünmüşlerdir. Son dönem yazarları da Firdevsî, Nizâmî gibi şairleri yazdıklarının çokluğu nedeniyle hayranlık dolu ifadelerle anmışlardır. Firdevsî, Şehnâme adlı eserinin uzunluğu ile övünürken, Nizâmî beş ayrı mesnevi yazışıyla takdir edilmektedir. Başka bir çok şair de beyit gazel ve beyit sayılarına göre büyük ve küçük sayılabilmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler sonucunda Câmî'nin tam olarak bir klasik şair olduğunu söyleyebiliriz. Câmî kanaatimizce kendine has ayrı bir şiir anlayışı geliştirmemiştir. Kanaatimizce Câmî'yi takip edenler de farklı bir şiir anlayışını değil klasik şiirin mükemmel örneklerini görmüşlerdir. Bu nedenle bir şairin Câmî'yi örnek alması yalnızca Câmî'yi örnek alması anlamına gelmemektedir.

Bununla birlikte Câmî'nin şiirlerini yalnızca şiir olarak değil aynı zamanda dini-tasavvufi mesaj yükü birer öğretici eser olarak da düşünmek gerekir.

---

⁵⁷⁵ A.g.e.

Son yüzyılda Câmî'nin Türk şairlerine etkisinden ilk bahseden araştırmacı Gibb'dir. Gibb Türk edebiyatı tarihini ele aldığı eserinde Nevâî ve Câmî'nin Türk edebiyatındaki yerine dair şunları yazmıştır:

"For century and half the movement thus begun flowed on without let or break; during this century and a half the poetry of Newai, either directly or through that of his Persian followers, was the main source of inspiration on the Ottoman lyric writers, as the works of Jami and his imitators were to the Ottoman romantics."⁵⁷⁶

Gibb'e göre XVI. yüzyıl boyunca Türk edebiyatında lirik şiirler Ali Şîr Nevâî'nin takipçileriyle, romantik şiirler de Abdurrahman Câmî'nin şiirleriyle ortaya çıkmıştı. Aslında Gibb verdiği bu lirik ve romantik ayrımı için ne başka bir açıklama ne de örnekler vermemiştir. Bu ayrım da başka araştırmacılar tarafından ne Fars edebiyatı için ne de Türk edebiyatı için yapılmamıştır. Bununla birlikte Gibb, Nevâî ile birlikte Câmî'nin Türk edebiyatına etki eden önemli kişiliklerden biri olduğunu belirtmiş oluyor.

Daha sonra Fuad Köprülü de Câmî'nin Türk edebiyatında takip edildiğini bazı değerlendirmelerinde ifade etmiştir. Daha sonraki pek çok yazar da Câmî'nin Türk edebiyatındaki akislerine dair değinilerde bulunmuşlardır. Ancak Muhsin Macit bu konuyu ayrıca bir makale ile ele almıştır. Macit, makalesinde Câmî'nin eserlerinin Türkçe şerh ve çerilerinin ancak bir kısmından bahsetmiş, bazı nazire ve iktibaslara yer vermiştir.

Bütün bu Câmî'nin Türk edebiyatındaki yansımalarına ilişkin değiniler derli bir çalışma sonucu olmayıp ancak birkaç örnek üzerinden yapılan değerlendirmeleri içermektedir.

Biz çalışmamızın bu kısmında Türk edebiyatının kaynaklarını tarayarak bu eserlerde geçen Câmî'ye dair bahis ve izleri derleyip değerlendirdik.

---

⁵⁷⁶ E.J. Wilkinson Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, 2. ed (Londra: The Trustees of the «E. J. W. Gibb Memorial», 1958), I: 128.

Câmî'yi İzlemek

Daha önce bahsedildiği üzere Türk şairleri arasında daha önceki büyük şairlerin eserlerini takip hatta taklit etmek ayıpsanan bir durum değildi. Bunu şairler açıkça hatta övünçle dile getirdikleri de olurdu.

Zaten “klasikleşen” edebiyat içerisinde öncekine benzemek ve onu izlemek yadsınamaz bir durumdur. Bu izleğin nazire ve tazmin şeklinde görülen bir geleneği de olduğundan özenilen bir durumdu da. Önceki bölümde Câmî'nin eserlerine yazılan nazire ve tazminleri tanıtmıştık. Burada bunları yeniden saymayacağız.

Edebiyatta nazire ve tazmin dışında da izlenen ve taklit edilen eserler/şairler vardı. Bu takiplerin açıkça görülebilmesi ispat edilebilmesi güç olduğu gibi ne kadarının örnek alma, ne kadarının aşırma sayılacağı da pek kestirilemez. Bu durum çoğunlukla şairin kendisinin ifadesine ya da okuyucunun düşüncesine kalmıştır.

Türk edebiyatı kaynaklarında, yani çeşitli tezkire ve divanlarda bazı şairlerle birlikte ve ayrı olarak Câmî'nin adı da takip edilenler arasında geçmektedir.

Bu şekilde Câmî'yi takip ettiğini bizzat dile getiren ya da kaynaklara bu şekilde kaydedilen şu şairler vardır:

1. *Hamdullah Hamdî* (ö. 909/1503)

Önceki bölümde Hamdullah Hamdî'nin,⁵⁷⁷ Câmî'nin mesnevilerinden Yûsuf u Züleyhâ adlı eseri yine manzum olarak fakat bazı ilave ve değişikliklerle çevirdiğini belirtmiştik. Hamdî, eserin “biraz tercüme ve biraz telif” olduğunu kendisi dile getirmektedir.

Hamdî'nin bu tercüme eseri dışında Câmî'ye ayrı ve özel ilgisinin olduğunu Âşık Çelebi kaydetmektedir. Âşık Çelebi'nin kaydına göre Hamdullah Hamdî,

---

⁵⁷⁷ Zehra Özüürk, «Hamdullah Hamdî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XV (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1997), 452.

"... Monlâ Câmî ile muâsır olmağın ekser ana taklîd ider imiş
ve gâhî Rûm'dan Horasan'a mektûb gönderüb mebânî-yi muhabbeti
te'kid eder imiş."⁵⁷⁸

2. Arif Çelebi (XV. yy)

XVII. yüzyıl tezkire yazarlarından Ahdî, Gülşen-i Şuarâ adlı eserinde Arif Çelebi hakkında,

"... üslûb-ı mesnevîde Şeyh Nizâmî'ye peyrev ve bende-i
Hazret-i Câmî, sûz-ı Hüsrev olup hamse dimiş..."⁵⁷⁹

İfadelerini kullanmaktadır. Bu ifadeler Ârifî Fethullah Çelebi'nin kendi eserlerinde geçmemekle birlikte Ahdî'nin şahitliğiyle Ârifî Fethullah Çelebi'nin Câmî'nin takipçisi Türk edebiyatı şairlerinden olduğuna hükmedebiliriz.

3. Fuzûlî (ö. 963/1556)

Türk Edebiyatının en büyük şairlerinden sayılan Fuzûlî,⁵⁸⁰ yukarıda bahsedildiği üzere Abdurrahman Câmî'nin derleyip manzum olarak Farsçaya çevirdiği kırk hadisi yine manzum olarak Türkçeye çevirmiştir.

Ayrıca Fuzûlî Nihad Sami Banarlı'nın da dile getirdiği gibi taklide kaçmadan, Fars edebiyatının takipçisi olmuş, ünlü Fars edebiyatı şairleri arasında Abdurrahman Câmî'nin şiir anlayışını da takdir ve takip etmiştir.⁵⁸¹

---

⁵⁷⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-şuarâ*, 2010, II: 634.

⁵⁷⁹ Ahdî, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı* (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005), 412.

⁵⁸⁰ Abdülkadir Karahan, «Fuzûlî», c XIII (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996), 240–246.

⁵⁸¹ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971), 575.

4. *Lâmiî Çelebi (ö. 987/1532-33)*

Abdurrahman Câmî'nin adı Türk edebiyatında en çok Lâmiî Çelebi'nin⁵⁸² adının yanında hatırlanmıştır. Bu durum kendisinin Câmî'ye özel ilgisi nedeniyle olmuştur. Câmî'nin üç eserini tercüme etmiş olan ve bir eserine de nazire yazan Lâmiî Çelebi, Câmî'nin eserleriyle bu kadar ilgilenmesinden ötürü Câmî-i Rûmî ünvanıyla anılmıştır.⁵⁸³ Lâmiî Çelebi tarafından çevrilen ve örneklenen Câmî'ye ait eserler önceki bölümde tanıtılmıştır.

5. *Gelibolulu Mustafa Âlî (1008/1600)*

Gelibolu Mustafâ Âlî,⁵⁸⁴ önceki bölümde bahsedildiği üzere Câmî'nin bir gazelini şerh etmiş, bir kasidesine de nazire yazmıştır. Abdurrahman Câmî'nin şiirlerini yakından tanıyan Âlî, divanında da Câmî'nin adını bazı vesilelerle anmıştır.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin divanında Abdurrahman Câmî'den başka Fars edebiyatının ünlü şairlerinden Firdevsî, Zâhir-i Faryâbî, Hâcû-yi Kirmânî, Selmân-i Sâvecî, Hâfız-ı Şîrâz-i, Kemâleddîn-i Isfahânî ve Emîr Husrev-i Dihlevî'nin de adları geçmektedir. Bununla birlikte İsmail Hakkı Aksoyak'ın da belirttiği üzere, Hâfız ve Câmî dışındaki bütün bu isimler takip edilen ve etkilenen şairler olarak değil, çeşitli vesilelerle anlatım için örnek ya da araç olarak anılmışlardır. Yalnız bunlar arasında Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahman Câmî, Gelibolulu Mustafa Âlî üzerinde gerçek bir

---

⁵⁸² Günay Kut, «Lâmiî Çelebi», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXVII (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003), 96.

⁵⁸³ Muallim Nâcî, *Osmanlı Şairleri*, ed. Cemal Kurnaz (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995), 313.

⁵⁸⁴ Ömer Faruk Akün, «Âlî Mustafa Efendi», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c I (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1988), 509.

etki bırakan ve bu nedenle adları Âlî'nin şiirlerinde yer bulan ünlü Fars edebiyatı şairleridir.⁵⁸⁵

Mustafa Âlî, önceki bölümde bahsi geçen Abdurrahman Câmî'nin bir beytini şerh ettiği risalesinde, Câmî'yi bazı kimselerce abartılı bulunan⁵⁸⁶ şekilde övmüş, şairliğinin yanında şahsiyetinin de ulaşılamaz olduğunu belirtmiştir.

Bununla birlikte bazı beyitlerinde Câmî'nin adını ondan daha üstün olduğunu ifade etmek için de kullanmıştır:

Aşağıda Mustafa Âlî'nin şiirlerinde Câmî'nin adının geçtiği beyitleri veriyoruz.

“Der Medh-i Sultan Mehmed Han” başlıklı ve 'uyur' redifli kasidesinden:⁵⁸⁷

"Nazm-i Câmî'den Nevât'den çü nâmi zindedür

Olmamış Sultan Hüseyin-i Baykara guya uyur;

Nazm-ı can-bahşumda nâmi zindedür ecdâdunun

Nitekim Meryem kucağında yatub İsâ uyur".

6. Azmî-zâde Hâletî (ö. 1040/1631)

XVII. yy. şairi Azmî-zâde Hâletî,⁵⁸⁸ daha çok gazelleriyle kendini göstermiştir. Hâletî'nin şiirlerinde Fars edebiyatının ünlü şairlerinden Hâfız ve Câmî'nin tarzının takipçisi olduğunu Nev'îzâde Atâyî şu şekilde ifade ediyor:

---

⁵⁸⁵ İ. Hakkı Aksoyak, «Âlî'nin Hayatı, Eserleri ve Kişiliği», içinde *Gelibolulu Mustafa Âlî: Divan* (Harvard: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006), 55.

⁵⁸⁶ A.g.e., 57.

⁵⁸⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanı (Vâridâtü'l-enikâ)*, ed. Kudret Altun (Niğde: Özlem Kitabevi, 1999), 85–86.

"... neşve-engîz-i Hâfız u Câmî ve her beyti bir müfred-i girâmî
ve tuhfe-i sâmidir. ..."589

Bu ibareden Nev'îzâde'nin, Azmî-zâde Hâletî için Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahman Câmî'nin şiirlerini incelediği, şiir zevkini bunlardan alarak "her bir beyti ayrıca değerli" olacak şekilde şiirler yazdığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Hâletî'nin kendisi Câmî veya Hâfız'ın takipçisi olduğuna dair her hangi bir şey söylememektedir.

7. Nev'î-zâde Atâyî (ö. 1045/1635)

Nev'îzâde Atâyî,⁵⁹⁰ önceki bölümde bahsedilen Câmî'ye nazire olarak yazdığı **Sohbetü'l-ebkâr** adlı mesnevisinin girişinde, bir kır gezisinde arkadaşlarının, Câmî'nin **Suhatu'l-ebrâr** adlı eserini överek bunun mutlaka çevrilmesi gerektiğini söyledikleri, kendisinin de eseri çevirmek yerine ayrıca bir eser yazdığını ifade etmektedir.⁵⁹¹

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Nev'îzâde Atâyî, **Sohbetü'l-ebkâr** adlı eserini Câmî'nin eserinin çevirisine duyulan ihtiyaç üzerine yazmıştır. Dolayısıyla Atâyî'nin eseri metin olarak Câmî'nin eserinin çevirisi olmasa da içerik ve anlam bakımından Câmî'nin eserinin mesajlarını vermeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca bu olayda anlatıldığı üzere Nev'îzâde Atâyî'nin zamanında ve çevresinde Abdurrahman Câmî'nin eserlerini oldukça iyi tanıyan bir zümre vardı. Yani XVII. yüzyılda Abdurrahman Câmî'nin eserleri tanınır ve okunur durumdaydı.

---

⁵⁸⁸ Haluk İpekten, «Azmîzâde Mustafa Hâletî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c VI (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 348–349.

⁵⁸⁹ Nev'î-zâde Atâyî, *Hadaiku'l Hakâik fi Tekmileti's-şekâik*, ed. Abdulkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 740.

⁵⁹⁰ Haluk İpekten, «Atâyî, Nevîzâde» (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991).

⁵⁹¹ A.g.e., 41.

Başka veriler yanında eserlerinin çok sayıda yazma nüshasının varlığından anlaşılan bu durum, Atâyî'nin bu ifadeleriyle daha da pekişmiş oluyor.⁵⁹²

Atâyî, yalnızca Sohbetü'l-ebkâr adlı eserini değil beş mesneviden oluşan hamsesini de Şeyh Mehmed Uryânî'nin (ö. 999/1590-1591) himmetiyle bitirip Câmî'nin **Heft Evreng**'i gibi yedi mesneviden oluşan bir eser ortaya koyduğunu da

“... *Heft Evreng-i Câmî gibi yedi aded kitâb ufuk-ı dilden âlem-tâb oldu...*”⁵⁹³

ifadeleriyle anlatmaktadır.

8. *Derviş (XVI. yy)*

Beyânî Mustafa Efendi, Derviş adlı bir şairin Şam'da geçen aşk macerasından ve babasına bir şiir yazışından bahsediyor.

"Anda (Şam'da) pîr-i fânî iken bir dilber-i civânı sevüb aşkıyle âleme destân ve hüsni gibi meşhûr-ı cümle-i cihân oldukda vâlid-i mâcid münâsib-i hâl bu matla-ı garrâ-yı diyüb mezbûra irsâl itmişidi:

Bâde-i aşk u cünûna eyleyüb peymâne ser

Bir civân aşkıyla oldum mübtelâ pîrâne ser

Ol dahi Mevlana Câmî'nin bu makta-ı bî-misl-i mânendini yazub göndermişidi:

مگر کہ پیر شدی ترک عشق کن جامی

*... کہ من به عشق تو پیرانه سر جوان شده ام*⁵⁹⁴

⁵⁹² Muallim Nâcî, *Osmanlı Şairleri*, 96.

⁵⁹³ Nev'î-zâde Atâyî, *Hadaiku'l Hakâik fî Tekmileti'ş-şekâik*, 306.

9. Vâlihî (XVI. yy)

Aslında pek ön plana çıkmayan XVI. yüzyıl şairi Vâlihî'nin Câmî ve Hâfız'ın takipçisi olduğunu Aşık Çelebi,

"... üslûb-ı şî'rde pey-rev-i Câmî ve Hâfız'dur."⁵⁹⁵

diyerek ifade etmektedir. Vâlihî'nin divanı olmadığı gibi hakkında pek bilgi de bulamadık.

10. Sun'î Çelebi (XVI. yy)

Divanı bulunmayan ve şairler arasında da pek tanınmayan Sun'î Çelebi'nin de Câmî'nin ve Nizâmî'nin takipçisi olduğunu yine Aşık Çelebi'den öğreniyoruz:⁵⁹⁶

"... nazmda Nizâmî-i Gence'ye şî'ri kût-ı revân, bezm-i rûhâniyânda Câmî neşve-i nazmı ile sekrân idi."

11. Hâlet Efendi (ö. 1238/1822)

XIX. yüzyılın önemli devlet ve kültür adamlarından Hâlet Efendi⁵⁹⁷ divanındaki bir beytinde Neşâtî ile birlikte Câmî'nin divanını da okuduğunu övünerek dile getirmektedir.

Hâlet Efendi'nin söz konusu beyti divanındaki ikinci gazelin üçüncü beyti olup şu şekildedir:

---

⁵⁹⁴ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü 'ş-şuarâ*, ed. İbrahim Kutluk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 370.

⁵⁹⁵ Aşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-şuarâ*, 2010, I: 548.

⁵⁹⁶ A.g.e., III: 1298.

⁵⁹⁷ Abdülkadir Özcan, «Hâlet Efendi», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 249–251.

Sâkiyâ dîvân-ı Câmî vü Neşâtî'den bakup

*Beyt-i hatt u câm-ı la'lün intihâb etdük bu şeb*⁵⁹⁸

Câmî Olmak

Öykünülen Câmî

1. Lâmiî Çelebi (ö. 938/1531)

Önceki bölümde Câmî'nin eserlerinden Türkçeye çevirdiği üç eserini tanıttığımız XVI. yüzyıl şairi Lâmiî Çelebi yine bahsedildiği üzere Câmî-i Rûm lakabıyla da tanınmıştır. Bu lakabın Lâmiî'ye verilmesine neden olarak Câmî'nin eserlerini çevirmesi, Câmî ile aynı tasavvufi yolu takip etmesi yanında şairlikte edindiği şöhret ve kişilikte Câmî'ye benzetilişi de görülmektedir.

Türk edebiyatında ilk şair tezkiresinin yazarı Sehî Bey Heşt Bihişt adlı eserinde Mevlana Lâmiî Çelebi adıyla andığı şair için,

*"... Son dönemde, Acem diyarında ortaya çıkan Molla
Abdurrahman Câmî ne ise, Anadolu'da da Lâmiî öyledir. ..."*

demektedir.⁵⁹⁹ İfadelerinden anladığımız kadarıyla Sehî Bey, Lâmiî'nin Abdurrahman Câmî'nin çevirmeni olmaktan öte onunla aynı değerde olduğunu işaret etmektedir. Fakat Lâmiî'nin Câmî ile hangi bakımdan aynı değerde olduğunu belirtmemektedir. Sehî Bey eserinde şairler hakkında değerlendirme yaptığı göz önüne alındığında Lâmiî'nin Câmî kadar meşhur ya da güçlü bir şair olduğunu kastettiği anlaşılır. Ancak bununla birlikte şair tezkiresinde de yer yer şiir ve edebiyat dışı konulara, kişiliklere değinildiği de görülmektedir. Yani Sehî Bey Lâmiî'nin Câmî gibi tasavvufa ilgisi ve onunla aynı tasavvufi meşrepten oluşunu anlatmak

---

⁵⁹⁸ Hâlet Efendi, *Halet Efendi Divançesi: İnceleme Metin-Tıpkı-Basım*, ed. Çetin Derdiyok (Adana: Karahan Kitabevi, 2005), 44.

⁵⁹⁹ Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*, 1998, 108.

istediğini anlamak da mümkündür. Sehî Bey'in ifadelerinde Lâmiî'nin çevirmenliğine yahut çevirmenliği yüzünden bu lakabın kendisine verildiğine yorumlanabilecek bir ifade bulunmamaktadır.

Âşık Çelebi ise Lâmiî Çelebi'ye Câmî-i Rûm denilişine Abdurrahman Câmî'den çevirdiği eserler yüzünden olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir:

*"... Câmî müellefâtın çok terceme itdüğü ecluden Câmî-i Rûm dirlerdi. ..."*⁶⁰⁰

Âşık Çelebi'nin bu ifadelerinde Lâmiî Çelebi'nin şairliğine işaret eden bir ifade bulunmamaktadır. Âşık Çelebi'nin Câmî-i Rûm ünvanını çevirileriyle hak ettiğine dair kanaati Muallim Nâcî de tekrar etmektedir:

*"... Bir hayli eseri vardır. Terceme-i Nefehâtü'l-üns en meşhurlarındandır. Mevlânâ Câmî'nin Nefehat'den başka birkaç eserini daha tercüme etmiş olduğundan Câmî-i Rûm ünvanını almış idi."*⁶⁰¹

Âşık Çelebi tarafından Câmî-i Rûm ünvanının nedeni hakkındaki rivayet Muallim Nâcî'den başka Faik Reşat Unat tarafından da aynen tekrar edilmiştir.⁶⁰²

Ancak Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, Lâmiî'nin Câmî-i Rûm sayılmasına itirazı vardır. Mustafa Âlî Lâmiî Çelebi'nin Câmî-i Rûm sayılmasına Âşık Çelebi ile onun taklitçilerinin neden olduğunu düşünmektedir:

*"Mevlana Âşık kavlince ve ba'zı mukallidın zuûmunca Câmî-i Rûmdur. ..."*⁶⁰³

---

⁶⁰⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, ed. Filiz Kılıç (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010), II: 746.

⁶⁰¹ Muallim Nâcî, *Osmanlı Şairleri*, 313.

⁶⁰² Faik Reşat, *Eslâf: Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*, ed. Şemsettin Kutlu (İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975), 83.

Yalnız Mustafa Âlî, Lâmiî Çelebi'ye Câmî-i Rûm denilişini her ne kadar Âşık Çelebi'den alındığını ifade etse de bu ünvanla kastedilenin Câmî'nin eserlerinin çevirmenliği değil Câmî kadar güçlü ya da ünlü şair olması olduğu düşüncesindedir:

“... *Hâlâ ki eyne's-serâ ve eyne's-Süreyyâ kavline mâ-sadak idügi malûmdur. Bu sebeble ki Monlâ Câmî eş'ârındaki nezâket ve mesnevîlerindeki ve inşâsındaki belâgat mumâileyhden dür idügi zâhir ü mefhumdur. ...*”⁶⁰⁴

Görüleceği üzere Mustafa Âlî, Lâmiî Çelebi'nin Câmî gibi sayılmasına çok keskin sözlerle itiraz etmektedir. Hatta Âlî Lâmiî'nin şairliğinin değersiz ve ham olduğunu da iddia etmektedir:

“... *Ammâ eş'ârı dahi inşâ-yı bisyârı gibi ya bir iyi pâlûdedür ve yâhud ham kopmuş çiçeği burnunda bir mîve-i zehr-âlûdedür. ...*”⁶⁰⁵

Mustafa Âlî'nin bu ifadelerinden Lâmiî'nin şairliğini beğenmemesi dışında iki konu daha anlaşılmaktadır. Öncelikle Âlî, Lâmiî'nin şairlik bakımından Câmî'ye yaklaştırılmaya çalışıldığını düşünmektedir. İkinci olarak Câmî'nin şiirlerinin zor ulaşılır değerinde olduğuna inanmaktadır.

Âlî'nin Lâmiî'yi beğenmeyen ibareleri bir yana bırakılacak olursa daha önce bahsedildiği üzere Lâmiî, Câmî'nin eserlerini çevirmek dışında Câmî'ye ayrıca da hayranlık duymaktaydı. Bu nedenle Câmî'ye benzetilenlerin bulunması şaşılacak bir durum olmamalıdır.

Ayrıca Âlî'nin bazılarının önceki yazarları taklitle Lâmiî ile Câmî arasında ilişki kurduklarına dair ifadelerinde haklı olmakla birlikte Âşık Çelebi'ye isnad ettiği Lâmiî'nin şairlik yönüyle Câmî ayarında oluşu ifadesi Sehî Bey'e ait görünmektedir.

---

⁶⁰³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, ed. Mustafa İsen (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994), 266.

⁶⁰⁴ A.g.e.

⁶⁰⁵ A.g.e.

2. Hayâlî Bey (ö. 964/1556-57)

XVI. yüzyıl şairi Hayali Bey,⁶⁰⁶ kendi şairliğini överken “ma’ânî câmını içerek Câmî-i sâni” olduğunu iddia etmektedir.

Hayâlî Bey’in söz konusu ifadesi kendisine ait Sûriyye Kasidesi'nin yiumri dokuzuncu beyti olup şu şekildedir:

Sühan bezminde ben bir rind-i dürd-âşâm kopdum kim

*Ma'anî câmını içmekde oldum Câmî-i sâni*⁶⁰⁷

3. Gelibolulu Mustafa Âlî (1008/1600)

Gelibolulu Mustafa Âlî, Mirkatü'l-Cihad adlı eserinde kendisinin Anadolu'nun Câmî'si olduğu iddisında bulunmaktadır:

Câmî-i mülk-i Rûm'dur nâmum

*Fusahâ böyle nûş eder câmum*⁶⁰⁸

Bir başka Türk şairi Sâfi de İran Şairleriyle Türk şairlerini karşılaştırdığı şiirinde altı Türk şairini altı İran şairine benzeterek anlattığı kıtasında Âlî için de övücü sözler söylemekte, Mustafa Âlî'yi Câmî sayılmakla övmektedir:

“Şâir cihanda çokdur feyz-i Hudâ'ya mazhar

Anları zinde kılmış nehr-i hüner zülâlî;

Meşhûr-ı ehl-i irfân ashâb-ı resm-i divân

---

⁶⁰⁶ Cemal Kurnaz, «Hayâlî Bey», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XVII (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 5–7.

⁶⁰⁷ Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1999), 76.

⁶⁰⁸ Aksoyak, «Âlî'nin Hayatı, Eserleri ve Kişiliği», 57.

Birkaç suhan-ver olmuş ser-defter-i ahâlî;

Rûm u Acemde kopmuş a'yân-ı ehl-i mazmun

Eşrâfi ya'ni olmuş birbirinin misâlî;

Selmân anıldı Ahmed, Hâcû yazıldı Zâtî

Hüsrev'lenür Necâtî, Hâfız'lanur Hayâlî;

Nazûk edâlarundan Şâhî sayıldı Bâkî

Her dilde kudretinden Câmî tutıldı Âlî;

Sâfi bu penc beyitte yazıldı şeş cihetden

Altı güzîde zâtun evsâf-ı pür kemâlî"⁶⁰⁹

diyerek Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Câmî'ye öykündüğü düşüncesini pekiştirmektedir.

4. Hisâlî (ö. 1062/1651-52)

XXVII. yüzyıl şairlerinden Peşteli Hisâlî⁶¹⁰ Abdurrahman Câmî'yi şair olarak beğenip ideailize ettiğini bazı mısralarında dile getirmiştir. Taradığımız divanında aşağıdaki ifadeleri bu konuda dikkate değer bulduk.

Der vâsf-i İsa Efendi Müfti-i Budin" başlıklı kaside 5. beyit:

Sensin ey zât-ı sutûde-siyer ü hûb-hısâl

Câmî vü Seyyid-i Cürcânî vü Hassân-ı Kemâl"⁶¹¹

---

⁶⁰⁹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 167.

⁶¹⁰ Bilge Kaya, «Peşteli Hisâlî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXIV (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 254.

Divanının Mukaddime'sinde "Der Sıfat-ı Kilk-i Vâsıtî-i Erkâm" başlığı altında:

Urfî-i Rûm u nükte-müzdûrem

Ki hayâl-i suhanda meşhûrem

Bülbül-i Rûm-ı mülk-i ma'nâyem

Hâr-ı pehlû-yı Câmî'yem şimdi

*Dâğ-ı rûh-ı Nizâmî'yem şimdi ...*⁶¹²

5. Gubârî (XVI. yy)

XVI. yüzyıl şairi Gubârî adlı bir şairin Abdurrahman Câmî'ye öykündüğünü Gelibolulu Mustafa Âlî ve Âşık Çelebi tarafından bildirilmektedir.

Âşık Çelebi Gubârî-i Dîger başlığı altında şu bilgileri vermektedir:

*"... Ol gavga başa varmadın Câmî'ye dem-sâzlık ve Firdevsî'ye
enbâzlık temennâsın kıldı ..."*⁶¹³

Mustafa Âlî ise Künhü'l-ahbâr adlı eserinde Gubârî için,

*"... Ma'azâlık zu'ûm-ı fâsidince gâh Câmî'ye öykünür gâh
Hâfiz'a, gâh Farzâk'a nâzire söyler imiş gâh Câhız'a...."*⁶¹⁴

demektedir.

---

⁶¹¹ Budinli Hisâlî, *Budinli Hisâlî Dîvânı*, ed. Kâşif Yılmaz (İstanbul: Kriter Yayınları, 2010), 1.

⁶¹² Güftî, *Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâ'sı* (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001), 172.

⁶¹³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, III: 1619.

⁶¹⁴ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 249.

Âşık Çelebi ile Mustafa Âlî'nin bahsettiği şairin aynı şair olduğu anlaşılmaktadır. İki yazar da söz konusu şairin Fars ve Arap edebiyatlarının büyük şairlerine özendiğini yadırgayıcı ifadelerle dile getirmektedirler. Her iki yazar da Gubârî'nin büyük şairlere öykündüğünü dile getirmekle birlikte öykünülen farklı farklı şairlerin adını saymaktadırlar. Ancak her iki yazar da Gubârî'nin Câmî'ye öykündüğü konusunda birleşmektedirler. Hatta her iki yazar da öykünülen şairlerin başında Câmî'nin adını saymaktadır.

Ancak Âşık Çelebi ve Mustafa Âlî'nin Câmî'ye öykünüşünü hadsiz bulup yadırgadıkları bu şairin Gubârî mahlasıyla meşhur olan Abdurrahman Gubârî,⁶¹⁵ olup olmadığı konusunu aydınlatacak bilgi vermemektedirler.

Âşık Çelebi, Gubârî mahlaslı bu “müteşâir”in Câmî ve Nizâmî yerinde olduğunu iddia ettiği şu beyitlerini de aktarmaktadır:

Üstâd-ı efâzıl-ı Rûm'em

Rûm'da ma'rifetle ma'lûmem

Mazmara peyrev-i Nizâmî'yem

*Cur'a-i bâde-nûuş-ı Câmî'yem*⁶¹⁶

Bu çalışmamızda bahsettiğimiz gibi başka şairlerde de görülen bu Gubârî'nin bu iddialı sözlerini aktaran Âşık Çelebi bu beyitleri Gubârî'nin kendisinden çaldığını ima ederek kendine ait şu beyitleri de vermektedir:

Nazmda peyrev-i Nizâmî'yem

*Cur'a-nûş-ı şarab-ı Câmî'yem*⁶¹⁷

---

⁶¹⁵ Ali Alparslan, «Gubârî, Abdurrahman», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XIV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 167–169.

⁶¹⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, III: 1619.

Âşık Çelebi'nin beyitleriyle Gubârî adlı şairin olduğu belirtilen beyitler arasındaki benzerlik gerçekten dikkat çekicidir.

Ayrıca Âşık Çelebi, Gubârî mahlaslı bu şairin Abdullatîf Buhârî'den

*"benüm nazmum hakkında padişâha şehâdet eyle ve beni Câmî
ve Firdevsî'den tercih idüp anlarun şi'rin mezemmet eyle"*

diyerek iltimas istediğini,⁶¹⁸ Abdullatîf Buhârî'nin de Gubârî'yi kırmak istemediğinden "rîş-hand eyleyerek",

"Yârân mâ Câmî-i dîger peydâ kerde-im"

diyerek "pesend eylediği"ni belirtmektedir.⁶¹⁹

Âşık Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Gubârî mahlaslı bu şair Abdullatîf Buhârî'den, kendisini övmesini, Câmî ve Firdevsî'nin şiirlerini yermesini, kendisini onlardan üstün görmesini istemiş, Abdullatîf Buhârî de Gubârî mahlaslı bu şairi kırmadan, bıyık altından gülerek "dostlar, bir başka Câmî daha bulduk" demiştir.

Bu ifadelerden söz konusu şairin oldukça yetersiz görüldüğü ve bu yetersizliğini iltimaslarla kapatmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu ifadeler bu şairin Abdurrahman Gubârî'nin olması ihtimalini zayıf göstermektedir. Zira yukarıda zikredilen beyit ve olayı Abdurrahman Gubârî ile ilgili kaynaklarda bulamadık. Ayrıca Ali Alparslan'ın da belirttiği üzere Abdurrahman Gubârî'den bahseden tezkire yazarları hep övgüyle söz etmişlerdir.⁶²⁰

---

⁶¹⁷ A.g.e.

⁶¹⁸ A.g.e.

⁶¹⁹ A.g.e.

⁶²⁰ Alparslan, «Gubârî, Abdurrahman», 168.

6. *Yetim* (XVI. yy)

Yetim adlı İstanbullu bir şair padişaha arz-ı hal için yazdığı bahariyesinde sırasıyla Câmî, Şevkî, Nevâî, Mevlana, Sa'dî, Nizâmî, Hâfız ve Hüsrev'in adını anarak onların mecliste bulunmalarını temenni ediyor.⁶²¹

7. *Nevres-i Kadîm* (ö. 1175/1762)

Nevres-i Kadîm⁶²² adıyla meşhur olan XVIII. yüzyıl şairi Abdürrezzâk Nevres, divanındaki şiirlerde Abdurrahman Câmî'nin adını bazı beyitlerle anmaktadır.

Nevres, Sultan Mahmud için yazdığı bir övgü şiirinde sultanı Hüseyin Baykara'ya ve kendisini de onun için şiirler yazan Câmî'ye benzeterek övmekte ve övünmektedir.

Söz konusu beyit Nevres-i Kadîm Divanının “Bahâriyye der Vâsf-ı Hazret-i Padişâh-ı Rub'-ı Meskûn Sultan Mahmûd Hân” başlıklı dördüncü kasidenin 35. beytidir.

Çeküp câmî mehi gökde Utarid Vâsfin itdikçe

*N'ola tayy itse vâsfi Baykara'da Câmî eş'ârî*⁶²³

Ayrıca bu beyitlerde de yazdığı gazelin değerinin yüksekliğini anlatmaya çalışırken bu gazelin Câmî'nin beş mesnevisinin değerinde olduğunu ifade etmektedir. Bu ibare hem Câmî'nin ve eserlerinin tanınırlığını hem de edebiyat çevreleri arasında üstün tutulduğuna açık bir işarettir.

---

⁶²¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, 658–661.

⁶²² Hüseyin Akkaya, «Nevres, Abdürrezzâk», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXIII (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 55–57.

⁶²³ Nevres-i Kadim, *Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı*, ed. Hüseyin Akkaya (Harvard: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1996), II: 37.

Bu ifade de Nevres'in divanında "Ramazâniyye berây-ı Şeyhülislâm Seyyid Mustafa Efendi" başlıklı 21. kasidenin 60. beytinde geçmektedir:

İşte bir garra gazel kim Hamse-i Câmî deger

*Bildirir rüchânımı emsâl ü akrân üstine*⁶²⁴

8. *Hasan Ziyâî (XVIII. yy)*

XVII. yüzyıl şairi Hasan Ziyâî, divanında yer alan bir kasidesinde kendisinin dönemin Câmî'si olduğunu iddia etmektedir. Oysa Hasan Ziyâî, hem döneminde hem de sonrasında pek parlak bir şair olarak tanınmamıştır.

Hasan Ziyâî'nin zamanın Câmî'si olduğu iddisında bulunduğu beyitler "Kasîde-i Fârsî der Zikr-i Şu'arâ-yı 'Acem" başlıklı İran şairleriyle kendini karşılaştırarak övündüğü Farsça şiirinde ve şu şekilde geçmektedir.

"Men cür'a-keş-i meclis-i Câmî neem ammâ

Mest-i mey-i irfânem ü Câmî-i zemânem"⁶²⁵

Görüleceği üzere Ziyâî, kendisinin her ne kadar Câmî zamanında gelmeyip onun meslisinden yararlanmasa da irfandan nasibini aldığını ve dönemin Câmî'si olduğunu ifade etmektedir.

9. *Üsküplü Atâ (XVIII. yy)*

Üsküplü Atâ, "Va'z u Nâsihat be Nefs-i Hod ve İstiâne Derhast Kerden" başlığı altında Fars edebiyatı şairlerinden "göçüp gitmiş olan erbab-ı dil"den yedi kişiyi birer beyitle anar. Bu manzumede Üsküplü Atâ sırasıyla Feridüddin Attâr, Mevlana, Senâî-i Gaznevî, Sa'dî-i Şîrâzî, Nizâmî-i Gencevî, Husrev-i Dihlevî ve

---

⁶²⁴ A.g.e., II: 107.

⁶²⁵ Ziyâî Hasan, *Hasan Ziyâî: Hayatı - Eserleri - Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, ed. Müberra Gürgendereli (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 379–381.

Abdurrahman Câmî'den övgü ve saygıyla bahsetmektedir. Bu manzumede Câmî'den bahsedilen 1321. beyit şu şekildedir:

Bahr-ı sâbi' Hazret-i Câmî durur

*Mest iden cânı bunun cânı durur*⁶²⁶

Üsküplü Atâ bu yedi büyük şairi andıktan sonra onlar arasına katılmak arzusuyla şöyle dua etmektedir:

İş bu yidi bahr yüzi suyuna

Bizi ilka it bularun suyına

diye dua ediyor.⁶²⁷

Üsküplü Ata aynı eserde 255-258. beyitlerde “Der Zikr-i Şuarâ-yı Acem” başlığı altında Fars edebiyatı şairlerinden sırasıyla birer beyitle Unsûrî, Hakânî, Enverî, Ezrâkî, Esîr, Dakîkî, Ascedî, Kumrî, Tûtî, Emâmî, Nizârî, Kemâl, İmâd, Hasan, Hâcû, Atâkî, Firdevsî, Selmân, Katrân, Zâhir, İsferengî, Nazîrî, İsmet, Gıyâs, Hâfız, Nâsır, Nevâî ve Lutfi'nin adını andıktan sonra Acem şairlerinin bunlardan ibaret olmadığını, ama hepsinden bahsedilirse sözün uzayacağını, bu nedenle Anadolu şairlerine geçileceğini de ifade etmektedir.⁶²⁸

Benzenen/Benzetilen Câmî

Türk edebiyatının ilk tezkirecilerinden Latîfî Mevlana Zâtî olarak bahsettiği XVI. yüzyılın ünlü şairini,

---

⁶²⁶ Üsküplü Atâ: Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi, *Tuhfetü'l-uşşâk*, ed. İ. Hakkı Aksoyak (Ankara: Bizim Büro Basın Yayın Dağıtım, 2006), 253.

⁶²⁷ A.g.e., 251–253.

⁶²⁸ A.g.e., 255–258.

"... Câmî ve Nevâyi zamanında geleydi ... devrânın yegânesi
ve cihânun ferîd ferzânesi olmak mukarrer idi."⁶²⁹

ifadeleriyle övmektedir. Latîfî Mustafa Âlî gibi kendi zamanında şaire ve şairliğe değer verilmediği düşüncesiyle Zâtî'nin hakettiği ilgiyi görmediğini, şairlere hak ettiği ilginin Câmî ve Nevâî zamanında verildiğini veya Câmî ve Nevâî'nin belki de şairler hakkında yazdıklarıyla şairlerin değerini artırdığını düşünmektedir.

Gelibolulu Mustafa Âlî de Şükrî adlı şâirin yazdıklarına bol ihsan verildiğini ifade ettikten sonra

"... Sübhanallah. Ehline rağbet ol zamanda imiş. Şimdi selef
vâdisinde sözler söylerler kimse dinlemez. Monlâ Câmî ve Nizâmî
revîşinde eserler korlar vezîr ü şehden rağbet zuhûra gelmez..."⁶³⁰

sözleriyle serzenişte bulunmaktadır. Mustafa Âlî'nin kendini övücü ve sürekli şikayetçi kişiliği düşünüldüğünde muhtemelen Câmî ve Nizâmî tarzında eserler koyup hak ettiği değeri göremeyenlerin başında kendisini kastettiği anlaşılabilir. Ancak en azından kendisinden başka da böyle şairlerin varlığını da kabul etmiş görünmektedir.

1. Rahmî Çelebi (ö. 975/1567-68)

XVI. yüzyıl şairi Rahmî Çelebi,⁶³¹ bir gazelinin makta beytinde,

Suhen bezminde Câmî'dür bilin keyfiyyeti 'âlem

*Hayâlât-ı kelâmum Rahmiyâ ancak Kemâl anlar*⁶³²

---

⁶²⁹ Latîfî, *Tezkiretü 'ş-su'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 262.

⁶³⁰ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 234.

⁶³¹ Fatih Tıgılı, «Rahmî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXIV (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 421.

⁶³² Ahdî, *Ahdî ve Gülşen-i Şuârâ'sı*, 312.

Diyerek kendisini Câmî'ye benzetmektedir. Bununla birlikte Ahdî, Rahmî Çelebi hakkında yazdıklarında Rahmî Çelebi'nin İran şairlerini taklit ettiğini ifade ederken Câmî'nin adını zikretmiyor:

*"... ale'l-husûs vâdî-i mesnevîde peyrev-i Hilâlî olup Şâh u Gedâ rakam itmiş ve tarz-ı gazelde tevâmân-ı Hâyâlî ve üslub-ı kasîdede mânend-i İsmâil-i İsfahânî belki Rûm'da Selmân-ı sâni olup taklîd-i şuarâ-yı Acem kılmış ..."*⁶³³

Daha önce bahsedildiği üzere Bursalı Mehmet Tâhir, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde Rahmî Çelebi'ye ait Gül-i Sadberg adlı mesnevînin Abdurrahman Câmî'nin Tuhfetü'l-ahrâr adlı mesnevisinin tercümesi olduğunu yazmaktadır.⁶³⁴ Bunun doğru olmadığını önceki bölümde adı geçen eseri tanıtırken belirtmiştik.

2. Câmî Çelebi (XVII-XVIII. yy)

Tezkire yazarı Ahdî, Câmî Çelebi adıyla verdiği şairi överken,

*"El-hak keyfiyyet-i eş'âr ile ve çâşnî-i güftâr ile Rûm'da Câmî-i sâni olmaga erzânîdür."*⁶³⁵

ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadeler Câmî Çelebi'nin ikinci Câmî sayılmasının yalnızca mahlaslarının benzerliği nedeniyle olabileceği, şiirlerini Abdurrahman Câmî'nin takipçisi olarak yazdığını ya da Abdurrahman Câmî'ye öykündüğünü açıkça anlatmamakta olduğu olasılığını düşündürmektedir. Bununla birlikte bu şairin Câmî mahlasını Abdurrahman Câmî'ye ilgisi nedeniyle seçmiş olması olasılığı da az değildir.

---

⁶³³ A.g.e.

⁶³⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), II: 180.

⁶³⁵ Ahdî, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı*, 254.

3. Sâmi Paşa (XIX. yy)

XIX. yüzyılın ünlü şairlerinden Yenişehirli Avnî Bey (ö. 1301/1883),⁶³⁶ gençliğinde yanında görev yaptığı ve kendisinden dersler aldığı Sami Paşa hakkında, Sâmi Paşa'nın oğlu Damad Necîb Paşa'yı övdüğü bir kasidesinde,

"... Nice fahreylemeyim olmuş iken üstâdım

Sâmi Paşa gibi allâme-i Câmî-fercâm ..."

diyor.⁶³⁷ Avnî Bey'in, üstadı Sâmi Paşa'nın "Câmî-fercâm" oluşuyla övündüğünü dile getirdiği ibaresinden Sâmi Paşa'nın Câmî'ye benzetildiği açıkça görülmekle birlikte hangi bakımdan benzetildiği belirtilmemektedir. Ancak Avnî Bey'in Sâmi Paşa'dan daha çok edebiyat dersleri aldığı, bu övgüleri de bir şiir içerisinde verdiği düşünüldüğünde Sâmi Paşa'nın Câmî gibi oluşuyla muhtemelen edebiyatçılığının kastedildiği anlaşılabilir.

Erişilen/Erişilemeyen Câmî

Taradığımız divan ve tezkirelerde Abdurrahman Câmî'nin edebi kişiliğine işaret eden birçok ibareye rastladık. Bunlar çoğunlukla Câmî, Türk şairleri nazarında genel olarak erişilmesi amaçlanan hatta erişilmesi imkânsız zirve noktalardan birini temsil etmektedir. Bu açıdan Ferazdak, Mütenebbî, İmrü'l-kays gibi Arap edebiyatı şairlerinin efsanevi kişiliklerine benzer bir edebi kişilik verilmiştir Câmî'ye.

Bazen bir şair kendini Câmî'den üstün saymakta, bazen bazı şairler Câmî'yle boy ölçüştürmeye kalkıştığından yadırganmaktadır.

Örneğin Latîfî bir kısım şairlerin kendilerini Acem büyük şairleriyle ölçüştürdüklerinden şikâyetle

---

⁶³⁶ Mehmet Çavuşoğlu, «Avnî Bey, Yenişehirli», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c IV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 123–124.

⁶³⁷ Saadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul, 1936), II: 578.

"... kanı muâdil-i Nizâmî, kanı mümâsil-i Hazret-i Câmî ve kanı mânend-i Hazret-i Şeyh Sa'dî ve kanı emsâl-ı Hocendî ..."

diyor.⁶³⁸ Yine Latîfî, bir başka yerde aynı konuda şunları söylemektedir:

"... her nâdân u nâhalef gâret-ger-i ma'ânî-i dîvân-ı selef olup ... kendüye gurûr virür ve bîkr-i fikre kâdir oldum diyü birgu âletiyile gerdege girür ... zu'm u pindâr u istiğnâ ve istikbârla ne Şeyh Câmîye ve ne hod Nizâmî'ye kâyil olup baş egerler."⁶³⁹

Âşık Çelebi ise

"... Hodbînlikden Câmî karındaşumuz ve Hâfız sebakdaşumuz diyü selefî yâd eylemekde mütekebbirane idi. ..."⁶⁴⁰

Câmî gibi büyük şairleri bile pek beğenmeyen şairlerin pişkinliğinden şikâyet edenler arasında özellikle Latîfî, Âşık Çelebi ve Mustafa Âlî sayılmalıdır. Fakat kaynaklarda birçok başka şairin bu gibi tavırlarını eleştirmişlerdir. Bu değerlendirmemize dayanak olan taradığımız Türk edebiyatı metinlerinde Câmî'den bahsedilen kısımları veriyoruz. Daha sonra bu bahislerin hangi yön ve ağırlıkta olduklarını değerlendireceğiz.

1. Nazmî Bey (ö. 967/1559)

Tezkire yazarı Ahdî, Edirneli Nazmî Bey⁶⁴¹ hakkında bazı övgülü ifadeler kullanmakta ve şöyle demektedir:

---

⁶³⁸ Latîfî, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 580.

⁶³⁹ A.g.e., 96.

⁶⁴⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-şuarâ*, 2010, I: 372.

⁶⁴¹ Mustafa Özkan, «Edirneli Nazmî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c 10 (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 450–451.

“... Fünûn-ı şî'rde üstâd ve hemîşe aksâm-ı nazm dimege mutâd nazm-ı belâgat-meşhûn ile şâkird-i Nizâmî ve işret-gâh-ı fesâhatde bende-i Câmî geçinür ve diyâr-ı Rûm'da sâhib-i Câmîü'n-nezâir dimekle mulakkab zîrâ ki şuarâ-yı mütekaddimîn ü müteahhirînün bir birüne nazîre vâkı' olan gazellerin cem idüp ve kendü dahi her birine birer ve ikişer gazel-i bî-nazîr nazîre dimişdür...”⁶⁴²

Ahdî'nin ifadelerinde yazdığı nazirlerini benzersiz sayarak överken Nizâmî'nin şakirdi ve Câmî'nin bendesi geçindiğini belirten sözleri Ahdî'nin Edirneli Nazmî'yi bu ayarda görmediği intibai vermektedir.

2. Gubârî (XVI. yy)

Âşık Çelebi'nin aktardığına göre, yukarıda da bahsedildiği üzere Gubârî mahlaslı şair Abdullatîf Buhârî'den

"benüm nazmum hakkında padişâha şehâdet eyle ve beni Câmî ve Firdevsî'den tercih idüp anlarun şî'rin mezemmet eyle"

diyerek iltimas istemiş,⁶⁴³ Abdullatîf Buhârî'nin de Gubârî'yi kırmak istemediği için “rîş-hand eyleyerek” yani bıyık altından gülererek,

"Yârân mâ Câmî-i dîger peydâ kerde-im"

sözleriyle “pesend eylemiştir”.⁶⁴⁴

Âşık Çelebi'nin ifadeleri ve üslubu bu şairin Câmî gibi olmayı bırakıp Câmî'den üstün olduğunu iddia ile başkalarına da tasdik ettirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak hem kendisini övmesini istediği kişinin “dostlar, bir başka

---

⁶⁴² Ahdî, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ'sı*, 562.

⁶⁴³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, III: 1619.

⁶⁴⁴ A.g.e.

Câmî daha bulduk” karşılığındaki Farsça sözleri, hem de Âşık Çelebi’nin ifadeleri bunun pek inandırıcı bulunmadığı, yani Gubârî’nin Câmî’ye erişecek bir şair olmadığı yolundadır. Ayrıca yukarıda bahsi geçtiği üzere Mustafa Âlî de bu şair hakkında benzer düşünceleri paylaşmaktadır.

3. Mü'min (XVI. yy)

Şair tezkirelerinde Prizrenli Mümin adlı kendini çok beğenen bir şairden bahsedilir. Kaynakların ortak dille yadırgadıkları bu şair kendini Hâfız ve Câmî ayarında, görmekte hatta onlardan üstün olduğunu bile söylemekteydi. Bahsedilen bütün kaynaklarda aynı tarzda bir yadırgama ve hafifseme ifadesiyle bunlar aktarılırken Hâfız ve Câmî’nin büyüklüğü, Mü’min adlı bu şairin asla onların ayarında olamayacağı da aktarılmış oluyor.

Aslında bu ifadeler birbirinden alınmış olduğunu düşündürecek kadar aynı olması nedeniyle ve Câmî’nin büyüklüğünü değil bu şairin kendini beğenmişliğini ve değersizliğini anlatmak amaçlandığından Câmî ile ilgili bir hüküm vermek kolay olmamaktadır. Yin de kaynaklarda Mü’min adlı şairin kendini Câmî ayarında ve ondan öte saymasına eleştirileri aktarıyoruz.

Âşık Çelebi:

*"... kendüyi selef-i şuarâ-yı Acem'den Câmî ve Hâfız-misâl itikad ederlerdi."*⁶⁴⁵

Gelibolulu Mustafa Âlî:

"Prizren nâm kasabadan imiş. Kendüye ve şehrine ve şî'rine hüsn-i zan üzere imiş. Rûy-i zemînde Pür-zerrîn ve anda benüm gibi bir şâir-i güzîn ve manzûm sözlerde benüm eş'ârum gibi dürer-i semîn

---

⁶⁴⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, II: 830.

*gelmiş degüldür dir idi. Câmî ve Hâfız benim asrumda gelse bana
bi'z-zarâre baş egerler idi diyu söylerdi....*"⁶⁴⁶

Latîfî:

*"Rumilinde Prizren nâm kasabadandur. Nehârî-zâdedür.
Kendüye ve şehrine ve şî'rine i'tikadı hadden ziyâdedür. Her zaman
Pirizreni şehr-i Pür-zerrîn diyu yâd eyler ve kendüyi şuarâ-yı selef-i
Acemden Câmî ve Hâfız'a mu'âdil i'tikâd eylerdi....*"⁶⁴⁷

Beyânî:

*"... Cümleden kendüye Hâce Hâfız-ı Şîrâzî ve Mevlana
Abdurrahman-ı Câmî gibi cümle şuara-yı selefden olmaya i'tikadı var
idi ...*"⁶⁴⁸

4. Hasan Ziyâî (XVII. yy)

XVII. yüzyıl şairi Hasan Ziyâî, kendini başka şairlerle karşılaştırarak överken Câmîden de şu iki gazelinin makta beyitlerinde şu şekilde bahsediyor:

"...Bu şî'r-i âb-dârun görse ger Câmî sekâhu'llâh

*Diyeydi kim Ziyâ'î sâkî-i bezm-i belâgatdur"*⁶⁴⁹

"...Bezm-i 'âlemde Ziyâ'î-i mey-âşâm gibi

*Kâse-bâzum seni vasf eyleyemezdi Câmî"*⁶⁵⁰

---

⁶⁴⁶ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 55.

⁶⁴⁷ Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 55.

⁶⁴⁸ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-şuarâ*, II: 933.

⁶⁴⁹ Ziyâî Hasan, *Hasan Ziyâ'î: Hayatı - Eserleri - Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, 154.

⁶⁵⁰ A.g.e., 323.

Hasan Ziyâî döneminde ve sonrasında çok parlak bir şair sayılmamasına karşın Câmî'den kendisini üstün sayan bu iddiaları ifadeleriyle Latîfî'nin yadırgadığı şairlerden biri olmalıdır. Ancak Latîfî bu sözlerini kendini büyük şairlerle karşılaştıranları uyarmak amacıyla Hasan Ziyâî'den çok önce yazmışken, Hasan Ziyâî yine de bu şekilde kendini övmüştür. Ayrıca yukarıda bahsedildiği üzere bir başka yerde bir kasidesinde de zamanın Câmî'si olduğunu iddia etmektedir.

5. *Nevres-i Kadîm* (ö. 1175/1762)

Nevres-i Kadîm⁶⁵¹ adıyla meşhur olan XVIII. yüzyıl şairi, divanındaki şiirlerde Abdurrahman Câmî'nin birkaç kere şu beyitlerle anmaktadır:

“Bahâriyye der Vâsf-ı Hazret-i Padişâh-ı Rub'-ı Meskûn Sultan Mahmûd Hân başlıklı kasidenin 35. beytinde:

Çeküp câmı mehi gökde Utarid Vâşfin itdikçe

*N'ola tayy itse vâsfı Baykara'da Câmî eş'ârî*⁶⁵²

Nevres, Sultan Mahmud için yazdığı bu övgü şiirinde sultanı Hüseyin Baykara ve kendisini de onun için şiirler yazan Câmî'ye benzeterek övmektedir.

“Ramazâniyye berây-ı Şeyhülislâm Seyyid Mustafa Efendi” başlıklı kasidein 60. beytinde

İşte bir garra gazel kim Hamse-i Câmî deger

*Bildirir rüchânımı emsâl ü akrân üstine*⁶⁵³

Ayrıca bu bu beyitlerde de yazdığı gazelin değerinin yüksekliğini anlatmaya çalışırken bu gazelin Câmî'nin beş mesnevisinin değerinde olduğunu ifade

---

⁶⁵¹ Akkaya, «Nevres, Abdürrezzâk».

⁶⁵² Nevres-i Kadim, *Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı*, II: 37.

⁶⁵³ A.g.e., II: 107.

etmektedir. Bu ibare hem Câmî'nin ve eserlerinin tanınırlığını hem de edebiyat çevreleri arasında üstün tutulduğuna açık bir işarettir. Ancak Nevres-i Kadîm'in bir gazelinin Câmî'nin bütün bir hamsesi değerinde olduğuna ya da Câmî ile karşılaştırıldığına dair her hangi bir bilgiye rastlamadık.

6. Şeyh İsmail Efendi (ö. 1264/1848-49)

Hacı Murat Karpuz'un kaydettiğine göre Gürün'de bulunan mezarının taşında yazılın ölüm tarihi dışında hakkında bilgi bulunamayan Şeyh İsmail Efendinin **Merece'l-bahreyn** adını verdiği manzum tasavvufi bir eseri vardır.⁶⁵⁴

Şeyh İsmail Efendi'nin 1251'de yazdığı bu eserinde tasavvufi coşku ve ilahi aşk anlatılmaktadır. İsmail Efendi eserinin bir bölümünde Fars edebiyatının bazı tanınmış şairlerinden bahsedip onları överken Abdurrahman Câmî'nin adını da şu şekilde anılmaktadır:

Kimi Câmî-veş olur mîr-i kelâm

*Olamaz kimse ayakdaşı müdâm*⁶⁵⁵

Görüleceği üzere Şeyh İsmail Efendi'nin nazarında Câmî, kimsenin ölçüşemeyeceği mîr-i kelim ve şairler için örnek kişiliktir.

Câmî'yi Eleştirmek

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Abdurrahman Câmî Türk toplumunda oldukça saygın bir yere sahiptir. Şimdiye kadar aktarılan bilgilerde açıkça görüleceği üzere, Câmî için hep övgü, öykünme, saygı gibi duygular beslenmektedir.

---

⁶⁵⁴ Şeyh İsmail Efendi, *Merece'l-bahreyn*, ed. Hacı Murat Karpuz (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1994).

⁶⁵⁵ A.g.e., 90.

Bununla birlikte Câmî'yi beğenmeyip eleştiren iki kişiye de rastladık. Bunlardan birisi Kemâl Paşa-zâde ve ötekisi Derviş adlı bir şairdir.

1. Kemâl Paşa-zâde (ö. 940/1534)

Önceki bölümde kendisinden bahsedilen Kemalpaşazâde Şemseddîn Ahmed,⁶⁵⁶ Abdurrahman Câmî'nin Bahâristân adlı eserine yönelik edebi bakımdan yetersiz olduğu iddiasıyla eleştiride bulunmaktadır.

Kemâl Paşa-zâde, önceki bölümde Câmî'nin eserlerine nazire olarak yazılan eserler arasında tanıtılan Nigârîstan adlı eserinin girişinde Sa'dî'yi ve Gülistan adlı eserini övmekte, Câmî'nin Bahâristân'ının bu eser yanında sönük ve değersiz olduğu iddiasında bulunmaktadır. Devamında Kemâl Paşa-zâde Câmî'den daha iyi bir eser ortaya koymaya muktedir olduğunu da iddia etmektedir.⁶⁵⁷ Daha önce de belirttiğimiz üzere her ne kadar Kemalpaşazâde Câmî'nin eserini beğenmediğini dile getirirse de, eserin kitabında takip ettiği üslup ve usul Câmî'nin Bahâristân'ındaki gibidir. Zaden Sehî Bey ve Bursalı Mehmed Tâhir de Kemâl Paşa-zâde'nin Nigârîstan'ının Bahâristân'a nazire olduğunu yazmaktadırlar.⁶⁵⁸

Kemâl Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinin Câmî'ye ait Yûsuf u Züleyhâ adlı eserin çevirisi olduğunu yukarıda yazmıştık. Ayrıca Kâfiye risalesinin de Câmî'nin risalesiyle benzerliğinden de yukarıda bahsetmiştik.

Bu bilgiler ışığında Kemâl Paşa-zâdenin eleştirilerinin Türk edebiyatında çok da ciddiye alınmadığını söyleyebiliriz.

---

⁶⁵⁶ Şerafettin Turan ve diğerleri, «Kemâlpaşazâde», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 238–247.

⁶⁵⁷ Mustafa Çiçekler, «Kemâlpaşazâde ve Nigârîstan'ı» (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994), 17.

⁶⁵⁸ Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*, ed. Mustafa İsen (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 97; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1: 223.

2. Derviş Çelebi (XVI. yy)

Âşık Çelebi, Derviş Çelebi adlı şairden bahsederken bu şairin Abdurrahman Câmî'ye Baharistan'da geçen bir ibare nedeniyle yönelttiği bir eleştiriye yer vermektedir. Aşık Çelebi'in aktardığına göre Derviş Çelebi, Baharistan'da Câmî'nin Hz. Muhammed'in, Sasani hükümdarı Nûşin-revân zamanında dünyaya geldiği için övündüğünü ifade eden bir kıtası nedeniyle itiraz etmektedir. Derviş Çelebi'ye göre Müslüman olmayan Sasani hükümdarıyla İslam peygamberinin övünmesi ve övülmesi doğru değildir.

Derviş Çelebi bu eleştirisini yöneltirken bir yandan da Câmî'ye saygıyı elden bırakmamakta, aslında “öyle fazıl birine böyle laflar etmek haddi olmadığını” da ifade etmektedir.⁶⁵⁹

Derviş Çelebi'nin bu eleştirisindeki yumuşak ton ve saygı da hemen dikkati çekmektedir.

Edebiyat Öğreticisi Câmî

Abdurrahman Câmî, kendisi aruz ve kafiye ilimlerine dair iki risale yazmıştır. Câmî'nin bu eserlerini ve bu eserlerin Türkçe şerh ve çevirilerini önceki bölümlerde tanıtmıştık. Taradığımız kaynaklarda Câmî'nin bu eserleri dışında yazmış olduğu şiirlerin de şairlerin yetişmesi için önemli kaynaklardan olduğuna dair bilgiler elde ettik. Bulgularımıza göre aşağıda bahsedilecek edebiyatçılar Câmî'nin şiirlerini ders olarak okumuş ya da okutmuştur.

---

⁶⁵⁹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-şuarâ*, 2010, I: 519–520.

Câmî Okuyanlar

3. Ali Çelebi (ö. 979/1571-72)

Beyânî Mustafa Efendi, Tezkiretü'ş-şuarâ adlı eserinde Ali Çelebi adlı XVI. Yüzyıl kültür adamının Câmî'ye ait Bahâristan adlı eseri tamamen ezberden okuduğuna ve buna ahbablarının hayran olduğuna bizzat tanık olduğunu etkileyici bir dille anlatmaktadır.

"...Bir gün ittîfak-ı yârânla seyr ü muhabbete gülistâna âb-misâl revân olmuşduk. İttîfak yârândan birinde Bahâristân-ı Mevlana Câmî var idi. Hidmet-i âlî-mankîbet ve aliyyülmenzilet kitâb-ı mezbûr ile'l-an manzûrları olmağın âyîne-misâl mukâbil-i cemâl-i bâ-kemâl olub bir zaman ol bahâr-ı irfâna teferrüc künân nigerân oldukdan sonra ihvândan ba'zı "kitâb-ı merkûmun ba'zı hikâyetini gördünüz mi" dedikde "Beli. Cümlesin temâm idüb hücre-i hafızada mahzûn ve sanduk-i derûnda mahfûz ve meknûn kıldım" dedikde ihvân ve şürekâ adetleri üzere istihzâya başlayub zebân-ı ta'nı her kûşeden dırâz etmeye âğâz etdiler. Merhûm dahi ceste ceste ol kitâbın mukatteât ve ebyât ve nevâdir ve hikâyetini ezberden su gibi revân etmekle şürekâ ve akrânı dem-beste ve hayrân oldılar ve her birisi hâme-sıfat barmakların kaldurub fazl u irfânına imân gütürdiler...."⁶⁶⁰

4. Müstâkîmzâde Süleyman Sa'dettin (ö. 1202/1788)

Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn Efendi, **Tercüme-i Lugât-i Kânûni'l-edeb** adlı eserinin başında kendi el yazısıyla verdiği yaşam öyküsünde, medresedeyken **Hâfız Divanı** ile Câmî'nin **Nefehâtü'l-üns**'ünden birçok yeri okumuş olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶¹

⁶⁶⁰ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, II: 660.

⁶⁶¹ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, II: 84.

5. Âsaf Mehmed Paşa (ö. 1222/1807)

XIX. yüzyıl Türk devlet ve edebiyat adamlarından Âsaf Mehmed Paşa'nın Fars edebiyatının ünlü şairlerinin eserlerini sürekli okuduğunu ve Türkçeden iyi Farsça şiirler yazdığını Ali Emîrî'den naklen Sadettin Nüzhet Ergun kaydetmektedir:

"... Edîb, kâtib, şâir idi Fârisî eş'ârı pek metîn ve Türkîsine gâlibdir. ... Paşa'nın sohbetine yetişen bazı zevâta vâsıl olan pîrân-ı memleketin rivâyetiyle sâbittir ki Paşa'nın dâiresi bir kütüphâne şeklinde idi. Urfî, Sa'dî, Hâfız, Selmân, Hasan, Tâlib, Feyzî, Sâib, Şevket, Câmî, Zâhir, Nâzirî, Hâkânî gibi İran şuarâsının ... âsârını pîş-i nazar-ı mütalaâdan ayırmazdı...."⁶⁶²

6. Nigari Karabaği (ö. 1886)

XIX. yüzyıl tasavvufî kişiliklerinden Mîr Hamza Nigârî Karabaği'nin de bazı diğer şairlerin şiirleriyle birlikte Câmî divanını da sürekli okuduğunu yine İbnülemin'den öğreniyoruz:

"... Rivâyet olunduğuna göre ekseren Mesnevî-i Mevlanâ'yı, Mollâ Câmî, Hâfız Şîrâzî ve Fuzûlî divanlarını mütalaâ etmekle safâyâb olurmuş..."⁶⁶³

7. Zekî (XIX. yy)

Hâtibî, Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdâd adlı eserinde Zekî mahlaslı ve Molla Halî Âbâd-meâl adlı birinden

"... manzûme-i Mevlana Câmî, yani Yûsuf u Züleyhâ ile Hamse-i Nizâmî'nin kinâyât-ı dakîk u maanî-i amîkına gereği gibi

---

⁶⁶² Ergun, *Türk Şairleri*, I: 97.

⁶⁶³ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3. ed (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), III: 1209.

*muttali' olduğuna ilâveten Türkîce nazmı ... mertebe-i halâsa nâil olup...*⁶⁶⁴

şeklinde bahsetmektedir. Bu ifadelerden Zekî mahlaslı şairin Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini ince noktalarına vakıf olacak kadar okuduğunu anlıyoruz. Ancak Zeki adlı bu kişi hakkında Hâtibî daha fazla bilgi vermediği gibi başka bir kaynaktan da bilgiye rastlamadık.

8. Ahmed Remzi Akyürek (ö. 1944)

XX. yüzyılın önemli bilim ve kültür adamlarından aynı zamanda son Mevlevî şeyhlerinden Ahmed Remzi Akyürek, Farsça bir şiirinde başka bazı eserler yanında Abdurrahman Câmî'nin eserlerini de okuyup onlardan yararlandığını dile getirmektedir.

Ahmed Remzi Akyürek'in Câmî ile birlikte diğer bazı eserleri de okuduğunu anlattığı beyitler şu şekildedir:⁶⁶⁵

ز بوستان سعدی گلی چیده ام / ز سیر گلستان صفا دیده ام؛

ز آثار جامی و ابن کمال / ز گفتار فتاحی پر کمال؛

به کرات خواندم شدم مستفید / ز عطار بوی دماغم رسید

9. Sa'îd Nursî (ö. 1960)

XX. yüzyılın tanınmış dini kişiliklerinden Sa'îd Nursî, Câmî'nin Divanını açıp Kur'an'la ilgili yapmış olduğu yorumun doğru olup olmadığına dair fal baktığını kaydetmektedir.

⁶⁶⁴ Hâtibî, *Tezkire-i Şuarâ-yi Bağdâd*, ed. Mehmet Akkuş (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 133.

⁶⁶⁵ Ahmed Remzi Akyürek, *Ahmed Remzi Dede and His Persian Poems*, ed. Mehmet Atalay (İstanbul: Çantay Kitap Kirtasiye, 2007), 57.

“Gelecek yaza kadar, muvakkaten o kapıyı ihtiyarımızla çalmayacağız. Fakat o hurûfa ait beyanat ne derece hak olduğunu, Mevlana Câmî'nin Dîvânıyla kardeşlerimle tefe'ül ettik. Dedik: “Yâ Câmî! Bu hurûfât-ı Kur'aniyeye dair beyân ettiğimiz nüktelere ne dersin?” Bir Fâtiha okuyup falı açtık. İşte başta fal şu geldi: “Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbih etmesin. ...”⁶⁶⁶

Bu ibareden Câmî'nin divanını Sa'îd Nursî'nin sürekli okuyup takip ettiği, okumaktan öte ayrıca manevi bir değerde tuttuğu anlaşılmaktadır.

Câmî Okutanlar

10. Esad Dede (ö. 1329/1911)

XIX. yüzyıl Mevlevî şeyhlerinden olan Mehmed Esad Dede, Davutpaşa ve Mahmûdiye rüştiyeleri ile Nümûne-i Terakkî okulunda Farsça hocalığı yapmıştır. Önceki bölümde bahsi geçtiği üzere Esad Dede'nin, Câmî'ye ait Risâle-i Hâcegân adlı eseri tercüme ettiği de bilinmektedir. Ayrıca Mesnevî derslerinden başka isteyenlere Kasîde-i Tâiyye, Fususu'l-hikem, Divan-ı Hafız, Sâ'dî'nin Gülistan ve Bostan'ı, Attâr'a nisbet edilen Pendnâme, Hâkânî'nin Kasîde-i Sulûkiyye'si, İbni Fâriz'in Kasîde-i Tâiyye ve Kasîde-i Hamriyye'si, İbni Arabî'nin Füsûsu'l-hikem'i, Sipehsâlâr Menâkıb-nâme'si, Mahmûd-i Şebisterî'nin Gülşen-i Râz'ı, Abdurrahman Câmî'nin de Rubâiyyât'ı ve Levâyih adlı eserinin Esâd Dede tarafından okutulduğu kaydedilmektedir.⁶⁶⁷ Vefatından önce bazı öğrencilerine bu dersler için icazetname de verdiği bildirilmektedir.

Kaynaklarda Esâd Dede'nin, Câmî'nin eserlerinden ikisini, Levâyih ve Rubâiyyât'ı okuttuğundan bahsedilmektedir. Okuttuğu eserlerden Levâyih adlı eser,

⁶⁶⁶ Sa'îd Nursî, *Barla Lâhikası* (İstanbul: Sözlere Neşriyat, y.y.), 454.

⁶⁶⁷ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, ed. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), I: 403; Mehmet Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, ed. Serdar Sakin (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), IV: 2; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I: 327.

varlığın bütünlüğü düşüncesini ‘lâyhâ’ adı verilen başlıklarda anlatmakta olup her lâyhâ için bir de rubai ilave edilmiştir. Rubâiyyat adıyla verilen eser de Câmî’nin Şerh-i Rubâiyyât adlı eseri olmalıdır. Bu eserinde Câmî, yine varlığın bütünlüğü düşüncesini anlatan kendine ait rubaileri kendisi şerh etmektedir. Zâten yukarıda geçtiği üzere Câmî’nin bu iki eserini de eseri İstanbul’da Esâd Dede tarafından hazırlanarak bastırılmıştır.⁶⁶⁸

Kaynaklarda açıkça bildirilmemekle birlikte Esâd Dede’nin İbni Fârîz’e ait Kasîde-i Tâiyye ve Kasîde-i Hamriyye’si ile, İbni Arabî’nin Füsûsu’l-hikem’ini okuttuğu da bildirildiğine göre bu eserleri Câmî’nin bu eserlere yazdığı şerhler üzerinden okuttuğu ya da okuturken Câmî’nin şerhlerinden yararlandığı da tahmin edilebilir. Bunun yanında Câmî’nin Mevlana’ya ve Mesnevî’ye olan ilgisi ile Mesnevî’nin ilk beytlerini şerh ettiği eseri ve Nefehâtü’l-üns adlı eserinde Mevlana’ya ayırdığı geniş bölüm de Esâd Dede’nin ilgisinden uzak kalmış olamaz. İbni Fârîz’in Kasîde-i Hamriyye’sinin şerhi olup vefatından birkaç sene evvel talebesinden bazılarına icazetname vermiştir.

11. Mehmed Sa’îd Efendi (ö. 1340/1922)

İbnü’l-emin Mahmut Kemâl İnal, XX. Yüzyıl din ve edebiyat adamlarından Mehmed Sa’îd Efendi’den bahsederken,

*"... Bazı zevâte de Makâmâtı Harîrî, Molla Câmî Dîvânı okutdu..."*⁶⁶⁹

kaydını düşmektedir. İbnülemin’in yakinen tanıdığı Mehmed Sa’îd Efendi’nin okuttuğu bu eserlerle hem edebiyat bilgisi ve zevki edindirmek, hem de tasavvufî görgüyü artırmak gayesi güttüğü muhtemeldir.

---

⁶⁶⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, ed. Serdar Sakin (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), VI: 2.

⁶⁶⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, III: 1631.

1.13. Din ve Tasavvuf Būğūğü Olarak Cāmî

Daha önce bahsedildiği üzere Abdurrahman Cāmî Türk kültür hayatında yalnızca bir edebiyatçı değil, aynı zamanda düşünür ve din adamı olarak da görülmüştür. Özellikle vahdet-i vücûd düşüncesini işlediği eserleri, bu tasavvufi anlayışın Türkiye’de yayılmasında önemli etkenlerden olmuştur.

Aynı zamanda dini eğitimin ön koşullardan biri olarak Arapça öğretiminde Abdurrahman Cāmî’nin *Fevâidü’z-Ziyâiyye* adlı dilbilgisi kitabı baş ucu kaynağı ve ders kitabı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Hatta Molla Cāmî adı artık bu kitabı ifade eder hale gelmiştir.

Ayrıca yazmış olduğu yarım kalan tefsir, tefsir ilminde, *Silsiletü’z-zeheb* adlı eserinden bir bölüm de akaid ilminde diğer eserleri kadar bilinmese de tanınmıştır. Bu eserler üzerine yapılan çalışmalar daha önceki bölümde tanıtılmıştı.

Abdurrahman Cāmî’nin tasavvufi düşüncelerini,⁶⁷⁰ Arapça dilbilgisine dair olan eseri,⁶⁷¹ yarım kalan tefsiri⁶⁷² ve itikada dair yazdıkları⁶⁷³ üzerinde ayrı ayrı bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca bu eserlerin Türk yazarlar tarafından yapılan şerh ve çevirileri de önceki bölümde tarafımızdan tanıtılmıştır.

Biz burada bu konulara yeniden değinmeden yalnızca Abdurrahman Cāmî’yi bir din büyüğü olarak görüp takip eden Türk bilim ve kültür adamlarına değineceğiz.

---

⁶⁷⁰ İbrahim Allahverdiyev, «Abdurrahman Cāmî ve tasavvufî görüşleri» (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2009).

⁶⁷¹ İclal Arslan, «Abdurrahman El-Cāmî ve El-Fevâidü’z-Ziyâiyye adlı eseri» (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008).

⁶⁷² İslam İslamoğlu, «Molla Cāmî ve Tefsirinden Fatiha Sûresi» (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2005).

⁶⁷³ İclal Arslan, «Abdurrahman Cāmî, İ’tikadnâme», *İslami İlimler Dergisi* 4, sayı 1–2 (2009): 463–464.

1. Kadızâde Şeyh Mehmed Efendi (ö. Zilkade 1045),

Şeyhî Mehmed Efendî, Vekâiyü'l-fuzalâ adlı eserinde Kadızâde Şeyh Mehmed Efendi'yi anlatırken, uzun süre Murad Paşa Camii'nde

“Molla Câmî ve Muhtasar ve Sadru'ş-şerîa tedrisiyle çehre-güşây”

olduğundan bahsetmektedir.⁶⁷⁴

Şeyhî her ne kadar eserinde Mehmed Efendi tarafından Câmî'nin hangi eserinin okutulduğunu açıkça yazmıyorsa da Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserin medrese çevrelerinde Molla Câmî adıyla bilindiğini ve okutulan yerin de bir cami olduğunu dikkate alırsak söz konusu eserin Fevâidü'z-Ziyâiyye olduğunu söyleyebiliriz.

2. İshak Hocası Ahmed Efendi, (ö. 1120/1708)

Beyânî Mustafa Efendi, Tezkiretü'ş-şuarâ adlı eserinde “Ahmed-i Dîger İshak Hâcesi Ahmed Efendi” başlığıyla İshak hocası olarak tanınan XVIII. Yüzyıl bilim ve edebiyat adamı Ahmet efendiden şu şekilde bahsetmektedir:

“... Suyûtî-i zaman ve Câmî-i devrân bir fâzıl-ı kesîrû't-tahrîr kim Arabiyyâtda yed-i tûlâsı dırâz ve Fârisîde bâğ-ı iktidârı her müşkile bâz idi. ...”⁶⁷⁵

Görüleceği üzere Beyânî Mustafa Efendi İshak Hocası Ahmed Efendi'nin ilimde yeterliliğini anlatırken ‘dönemin Câmî'si’ tabirini kullanmaktadır. Beyânî'nin bu ibaresi ilim adamları nezdinde Câmî'nin konumunun oldukça muteber olduğunu göstermektedir.

---

⁶⁷⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâiyü'l-fuzalâ I*, ed. Abdulkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 59.

⁶⁷⁵ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, 199.

3. *Nevres-i Kadîm* (ö. 1175/1762)

Nevres-i Kadîm adıyla meşhur olan XVIII. yüzyıl şairi Abdürrezzâk Nevres, divanındaki şiirlerde Abdurrahman Câmî'nin adını vererek aslında eserini şu beyitle anmaktadır:

Anladım metn ü şerhi hep Nevres

*Ben ne Câmî ne hod 'İsâm okudum*⁶⁷⁶

Bu beyitte Nevres kendi bilgi ve kavrayışını överken Câmî'nin *Fevâidü'z-Ziyâiyye* adlı eserini ve İsmâuddîn Ahmed tarafından bu esere yazılan haşiyeyi okumamasına rağmen okuduklarını anladığını ifade etmektedir. Bu ibareden o zamanki eğitim ve bilim çevrelerinde bu eserlerin ne kadar geçerli olduğu tahmin edilebilir. Bununla birlikte Nevres her ne kadar bu eseri okumadan kavrayabildiğini ifade ediyorsa da bu durumun bir eksiklik sayılabileceği de bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

4. *Sâib* (XVIII. yy)

Râmiz, *Adâb-ı Zürefâ* adlı eserinde Fâzılzâde Sâib mahlaslı ve Ataullah Efendi adlı bir şairin, gençliğinde babasından Farsça öğrenirken Sâ'dî'nin *Gülistan*'ını ve Arapça öğrenirken de Câmî'nin *Fevâidü'z-Ziyâiyye*'sini okuduğunu bildirmektedir. Râmiz Ataullah Efendi'nin babasından okuduğu Câmî'ye ait eserin adını anmamakta,

*"... ulûm-i Arabiyyeden sarf u nahvden Câmî-i mu'ciz-beyân'a
varınca ..."*⁶⁷⁷

---

⁶⁷⁶ Nevres-i Kadim, *Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı*, II: 266.

⁶⁷⁷ Sadık Erdem, «Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâ'sı» (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı An, 1986), 225.

ifadelerini kullanmaktadır. Câmî'nin Arapça dilbilgisine dair tek eserinin Fevâidü'z-Ziyâiyye olduğunu ve Arapça öğrenenler arasında bu kitabın yaygın olduğunu bildiğimizden bahsedilen eserin bu eser olduğunu anlıyoruz.

5. Mehmed Celâleddin Dede (ö. 1326/1908)

Yenikapı Mevlevihanesi son şeyhlerinden Mehmed Celaleddin Dede'nin eğitiminde (ö. 1326)⁶⁷⁸ Abdurrahman Câmî'nin Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini okuduğunu Mehmed Zeki Pakalın,

"... Koca Mustafa Medresesinde sakin Mustafa efendiden
Molla Câmî ... tahsil eyledi..."⁶⁷⁹

sözleriyle kaydetmektedir.

6. Müftî-zâde Fâdıl Efendi (XIX. yy)

İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal, Nâim adlı bir şairi anlatırken, Müftizâde Fâzıl Efendi'den de bahsetmekte ve

"... Molla Câmînin Kâfiye şerhi olan eseri meşhûrunu kısmen
tedris etmiş olan ve kendisi de şâir bulunan Müftî-zâde Fâdıl Efendi
..."⁶⁸⁰

sözleriyle Müftî-zâde Fâdıl Efendi'nin Câmî'nin Kâfiye şerhi olan Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eserini kısmen okuttuğunu ifade etmektedir.⁶⁸¹

---

⁶⁷⁸ Nuri Özcan, «Mehmed Celâleddin Dede», *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003).

⁶⁷⁹ Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, 2008, IV: 85.

⁶⁸⁰ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II: 1085.

⁶⁸¹ A.g.e.

7. Mehmed Zeki Pakalın (ö. 1972)

Mehmet Zeki Pakalın,⁶⁸² *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* adlı eserinde, tasavvuftaki vahdet-i vücûd düşüncesinin kısaca özetini vermektedir.⁶⁸³ Pakalın'ın burada anlattığı düşünceler Köprülü'nün de belirttiği üzere Abdurrahman Câmî'nin benimsediği vahdet-i vücûd yorumudur.

8. Sa'îd Nursî (ö. 1960)

XX. yüzyılın önemli dini kişiliklerinden Sâid Nursî,⁶⁸⁴ Câmî'nin *Fevâidü'z-Ziyâiyye* adlı kitabını okuduğunu birkaç yerde tekrar tekrar ifade etmektedir.

*“Fakat pek gariptir; zîrâ Şarkî Anadolu usûl-i tadrîsiyle, Molla Câmîden nihâyete kadar ikmâl-i nüсах etti. Buna da her kitaptan bir veya iki ders, nihâyet on ders tederrüs etmekle muvaffak oldu...”*⁶⁸⁵

*“Geçen sene Suyûtî okuyordunuz, bu sene Molla Câmî'yi mi okuyorsunuz?” Bediüzzaman: “Evet, Câmî'yi bitirdim.” Molla Fethullah hangi kitabı sorduysa, “Bitirdim” cevabını alınca, tahayyürde kaldı....”*⁶⁸⁶

“Orada bulunan Molla Fethullah Efendi'nin medresesine gider. Molla Fethullah, Molla Sa'îd'e, “Geçen sene Suyûtî

---

⁶⁸² Ali Birinci, «Pakalın, Mehmet Zeki», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXIV (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 145.

⁶⁸³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), III: 568–572.

⁶⁸⁴ Alparslan Açıkgenç, «Sâid Nursî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXV (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2008), 565–572.

⁶⁸⁵ Abdulkadir Badıllı, *Târîhçe-i Hayat* (İstanbul: Sözler Neşriyat, y.y.), 51.

⁶⁸⁶ A.g.e., 54.

*okuyordunuz, bu sene Molla Câmi'yi mi okuyorsunuz?" Bediüzzaman:
"Evet 'Câmi'yi bitirdim. ..."*⁶⁸⁷

---

⁶⁸⁷ A.g.e.

1.14. Câmî'nin Türk Siyaset ve Edebiyat Dünyasıyla İlişkileri

1.1.12. Câmî ile Görüşmeler

1. Kadızâde-i Rûmî (ö. 844/1440'tan sonra)

İlk bölümde Abdurrahman Câmî'nin hayatı anlatılırken değinildiği üzere Câmî, tahsiline devam etmek için gittiği Semerkant'ta Kâdı-zâde-i Rûmî ile görüşmüş ve ondan ders almıştır. Uluğ Bey (ö. 853/1449) zamanında Semerkant'a giden Câmî⁶⁸⁸ burada Kâdı-zâde-i Rûmî ile bazı bilimsel meseleler üzerine tartışmıştır.⁶⁸⁹

Kaynaklarda aktarıldığına göre Câmî Semerkant'a gittiğinde Kadızâde-i Rûmî ile ilk görüşmelerinde aralarında uzun bir bilimsel tartışma yaşanmış, tartışmanın sonunda Kadızâde Câmî'nin fikrini kabul etmiş ve Câmî'yi ziyarete gitmiştir.⁶⁹⁰ Bu tartışmalarda Câmî Kadızâde-i Rûmî'ye galip gelse de Semerkant'ta Kadızâde-i Rûmî'nin derslerine ve ondan ilim tahsiline devam etmiştir.⁶⁹¹

---

⁶⁸⁸ Abdolvâsi' Nizâmî Bâherzî, *Makâmât-ı Câmî*, ed. Necîb Mâyil Herevî, 2. ed (Tahran: Neşr-i Ney, 1383), 80; Safî Fahrüddîn Alî, *Reşehat-i Aynü'l-hayât* (İstanbul: Emin Efendi Matbaası, 1269), 169.

⁶⁸⁹ Raziyyüddîn Abdulgafûr Lârî, *Tekmile-i Havâşi-i Nefehâtü'l-üns: Şerh-i Hâl-i Mevlânâ Câmî*, ed. Beşîr Herevî (Encümen-i Câmî, 1343), 12; Bâherzî, *Makâmât-ı Câmî*, 81.

⁶⁹⁰ Lârî, *Tekmile-i Havâşi-i Nefehâtü'l-üns: Şerh-i Hâl-i Mevlânâ Câmî*, 12.

⁶⁹¹ A.g.e.; Bâherzî, *Makâmât-ı Câmî*, 81; Fahrüddîn Alî Sâfî, *Reşehat-i Aynü'l-hayât*, ed. Mustafa Vehbî, çev. Ali Cevdet (İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1269).

2. Şeyh Abdullah İlâhî (ö. 896/1491)

Mecdî Mehmed Efendi, Hadâiku'ş-şakâik adlı eserinde “Ârif billah Şeyh Abdullâh-ı İlâhî” başlığıyla Abdullah İlâhî⁶⁹² hakkında

“... Şeyh İlâhî hazretleri yine Semerkand'a gelüb Hâce Ubeydullah ile bir mikdâr rûzgâr musâhabet ve münâsebet idüb emr-i şerîfiyle diyâr-ı Rûm'a zâhib oldular. Bu târikle yolları taht-gâh-ı vilâyet-i Horasan olan Herât'a uğrayub Şeyh Abdurrahman Câmî ile vesâir meşâyih-i Horasan ile anda musâhabet eylediler. ...”⁶⁹³

ifâdelerini kullanmaktadır. Hüseyin Vassâf'ın da Sefîne-i Evliyâ adlı eserinde Mecdî Mehmed Efendi'nin verdiği bilgileri özetleyerek aktardığı görülmektedir.⁶⁹⁴ Mecdî Mehmed Efendi'nin bildirdiğine göre Abdullah İlâhî, Semerkant'a şeyhini görmeye gitmiş, bir süre burada kaldıktan sonra şeyhinin isteği ile memleketine dönerken uğradığı Herat'ta bir süre kalıp Abdurrahman Câmî ile de görüşmüştür. Mecdî Mehmed Efendi ve muhtemelen ondan aktararak Hüseyin Vassâf Abdullah İlâhî ile Câmî arasındaki görüşme için “musâhabet” kelimesini kullanmaktadırlar. Musâhabet yalnızca bir kez sohbet etmeyi anlatabileceği gibi yakın dostluk anlamına da gelebilir. Bunlardan hangisi anlamında olduğuna dair açık bir kayıt bulunmamaktadır.

---

⁶⁹² Mustafa Kara ve Hamid Algar, «Abdullah-ı İlâhî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c I (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1988), 110.

⁶⁹³ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadaiku'ş-şekâik*, ed. Abdulkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 262.

⁶⁹⁴ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, II: 54.

3. *Bihîştî* (ö. 917/1511-12)

Bihîştî Sinan Çelebi,⁶⁹⁵ XV-XVI. yüzyılın tanınmış şairlerindedir. Divanı ve hamsesi bulunmaktadır.

Kaynaklarda geçtiği üzere, II. Bâyezid zamanında işlediği bir kusur yüzünden padişahın gazabına uğrar. Bu korkuyla Horasan'a gider. Horasan'da Abdurrahman Câmî, Alî Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara ile yakınlık kurar. Daha sonra bu kişilerin "şefaât-nâmesi" ile yeniden İstanbul'a gelir. Padişaha Câmî'nin Nevâî'nin ve Hüseyin Baykara'nın selamlarını iletir. Bunun üzerine Padişah Sinan Çelebi'yi sancak beyi yapar.⁶⁹⁶

Bihîştî Sinan Çelebi'den bahseden kaynakların ittifakla vurguladıkları, gözden düşmüşken Câmî'nin selamıyla gelip tekrar makam mevki sahibi olmasıdır. Bu olay, Câmî'nin Osmanlı yönetimi nezdindeki saygınlığını göstermektedir.

Şu da dikkat çekicidir ki, Bihîştî Sinan Çelebi'nin şefaât-nâme getirişinden bahseden kaynaklar, hep Abdurrahman Câmî'yi ön planda göstermişler, Nevâî'yi ise ikinci olarak saymışlardır. Sehi Bey dışında bu olayda Hüseyin Baykara'nın adını anan da olmamıştır.

Muhtemelen Câmî'nin bu konumunu iyi bilen Sinan Çelebi, padişahın gönlünü yeniden kazanabilmek için Horasan'a, Câmî ve Nevâî'nin selamını alıp gelmeyi planlayarak gitmiştir.

---

⁶⁹⁵ Hasan Aksoy, «Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c VI (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 144.

⁶⁹⁶ Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihîşt*, 1998; Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, ed. Rıdvan Canım (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000); Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, ed. Mustafa İsen (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994), 153; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-şuarâ*, 225; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, 2. ed (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 49.

4. İdris-i Bitlisi (ö. 926/1520)

İdris-i Bitlisi,⁶⁹⁷ aslen Bitlisli ve Kürt olup, Safevi yönetimine karşı Osmanlı idaresinin Doğu Anadolu'da etkinliğini sağlamak için uğraşmıştır. Farsça ve Arapça şiirleri ve birçok başka eserleri dışında Heşt Bihişt adıyla yazdığı Osmanlı tarihini anlatan eseriyle tanınmıştır.

İdris-i Bitlisi, Abdurrahman Câmî ile Tebriz'de görüştüğünü kaydetmektedir. İdris-i Bitlisi'nin bildirdiğine göre Abdurrahman Câmî Tebriz'de iken, Babası Burhaneddin Bitlisi ile birlikte Câmî'yi ziyarete gitmişlerdir. Abdurrahman Câmî'nin Tebriz'de hac dönüşü 878/1473 yılında 24 Cemaziyelevvel 878/17 Ekim 1473 günü bulunduğu bilinmektedir. Hatta Câmî'nin Tebriz'e 24 Cemaziyelevvel 878/17 Ekim 1473 tarihinde vardığı ve 18 Şaban 878/8 Ocak 1474 tarihinde Herat'a dönmüş olduğu bilindiğine göre İdris-i Bilisî ile de bu tarihler arasında görüşmüş olmalıdır.

5. İbrâhim Gülşenî (ö. 940/1534)

Halvetî şeyhi ve Gülşeniyye kolunun kurucusu İbrâhim Gülşenî⁶⁹⁸ de Abdurrahman Câmî ile yüzyüze görüşüp yakınlık kuranlar arasındadır. İbrahim Gülşenî'nin müridi ve Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî adlı eserin yazarı Muhyî Gülşenî İbrahim Gülşenî ile Câmî'nin birden çok kez görüştüklerini açık ifadelerle anlatmaktadır. Muhyî'nin bildirdiğine göre Akkoyunlu güçleriyle Hüseyin Baykara güçleri arasında Azerbaycan dolaylarında yaşanan mücadele sonrası barış görüşmeleri esnasında Gülşenî Herat'ta bulunurken Câmî, Gülşenî'nin yanına derviş

---

⁶⁹⁷ Abdulkadir Özcan, «İdris-i Bitlisî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXI (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000), 485.

⁶⁹⁸ Nihat Azamat, «İbrâhim Gülşenî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXI (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000), 301.

kılığında giderek günlerce görüşmüştür.⁶⁹⁹ Bu sohbetler sırasında kurulan yakınlıktan ötürü Câmî hacca giderken uğradığı Bağdat'ta aşırı şiilerce saldırıya uğradığında da Gülşenî Bağdât'a gidip Câmî'ye destek olmuştur.⁷⁰⁰

6. Basîrî (ö. 941-1534-35)

Basîrî,⁷⁰¹ kaynaklarda belirtildiği üzere Acem diyarından İstanbul'a gelmiş, burada yerleşmiş bir şairdir. Türkçe ve Farsça şiirler ve eserler yazmıştır.

Basîrî, Horasan'da Sultan Hüseyin Baykara ve Alî Şîr Nevâî nezdinde önemli bir yere sahip ve Câmî'yle de musahip iken II. Bâyezid'in saltanatının ilk yıllarında İstanbul'a gelmiştir. Kaynaklarda bahsedildiğine göre Basîrî, Acem diyarından Abdurrahman Câmî ve Nevâî'nin eserleri ve mektuplarıyla gelmiştir.⁷⁰²

Basîrî'nin İstanbul'a 'Acem diyarından' geldiğın hemen hemen bütün kaynaklarda zikredilmesine karşılık Abdurrahman Câmî ve Nevâî'nin kitap ve mektuplarını getirdiğine dair kayıt yukarıda geçtiği üzere Aşık Çelebi, Latîfî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Hasan Çelebi, Beyânî Mustafa Efendi, Kafzâde Fâizî tezkirelerinde geçmekte, Sehî Bey ve Ahdî tezkirelerinde Basîrî'nin Câmî ve Nevâî ile ilişkisine dair bilgi bulunmamaktadır.⁷⁰³

İstanbul'da günümüze kadar kalan Câmî'nin el yazısıyla yazılmış yahut hayatındayken istinsah edilmiş bazı nüshalar bulunmaktadır. Basîrî tarafından

---

⁶⁹⁹ Muhyî-yi Gülşenî ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi, *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî ve Şîve-i Tarikat-i Gülşeniyye*, ed. Tahsin Yazıcı (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982), 30.

⁷⁰⁰ A.g.e., 31.

⁷⁰¹ Mehmet Çavuşoğ, «Basîrî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXXIV (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 16.

⁷⁰² Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, I: 421; Latîfî, *Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 47; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 152; Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü's-şuarâ*, 214.

⁷⁰³ Ergun, *Türk Şairleri*, II: 743.

getirilen nüshaların hangileri olduğuna dair kayıt bulunmamakla birlikte Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan eski tarihli nüshalardan bir ya da bir kaçının Basîrî tarafından II. Bâyezid'e sunulduğu tahmin edilebilir.

7. *Leâlî* (XV. yy)

Leâlî XV. yüzyıl şairlerindedir. Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Leâlî'nin adı Türk edebiyatı tarihinde ilginç bir örnek olarak geçmektedir.

Kaynaklarda anlatıldığına göre Leâlî, aslen Tokatlıdır. Ancak İstanbul'a geldiğinde Acem'den geldiğini, Abdurrahman Câmî ve Alî Şîr Nevâî'den selam getirdiğini söylemiş bu sayede rağbet ve iltifat görmüştür.⁷⁰⁴ Anlatıldığına göre Fatih Sultan Mehmet'in meclisine girmiş, Fatih Leâlî'ye bir dergâh da vermişti.⁷⁰⁵ Burada kalır ve faaliyet gösterir, aynı zamanda yazdığı şiirlerle kendini tanıtır.

Fakat daha sonra Acem olmadığı anlaşılınca da kendisine gösterilen ilgi ve hatta mal ve makam geri alınmıştır.⁷⁰⁶

Leâlî de aşağıdaki şiiri yazıp arz-ı hal etmiştir:

Olmak istersen i'tibâra mahal

Ya Arabdan yuhud Acemden gel;

Gevhere kıymet olmaya kânda

Dür bahâsın bula mı ummanda;

Söylenür nükte vü meseldür bu

K'ola dâim çerağ dibi karanu;

---

⁷⁰⁴ Latîfî, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 473.

⁷⁰⁵ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 142.

⁷⁰⁶ A.g.e.

Olsa âdemde ma'rifetle murâd

Ne fazîlet virürmiş ana bilâd;

Taşdan sâdır oldu gerçi Güher

Mu'teberdür velî niteki hüner;

Rûmda kellelenmesiün mi Acem

Buldı bu izzet ile çün ekrem;

'Acemden her biri ki Rûm'a gelür

*Ya vezâret ya sancak âna gelür ...*⁷⁰⁷

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere, Leâîî neden 'Acem'den gelmiş olduğunu söylediğini soranlara mazeret olarak, Anadolu'da ve İstanbul'da Acem diyarından gelenlere çok rağbet gösterildiğini, "mum dibine ışık vermez" atasözünde olduğu gibi buralılara ilgi gösterilmediğini dile getirmektedir.

Leâîî'nin Acemken muteber, yerliyken yine itibarsız oluşu, Türk edebiyatı araştırmacıları için Leâîî'nin mazeret olarak gösterdiği Acem'den gelenlere itibar verildiği kanaati çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Fakat kanaatimizce bu değerlendirme doğru olsa bile yetersizdir. Zira bu değerlendirmelerde Leâîî'nin İstanbul'da rağbet görmesi Acem'den gelişine bağlanmakta, Câmî ve Nevâî'den selam getirmesine değinilmemektedir. Oysa aşağıda geçeceği üzere Abdurrahman Câmî'nin dönemin Osmanlı Sultanı nezdinde yeri oldukça önemliydi. Hatta Câmî'nin İstanbul'a gelmesi için oldukça çok çabalamış ve ısrarla davet etmişti. Abdurrahman Câmî'nin eserleri, daha yeni yazılmışken İstanbul'a gönderiliyor, eserleri burada okunup tartışılıyordu. Hatta Câmî'ye siparişle bizzat Fatih tarafından eser yazdırılıyordu.

---

⁷⁰⁷ A.g.e.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Leâlî'nin Fatih nezdinde kabul görmesinde Câmî'nin selamının etkisi olmuş olmalıdır. Belki Leâlî'nin Câmî'nin yakınlarından biri sanılmasıyla yakınları ağırlanarak Câmî'nin İstanbul'a gelişinin kolaylaştırılması amaçlanmış olabilir.

Ayrıca Câmî'den selam getirerek padişah nezdinde yer edinen yalnızca Leâlî değildir. Aşağıda anlatılacağı üzere, Basîrî ve Bihiştî de Nevâî ve Câmî'nin selamıyla gelmiş ve İstanbul'da itibar görmüşlerdir.

Nihâî olarak Leâlî, kaynaklarda anlatıldığı üzere Câmî'yle görüşüp selamıyla İstanbul'a gelmiş ve burada tanınmış bir şairdir.

8. *Melîhî* (XV. yy)

Melîhî,⁷⁰⁸ XV. yüzyılın kalender şairlerinden biridir. Gençliğindeyse Horasan'a gitmiş, orada Abdurrahman Câmî'yle aynı medresede tahsil görmüştür.⁷⁰⁹ Kaynaklarda anlatıldığına göre oldukça kabiliyetli ve bilgili biridir. Kaynaklarda geçtiği kadarıyla ömrünün sonlarını ayyaş ve sarhoş bir şekilde geçirmiştir.

Anlatıldığına göre bir gün Horasan'da İstanbul'a gelmekte olan birisiyle Câmî, “benim orada Melîhî adında bir arkadaşım var, bu kitabı ona ver” diyerek bir kitap gönderir. Bu kişi gelip İstanbul'da Melîhî'yi arar, kendisini meyhanelerde bulabileceği söylenir. Nihayet bir meyhanede Melîhî'yi bulur, Câmî'nin selamını ve kitabını sunar. Melîhî ise kendisinin ve ders arkadaşının durumunu düşünüp ağlamaya başlar. Gönderilen kitabı da layık olmadığını düşünerek almak istemez.⁷¹⁰

Melîhî hakkında Câmî'yle ilgili olarak anlatılanlar bu kadardır. Bu rivayetten anlaşılan Melîhî ile Câmî'nin yakînen tanıştıkları ve yıllar sonra bile birbirlerini unutmadıklarıdır. Ancak Melîhî'nin yazdıklarında Câmî ile ilgili bir anekdota

---

⁷⁰⁸ Sabahattin Küçük, «Melîhî», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXIX (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 50.

⁷⁰⁹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, 1994, 145.

⁷¹⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, II: 828.

rastlanmıyor. Bütün bunlar Melîhî'ye eserlerinde yer veren tezkirecilerden öğreniliyor.

9. Şeyh Sâ'idâ (ö. 1092/1681-82)

Safâyî Mustafa Efendi, tezkiresinde Sâ'idâ adlı Abdurrahman Câmî'nin soyundan olduğunu belirttiği şair hakkında şunları kaydetmektedir:

*"... Buhara'dan zuhûr etmiştir. Molla Câmî hazretlerinin ahfadındandır. Evâil-i hâlinde tahsîl-i maârif-i kesîreden sonra nice seyâhat-ı târik ile diyâr-ı Rûm'a gelip mahmiyye-i Kostantiniyye'de Ebû Eyyûb Ensârî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri civarında nice eyyâm sâkin olmuştur...."*⁷¹¹

Safâyî Mustafa Efendi, Şeyh Sâ'idâ ile kendisinin bizzat görüştüğünü de kaydetmektedir. Ayrıca Nâbî'nin Sâidâ hakkında bir Farsça kıta yazdığını belirtmekte fakat bu kıtayı vermemektedir. Yine Safâyî'nin bildirdiğine göre Farsça bir divanı da olan Sâ'idâ memleketine dönerken uğradığı Basra'da 1092 yılında vefat etmiştir.⁷¹²

10. Kastamonulu Câmî (XVI. yy)

Kastamonulu Câmî, XVI. yüzyıl şairlerinden biridir. Kastamonulu Câmî hakkında Gelibolulu Mustafa Âlî şunları yazmışlardır:

*"... Kastamonidendür. Seyyâh-ı rûzgâr sâlik-i bî-i'tibâr olub Acem diyârını geşt eylemiş hatta Monla Câmî hazretlerini görüp intisâb idüp şeref-i hizmetleri ile müşerref olmuş. ..."*⁷¹³

---

⁷¹¹ Mustafa Efendi Safâyî, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min Fevâiyidi'l-eş'âr) İnceleme – Metin – İndeks*, ed. Pervin Çapan (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005), 273–274.

⁷¹² A.g.e.

⁷¹³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, 1994, 133.

Mehmed Süreyyâ Bey Sicill-i Osmânî'de ve Sa'dettin Nüzhet Ergun da Türk Şairleri adlı eserinde yukardaki bilgileri tekrar vermişlerdir.

Kaynaklarda geçen bilgilere göre Kastamonulu Câmî, Anadolu'dan çıkıp Horasan'a seyahat etmiş, Nakşibendi ileri gelenlerini ziyaret etmiştir. Burada Abdurrahman Câmî'yle de görüşmüştür. Kastamonulu Câmî'nin mahlasının da Câmî'den alınması sözkonusudur.

1.1.13. Câmî ile Mektuplaşanlar

1. II. Mehmed (ö. 886/1481)

Osmanlı devletinin XV. Yüzyıldaki güçlü hükümdarı Fatih Sultan Mehmet⁷¹⁴ Câmî'ye özel ilgi göstermiş ve Câmî ile mektuplaşmıştır.

2. II. Bâyezid (ö. 918/1512)

Osmanlı hanedanının XV. Yüzyıl sonu ve XVI. Yüzyıl başlarında tahtta oturan hükümdarı II. Bâyezid'in⁷¹⁵ de Câmî ile ilişkileri sürmüştür.

Latîfî bu konuda,

"... vilâyet-i Acem'de Şeyh Câmîye her sâl bin sikke filori irsâl iderler imiş. Hattâ bir sâl irsâl itdükleri beş yüz sikkeden hazînedârlık diyü on altı 'adedi naks olup Câmî'ye dört yüz seksen dört filori vâsıl olıcak Câmî dahî zerâfet kasd idüp bu birkaç beytle pâdişâha naskın i'lâm itmişler. Nazm: عطایی که شاه معدلت کیش / ... Ve vâridât-ı Şeyh

⁷¹⁴ Halil İnalçık, «Mehmed II», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c XXVIII (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 395.

⁷¹⁵ Şerafettin Turan, «Bâyezid II», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c V (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 234–238.

Câmî'den her ne tuhfe vâki' u vârid olsa bu cânibe ithâf u îrâd olunurdu ..."⁷¹⁶

bilgilerini vermektedir.

Beyânî Mehmet Efendi de,

*"... ulemâ ve sulehâ v hünerverân-ı şu'arâya gayetde meyl ü rağbeti olub sâir havâkîn-i cihânın kalem-rev-i fermânında olan fuzalâ-i zamân u buleğâ-i fesâhat unvâna irsâl-i cevâiz ve ihsân iderleridi. Cümleden, iklîm-i fazl u kemâlin sultân-ı âlî-şânı ve âlem-i ilm u irfânın hürşîd-i nûr-efşânı olduğu ma'lûm ve mefhûm-ı her kâsî ve dâni olan Mevlânâ Celâleddîn Devvânî ve humhâne-i aşk-ı muhabbetde sâki-yi şuhûd ve hakikat elinden nûş-i dûst-kâmî iden cenâb-ı sâmi Mevlânâ Câmî'ye zerre-perverlikler ve hâk-nevâzlikler idüb irsâl-i cevâiz ve salât iderleridi. Anlar dahi elden geldükçe kasâid ve resâil gönderüb meyânlarında âmed-şöd-i vesâid ve vesâil eksik degül idi ki "Hidmet-i Mevlânâ Câmî'ye bir def'a beş yüz filori ziyâde gönderdiklerinden Hazret-i Mevlânâ Celâl, münkesirü'l-bâl ve mütekedderü'l-hâl olub şuârâya meyl ü rağbet-i ziyâde kadr-i mevâlî kıymet-i ahâlî olmayub metâ'-ı ilm kesâda varduğundan şikâyet idüb bir kasîde-i belîğâ-i bedî'a göndermişdür." Ol kasîdenin matla'ı budur: *تيدم اندر مسارح انظار | عجبى ز اختلاف ليل و نهار*"⁷¹⁷*

3. Hamdullah Hamdî (ö. 909/1503)

Âşık Çelebi, XV. yüzyıl şairi ve Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin çevirmenlerinden biri olan Hamdullah Hamdî'nin Câmî'yle mektup gönderdiğini kaydetmektedir:

⁷¹⁶ Latîfî, *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*, 2000, 142.

⁷¹⁷ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-suarâ*, 82.

"... Monlâ Câmî ile muâsır olmağın ekser ana taklîd ider imiş
ve gâhî Rûm'dan Horasan'a mektûb gönderüb mebânî-yi muhabbeti
te'kid eder imiş."⁷¹⁸

Hamdullah Hamdî'nin Câmî'ye mektup gönderdiğine dair başka bir kaynaktaki bilgi bulamadık. Aynı zamanda Câmî'den Hamdî'ye mektup gelip gelmediğine dair de ne Âşık Çelebi ne de başka bir kaynak bilgi vermemektedir.

1.1.14. Gıyâben Câmî ile İlişki

1. Ahmed Paşa (ö. 902/1496-97)

XV. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa⁷¹⁹ hakkında Riyâzî Tezkiresi'nde oldukça ilginç bir fıkra vardır. Anlatıldığına göre Ali Şîr Nevâî, bir mecliste Horasan şâirlerini övüyormuş. Orada bulunan Molla Câmî, Rûm (Anadolu) şairlerinin, yaratılıştan büyük kaabiliyetleri olduğunu söylemiş. O sırada bir köşede derviş kıyafetli biri oturuyormuş. Ona nereden geldiğini sorulmuş. "Rûm'dan" demiş. Bunun üzerine kendisinden yeni bir Anadolu şiiri istemişler. O da Ahmed Paşa'nın şu beytini okumuş:

Çîn-i zülfün müşke benzettüm hatâ'sın bilmedüm

Key perişân söyledüm bu yüz karasın bilmedüm

Şiiri duyan Câmî, davasını isbât eden bu söyleyiş karşısında coşmuş, yerinden kalkıp raks ve sema etemey başlamış başlamış.⁷²⁰

---

⁷¹⁸ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şuarâ*, 2010, II: 634.

⁷¹⁹ Günay Kut, «Ahmed Paşa, Bursalı», içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c II (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.), 111–112.

⁷²⁰ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 465.

2. Ebussuud Efendi (ö. 984/1572)

XVI. Yüzyılın önemli din ve devlet adamlarından biri olan Ebüssuûd Efendi hakkında Abdurrahman Câmî ile de ilgili olan bir anlatıyı bize Sadettin Nüzhet Ergun aktarmaktadır. Ergun, bir yazma nüshada yer alan bilgileri şu şekilde kaydetmektedir:

"... Ebussuud ahfadından Bay Suud Yavısı'ya aid bir mecmua parçasında şu yolda bir vakıa kayıtlıdır: "Müftî Ebüssuud ibni Şeyh Yavısı rahemehullahdan mervidir: İbtidâ müderris olduğumda bir gece vakıamda ? Zeyrek Cami-i Şerifine varmışım. Câmî halk ile mâlâmâl, bu cem'iyet nedir deyu suâl ettim. Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallahu ve sellem efendimizin dîvân-ı saâdetleridir dediler. Ben hakir dahi cird ü cehd ederek câmiin içine dâhil olup oturdum. Gördüm ki benim önümde Kemâl Paşa-zâde oturu ve mihrâbda Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem Efendimiz otururlar. İki cânibinde aşere-i mübeşşere-i kirâm hazerâtı ayağ üzere dururlar ve Resûl-i Ekrem efendimizin önlerinde bir Habeşî kimesne oturmuş. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem Efendimiz söyler ol zât dinler, ol zât söyler Resûl-i Ekrem efendimiz dinler. Ammâ Resûl-i Ekrem efendimiz Arabî tekellüm buyurur ol zât ise Fârisî tekellüm eder. Acaba bu zât kim ola ki ashâb-ı kirâm ayağ üzere durup bu zât Resûl-i Ekrem efendimiz ile diz be-diz oturmuşlar deyu mütehayyir oldum. Hemân Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem Efendimiz ol zâta hitâben 'Mevlânâ Câmî ben Arabî tekellüm ederim sen daha Arabî tekellüm eyle' buyurdu. Ol zât dahi hazret-i Habîbullah'a cevâben 'Yâ Resullallah ben sizden i'tizâr etmiş idim özrüm kabûl buyrulmuş mu?' dedi. Resûl-i Ekrem efendimiz dahi 'nasıl i'tizâr etmiş idin' buyurdularında o zât dahi 'sizi çok meth etmiş idim hatta bir medih kasidesinde

فہم رازش نکنم او عربی من عجمی

لاف مهرش چه زخم او قرشی من حبشی

dimiş idim' dedikte Habîb-i Ekrem efendimiz dahi 'lisân-ı Fûrs ile söyler isen de makbûldür' buyurdular. Bâ'dehu Sultân-ı Enbiyâ efendimiz bu fakirden yana müteveccihen 'yâ Mevlana Câmî şu oturanı bilir misin' buyurdular. Mevlana Câmî hazretleri dahi 'bilmezem' dedi. Resûl-i Ekrem efendimiz 'hâlâ Şeyhülislâm olan İbni Kemâl Paşa'dır' buyurdu. Ol zamân müşârün ileyh müftî idi. Ve yine 'ânın ardında oturanı bilir misin' buyurdular. Hazret-i Mevlana Câmî 'bilmezem' dedi. 'İbni Yavsı'dır, ol dahi ümmetime müftî olsa gerektir' buyurdular. Bu vakıyı gördükten otuz yıl sonra bu hâkire hidmet-i fetvâ taklîd olundu..."⁷²¹

Ergun'un bu bilgileri aldığını söylediği Suud Yavsı'ya ait yazma mecmuasını bizzat göremedik. Ergun'un aktardığı bilgilere göre Ebüssuûd Efendi, rüyasında Abdurrahman Câmî'yi Hz. Muhammed'le konuşurken görmüştür. Câmî Farsça konuşurken Hz. Muhammed Câmî'den Arapça konuşmasını istemekte, o da bir yazdığı bir naat ile Farsça konuşması için izin istemektedir. Ayrıca Hz. Muhammed, Câmî'ye yanındaki Kemâl Paşa-zâde'yi tanıyıp tanımadığını sormakta, doğru cevabı aldıktan sonra rüyayı gören Ebüssuûd Efendi'yi sorunca tanımadığı cevabı üzerine "ümmetimin müftüsü" diye takdim etmiştir. Ebüssuûd Efendi bu rüyadan sonra Şeyhülislâm olduğunu da belirtmektedir.

Yukarıdaki bilgiye başka bir kaynaktan rastlamadık. Ancak yazmanın sahibi olan Suud Yavsı'nın Ebüssuûd'un soyundan olduğu da dikkate alınırca doğruluğu muhtemeldir.

Ebüssuûd Efendi'den aktarılan bu fıkra her ne kadar bir düşe dayansa da Ebüssuûd Efendi'nin şahsında Türk din ve ilim çevresinde Abdurrahman Câmî'nin konumunu göstermesin bakımından önemlidir. Ayrıca Ebüssuûd Efendi Şeyhülislam

---

⁷²¹ Ergun, *Türk Şairleri*, III: 1199.

oluşunun da manevi olarak Abdurrahman Câmî'yi gördüğü rüya ile kendisine bildirildiğini söylemektedir.

SONUÇ

Abdurrahman Câmî'nin Türk Edebiyatına etkisi üzerinde bir çok araştırmacı durmuştur. Ancak bugüne kadar derli toplu bir inceleme yapılmamıştır. Biz bu çalışmamızda Abdurrahman Câmî'nin Türk edebiyatındaki yerini tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızla ulaştığımız bilgiler, Abdurrahman Câmî'nin Türk Edebiyatındaki yerinden bahseden bütün kaynaklardan daha çok ve çeşitli olduğu görüldü. Çalışmanın birinci tanıtılmış olan eserlerinden çoğunun Türk edebiyatı içerisinde şerh ve tercüme edildiği görülmektedir.

Yukarıda verdiğimiz tablolardan da anlaşılacağı üzere Abdurrahman Câmî'nin eserlerini yüzden fazla kişi şerh ve tercüme etmiştir. Eser olarak da Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin şerh ve tercümeleri yüz elliye bulmaktadır.

Câmî'nin eserlerinin tümünün Türkiye kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshasının da olduğunu tespit ettik.

Yukarıda verilen tablolardan da anlaşılacağı üzere Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin Türkiye kütüphanelerinde bu kadar çok sayıda nüshasının bulunması, Câmî'nin eserlerinin oldukça geniş bir çevre ve yoğunlukta takip edildiğini göstermektedir.

Yaptığımız çalışmada edindiğimiz kanaat Abdurrahman Câmî'nin ve eserlerinin Türk kültürünün oluşumunda önemli yapıtaşlarından birisi olduğudur.

Câmî'nin eserleri çok çeşitli alanlarda olması nedeniyle de çok çeşitli alanlarda, takip edilmiştir.

Bununla birlikte Câmî'nin etkilerini genel olarak üç grupta sınırlandırabiliriz.

İlk olarak dil öğreticisi olarak klasik Arapça eğitiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Abdurrahman Câmî, her ne kadar bu alanda Fevâidü'z-Ziyâiyye adını verdiği bir tek kitap yazmış olsa da, bu eser çok rağbet görmüştür.

Bu bakımdan yalnız Türkiye'de değil İslam dünyasının birçok bölgesinde hala geleneksel usüllerle Arapça öğrenmeye çalışanların başvuru kaynağı ve ders kitabıdır. Bu eserin yukarıda bahsedildiği üzere Türkiye Kütüphanelerindeki nüshası ve üzerine yazılan şerh ve haşiler bakımından en fazla takip edilen kitap görünümündedir.

İkinci olarak Abdurrahman Câmî'nin şairliği gelmektedir. Câmî'nin takdir ve takip edilen şairliğini de gazel ve kasidedeliğini ve mesneviciliği olarak ikiye ayırmak gerekir.

Yazılan şerhler, tercüme, nazireler ve bunun yanında Türkiye Kütüphanelerinde bulunan nüshaları göz önünde bulundurulacak olursa Abdurrahman Câmî'nin mesneviciliğinin daha fazla ön planda olduğu görülmektedir.

Edindiğimiz bilgiler, Câmî'nin Arapça dilbilgisine dair eserinden sonra en çok tercüme edilen ve yazma nüshası çoğaltılan eserinin Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisi olduğunu göstermektedir. Bu eser aynı zamanda Kuran'da geçen bir kıssayı anlatması bakımından dini eserlere de kaynaklık etmiştir.

Câmî'nin diğer mesnevileri de çokça takip edilmiş, fakat Yûsuf u Züleyhâ kadar rağbet görmemiştir.

Daha sonra Câmî'nin tasavvufçu yönü gelmektedir. Câmî'nin yazdığı bir çok tasavvufi eser Türkiye'de tasavvuf kültürünün gelişmesinde önemli bir yere sahiptir

Câmî'nin tasavvufa dair eserlerinin bir çoğu Türkiye'de basılmış ve üzerine şerh ve tercüme yazılmıştır. Bir çok diğer eseri de tasavvufi konularda başka eserler yazarlara kaynaklık etmiştir.

Ayrıca Câmî'nin biyografi yazarlığı da Türk edebiyatında örnek alınan ve kaynak olarak yararlanılan bir eserdir. Baharistan adlı eserinin şairlerden bahseden bölümü şair tezkireciliği için, Nefehatü'l-üns adlı eseri de tasavvuf ve din adamlarının biyografilerinin yazımında örnek ve kaynak eser olmuştur.

Bu her iki eser de yazıldığı ilk dönemlerden itibaren Türkçeye çevirilmiş ve defalarca basılmıştır.

Abdurrahman Câmî'nin Türk kültüründe iz bırakan son yönü din adamlığı ve dini bilimlere dair eserleridir.

Câmî, İslam inancının Ehl-i Sünnet esaslarına göre anlattığı ve diğer başka grupları eleştirdiği Silsiletü'z-zeheb adlı mesnevisinin bölümleri Türkiye'de bir inanç esasları eseri olarak kabul edilip birçok kez tercüme edilmiş ve basılmıştır. Câmî'nin dini düşünce ve inançlarının Türkiye toplumuyla aynı oluşu, eserlerinin daha kolay yayılmasını da sağlamış olmalıdır.

Abdurrahman Câmî, yarım kalmış olan bir tefsir de yazmıştır. Ancak bu eser Câmî'nin diğer eserleri kadar türkiyede tanınmamıştır. Bu eserin ne bir tercümesi ne de şerhi yapılmamıştır. Ancak son zamanlarda bir tez çalışmasıyla metni ortaya konmuştur.

Çalışmamızla elde ettiğimiz bulgular kanaatimizce Câmî'nin eserlerinden hangilerinin daha çok takip edildiği, hangi düşünce ve yönünün Türk edebiyatında daha bilinir olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu bulgular Câmî'nin Türk kültür ve edebiyatındaki yerini tam olarak tespit etmeyi mümkün kılmamaktadır. Bizim tespitlerimiz yalnızca Câmî hakkındadır ve bu tespitler Câmî'nin işgal ettiği yeri göstermektedir. Diğer şair ve yazarların etkileriye konumuz dışında ve ayrıca birer araştırma konusunu oluşturmaktadır. Câmî gibi çok sayıda başka Türk edebiyatı dışındaki şair ve yazarın Türk edebiyatında işgal ettiği yere dair toplu bir veri bulunmadığından, Câmî'nin toplam etki alanının ne kadarına sahip olduğu anlaşılamamaktadır.

Örneğin, yazma nüshalarını tespit ettiğimizde, bu verilerden Câmî'nin hangi eserlerinin daha çok takip edildiğini anlayabiliyoruz ve şu eserin bir başka eserinden daha fazla ilgi görmüş olduğunu söyleyebiliyoruz. Ancak başka kişilerin eserlerinin yazma nüshalarının toplam sayıları elde olmadığından Câmî'nin toplam eserlerde ne kadar yer işgal ettiği anlaşılamamaktadır. Yüzlerce kişinin eserlerinin yazma nüshalarının doğru bir şekilde tespiti ise bir tez çalışmasının kapsamını aşmaktadır.

Dolayısıyla bu tez çalışması Câmî'nin eserlerinin çokça takip edilğini, Türk kültür ve edebiyatında büyük bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Zira her ne kadar elimizde bulunan veriler yazma eserlerinin ve şerh-tercümelerinin çok sayıda olduğunu gösteriyorsa da bunun gibi başka kişilere dair daha ayrıntılı çalışma bulunmadığından Câmî'nin eserlerinden daha çok eserleri şerh ve tercüme edilen kimsenin olup olmadığını söyleyemiyoruz.

Bu çalışmanın benzeri başka çalışmalara da davet olacağını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Abdulkadir Gulâmî, **Divan**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- , **Sivaslı Gulâmî Dîvânı**, Sivas, Asitan Yayıncılık, 2009.
- Abdurrahman Eşref Efendi, **Şerh-i Muamma-yi Sağır li-l-Câmî**, British Museum, nr. OR 5468, yp. 1b-27a, 1124.
- Abdülmeccid bin Nasûh bin İsrâîl Amâsî, **Tercüme-i Levâyih**, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 3670/10, 221b-230b, 989.
- Açanal, Hasan, «Urfa ilinin ünlü bilginleri: Abbas Vâsık Efendi», **Urfa (İl Gazetesi)**, 9 Mart 1949, mart 9, 1949.
- Ahdî, **Ahdî ve Gülşen-i Şuârâ'sı**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.
- Ahmed Vesîm, **Ahmed Vesîm Dîvânı**, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınevi, 2010.
- Akat, Davut, «Şem'î, Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin)», Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1999.
- Aksoyak, İ. Hakkı, «Âlî'nin Hayatı, Eserleri ve Kişiliği», **Gelibolulu Mustafa Âlî: Divan**, iii vols., Harvard, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006.
- Akşehirli Ali bin Osmân, **Şerhi Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1262.
- , **Şerhi Ebyâti'l-Kâfiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1278.
- Aktaş, Hasan, «Abdurrahman Gubârî, Yusuf u Züleyha», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006.

Aktaş, Öznur Tuba, «Köprülüzade Esad Paş'ın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2003.

Akün, Ömer Faruk, «Kilisli Rifat Bilge», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXVI:18–22, vol. XXVI, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002.

Akyürek, Ahmed Remzi, **Ahmed Remzi Dede and His Persian Poems**, İstanbul, Çantay Kitap Kırtasiye, 2007.

———, **Lübb-i Fazîlet**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışları, nr. 75, yp. 1b-72a, tarih yok.

———, **Lübb-i Fazîlet**, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışları, nr. 76, yp. 1b-50a, tarih yok.

Algar, Hamid, «Jâmi ii: And Sufism», **Encyclopediâ Iranica**, XIV. , 2008, s. 475–479.

Alî bin Ebî Tâlib, **Matlûbu Kulli Tâlib min Kelâmi Alî bin Ebî Tâlib**, Leipzig, 1837.

Ali Şir Nevâî, **Hamsetü'l-mütehayyirin**, tarih yok.

———, **Mecâlisü'n-nefâ'is**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1995.

———, **Mecâlisü'n-nefâ'is**, vol. ii, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000.

Allahverdiyev, İbrahim, «Abdurrahman Câmî ve Tasavvufî Görüşleri», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2009.

Allâmek Muhammed bin Mûsâ, **Hâşiye ale'l-Câmî fi Şerhi'l-Kâfiye**, İstanbul,

Hurşid Efendi Matbaası, 1318.

Amini (Bayburdi), Akram, «Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Bulunan Nur al-Din Abd ar-Rahman Camî'nin Eserlerindeki Minyatürlerin Üslûp Gelişmesi», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, 1979.

Arabzâde İlmî Muhammed Efendi, «Şerh-i Gazel-i Mevlânâ Câmî», **Tercüme-i Muhtasarü'l-velâye**, 132–136, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1272.

———, **Şerh-i Gazeliyyât-ı Mevlânâ Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı, nr. 794, yp. 7a-11a, 1189.

Arslan, İclal, «Abdurrahman El-Câmî ve El-Fevâidü'z-Ziyâiyye Adlı Eseri», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008.

Arslan, Mehmet, İ. Hakkı Aksoyak, «Gelibolulu Âlî'nin Şerh Muhtevalı Dört Risalesi: "Meâlimü't-tevhid", "Dakâikü't-tevhid", Nikâtü'l-kâl Fî-Tazmîni'l-makâl", "Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi"», **Türklük Bilimi Araştırmaları**, sayı. 6, 1998, s. 263–288.

Arslan, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1999.

Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-suarâ**, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

Atalay, Mehmet, «Câmî'nin Cilâu'r-rûh Adlı Kasîdesine, Erzurum Müftüsü Lütfullâh Vehbî Efendi'nin Yaptığı Şerh: Feyzü's-sünûh», **Câmî'nin Cilâu'r-rûh Adlı Kasîdesine, Erzurum Müftüsü Lütfullâh Vehbî Efendi'nin Yaptığı Şerh: Feyzü's-sünûh**, 260–284, sunulan Türk İslâm Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007.

- , «Câmî'nin Lücetü'l-esrâr Adlı Kasidesi ve Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid'in Man-zum Tercümesi», **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı. 24, 2004, s. 23–42.
- Ateş, Ahmet, **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler: Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1968.
- Atsız, «Kemâlpaşa-oğlu'nun Eserleri», **Şarkiyat Mecmuası**, sayı. 6, 1966, s. 71–112.
- Awad İbrahim, Mohamed L., «Ferîdî ve Divânı, İnceleme-Metin», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010.
- Aypay, A. İrfan, «Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 1992.
- Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi,, Ali Sâtî' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, **Hadîkatü'l-cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001.
- Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Babur Gazi Zahîreddin Muhammed, **Baburnâme (Vekayi)**, İstanbul, Kabcacı Yayınevi, 2006.
- Bâherzî, Abdulvâsi' Nizâmî, **Makâmât-ı Câmî**, Tahran, Neşr-i Ney, 1383.
- Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Beki, Melehat, «Said Nursi'nin Tasavvufî Görüşleri», Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2007.

- Bertels, E. E., **Navoi i Dzhami**, Moskva, Nauka, 1965.
- Beyânî Mustafa bin Carullah, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Bihîştî, Ahmed Sinân Çelebi, **Şerh-i Muamma-yi Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 3431, yp. 30a--33a, tarih yok.
- , **Şerh-i Muamma-yi Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Kitaplığı, nr. 25, yp. 148a--155a, tarih yok.
- Browne, Edward Granville, **A Literary History of Persia**, vol. 3 (the Tartar Domination), Cambridge, The University Press, 1928.
- Budinli Hisâlî, **Budinli Hisâlî Dîvânı**, İstanbul, Kriter Yayınları, 2010.
- Burhâneddîn Gürânî, **Hâşiye alâ Durreti'l-fâhire**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi Kitaplığı, nr. 381, yp. 1b-46b, tarih yok.
- Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed, **Bahâristân**, Ankara, Maarif Vekâleti, 1945.
- , **Bahâristân**, Ankara, Maarif Vekâleti, 1958.
- , **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1963.
- , **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1985.
- , **Bahâristân**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1990.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1280.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1281.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1283.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1289.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1293.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Rıza Efendi Matbaası, 1304.

- , **el-Fevâidü’z-Ziyâiyye**, İstanbul, Sahhafiye-i Osmâniye Matbaası, 1309.
- , **el-Fevâidü’z-Ziyâiyye**, İstanbul, Hüseyin Remzi Matbaası, 1310.
- , **İyilerin Tesbihi**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012.
- , **Mollâ Câmî**, İstanbul, Kırımlı Abdullah Efendi Matbaası, 1302.
- , **Mollâ Câmî**, İstanbul, Kırımlı Ziya Efendi Matbaası, 1314.
- , **Mollâ Câmî ale’l-Kâfiye**, İstanbul, Arif Efendi Matbaası, tarih yok.
- , **Mollâ Câmî ale’l-Kâfiye**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, tarih yok.
- , **Mollâ Câmî ale’l-Kâfiye**, İstanbul, Sahhafiye-i Osmâniye Matbaası, tarih yok.
- , **Rubâiler ve İlk Gazeller**, Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1985.
- , **Yûsuf ile Züleyhâ**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi nr. GNL 040467 (Yer No: 891.5 YUS.Z), 1-277, 1332.
- , **Tercüme-i Manzûme-i Lüccetu’l-Esrâr Ma’a Aslihi**, İstanbul, A. Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1315.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1270.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1275.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1276.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1285.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Ahter Matbaası, 1294.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, 1967.
- , **Bahâristân**, İstanbul, Meral Yayınevi, 1970.
- , **Bahâristân**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- , **Bahâristân Tercümesi**, İstanbul, Şirket Sahhafiye-i Osmâniye, 1327.
- , **Bahâristân ve Resâil-i Câmî: Muştemil ber Risâlehâ-yi Mûsikî, Arûz,**

- Çihil Hadîs, Nâiyye, Levâmi', Şerh-i Tâiyye, Levâyih ve Serrîşte**, Tahran, Mîrâs-i Mektûb, 1379.
- , **Dîvân-i Câmî Cild-i Dovvom: Vâsîtatü'l-ıkd, Hâtîmetü'l-hayât**, Tahran, Defter-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.
- , **Dîvân-i Câmî Cild-i Evvel: Fâtîhatu's-şebâb**, Tahran, Defter-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.
- , **Dîvân-i Mollâ Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Vezirhân, 1284.
- , **Dîvân-ı Mollâ Câmî**, İstanbul, Fethi Demir Matbaası, 1955.
- , **ed-Durretu'l-fâhire**, Kahire, Mektebetu's-Sekâfeti'd-dîniyye, 2002.
- , **ed-Durretu'l-fâhire fî Tahkîk-i Mezhebi's-sûfiyye ve'l-mütekellmîn ve'l-hukemâi'l-mutekâddimîn be-inzimâm-i Hevâşî-i Muellif ve Şerh-i Abdulgafûr-i Lârî ve Hikmeti İmâdiyye**, Tahran, Muessese-i Mutalaat-i İslamî-i Dânişgâh-i McCail ve Dânişgâh-i Tehrân, 1358.
- , **el-Fevâidü'z-Ziyâiyye: Kâfiye Şerhi**. Zaman Yayıncılık 10, İstanbul, Zaman Yayıncılık, 1987.
- , **Fuzûlî, Kırk Hadîs Tercümesi**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1951.
- , **Güzîde-i Bahâristân berây-i Nev-hevesân**, İstanbul, Şerket-i Mürettebiye Matbaası, 1305.
- , «Hadîs-i Erba'în Tercümeleri: Nâbî'nin Tercümesi», **Millî Tettebbular Mecmuası**, II. , sayı. 4, 1331, s. 155–160.
- , «Hadîs-i Erba'în Tercümeleri: Nevâyî'nin Tercümesi», **Millî Tettebbular Mecmuası**, II. , sayı. 4, 1331, s. 149–155.
- , **Hilye-i Hulel yâ Risâle-i Kebîr**, Meşhed, Neşr-i Nuvid, 1382.
- , «Kasîde-i Reşh-i Bâl be Şerh-i Hâl», **Dîvân-i Câmî Cild-i Dovvom: Vâsîtatü'l-ıkd, Hâtîmetü'l-hayât**, 35–39, Tahran, Defter-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.

- , **Laihât-i Câmî**, İstanbul, Necîb Baba Efendi Matbaası, 1291.
- , **Mecmû'a-i Molla Câmî: Levâyah-i Hakîkât Şerh-i Rubâ'iyât**, İstanbul, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1309.
- , **Mir'âtü'l-akâid Tercümesi**, İstanbul, Hafız Ahmed Matbaası, 1277.
- , **Mir'atü'l-akâyid: İnançlar Aynası**, İstanbul, Abdullah Işıklar, 1964.
- , **Molla Cami'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleri (Ali Şir Nevai / Fuzuli / Rihleti / Nabi / Müfid / Münif / Seyyid İbrahim / Zühdi / La-edri)**, Konya, Gençlik Kitabevi, 2000.
- , **Nâme-hâ ve Munşeât-i Câmî**, Tahran, Merkez-i Neşr-i Mîrâs-i Mektûb, 1378.
- , **Nefehâtü'l-üns min Hazerâti'l-kuds**, Tahran, İntişârât-i İttilâ'ât, 1382.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman bin Ahmed, Seyyid Mehmed Şâkir, **Hadiyetü'l-irfân der Şerh-i Bahâristân**, İstanbul, Askeri Matbaa, 1252.
- , **Terbiye-i Nevresîdegân (Güzide-i Bahâristân)**, İzmir, Aydın Vilayet Matbaası, 1306.
- , **Tercüme-i Şerh-i Dübeyt-i Molla Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1263.
- , **Yusuf ve Züleyhâ**, İstanbul, Ve Edebiyat Yayınları, 2005.
- , **Zînetü'l-ef'ide**, Trabzon, Serâsî Matbaası, 1324.
- , **Zübdetü'l-arûz**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1293.
- , **Mühcetü'l-ibrâr: Şerh-i Lüccetü'l-esrâr**, İstanbul, 1288.
- , **Nefehâtü'l-üns**, Tahran, İntişârât-i Kitâb-i Mahmûdî, 1337.
- , **Salaman'la Absal**, İstanbul, 1944.
- , **Şerhu'l-aruz: Câm-ı Muzaffer**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1267.
- , **Beşinci Taht: Yûsuf ile Züleyhâ**, Cambridge, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.
- , **ed-Durretu'l-fâhire fî Tahkîk-i Mezhebi's-sûfiyye ve'l-hukemâ ve'l-**

- mütেকellmîn**, Kostantaniye İstanbul, Valide Medresesi, 1209.
- , **el-Fevâidü’z-Ziyâiyye: Kâfiye Şerhi**, İstanbul, Yasin Yayınevi, 1999.
- , **Molal Câmî’nin Erba’în’i ve Manzum Türkçe Tercümeleleri (Ali Şir Nevâî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî, Müfid, Münif, Seyyid İbrâhim, Zühdî, Lâ-edrî)**, Konya, Gençlik Kitabevi, 2000.
- , **Ney’ in Feryadı (Nay-nâme)**, İstanbul, Sufi Kitap, 2007.
- , **Sûfilere Armağan**. Gelenek Yayıncılık 89, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004.
- , **Sûfilere Armağan**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2009.
- Celeb Efendi, Muslihuddîn Mustafa, **Hâşiye alâ Şerhi’l-Kâfiye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2375, yp. 1b-37b, tarih yok.
- Çakır, Ahmet, «Abdurrahman Nûreddîn el-Câmî’de Diziler», **EKEV Akademi Dergisi**, VII. , sayı. 17, 2003, s. 163–179.
- , «Abdurrahman Nûreddîn el-Câmî’de Usûller», **EKEV Akademi Dergisi**, X. , sayı. 26, 2006, s. 157–164.
- Çaldak, Süleyman, «Câmî’nin el-Kasîdetü’l-hamriyye Şerhi», **Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu 15-16 Mayıs 2009**, 173–182, Ankara, Adıyaman Üniversitesi-Tübitak-Anı Yayıncılık, 2009.
- Çelebi, Asaf Hâlet, **Molla Câmî**, Ankara, Hece Yayınları, 2002.
- , **Molla Câmî: Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar**. Ankara Kütüphanesi 39, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940.
- Çiçekler, Mustafa, «Kemâlpaşazâde ve Nigâristân’ı», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994.
- Dağlı, Yücel, E. Nedret İşli, Cevat Serbest, D. Fatma Türe, Orhan Bilgin, Nihat Azamat, **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi**

Yazmalar Kataloğu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Darendeli Fethullah bin Mahmûd el-Mavsilî, **Şerh-i Arûz-i Câmî**, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Darende İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 404/7, yp. 50b-134b, tarih yok.

Demir, Recep, «Hatayi-i Tebrizi ve Molla Cami'nin Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2006.

Develioğlu, Abdullah, **Fülkü'l-ebhâr fi Şerhi Lücetü'l-esrâr, Yâhûd Mecmâu'l-ehâr fi Şerhi Hücetü'l-ahrâr**, Kayseri, Erciyes Matbaası, 1330.

Devletşâh, Devletşah b. Bahtışah Semerkandî, **Tezkiretü's-Şuarâ**, Leiden, Brill, 1900.

Dîbâce-i Bahâristân Şerhi, Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Kitaplığı, nr. 435/12, yp. 144b-155b, tarih yok.

Dîbâce-i Bahâristân Şerhi, Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade Kitaplığı, nr.724/14, yp. 140b-147b, tarih yok.

Dîvân-ı Câmî Tercümesi, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Kitaplığı nr.315, vr. 1b-130a, 1269.

Dursun-zâde Abdullah Feyzî Efendi, **Hâşiye ale'l-Câmî**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 4531, tarih yok.

Efsâhzâd, A'lâhân, **Abdurrahmani Cami: Fehristi Asarhai der Barei u, ki der SSSR az Çap Beromadeend, Salhai 1917-1988**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1989.

———, **Abdurrahmani Cami**, Duşanbe, Maarif, 1978.

Efsâhzâd, A'lâhân, Muhammed Asimi, **Ruzgar ve Asari Abdurrahman Cami**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1980.

Efsâhzâd, A'lâhân, **Lirika Abd ar-Rakhmana Dzhami: Problemy Teksta i**

Poetiki, Moskova, Nauka, 1988.

Efsahzâd, A'lâhân, **Nakd ve Ber-resî-i Âsâr ve Şerh-i Ahvâl-i Câmî**, Tahran, Dafter-i Naşr-i Mirâs-i Maktûb, 1378.

Efsâhzâd, A'lâhân, M. Recebov, **Tahavvuli Efkari Abdurrahmani Cami**, Duşanbe, Nashrieti Danish, 1981.

Eğimli Mehmed Rahmî Efendi, **el-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1314.

———, **Hâşiyetü'l-Ikdu'n-nâmî ale'l-Câmî**, İstanbul, Yeni Osmanlı Matbaası, 1312.

el-Mihâlicî, Mustafa Hafız b. Mustafa, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, 1286.

———, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Sahhafiye-i Osmâniye Matbaası, 1309.

———, **Şerh-i Şevâhidü'l-Kafiye ve'l-Câmî**, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1329.

Erdem, Sadık, «Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâ'sı», İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı An, 1986.

Ergun, Saadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, iii vols., İstanbul, 1936.

Erişen, Gülgün, «Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad Berg'i», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Erzincanlı Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhsin, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 4385/1, yp. 3b-101b, 1062.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kitaplığı, nr. 1872, 1080.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şahid Ali Paşa

Kitaplığı, nr. 2369, 1105.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Amcazade Hüseyien Kitaplığı, nr. 408, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı, nr. 4458, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı, nr. 4951, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Atıf Efendi Kütüphanesi, nr. 2465, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 4544, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Burdur İl Halk Kütüphanesi, nr. 487, tarih yok.

———, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. AY, 164/1, tarih yok.

Esad Mehmed Efendi, **Esad Mehmed Efendi ve Bâğçe-i Safâ-endûz'u**, Burdur, Emirdağ Ofset Tesisleri, 2001.

Terceme-i Sad Kelime li Molla Câmî, İstanbul, Mühendisoglu Matbaası, 1286.

Eyüplü Abdullah Efendi, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1259.

———, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, Kahire, Bulak, 1266.

———, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1274.

———, **Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, vol. ii, İstanbul, Hacı Muharrem Matbaası, 1283.

Faik Reşat, **Eslâf: Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975.

- Fevâidü'z-Ziyâiyye Çevirisi**, Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Kitaplığı, nr. 248, yp. 1b-102b, tarih yok.
- Fındıklılı İsmet Efendi, **Tekmiletü's-şekâik fî hakk-ı ehli'l-hakâyık**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Gelenbeli İsmail Efendi, **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 3580, yp. 185a-195b, tarih yok.
- , **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 3752, yp. 16b-29b, tarih yok.
- , **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 695, tarih yok.
- , **Ta'lika alâ Şerhi'l-Kâfiye li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Giresun Yazmaları, nr. 106, yp. 139a-141b, tarih yok.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanı (Vâridâtü'l-enîkâ)**, Niğde, Özlem Kitabevi, 1999.
- , **Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.
- , **Mustafâ Âlî's Kühü'l-ahbâr and Its Preface According to the Leiden Manuscript**, Leiden, Netherlands Historisch-Archaeologisch Institut te Istanbul, 1987.
- , **Tuhfetü'l-uşşâk**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2003.
- Golparvarian Shadchehr, Farah Fatima, «Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ohio, The Ohio State University, 2008.
- Güftî, **Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâ'sı**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001.
- Hâcibî, Hacı Sâlih-zade Halîl Efendî, **Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2829, yp. 1b-171a, tarih

yok.

———, **Şerhu Kasîde-i Câmî**, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 889/4, yp. 84a-129b, tarih yok.

Hâlet Efendi, **Halet Efendi Divançesi: İnceleme Metin-Tıpkı-Basım**, Adana, Karahan Kitabevi, 2005.

Handmîr, Gıyâsuddîn bin Humâmuddîn el-Huseynî, **Habîbü's-siyer**, vol. iv, Tahran, Kitâb-furûşî-i Hayyâm, 1362.

Harîrizâde, Muhammed Kemâleddîn b. Abdurrahman, **Şerhu Beyti Mevlânâ Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Tırnovalı Kitaplığı, nr. 898, yp. 24a-25a, 1289.

Hatîbî, **Tezkire-i Şuarâ-yi Bağdâd**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

Haydar bin Şerîf Ahmed el-Harîf el-Kurdî, **Şerhu Durreti'l-fâhire li'l-Câmî**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 1711, yp. 1b-57b, 1132.

———, **Şerhu Durreti'l-fâhire li'l-Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa Kitaplığı, nr. 5, yp. 1b-143b, tarih yok.

Hayta, Ufuk, Abdülhamit Birışık, «Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevi ve Cevâhiru'l-Kur'ân ve Zevâhiru'l-Furkân Adlı Tefsir Risâlesinin İlmî Değeri, Ufuk Hayta, Abdülhamit Birışık», **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 16. , sayı. 2, 2007, s. 343–367.

Hikmet, Ali Asgar, **Camî**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949.

———, **Camî: Hayatı ve Eserleri**. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, MEB, 1963.

———, **Camî: Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.

———, **Câmî: Mutazammın Tahkîkât der Târîh-i Ahvâl u Âsâr-i Manzûm ve Mensûr-i Hâtemu's-şu'arâ Nûreddîn Abdurrahman-i Câmî (817-898 Hicrî Kamerî)**, Tahran, Vezâret-i Ferheng, 1320.

- Hızır bin Mustafa Erzincanî, **Şerh-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 3494, yp. 1b-141a, tarih yok.
- , **Şerh-i Bahâristân**, Çankırı İl Halk Kütüphanesi nr. 535, yp. 1b-121a, tarih yok.
- Holmuminov, Ca'far, **Comi va Vahdat yi-Vucud Ta'limoti**, Taşkent, O'zbekistan Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1998.
- İlhâmî, **Tercüme-i Divân-ı Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitaplığı, nr. 367, vr. 1b-146a, tarih yok.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, «Mukaddime», **Tuhfe-i Hattâtîn**, Ankara, Türk Tarih Encümeni, 1928.
- İnan, Ayşe, «Mütercem: Muallim Nâcî», Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1989.
- İpekten, Haluk, «Atâyî, Nevîzâde», İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- , «Atâyî, Nevîzâde», İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- İsâ Sofyavî, **Hâşiyetü ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2379, yp. 72a-179b, tarih yok.
- , **Hâşiyetü ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 2922, yp. 49b-104b, tarih yok.
- İslamoğlu, İslam, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Eroğlu, «Molla Câmî ve Tefsirinden Fatıha Sûresi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2005.
- İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1964.
- Kağızmanlı Yusuf Efendi, **Tuhfetü'l-vüzerâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail

Kitaplığı, nr. 1639, yp. 1b-34a, tarih yok.

Karahan, Abdülkadir, «Abdurrahman Câmî'nin Seyyid İbrâhim Osmânzâde Tarafından Tercüme Edilmiş Bilinmeyen Bir «Kırk Hadis Tercümesi»», **Prof. Dr. Tayyib Okiç Armağanı**, 71–86, Ankara, Sevinç Matbaası, 1952.

———, «Fuzûlî'nin Tetkik Edilmemiş Bir Eseri: KırkHadis», **Selamet Mecmuası**, sayı. 57, 59, 61, 63, 64, 66, 1948, s. 4–9, 6, 9, 9, 9, 9.

Karaismailoğlu, Adnan, İsmet Şanlı, «Câmî (Molla Câmî)», **VII-XII Yüzyıllar Türk Edebiyatı**, 52–54, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 2011.

Karakaya, M. Arif, **Cennet Anahtarı (Lüccetü'l-esrâr'ın Şerhi) ve Küşeykul (Keşkülçük)**, İstanbul, Özdemir Basımevi, 1973.

Kâtib Çelebi, **Keşfü'z-zunûn**, vii vols., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Kayabaşı, Bekir, ««Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı» Yayınlanmamış Doktora Tezi», Doktora Tezi, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, 1997.

Kemâleddîn Harpûtî, «Felsefe: Levâmi'den», **Cerîde-i Sûfiye**, İstanbul, teşrinievvel 1330.

———, «Felsefe: Levâmi'den», **Cerîde-i Sûfiye**, İstanbul, ağustos 31, 1330.

———, «Felsefe: Levâmi'den», **Cerîde-i Sûfiye**, İstanbul, kânunisâni 1331.

Kia, Chad, «Jâmi iii: And Persian Art», **Encyclopediâ Iranica**, XIV. , 2008, s. 479–482.

Kınalızade Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978.

Kırlangıç, Hicabi, «Câmî'nin Subhatu'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, 1999.

Komisyon, «Molla Câmî», **Türkiye Gazetesi İslam Alimleri Ansiklopedisi**, tarih yok.

Köprülü, Fuad, Orhan F. Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976.

Köprülü, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1976.

———, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984.

Köprülü, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1989.

Kurt Mehmed bin Ömer Efendi, **Fevâidü’z-Ziyâiyye Tercümesi**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığı, nr. 1390, yp. 1a-254b, 1042.

Kurtuluş, Rıza, «Heft Evreng», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XVII:157–158, vol. XVII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip, «Fuzuli’nin Muamma Risalesi», **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, sayı. 7, 1949, s. 61–111.

Lârî, Raziyuddîn Abdulgafûr, **Tekmile-i Havâşi-i Nefehâtü’l-üns: Şerh-i Hâl-i Mevlânâ Câmî**, Encümen-i Câmî, 1343.

Latîfî, **Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsıratü’n-nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.

Lees, William Nassau, «Biographical Sketch of the Mystic Philosophers and Poet Jami», **Nefehâtü’l-üns min Hadarâti’l-kuds**, 1–21, Kalküta, Dârü’l-imâre-i Kalküta, 1859.

Losensky, Paul, «Jâmi i: Life and Works», **Encyclopaedia Iranica**, XIV. , 2008, s. 475–479.

Lugat-ı Bahâristân, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, nr. A 210/16, yp. 1b-261a, tarih yok.

Lugat-ı Bahâristân, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Kütüphanesi İsmail

Saib II, nr. 1438, yp. 3b-56b, tarih yok.

Lutfullah bin Muhammed el-Erzurumî, **Ta'ribü Gazeli Mevlâ Câmî ve Şerhuhu**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı nr. 2812, vr. 69a-71a, tarih yok.

Lüccetü'l-esrâr Şerhi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Beyazıt Kitaplığı, nr. 25638/4, yp. 72b-109b, 1243.

Lüccetü'l-esrâr Şerhi, Ordu İl Halk Kütüphanesi, nr. 885/3, 338-377, tarih yok.

Lütfullah Vehbî b. Mustafa Sâkib Erzurumlu, **Feyzü's-sunûh alâ Cilâii'r-rûh li-Mollâ Câmî**, İstanbul, Matbaa-i Hukûkiyye, 1328.

Mahmûd Cemâleddin el-Hulvî, **Lemezât-ı Hulviyye**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.

Mâyil Herevî, Necîb, **Şeyh Abdurrahman Câmî**, Tahran, Tarh-i Nov, 1377.

Mecdî Mehmed Efendi, **Hadaiku'ş-şekâik**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.

Mehmed b. Hüseyin, **Nefehâtü'l-üns Tercümesi**, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, nr. 279/1, yp. 1b-146a, 1059.

Mehmed bin Yûsuf Üsküdârî, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Millet Kütüphanesi Ali Emirii Kitaplığı, nr. Arabi 4330, yp. 21b-26b, tarih yok.

———, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Reisülkuttap Kitaplığı, nr. 922, yp. 25b-31b, tarih yok.

———, **Tahmîs-i Kasîde-i Câmî**, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, nr.362, yp. 1b-6b, tarih yok.

Mehmed Emîn Üsküdarî, **Hâşiye alâ Hâşiyeti İsamiddîn ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1289.

———, **Hâşiye alâ Hâşiyeti İsamiddîn ale'l-Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul, Şirket Sahafiiyye-i Osmâniye, 1308.

Mehmed Nevrûzî, **Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.

- Mehmed Tevfik, **Kâfile-i Şu'arâ**, İstanbul, 1290.
- , **Neş'e: Şerh-i Dîvân-ı Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi, nr. 1639, yp. 1b-93a., tarih yok.
- , **Neş'e: Şerh-i Dîvân-ı Câmî**, British Museum, nr. OR I 1007, yp. 1b-129a, tarih yok.
- Meredith-Owens, G.M., **Handlist of Persian Manuscripts 1895-1966**, Londra, Trustees of The British Museum, 1968.
- Mevlevî Derviş Ali, **Tercüme-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kitaplığı, nr. 849, yp. 1b-106b, tarih yok.
- , **Tercüme-i Bahâristân**, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Kitaplığı, nr. 6600, yp. 593b-648b, tarih yok.
- Miftâh, İlhâme, Vehhâb Veli, **Nigâhî be Revend-i Nufûz u Gosteriş-i Zebân u Edeb-i Fârsî der Turkiye**, Tahran, Şûrâ-yi Gosteriş-i Zebân u Edebiyât-i Fârsî, 1374.
- Molla, Cami, **Bahâristân**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2001.
- Mu'temedî, Mihenduht, **Nakşî ez Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî ve Peyrovân-i Tarîkat-i Ū**, Tahran, Pâjeng, 1368.
- Muallim Nâcî, «Mütercem», İstanbul, Matbaa-i Ebu'z-ziyâ, 1354.
- , **Osmanlı Şairleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- , **Tercüme Eserler**, İstanbul, Çantay Kitap Kırtasiye, 2010.
- Muderris-i Gîlânî, Murtaza, «Mukaddime-i Musahhîh», **Mesnevî-i Heft Evreng**, Üç–Otuzaltı, Tahran, İntişârât-i Mehtâb, 1382.
- Muderris-i Tebrîzî, Allâme Muhâmmed Alî, **Reyhânetü'l-edeb**, Tahran, İntişârât-i Hayyâm, 1374.
- Muhammed Es'ad Erbilî, **Divân-ı Es'ad, Farsça-Türkçe**, İstanbul, Erkam Yayınları, 1991.
- Muhammed İsmetullah b. Mahmûd Buhârî, **Hâşiye alâ Fevâidi'z-Ziyâiyye**, İstanbul,

Matbaa-i Âmire, 1289.

Muharrem Efendi bin Muhammed bin ‘Ârif ez-Zilî es-Sivasî, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1226.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, Kahire, Bulak, 1256.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1259.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1266.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1274.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1277.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Hacı Muharrem Matbaası, 1283.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1306.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, 1308.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Matbaa-i Osmâniye, 1309.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, Hurşid Efendi Matbaası, 1318.

———, **Hâşiye ale’l-Fevâidi’z-Ziyâiyye li’l-Câmî fi Şerhi’l-Kâfiye**, İstanbul, 1325.

Mum, Cafer, «Mustafa Reşîd’in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü’l-Arûz», **Hikmet Yurdu**, 3. , sayı. 6, aralık 2010, s. 123–133.

Munâzara-i Akl be Aşk, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Kitaplığı, nr. 1938, tarih yok.

Mustafa bin Mehmed, **Risâle-i Müteallika bi-Halli Hâtimetri's-Serhi'l-Mevlâ el-Câmî**, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, nr. 561, yp. 1b-2b, tarih yok.

Müstakim-zâde Süleyman Sa'eddîn, **Mecelletü'n-nisâb ve'l-elkâb ve'l-künâ**, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı, nr. 628, tarih yok.

Müstakim-zâde Süleymân Sa'eddîn, **Tuhfe-i Hattâîn**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.

Nâbî, Yusuf, **Dîvân-ı Nâbî**, İstanbul, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1292.

Nev'î-zâde Atâyî, **Hadaiku'l Hakâik fî Tekmiletî's-şekâik**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.

———, **Sohbetü'l-efkâr**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.

Nevâyî, Alî Şîr, **Hamsetü'l-mütehayyirîn**, 695–902, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitaplığı, 4056.

———, «Hamsetü'l-mütehayyirîn», **Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler**, 101–108, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968.

———, **Nesâyimü'l-mahabbe**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.

———, «Nesâyimü'l-muhabbe», **Ali Şîr Nevâî**, 329–334, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2011.

———, «Nesâyimü'l-muhabbe'den», **Ali Şîr Nevâî**, İstanbul, Fatih Üniversitesi Yayınları, tarih yok.

Nevres-i Kadim, **Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı**, Harvard, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1996.

Nuhoğlu, Güller, **Diwan of Nidâî**, Karachi, Qirtas, 2003.

- Okumuş, Ömer, «Bahâristân», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, IV:470–471, vol. IV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- , «Câmî, Abdurrahman», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.
- Okutur, Münif, «Nur al-Din Abdal-Rahman Cami: Hayatı ve Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Yazma Nüshalarının Tavsifi», Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi, 1973.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, İstanbul, Kitabevi, 2006.
- Ökten, Ertuğrul İ., «Jami (817-898/1414-1492) His biography and intellectual influence in Herat», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Illinois, The University of Chicago, 2007.
- Öz, Mustafa, «Şevâhidü’-n-nübüvve», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXIX. , 2010, s. 19–20.
- Öz, Yusuf, «Cami Tuhfetu’l-Ahrar ve Türkçe çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, tarih yok.
- , **Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- Öziçeli Muhlihiddîn Efendi, **İtikadnâme-i Molla Câmî Tercümesi**, Süleymaniye Kütüphanesi Şazeli Tekkesi Kitaplığı, nr. 44, tarih yok.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- , **Sicill-i Osmânî Zeyli**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Eşi’etu’l-Lema’ât-i Câmî, Sevânih-i Gazzâlî, Şerh-i 2 Beyt-i Mesnevî,**

Maksadu'l-aksâ, Zübdetü'l-hakâyık, Çehâr Unvân-i Kîmyâ-yi Se'âdet, Tahran, Kitâbhâne-i İlmiyye-i Hâmidî, 1352.

Rıza, **Rıza Tezkiresi**, İstanbul, Sahaflar Kitap Sarayı, 2009.

Rûşen, Muhammed, «Şerh-i Zindegî ve Âsâr-i Nûreddîn Abdurrahman Câmî», **Dîvân-i Câmî**, Beş–Ellibeş, Tahran, Muessese-i İntişârât-i Nigâh, 1389.

Rypka, Jan, **History of Iranian Literature**, Dordrecht, D.Reidel Publishing, 1968.

Sadak, Bekir, «Bosnevî, Muhammed Mûsâ», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, VI:306, vol. VI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.

Safâyî, Mustafa Efendi, **Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min Fevâyidi'l-eş'âr) İnceleme – Metin – İndeks**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005.

Safî Ali bin Huseyn, **Letâyifü't-tevâyif**, Tahran, İkbâl, 1336.

Safî Fahrüddîn Alî, **Reşehat-i Aynu'l-hayât**, İstanbul, Emin Efendi Matbaası, 1269.

Sâfî, Fahrüddîn Alî, **Reşehat-i Aynu'l-hayât**, İstanbul, Tabhâne-i Âmire, 1269.

Safiyuddin Ali, **Reşehât-ı Aynu'l-hayât**, tarih yok.

Sam Mîrzâ-yi Safevî, **Tuhfe-i Sâmi**, Tahran, Kitâb-furûşî-i Furûgî, 1323.

Sehî Bey, **Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihîşt**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

———, **Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihîşt**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

Sevgi, Ahmet, «Molla Câmî'nin Erbâ'in'i ve Türkçe Manzum Tercümelere», **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı. 6, güz 1999, s. 1–145.

Soysal, M. Orhan, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1978.

Surûrî, Gelibolulu Muslihüddîn Mustafâ bin Şa'bân, **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı, nr. 1866, yp. 1b-117a, 949.

- , **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Mehmed Kitaplığı, nr. 411, yp. 1b-89a, 967.
- , **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Kitaplığı, nr. 1598, yp. 509b-518a, tarih yok.
- , **Şerh-i Muammeyât-i Câmî**, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, nr. 1527, yp. 1b-88a, tarih yok.
- , **Terceme-i Muammeyât-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 442, yp. 98b-115a, tarih yok.
- , **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Rusçuk, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 1215, yp. 1a-56b, 1208.
- , **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 192, 1267.
- , **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4994, yp. 125b-150b, tarih yok.
- , **Tercüme-i Serrîşte-i Câmî**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı, nr. 541/2, yp. 1b-33b, tarih yok.
- Süren, Arzu, «Şükrullâh-ı Şîrvânî'nin Nahlistân Adlı Eserinin Metni ve Metin İncelemesi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 2006.
- Şanlı, İsmet, «Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi», **Turkish Studies**, 5. , sayı. 1, k 2010, s. 1328–1345.
- Şem'î Pirizrenî, Şem'ullâh, **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi Kitaplığı, nr. 1331, yp. 1b-214a, 1009.
- , **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2789, yp. 1b-121a, 1040.
- , **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı, nr. 3960, yp. 1b-292a, tarih yok.

- , **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 3987, tarih yok.
- , **Şerh-i Subhatu'l-ebrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2132, yp. 1b-149b, tarih yok.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, nr. 5171, yp. 1b-146a, 1006.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Kitaplığı, nr. 402, yp. 1b-172b, tarih yok.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı, nr. 2129, yp. 1b-140b, tarih yok.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Beyazıt Kitaplığı, nr. 3686, yp. 1b-190b, tarih yok.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Kitaplığı, nr. 1639, yp. 1b-188b, tarih yok.
- , **Şerh-i Tuhfetu'l-ahrâr**, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nr. 3987, tarih yok.
- Şemseddin Sivasî, Ebü's-Senâ Ahmed b. Muhammed b. Arif, **Risâletü'l-fesâyh fi Tercemeti'l-Levâyh**, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Efendi Kitaplığı, nr. 615, yp. 1b-31a, 1137.
- , **Risâletü'l-fesâyh fi Tercemeti'l-Levâyh**, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Kitaplığı, nr. 207, vr. 25b-38a, tarih yok.
- , **Risâletü'l-fesâyh fi Tercemeti'l-Levâyh**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı, nr. 3201, yp. 88b-100a, tarih yok.
- Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. TY 3516, yp. 1b-274b, tarih yok.
- Şeyh İsmail Efendi, **Merece'l-bahreyn**, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1994.
- Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâyi'u'l-fuzalâ I**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- , **Vekâyi'u'l-fuzalâ II-III**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.

- , **Vekâyiü'l-fuzalâ II-III**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Şuşud, Hasan Lütî, **İslam Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1958.
- Tâhirü'l-Mevlevî, **Farsça Divançe ve Tercümesi**, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2003.
- , **Tâhirü'l-Mevlevî'nin Farsça Divançesi ve Tercümesi**, İstanbul, Çantay Kitap Kirtasiye, 2007.
- Tevhîdî-pûr, Mehdî, «Kısmet-i Dovvom: Tarih-i Asr-i Câmî», **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, 142–154, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337.
- , «Kısmet-i evvel: Behsî der Pîrâmûn-i Tasavvûf», **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, 9–141, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337.
- , «Kısmet-i Sevvom: Hayât-i Câmî», **Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-kuds**, 155–165, Tahran, Kitâb-furûşî-i Mahmûdî, 1337.
- Tuman, Nâil, **Tuhfe-i Nâilî: Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, vol. ii, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001.
- , **Tuhfe-i Nâilî: Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, vol. ii, Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Turgut, Ali, «Abdullah Eyyûbî», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, I:102–103, vol. I, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1987.
- «Türkiye Yazmaları», tarih yok. http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=13521.
- Uludağ, Erdoğan, «Vakaya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmiî Çelebi'nin Salaman u Absal Mesnevisi (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme)», Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1997.
- Uludağ, Süleyman, «Nefehâtü'-üns», **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXII. , 2006, s. 521–522.

- Uzun, Adem, «Baharistan'a Göre Sözdizimi», Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, 1998.
- Üsküplü Atâ: Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi, **Tuhfetü'l-uşşâk**, Ankara, Bizim Büro Basın Yayın Dağıtım, 2006.
- Vâhidî, İbrâhîm Mustafâ b. Mehmed, **es-Sânî Şerhü Ebyâti'l-Câmî**, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2574/1, yp. 1b-30b, 1104.
- Verdemir, Kenan, «Cami'ye ait Risale-i Musiki'nin Rauf Yekta Bey tarafından çevirisi», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Yardım, Ali, **İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu**, vol. iv, İzmir, İzmir Milli Kütüphanesi Vakfı, 1994.
- Yavuz, Mehmet, «IX. (XV) Asırda Arap Gramerine Dair Eser Yazan Bazı Osmanlı Alimleri», **Şarkiyat Mecmuası**, sayı. 16, 2010, s. 117–136.
- Yazar, Sadık, «Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği», Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2011.
- Yazıcı, Tahsin, A. Naci Tokmak, Mehmet Kanar, **Eski İnan Nesrinden Seçmeler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Yetkin, Saffet, «Molla Câmî ve Farsça Şiirleri», **Tercüme**, VIII. , sayı. 43–44, 1948, s. 120–123.
- Yılmaz, Ahmet, «Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-nisâb'ı», Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 1991.
- Ziyâî Hasan, **Hasan Ziyâî: Hayatı - Eserleri - Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Açıkgenç, Alparslan. «Sâid Nursî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV:565–572. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2008.

Ahdî. *Ahdî ve Gülşen-i Şuârâ'sı*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.

Akkaya, Hüseyin. «Nevres, Abdürrezzâk». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIII:55–57. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Aksoy, Hasan. «Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI:144. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Aksoyak, İ. Hakkı. «Âlî'nin Hayatı, Eserleri ve Kişiliği». İçinde *Gelibolulu Mustafa Âlî: Divan*. Harvard: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006.

Akün, Ömer Faruk. «Âlî Mustafa Efendi». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I:509. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1988.

Akyürek, Ahmed Remzi. *Ahmed Remzi Dede and His Persian Poems*. Editör Mehmet Atalay. İstanbul: Çantay Kitap Kirtasiye, 2007.

Allahverdiyev, İbrahim. «Abdurrahman Câmî ve tasavvufî görüşleri». Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, 2009.

Alparslan, Ali. «Gubârî, Abdurrahman». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV:167–169. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

- Arslan, İclal. «Abdurrahman Câmî, İ'tikadnâme». *İslami İlimler Dergisi* 4, sayı 1–2 (2009): 463–464.
- . «Abdurrahman El-Câmî ve El-Fevâidü'z-Ziyâiyye adlı eseri». Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2008.
- Arslan, Mehmet. *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1999.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-şuarâ*. Editör Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- . *Meşâ'irü'ş-şuarâ*. Editör Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Azamat, Nihat. «İbrâhim Gülşenî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXI:301. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çeviren Coşkun Üçok. 2. ed. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Badıllı, Abdulkadir. *Târîhçe-i Hayat*. İstanbul: Sözler Neşriyat, y.y.
- Bâherzî, Abdulvâsi' Nizâmî. *Makâmât-ı Câmî*. Editör Necîb Mâyil Herevî. 2. ed. Tahran: Neşr-i Ney, 1383.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Beyânî Mustafa bin Carullah. *Tezkiretü'ş-şuarâ*. Editör İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Birinci, Ali. «Pakalın, Mehmet Zeki». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV:145. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Budinli Hisâlî. *Budinli Hisâlî Divânı*. Editör Kâşif Yılmaz. İstanbul: Kriter Yayınları, 2010.

Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.

———. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.

Câmî, Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed. *Bahâristân va Resâ'il-i Câmî: Muştemil ber Risâleh hâ-yi Mûsikî, 'arûz, Kâfiye, Çihil Hadîs, Nâ'yye, Lavâmi', Şerh-i Ta'yye, Levâyiḥ va Ser'rişte*. Editör A'lâhân Efsâh-zâd Efsâh-zâd, Muhammedcân Omerof, ve Ebûbekr Zuhûriddîn. Tahran: Mîrâs-i Mektûb, 1378.

Canım, Rıdvan. «Sehî Bey». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI:316–317. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Çavuşoğ, Mehmet. «Basîrî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV:16. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.

Çavuşoğlu, Mehmet. «Avnî Bey, Yenişehirli». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV:123–124. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Çiçekler, Mustafa. «Kemâlpaşazâde ve Nigâristân'ı». Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994.

- Durmuş, İsmail. «Şiir». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX:144–154. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Durmuş, İsmail, Mürsel Öztürk, ve İskender Pala. «Kafiye». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV:149–153. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Erdem, Sadık. «Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâ'sı». İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı An, 1986.
- Ergun, Saadettin Nüzhet. *Türk Şairleri*. 3 c. İstanbul, 1936.
- Faik Reşat. *Eslâf: Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler*. Editör Şemsettin Kutlu. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1975.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanı (Vâridâtü'l-enîkâ)*. Editör Kudret Altun. Niğde: Özlem Kitabevi, 1999.
- . *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Editör Mustafa İsen. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.
- . *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Editör Mustafa İsen. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.
- Gibb, E.J. Wilkinson. *A History of Ottoman Poetry*. 6 c. 2. ed. Londra: The Trustees of the «E. J. W. Gibb Memorial», 1958.
- Gökyay, Orhan Şaik. «Meşâîrû's-şuarâ». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX:355–357. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Güftî. *Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâ'sı*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001.

- Hâlet Efendi. *Halet Efendi Divançesi: İnceleme Metin-Tıpkı-Basım*. Editör Çetin Derdiyok. Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Hatîbî. *Tezkire-i Şuarâ-yi Bağdâd*. Editör Mehmet Akkuş. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal. *Son Asır Türk Şairleri*. 3. ed. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- İnalcık, Halil. «Mehmed II». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII:395. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- İpekten, Haluk. «Atâyî, Nevîzâde». İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- . «Azmîzâde Mustafa Hâletî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI:348–349. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- İslamoğlu, İslam. «Molla Câmî ve Tefsirinden Fatiha Sûresi». Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, 2005.
- Kara, Mustafa, ve Hamid Algar. «Abdullah-ı İlâhî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I:110. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1988.
- Karahan, Abdülkadir. «Fuzûlî». XIII:240–246. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Kaya, Bilge. «Peşteli Hisâlî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV:254. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.

- Kırlangıç, Hicabi. «Câmî'nin Şiir Görüşü». *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* (Yaz 2001): 19–33.
- Kurnaz, Cemal. «Hayâlî Bey». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVII:5–7. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Kurnaz, Cemal, ve Mustafa Tatçı. «Hüseyin Vassâf». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX:18–19. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Kut, Günay. «Ahmed Paşa, Bursalı». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II:111–112. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- . «Âşık Çelebi». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III:549–550. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- . «Heşt Bihişt». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVII:273. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- . «Lâmiî Çelebi». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII:96. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- Küçük, Sabahattin. «Melîhî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX:50. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Lârî, Raziuddîn Abdulgafûr. *Tekmile-i Havâşi-i Nefehâtü'l-üns: Şerh-i Hâl-i Mevlânâ Câmî*. Editör Beşîr Herevî. Encümen-i Câmî, 1343.
- Latîfî. *Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Editör Rıdvan Canım. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.

- . *Tezkiretü 'ş-şu 'arâ ve Tabsıratü 'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Editör Rıdvan Canım. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadaiku 'ş-şekâik*. Editör Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Muallim Nâcî. *Osmanlı Şairleri*. Editör Cemal Kurnaz. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Muhyî-yi Gülşenî, ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi. *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî ve Şîve-i Tarîkat-i Gülşeniyye*. Editör Tahsin Yazıcı. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.
- Müstakim-zâde Süleymân Sa'eddîn. *Tuhfe-i Hattâtîn*. Editör İbnülemin Mahmut Kemal İnal. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- Nev'î-zâde Atâyî. *Hadaiku 'l Hakâik fî Tekmileti 'ş-şekâik*. Editör Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Nevres-i Kadim. *Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı*. Editör Hüseyin Akkaya. Harvard: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1996.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*. Editör Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- . *Sefîne-i Evliyâ*. Editör Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Örs, Derya. «Şiir, Fars Edebiyatı: Üslup ve Tarihi Dönemler». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX:154–155. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

- Özcan, Abdulkadir. «İdrîs-i Bitlisî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXI:485. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Özcan, Abdulkadir. «Hâlet Efendi». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XV:249–251. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Özcan, Nuri. «Mehmed Celâleddin Dede». *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- Özkan, Mustafa. «Edirneli Nazmî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10:450–451. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.
- Özürk, Zehra. «Hamdullah Hamdî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XV:452. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- . *Sicill-i Osmânî Zeyli*. Editör Serdar Sakin. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- . *Sicill-i Osmânî Zeyli*. Editör Serdar Sakin. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Safâî, Mustafa Efendi. *Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-âsâr min Fevâiyidi'l-eş'âr) İnceleme – Metin – İndeks*. Editör Pervin Çapan. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005.
- Safî Fahrüddîn Alî. *Reşehat-i Aynu'l-hayât*. İstanbul: Emin Efendi Matbaası, 1269.

Sâfî, Fahrüddîn Alî. *Reşehat-i Aynü'l-hayât*. Editör Mustafa Vehbî. Çeviren Ali Cevdet. İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1269.

Saîd Nursî. *Barla Lâhikası*. İstanbul: Sözler Neşriyat, y.y.

Sehî Bey. *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*. Editör Mustafa İsen. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

———. *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*. Editör Mustafa İsen. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

———. *Sehî Bey Tezkiresi: Heşt Bihişt*. Editör Mustafa İsen. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

Sevgi, Ahmet. «Latîfî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVII:111–112. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.

Şeyh İsmail Efendi. *Merece'l-bahreyn*. Editör Hacı Murat Karpuz. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1994.

Şeyhî Mehmed Efendi. *Vekâyiü'l-fuzalâ I*. Editör Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Tığlı, Fatih. «Rahmî». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV:421. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.

Turan, Şerafettin. «Bâyezid II». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V:234–238. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Turan, Şerafettin, Şükrü Özen, İlyas Çelebi, ve M. A. Yekta Saraç. «Kemâlpâşazâde». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam*

Ansiklopedisi, XXV:238–247. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Üsküplü Atâ: Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi. *Tuhfetü'l-uşşâk*. Editör İ. Hakkı Aksoyak. Ankara: Bizim Büro Basın Yayın Dağıtım, 2006.

Yücer, Hür Mahmut. «Sefîne-i Evliyâ». İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVI:303. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, y.y.

Ziyâî Hasan. *Hasan Ziyâ'i: Hayatı - Eserleri - Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*. Editör Müberra Gürgendereli. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

DİZİN

A

A history of Ottoman Poetry, 231

A'lahân Efsahzâd, 14, 40

A'lâhân Efsâhzâd, 14, 15, 39, 42, 45,
49, 60

Abdulgafûr Lârî, 7, 45

Abdullah el-Ensârî, 51

Abdullah Feyzî Efendi, 82

Abdulmuhsîn Bihiştî, 75

Abdurrahman es-Sülemî, 51

Abdülmecîd Sivasî, 76

Ahmed-i Deştî, 20

Ahmet Ateş, 13, 59

Akkoyunlu, 26, 46, 150

Ali Asgar Hikmet, 14, 19, 148, 149,
150

Ali Kuşçu, 23

Ali Semerkandî, 21

Alî Şîr Nevâyî, 6, 21, 114, 115

Allâmek Muhammed bin Mûsâ, 84

Asaf Halet Çelebi, 19, 143, 215

Asaf Hâlet Çelebi, 13, 123, 143, 145,
146, 147, 148, 176, 215

Âşık Çelebi, 73, 194, 235, 309

Ataullah Kirmânî, 26

Attâr, 80

B

Bâbür, 10

Bâbürnâme, 10

Bağdat, 25, 53, 132, 152

Baharistân, 48

Bahâristan, 49, 112, 147, 148, 159,
164, 165, 166, 167, 170, 172, 175,
176, 179, 180, 181, 182, 183, 184,
185, 225

Behâristân, 48, 49, 210

Bertels, 13, 311

Bihiştî, 73, 75, 177, 183, 290, 295,
311

Bursalı Mehmed Tâhir, 74, 76, 78, 80,
82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 92, 93,
94, 95, 100, 102, 103, 106, 107,
108, 121, 125, 127, 128, 131, 132,
133, 135, 137, 140, 141, 196, 197,
203, 208, 215, 275, 311

Büyük İskender, 48

C

Ca'far Holmuminov, 16

Câm, 8, 19, 20, 43, 101, 141, 316

Câmî, II, IV, V, VI, VII, VIII, 1, 2, 4,
5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
116, 117, 118, 119, 120, 121, 122,
123, 124, 125, 126, 127, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 151, 153,

154, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 167, 169, 171, 172,
173, 174, 175, 187, 188, 189, 190,
191, 192, 193, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 213, 214, 215, 216, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 230, 231, 232, 233,
234, 235, 236, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 245, 246, 247,
248, 249, 250, 251, 252, 253, 254,
255, 256, 257, 258, 259, 260, 261,
262, 263, 264, 265, 266, 267, 268,
269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 279, 280, 281, 282,
283, 284, 285, 286, 287, 288, 289,
290, 291, 292, 293, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 301, 302, 303, 304,
305, 306, 307, 308, 309, 310, 311,
312, 313, 314, 315, 316, 317, 318,
319, 320, 321, 322, 323, 324, 325,
326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
333, 334, 335, 336, 338, 339, 340,
342, 343

Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi, 79

Ceyhun, 23

Chad Kia, 17

Cilâu'r-rûh, 38, 87, 104, 310

Cüneyd Usûlî', 21

Cürcânî, 21, 258

Ç

Çihl Hadîs, 54, 164, 165, 167, 170,
172, 176, 178, 181, 182, 183, 184,
185

D

Devletşâh-i Semerkandî, 9

Diyarbakır, 26, 74, 333

Dürretü'l-fâhire, 59, 89, 164, 167, 170,
172, 177

E

Ebu Zerr el-Ukaylî, 56

Edward Browne, 12

El-Mevla Ali, 76, 177

Emîr Husrev, 40, 46, 57, 87, 248

en-Nefhatü'l-Mekkiyye, 37, 70

Ertuğrul Ökten, 16

Eşi'tü'l-lema'ât, 50

F

Fahreddin Alî Safî, 24, 25

Fahrüddîn-i Irâkî, 50

Farah Fatima Golparvarian Shadchehr,
17, 18

Fatih Sultan Mehmet, 25, 26, 293

Fâtihatü's-şebâb, 37, 38, 164, 165,
166, 167, 170, 172, 175, 176, 177,
178, 179, 180, 181, 182, 183, 185,
217

Fettâhî-i Nişâbûrî, 73, 120

Fevâidü'z-Ziyâ, 84

Fevâidü'z-ziyâiyye, 74, 75, 76, 90

Fevâidü'z-Zîyâiyye, 83

Fevâidü'z-ziyâiyye'ye Haşiye, 74, 75,
76

Fevâidü'z-Ziyâiyye fi Şerh-i Kâfiye,
55, 163, 164, 165, 166, 167, 170,
172, 173, 175, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 185, 186

Fusûsu'l-hikem, 50, 59

G

Gelibolulu Mustafa Âlî, 79, 80, 84, 85,
178, 199, 200, 201, 202, 248, 297,
307, 321

Gülistan, 48, 140, 203, 280

H

Habîbüs-siyer, 9

Hâce Muhammed Pârsâ, 21

Hâce Pârsâ, 54

Hâfız-ı Şîrâzî, 73, 80, 120, 248, 250

Halep, 25, 26

Hamid Algar, 17

Hamriyye, 53, 146, 148, 214, 226,
280, 281

Hamsetü'l-mütehayirîn, 6, 21, 27,
330

Handmîr, 9, 20, 27, 322

Harcerd, 20

Hâşiye alâ Fevâidü'z-Ziyâiyye, 72

Hâşiye ale'l-Câmî, 82, 83, 84

Hâtimetü'l-hayât, 5, 38, 39, 150, 152,
200, 314, 315

Heft Evreng, 13, 36, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 47, 48, 70, 116, 123,
150, 157, 164, 165, 166, 167, 168,
170, 171, 172, 173, 175, 176, 178,
179, 180, 181, 183, 184, 185, 209,
225, 325, 328

Helmut Ritter, 17

Herat, 10, 16, 20, 23, 25, 26, 27, 65,
289, 331

Herât, 21, 22, 27, 65

Hilye-i Hulel, 52, 315

Hindistan, 38, 40, 60, 67

Hired-nâme-i İskenderî, 48

Hulel-i Mutarraz, 52

Hüseyin Baykara, 8, 9, 10, 27, 45, 47,
48, 150, 290, 292

Hüseyin Tesbihî, 37

Hüseyin Vâiz-i Kâşifi, 27

Hız. Ali, 25, 26, 58, 66

Hız. Muhammed, 50, 56, 123, 152,
188, 189

Hız. Yusuf, 47

I

II. Osman, 83

İ

İbni Arabî, 50, 59

İbni Fariz, 57

İbni Fâriz, 53, 146, 148, 214

İbni Hâcib, 55, 76, 86, 156, 226

İbrahim Allahverdiyev, 16

İbrahim Kırımî, 83

İsmet Şanlı, 83

İstanbul, 6, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 22,
25, 26, 38, 39, 49, 58, 59, 66, 68,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 83, 84,
85, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 99,
100, 101, 104, 106, 107, 108, 110,
114, 116, 117, 120, 122, 123, 124,
125, 128, 135, 138, 139, 141, 142,
144, 145, 146, 148, 155, 156, 157,
158, 159, 161, 188, 190, 192, 195,
196, 197, 198, 200, 203, 204, 205,
209, 212, 214, 216, 217, 219, 220,
222, 223, 225, 228, 230, 292, 293,
294, 295, 296, 307, 308, 309, 310,

311, 312, 313, 314, 315, 316, 317,
319, 320, 321, 322, 323, 324, 325,
326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
333, 334, 335, 336, 337

**İstanbul Kütüphanelerinde Farsça
Manzum Eserler: Üniversite ve
Nuruosmaniye Kütüphaneleri, 13**

J

Jan Rypka, 12

K

Kâdızâde-i Rûmî, 22, 288

Kâfiye, 53, 55, 74, 76, 77, 78, 79, 84,
86, 87, 88, 92, 96, 99, 100, 101,
156, 203, 220, 226, 307, 309, 313,
314, 316, 317, 320, 321, 328, 329

Kasîde-i Reşh-i Bâl be Şerh-i Hâl, 5,
200, 315

Kâtip Çelebi, 83

Keşfü'z-Zunûn, 83

Kitâb-i Sârf, 55

Külliyât-ı Câmî, 4

L

Lami'î Çelebi, 9

Lâmiî, 51, 117, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 131, 147, 180, 221, 247,
336

Lârî, 10, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 59, 60,
61, 314, 326

Letâyifü't-tevâyif, 8, 332

Levâmi' fi Şerhi'l-hamriyye, 53, 166,
168, 171, 173, 176, 178, 180, 185

Levâyih, 49, 51, 53, 56, 126, 127, 128,
137, 140, 148, 156, 164, 166, 168,
171, 173, 176, 178, 184, 185, 214,
307, 314, 315, 334, 335

Leyla, 47, 119

Leylâ ve Mecnûn, 47, 150

Lüccetü'l-esrâr, 38, 102, 103, 105,
106, 109, 110, 111, 142, 153, 165,
166, 168, 170, 171, 172, 173, 175,
178, 179, 180, 181, 185, 310, 316,
318, 324, 326

M

Mahzenü'l-esrâr, 46, 47, 80, 208

Makâmât-i Câmî, 7

Manisalı Ömer el-Halvetî, 83

Mantıku't-tayr, 80

Matlau'l-envâr, 46

Mecâlisü'l-uşşâk, 8

Mecâlisü'n-nefâyis, 6, 199, 308

Mecnûn, 41, 42, 44, 47, 119

Medine, 25

Mehdî Tevhidîpûr, 12

Mekke, 25

Menâkıb-ı Hâce Abdullah Ensârî, 61

Menâkıb-ı Mevlevî, 61

Mesnevî, 13, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 50, 54, 73, 80, 106, 108,
120, 164, 165, 166, 167, 168, 170,
171, 172, 173, 175, 176, 178, 179,
180, 181, 183, 184, 185, 187, 212,
328, 332

Mesnevî-i Manevî, 54

Mevlânâ, 7, 19, 39, 43, 61, 73, 80, 91,
102, 120, 124, 138, 187, 202, 299,
309, 322, 326

Mevlanâ Celâleddîn Rûmî, 54

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 61

Milli Eğitim Bakanlığı İslam

Ansiklopedisi, 17

Mu'înuddîn Muhammed İsfârâzî, 10

Muderris-i Tebrîzî, 17, 36, 37, 70, 328

Muhammed Bey, 26

Muhammed Câcermî, 21, 22, 24

Muhammed Câcermî (, 21

Muhammed Rûşen, 14, 39, 40, 42, 44

Muharrem Efendi, 84

Muharrem Efendî, 76, 182

Muntahab-i Hilve-i Hulel, 52

Murtazâ Muderris-i Gîlânî, 13

Mutavvel, 21, 22

Münşe'ât, 5

Münşeât, 32, 60, 154

N

Nakdu'n-nusûs, 50

Nakşu'l-fusûs, 50

Necef, 25

Necîb Mâyil Herevî, 7, 15, 52

Nefehâtü'l-üns, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 24,
51, 52, 61, 78, 107, 114, 121, 122,
123, 132, 133, 147, 154, 164, 165,
166, 168, 170, 171, 172, 173, 176,
180, 181, 182, 221, 224, 234, 239,
277, 315, 326, 327, 335, 336

Nefehâtü'l-üns min Hazarâti'l-kuds, 5,
6, 9

Nefehâtü'l-üns, 51

Nesâyimü'l-mahabbe, 6, 114, 330

Nev'izâde Atâyî, 74, 75, 76, 88, 249,
250

Nevâî, 6, 13, 19, 27, 50, 114, 115, 119,
152, 199, 204, 221, 231, 232, 233,
249, 290, 291, 292, 293, 295, 300,
308, 317, 330

Nevâyî, 6, 21, 27, 37, 51, 55, 114, 115,
176, 199, 315, 330

Nizâmî, IV, 7, 40, 41, 46, 47, 48, 80,
201, 202, 206, 208, 209, 238, 268,
311

Nizâmî-i Baherzî, 7

O

Osmanlı, 9, 11, 26, 46, 72, 74, 89, 92, 100, 104, 108, 121, 135, 138, 187, 197, 204, 209, 213, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 290, 291, 295, 309, 311, 319, 328, 331, 337

Ö

Ömer Okumuş, 15, 225

P

Paul Losensky, 17

Pendnâme, 80

R

Ravzatü'l-cennât fî Evsâf-i Medînei
Herât, 10

Reyhânetü'l-edeb, 17, 328

Risâle fi'l-vücûd, 55

Risâle fi'z-zikr, 55, 164, 165, 166, 168,
169, 170, 171, 172, 173, 177, 182,
184

Risâle fi'z-zikr (Risâle-i
Nakşibendiyye), 164, 165, 166, 168,
169, 170, 171, 172, 173, 177, 182,
184

Risâle-i Arûz, 57, 97, 100, 101, 141,
165, 166, 169, 170, 171, 172, 173,
177, 181, 182, 184

Risâle-i Asgar der Mua'mmâ, 56

Risâle-i Cevâb-ı Suâl-i Hindustân, 60

Risâle-i Erkânü'l-hac, 53

Risâle-i Fihrist, 5, 31, 59, 60

Risâle-i Kâfiye: Risâle-i Vâfiye fi
İlmi'l-kâfiye, 53

Risâle-i Kebîr der Menâsik-i Hacc, 60

Risâle-i Mûsikî, 56, 143, 166, 169,
171, 173, 183, 215, 223

Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ, 56

Risâle-i Münşeât, 54, 165, 166, 169,
171, 173, 180, 182

Risâle-i Nâiyye, 54, 97, 165, 169, 170,
172, 179

Risâle-i Sagîr der Mu'ammâ, 52, 165,
169, 170, 172, 175

Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât, 54, 167,
169, 171, 173, 176, 184, 185

Risâle-i Tahlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe
illâllâh), 58

Riyâzî, 84

S

Sa'deddin Kaşgârî, 24

Sa'dî, 43, 48, 67, 73, 80, 108, 120, 203

Sa'duddîn Kaşgârî, 23

Sadık Yazar, 82

Safiyüddîn Alî, 8

Salâmân u Absâl, 41, 42, 43, 44, 45,
46, 117, 159, 164, 166, 168, 171,
173, 175, 180, 183

Sâm Mîrzâ, 10

Sehî Bey, 74, 203, 204, 205, 275, 332,
333

Semerkant, 22, 23, 24, 288

Silsiletü'z-zeheb, 25, 26, 42, 45, 132,
145, 151, 152, 153, 154, 305

Silsiletü'z-zeheb, 45

Sohenân-i Hâce Pârsâ, 53

Subhatü'l-ebrâr, 47, 81, 152, 153, 164,
166, 167, 168, 170, 171, 172, 173,
179, 184

Sultan Yakub, 46

Surûrî, 73, 74, 120, 184, 333

Ş

Şâh İsmail, 10

Şakâyıku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-
Devleti'l-Osmâniyye, 11

Şam, 25, 26, 86, 251

Şem'î, 81

Şem'î Şemullah Prizrenî, 80

Şemseddîn Sivâsî, 76

Şerefüddîn Alî Yezdî, 52

Şerh-i Bahâristân, 80

Şerh-i Ba'z-i ez Miftâhu'l-Gayb, 60

Şerh-i Beyteyn-i Mesnevi, 54

Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî, 57

Şerh-i Du Beyt-i Mesnevî, 54

Şerh-i Fusûsu'l-hikem, 59

Şerh-i Hadîs-i Ebi Zerri'l-ukaylî, 56

Şerh-i Hadîs-i Vâhid, 60

Şerh-i Kâfiye, 58, 76

Şerh-i Mimiyye-i Fâriziyye, 53

Şerh-i Muamma-yi Câmî, 73

Şerh-i Muammâ-yi Câmî, 73

Şerh-i Muammeyât-i Câmî, 73, 74

Şerh-i Subhatü'l-ehrâr, 81

Şerh-i Tâiyye-i İbnü'l-Fâriz (Nazmü'd-dürr), 57

Şerh-i Tuhfetü'l-ahrâr, 81

Şevâhidü'n-nübüvve, 50, 123, 124,
125, 128, 131, 164, 169, 171, 173,
175, 180, 184, 227, 236

Şeyh Gavsuddin Ahmed, 74, 184, 185

T

Tabakatu's-sûfiyye, 51

Taftazânî', 21

Taşköprülüzâde İsamüddîn Ahmed, 11

Tebriz, 25, 26, 291

Tefsîrü'l-Kur'ân, 58

Tekmile-i Nefehâtü'l-üns, 10

Tekmile-i Nefehâtü'l-üns, 7

Telhis, 21

Terceme-i Nefehâtü'l-üns, 9, 122

Tercüme-i ba'zi ez Nesrül-leâlî, 58

Tercüme-i Kasîde-i Bürde, 61

Tezkiretü'ş-şuarâ, 9, 116, 125, 311,
325

Tuhfe-i Sâmiye, 10

Tuhfetü'l-ahrâr, 46, 151, 152, 154,
157, 164, 166, 168, 170, 171, 172,
173, 184, 185, 201, 208

Türkiye, II, 13, 15, 20, 40, 48, 51, 61,
63, 84, 98, 99, 133, 146, 161, 162,
209, 213, 216, 217, 219, 223, 224,
225, 227, 228, 230, 303, 304, 305,
308, 313, 323, 325, 331, 332, 336

Türkiye Diyanet Vakfı İslam

Ansiklopedis, 15

U

Ubeydullah-ı Ahrâr, 24

Uluğ Bey, 22, 288

Uzun Hasan, 25, 26, 150

V

Vâsıtatü'l-ıkd, 5, 38, 39, 200, 314, 315

Vecîhüddîn Ömer bin Abdülmuhşin,
72

W

William Nassau Lees, 11, 12, 52

Y

Yûsuf u Züleyhâ, 41, 47, 83, 86, 98,
99, 110, 116, 117, 125, 135, 136,

141, 152, 153, 155, 164, 165, 166,
168, 170, 171, 172, 173, 176, 178,
179, 180, 181, 185, 210, 211, 224,
304, 322, 327, 334, 335

Yûsuf u Züleyhâ Tercümesi, 83

Z

Z. Velidi Togan, 17

Züleyha, 47, 48, 135, 211, 224, 278, 307, 308, 318

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Oltu'da doğdum. 1999 yılında ortaöğretimi bitirdim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 2003-2007 yıllarında lisans öğrenimi, 2007-2009 yıllarında yüksek öğrenim gördüm. 2009 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştım.